

Blank white label on the left edge of the book cover.

1911

1911

4950

220

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Γεν. αριθ. 937
 Κατηγορία 141
 Ειδ. αριθ. 11

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Γεν. αριθ. _____
 Κατηγορία 1B
 Ειδ. αριθ. 97

~~ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ~~

4,108

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 Π.Ε.Κ. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ
 Αριθμ. 5 / 1013

Α. ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑ

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ

*Τρία πράγματα έχασαν
Τὴν Ῥωμανίαν ὅλην
Ὁ φθόνος, ἡ φυλαγοργία
Καὶ ἡ νεῖ ἢ ἐλπίδα.
(Ἔρωσις).*

ΕΚΔΟΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

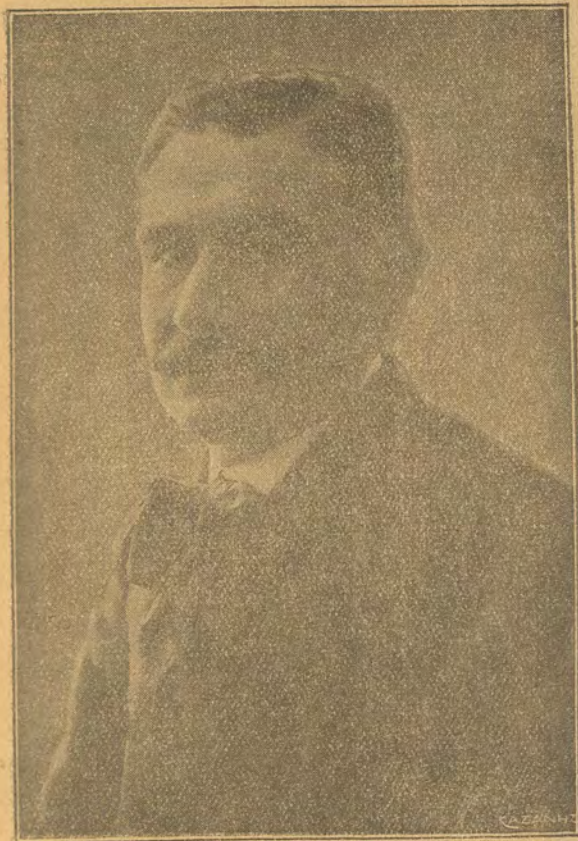
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ
ΑΘΗΝΑΙΩΝ
Γεν. ἀριθ. _____
Κατηγορία _____
Βιβ. ἀριθ. _____

1B
97

38A
ΑΙΔ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
44—Ὁδὸς Σταδίου—44
1925

Α. ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

ΤΥΠΟΙΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΟΣ

Α΄.

— Κόκκινη κλωνὰ κλωσμένη
Στὴν ἀνέμη τελιμένη,
Δὸς τῆς κλώτσο νὰ γυρίσῃ
Παραμῦθι ν' ἀρχινήσῃ.
Καλησπέρα σας.

Μιὰν ἀογῆ—τὴν Τετράδην ἄς ποῦμε—πέθανε ὁ Ἄν-
τρέας ὁ Εὐμορφόπουλος· καὶ πέθανε κάπως εὐχарιστι-
μένος. Λέω κάπως, γιατί σ' αὐτὸν καὶ στὴ γενιά του
δὲν ἦταν φυσικὸ νὰ βλέπῃ μὲ κλιδὸ μάτι τὸ θάνατο.
"Α, ὄλα κι ὄλα! Γάμους θές, παιγνίδια, μαλώματα,
δουλειά—μάλιστα. Θάνατο μὲ θάνατο μὴν τὸν μολογᾷς.
Μὰ ποῦ ῥωτάει ὁ Χάρος!" Ἀρπάζε τὸ γέρο ἀπὸ τὰ
μαλλιά καὶ τὸν γκρέμιζε κάτω. Στὸ γκρέμισμά του οὔτε
ἤλιος σκοτεινιάζε, οὔτε χάρθηκε τὸ φεγγάρι. Τύφλα στὸ
μεθύσι τῆς ἡ Πλάσῃ, δὲν πρόσζεε καθόλου τὸ σόβισμο
τ' ἀκριβοῦ τῆς. Τ' ἀκριβοῦ καὶ τοῦ διαλεγμένου τῆς.
Τ' ἀστέρι π' ἀναφε κ' ἔφεζε τὴν ἄγρια νόχτα, χάρθηκε
στὴν ἄγρια νόχτα καὶ δὲ θὰ ξαναφανῆ. "Ὁρα του καλῆ
καὶ βλογημένη. Μικρὸς ἦταν καὶ μεγάλη ἀρχὴ ἔκαμε.
—Ἡ ἀρχὴ ἔγινε, ἄς τελειώσουν οἱ γιοί μου, σκέφτηκε.

Τοὺς ἄφινε σὲ ἡλικία καὶ μὲ καλὴ κληρονομία. *Οχι πῶς δὲν ἦταν ἄλλοι μὲ περισσότερο βιὸς μέσα στὸ χωριό. Μὰ ἦταν καὶ πολλοὶ ποὺ λιμάζανε τὸ φωμάκι. Εἴχανε χρῆσι, εἶχαν καὶ παιδιὰ. Κακὲς πληγὲς καὶ τὰ δύο. *Ενῶ οἱ γιοὶ του ἦταν κι ἀπὸ τὰ δύο ἐλεύθεροι.

*Ἀληθινὰ τὸ σπίτι τους ἦταν χαμηλό, μικρούτσικο. Δὲν εἶχε παρὰ τρία δωμάτια καὶ τὸ μαγειριό. Μποροῦσαν ὅμως, ἂν ἤθελαν, νὰ τὸ ψηλώσουν καὶ νὰ τὸ μεγαλώσουν μὲ τὸν καιρό. *Ο γέρος γεννήθηκε σὲ καλύδι καὶ πέθανε σὲ σπιτάκι. Οἱ γιοὶ ἀπὸ σπιτάκι ἄς τὸ κάμουν σπιτάρο, παλάτι! *Ἄν καὶ ἤξερε καλὰ πῶς δὲν ἦταν ἀκόμη καιρὸς γιὰ τέτοιες πολυτέλειες. Τὸ σπιτάκι μποροῦσε νὰ τοὺς θρέψη καὶ νὰ τοὺς μεγαλώσῃ μιὰ χαρά. Τὰ παλάτια δὲν χρίζονται παρὰ γιὰ κείνους ποὺ ἔχουνε σκοπὸ τὴν καλοπέραση καὶ τὴν ἀκαμωσιά. Χτίζουν ναὸ γιὰ νὰ βάλουν μέσα τὸν ἑαυτὸ τους. Τὰ παιδιὰ του ὅμως δὲν εἶχαν καιρὸ νὰ κυττάξουνε τὸν ἑαυτὸ τους. Εἶχαν μιὰ δύσκολη ἐντολὴ νὰ τελειώσουν πρώτα. *Ἄν τὴν τελειώναν, ἦταν ἐλεύθερα νὰ σκεφτοῦν ὅπως ἤθελαν. *Ἄν ὄχι, ἔπρεπε νὰ περιμείνουν ὡς ποὺ νὰ τὴν τελειώσουν οἱ γιοὶ τους, τ' ἀγγόνια, τὰ διγγόνια τους. Κι' ὅταν τὰ διγγόνια ἔφταναν στὸ σκοπὸ τους, θὰ χαίροταν κ' ἐκείνων ἢ φυχὴ ἀπὸ ψηλὰ ὅπως κ' ἡ δική του. *Ὅταν οἱ ἀπόγονοι εὐτυχοῦν, οἱ πρόγονοι δοξάζονται.

*Ἡ γενιὰ τοῦ Εἰμορφόπουλου ἦταν μεγάλη καὶ παμπάλαιη. Στὰ πλούτη καὶ στὴ δόξα μοναδικὴ στὸν καιρὸ της. Χίλιοι τὴν τραγουδοῦσαν, μύριοι τὴ θαύμαζαν. Μὰ καὶ περισσότεροι τὴ φτονοῦσαν. Γιατὶ στὸν τόπο της ὁ ἥλιος ἔδινε μεγαλόδωρος σὲν κανίσκι(1) βασιλικό. *Ἡ

(1) Κανίσκι=δῶρον.

μέρα γέλασε κ' ἡ νύχτα μάγευε. Θάλασσα γεμάτη ἄρμεια, κάμποι μεστοὶ γεννήματα* κοπάδια στὶς πλαγιές, κορφὲς δασοντυμένες. Θεοὶ γεννιόνταν στὶς ἀκροποταμιές καὶ στὰ ρυάκια λούζονταν νεράιδες. *Ἐνα ποτήρι ξέχειλο ἀπὸ νέκταρ ἦταν ὁ τόπος κ' ἔπιναν οἱ ἀνθρώποι καὶ γινόνταν θεοί· ἔπιναν οἱ θεοὶ καὶ γινόνταν θεώτεροι.

*Ἀλήθεια λέω ἢ παραμῦθι; *Ὅπως θέλτε πάρτε το. Φτάνει νὰ μάθετε πῶς τὴ θεόκορμη βελανιδιὰ κακὸ δροσάπι τὴ γκρέμισε. Καὶ τὸ δροσάπι δὲν ἦταν ἄλλος παρὰ ἡ κολασμένη γενιὰ τοῦ *Ἄλταη τοῦ Χαγάνου. Τὸ πατρικὸ της ἦταν ψηλὰ στὸ Χρυσοδοῦνι, σὲ τόπο λογωμένο καὶ μισόξενο. Τὸ ἄφησε μὲ τὸν καιρὸ καὶ ἦρθε νὰ φιλονεικήσῃ μὲ τοὺς Εἰμορφόπουλους γιὰ τὰ πρωτεία. *Ἦταν ἀμόρφωτη, ἄγρια καὶ κακὴ γενιὰ· μὰ σὲ τοῦτο κρεμότανε ἡ δυνάμει της. Οἱ ἀφεντάδες τὸν κατάλαβαν τὸν κίντυνο· ἀντιστάθηκαν ὅσο μπόρεσαν καὶ δὲ μπόρεσαν. Πάλαιψαν, ματώθηκαν, στὸ τέλος ὅμως νικῆθηκαν. Χάθηκε ὁ πρώτος καὶ καλῆτερός τους σὲ μιὰ συμπλοκή. Οἱ ἄλλοι σιόρπισαν ἐδῶ κ' ἐκεῖ σὲ ἄλλα μακρινὰ χωριά. Μακριὰ καὶ ξέμακρα νὰ μὴν ἀκοῦνε τ' ὄνομά τους τσαλαπατημένο, νὰ μὴ βλέπουν τ' ἀγαθά τους σὲ ξένα χέρια. Κ' ἔτσι, ἀφοῦ παράδειραν πέρα δῶθε, χώνεψαν ἕνας μὲ τὸν ἄλλον στοὺς λαοὺς τῶν χωριῶν καὶ τὰ χῶματα τῶν κάμπων, ταπεινοὶ καὶ ἀμνημόνευτοι.

*Ἐνας ἀπόμεινε στὰ πατρικὰ του χῶματα· ὁ πρόπαππος τοῦ *Ἀντρέα. Μέσα στὴ συφοριασμένη του φυχὴ φύτρωσε ἡ ἐλπίδα, ὅπως στὴν καψάλα τὸ ἀγριοδότανο. «Πάλε μὲ τὸν καιρὸ στὴ γενιὰ μας θὰ ἔρθουν» εἶπε.

Δίπλα στο μαρμαρένιο παλάτι τῶν γονιῶν του, ἦταν ἓνα καλύδι ἀνήλιαγο καὶ καπνισμένο. Κάν γιὰ τοὺς ὑπηρέτες κάν γιὰ τοὺς χοίρους ἦταν. Ἐκεῖ ἕκατος ὁ Γιάννης ὁ Εὐμορφόπουλος μὲ τὸ μαγάλο του στοχασμό. Ἔγινε κολλήγας καὶ μὲ τοὺς ἄλλους συντοπιτέες του ἔσπερνε καὶ θέριζε τὰ χωράφια τὰ δικά του, φέρνοντας στο καλύδι ὅ,τι ἄφινε ἢ ἀσπλαχνιά τοῦ ἀφέντη του. Ἔτσι ἔζησε αὐτός, ἔτσι ὁ γιός του, τ' ἀγγόνι, τὸ διγγόνι του. Πέρασαν χρόνια καὶ χρόνια, γενεές καὶ γενεές. Ἡ κακοτυχία ὅμως δὲν ἄφινε τοὺς Εὐμορφόπουλους. Μιά γενεὰ ἔδιωχνε τὴν ἄλλη· μὰ δὲ μπορούσε νὰ διώξῃ καὶ τὴ σκλαβιά ἀπὸ πάνω της. Κάθε γενεὰ τοῦ Εὐμορφόπουλου ἔφερνε στὴ γενεὰ τοῦ Χαγάνου ὀζωμάχους γιὰ τὴ γῆ, δούλους γιὰ τὰ ζωντανά, κορίτσια καὶ ἀγόρια γιὰ τίς αἰσχρὲς ἐπιθυμίες της. Λίγο λίγο ἔσθουσε καὶ τ' ὄνομά τους ἀκόμα μέσα στὸ χωριό. Ἐλεγαν «στοῦ Εὐμορφόπουλου τὸ πηγάδι»· «τοῦ Εὐμορφόπουλου τὸ πήδημα»· τὸ «λιθάρι τοῦ Εὐμορφόπουλου». Ὁνόμαζαν ἔτσι κατιτὶ σημαντικὸ τῶν παλιῶν ἀφεντῶν. Κατιτὶ ἀπὸ κείνα τὰ δυνατὰ καὶ χτυπητὰ ἔργα ποῦ δὲν φοβοῦνται τὸν καιρὸ καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Μὰ τὰ ὑποστατικά καὶ τὰ ζῶα, πήρανε μὲ τὸν καιρὸ τ' ὄνομα τοῦ νέου ἀφέντη. Καὶ τὸ ἐπίθετό τους ἀκόμα ἔπαθε στὸν ξεπεσμό. Ἔγιναν Μορφόπουλοι. Ἐκεῖνοι ἔσκυβαν τὸ κεφάλι, δέχονταν τὸν κατατρογμὸ σὰ θεϊκὴ κατάρα. Τί νὰ κάμουν; Ἄν καμιά φορὰ βρέθηκε κανένας πιδ ἀράθιμος καὶ θέλησε νὰ μιλήτῃ γιὰ τὴν παλιά του κατάσταση, πήγε συφάμελος στὸ φάλλγγα καὶ στὴν κρεμάλα. Σούτ! καὶ σ' ἔφαγα..

Μ' ἔφαγες σ' ἔφαγα ἔτσι πᾶσι ὁ κόσμος. Μὰ κι

ἀπ' τὸ πολὺ φαγὶ ἀρρωσταίνει κανεὶς ὅπως κι ἀπὸ τὴ νήστεια. Ἡ γενιά τοῦ Χαγάνου χάλασε μὲ τὴν καλοπέραση. Ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς πατεράδες βγήκανε κακά καὶ ἀνάποδα παιδιά. Ρίχτηκαν στὸ χαροκόπι, σπατάλησαν τὸ βιός, χρεώθηκαν, χαντακώθηκαν. Ἔφτασαν τὰ ἔχῃ τους στὸ σφυρί. Καὶ στὸ ἀναμεταξὺ οἱ Μορφόπουλοι καλητέρευαν. Ἡ δυνατὴ καὶ καλόχυμη ρίζα ἄρχισε πάλι νὰ παίρνῃ ἀπάνω της. Ἡ σκλαβιά τοὺς ἀτσάλωνε, ἦταν περήφανοι στὴ φτώχεια τους· σημαντικοὶ ἀκόμα καὶ στὴν ταπείνωσή τους. Ὅταν τὸ λοιπὸν ἄρχισε τὸ ἀνεμοσκόρπισμα, πρῶτος ὁ Ἀντρέας ὁ Μορφόπουλος βρέθηκε σὲ θέση νὰ πάρῃ ἓνα μοιράδι. Πῆρε ἴσα-ἴσα ἐκείνο ποῦ εἶχε τὰ χτίρια τῶν προγόνων του. Τώρα ἦταν σωροὶ λιθάρια· μὰ δὲν τὸν πείραξε. Τὰ σὺνάξε μὲ σεβασμὸ κ' ἔχτισε ὅπως-ὅπως τὸ σπιτάκι του. Τῶχτισε ὄχι γιὰ νὰ καλοκαβίσῃ παρὰ γιὰ νὰ σκεπαστῇ προσωρινά. Στρατόπεδο ἔκαμε, ὄχι κατοικία. Ἡ πρώτη πιτυχία ἔκαμε ν' ἀπλωθῇ τ' ὄνειρό του πλατὸ σὰν θάλασσα. Ἦταν περήφανος καὶ ἀψῆς καὶ ἀκράτητος. Εἶχε τὴν πεποίθησιν πῶς ἀπὸ κείνον ἄρχιζε νέα ζωὴ στὴ γενιά του. Ζωὴ γεμάτη ἀπὸ τιμὲς καὶ δόξες. Πολλὲς φορὲς σὰν καθότανε στὸ παραθύρι καὶ ἀντίκρυζε τὴν πατρικὴ κληρονομιά, ἔπεφτε σὲ ὄραματα. Φανταζότανε ὅλη ἐκείνη τὴ γῆ ἀποδοσμένη πάλι στὸ αἷμά του. Τὰ χωράφια, τὰ βοσκοτόπια, τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια ὅλα ἐλεύθερα. Κ' ἕναν Εὐμορφόπουλο, θὲς τὸν ἴδιο—ἄχ μακάρι!—θὲς τὸ γιό του, ἄς εἶνε καὶ τ' ἀγγόνι του ἀφέντη ἀπᾶνω σ' ἐκείνα. Ἀφέντη τρανὸν καὶ δοξασμένον, ὅπως οἱ πάπποι του. Ἀλήθεια, τ' εἶνε

μὰ ζωὴ γιὰ τέτοιο κατόρθωμα ! Χίλιες νὰ εἶχε καὶ τίς χίλιες τίς ἔδινε.

Μ' αὐτὸν τὸν πόθο ἔκλεισε τὰ μάτια ὁ Ἀντρέας ὁ Εὐμορφόπουλος. Ὁ πρωτότοκός του, ὁ Ἀριστόδημος, ἔδειξε ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς πῶς ἔμοιαζε τοῦ πατέρα του στὰ ἔννευρα. Οὔτε θέληση οὔτε ἐνθουσιασμός τοῦ ἔλειπε γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργο ἐκείνο. Εἶχε βέβαια κρίση καὶ μόρφωση ἀρκετὴ γιὰ νὰ τὸ βλέπῃ δύσκολο· μὰ ἡ ψυχὴ του δὲν ἤθελε νὰ τὸ παραδεχθῆ καὶ ἀδύνατο. Ὁ δεύτερος, ὁ Δημητράκης, ἦταν ἀκόμη ἄγουρος καὶ δὲν τὸν ἐλογάριαζε κανεὶς· φαινότανε ἀψῆς καὶ ἀνυπάκουος. Ὁ περιορισμός δὲν τ' ἄρσσε καὶ φυσικὰ δὲν τ' ἄρσσε κ' ἡ μελέτῃ. Ὁ νοῦς του ἦταν μερόνυχτα πεσμένος στὰ τὰ τρεχάματα, στὰ παιγνίδια καὶ στὰ ξεφαντώματα. Πανηγύρι ἀτέλειωτο ἡ ζωὴ του. Γιὰ τοῦτο κ' οἱ χωριάτες ἔλεγαν ξάστερα πῶς δὲν ἦταν προκοπὴ ἀπὸ δαῦτον. Ἡ κυρὰ Πανώρια ἡ μάνα του ἔπεφτε σὲ ἀπελπισία.

—Βρὲ παιδί μου, τοῦ ἔλεγε συχνά· δὲν πιάνεις καὶ σὺ νὰ διαβάσῃς λιγάκι· τί προκοπὴ θὰ κάμῃς μὲ τὰ παιγνίδια σου ; ...

—Ἄς το, μάνα, τὸ διάβασμα νὰ χαθῆ ! τῆς ἀπαντοῦσε βριεστισμένος. Βιβλία εἶνε τοῦτα ἡ ψυχογάλλτες ! Γράμματα—σκοντάμματα· δὲν τ' ὄχεις ἀκουστά ;

Ἐκείνη στεκότανε συλλογιζομένη καὶ δίβουλη. Δὲν ἤξερε ἀπὸ τέτοια. Στὸ πατρικὸ της μόνον τὴν κυβέρνια τοῦ σπιτιοῦ ἔμαθε. Νὰ τιμᾷ τὸν ἄντρα, ν' ἀναστραίνη τὰ παιδιά, νὰ φέγγῃ λαμπάδα στὸ νοικοκυριὸ της. Γράμματα οὔτε γρῶ. Εἶχε ὅμως ἀκουστά πῶς ἐκείνα φτιάχνουνε τὸν ἄνθρωπο. Μάλιστα γιὰ τὰ σερνικά εἶναι

ἀπαραίτητα. Ἄνθρωπος ἀγράμματος ξύλον ἀπελέκητο. Τὴν ἔμαθε καὶ τὴν πίστευε σὰ θρησκευτικὴ ἐντολὴ τῆ δασκαλικῆ παροιμίας. Μὰ καὶ στὰ λόγια τοῦ Δημητράκη τῆς δὲν ἤμποροῦσε νὰ μὲν ἀδιάφορη. Μέσα στοὺς Εὐμορφόπουλους ἀπὸ γενεὲς γενεῶν ἐδασίλευε κάποια ἀμφιβολία γιὰ τὴν ὠφέλεια τοῦ φέρνουν τὰ γράμματα στὸν ἄνθρωπο. Οἱ δασκάλοι ἔλεγαν τὴν παροιμίαν αὐτὴν καὶ τὴν ὑποστήριζαν μὲ φανατισμό, ὅπως οἱ μοναχοὶ τὰ θάματα ποῦ κάνει τὸ κόνισμά τους. Ὁ πολὺς λαὸς ὅμως τοὺς σεβότανε γιὰ τὴ σοφίαν τους μὰ δύσκολα ἐπίστευε στὰ ἐπιχειρήματά τους. Στὸ λόγιό τους ἀπαντοῦσε μὲ ἄλλο λόγιον γεμάτον εἰρωνείαν, ὅπως τώρα ὁ Δημητράκης. Γιὰ τοῦτο ἡ μάνα του ἔμενε πάντα δίβουλη. Κατιτὶ βαθύτερο ἀπὸ τὸ μητρικὸ αἴσθημα τὴν ἔκανε νὰ τὸν δικαίωνῃ. Δὲν τολμοῦσε ὅμως νὰ συμφωνήσῃ μαζί του. Τρόμος τὴν ἔπιανε καὶ νὰ τὸ συλλογιστῆ.

—Δὲν ξερω, παιδί μου, ἔλεγε· μὰ ὁ ἀδερφός σου δὲν ἔχει τὴν ἴδια γνώμη. Ὁ ἀδερφός σου θέλει νὰ κυτῆς τὰ μαθήματά σου. Καὶ καλά λέει. Πῶς θὰ ζήσῃς χωρὶς γράμματα ;

—Θὰ ζήσω μὲ τὴ ζωὴ τοῦ μοῦ χάρισ' ὁ Θεός, μάνα. Ἄκου ποῦ στὸ λέω ! Ὅχι ὁ ἀδερφός μου μὲ τίς μελέτες του. Ἐγὼ, νὰ, ἐγὼ μὲ τὰ μπράτσα μου θὰ διώξω ἀπὸ τὸν τόπο μας τὸ Χαγᾶνο. Ἐγὼ, νὰ τὸ ἐξέρη.

Ἡ κυρὰ Πανώρια τὸν ἄρπαξε στὴν ἀγκαλιά της καὶ τὸν καταφιλοῦσε. Αὐτὸ ἤθελε κ' ἐκείνη. Δὲν τὴν ἔμελλε γιὰ τὰ μέσα. Ἄν μὲ τὴν ψυχὴ τῶν βιβλίων ἢ μὲ τὴ δική τους ψυχὴ θὰ ἔδιωχναν τὸν κατακτητῆ. Φτάνει νὰ τὸν διώξουνε. Τὸ εἶχε κ' ἐκείνη μεγάλο μαρτί. Τόσα χρόνια μέσα στὴν οἰκογένεια ρούφηξε στὸ

αίμά της όλους τους πόθους και τὰ ὄνειρά της. Ἔστεινε και δάκρυσε μὲ τὸν ἄντρα της στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Μαζί του ἀγωνίστηκε τὸ μεγάλο ἀγῶνα τοῦ λυτρωμοῦ, και μαζί του ἀπόλαψε τὴ χαρὰ και τὴ δόξα ποῦ φέρνει πάντα ἡ νίκη. Φυσικὰ ὅμως δὲν ἔμενε κ' εὐχαριστημένη ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Θὲς ἀπὸ τὸν ἄντρα. Θὲς ἀπὸ τὰ παιδιά της ἐπερίμενε τὸν τελειωτικὸ θρίαμβο. Και τὸν περίμενε ἀνυπόμονα. Πάντα ὅμως δὲν ἔδινε τόση βάση στὰ λόγια τοῦ μικροῦ. Ἡ παιδιὰτικὴ ὑπόσχεσή του τὴν συγκινοῦσε, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐπειθε. Περισσότερη πεποίθησι εἶχε στὸ μεγάλο. Ἐκεῖνος ἦταν ἀληθινὰ σοφός· και ἡ σοφία στὴν ἀπλὴ ψυχὴ της ἐφάνταζε γιὰ δύναμη φοβερὴ και ἀνίκητη.

Τὴν ἴδια γνώμη εἶχε κι ὁ μακαρίτης ὁ ἄντρας της. Κ' ἐκεῖνος γράμματα πολλὰ δὲν ἔμαθε. Τὴ δόξα τῶν προγόνων του ἀκουστὰ μόνον τὴ γνώριζε. Ἐτρεφε ὅμως μέσα του παραδομένη ἀπὸ γενεὰ σὲ γενεὰ τὴν ψυχὴ τους. Ἡ γιὰ νὰ μιλήσω ξάστερα, ἡ δικὴ του ψυχὴ κατάντησε λάου-λάου νὰ μοιάσῃ μὲ τὴν ψυχὴ ἐκείνων. Ὅχι ἀποκλειστικὰ ἐκείνων· ἔμοιασε τοῦ καθενὸς ποῦ νοιώθει μέσα του μιὰ ὑπεράνθρωπὴ δύναμη και θέλει νὰ τὴν φανερώσῃ μὲ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ του. Κ' ἔτσι κατῴρθωσε νὰ ἐλευθερώσῃ ἐκείνη τὴ γωνιά. Βρέθηκαν ὅμως πολλοὶ ποῦ εἶπαν πῶς τὸ κατῴρθωμα δὲν ἦταν δικό του. Ὅχι γιὰ πληρωμὴ τοῦ κόπου του ἀλλὰ γιὰ χάρη τῶν προγόνων του ἀπόκτησε ὅ,τι ἀπόκτησε. Τὸ εἶπαν και ξένοι κι ἀπ' τοὺς δικούς του πολλοί. Ἐκεῖνος τὸ πίστεψε και δὲν τὸ πίστεψε. Ἡξέρε καλά τὸν ἑαυτό του. Εἶχε ἀρκετὴ ἀντίληψη γιὰ νὰ ἐχτιμῆσῃ τοὺς ἀγῶνές του και νὰ μὴν πιστέψῃ πῶς ὅλα τὰ χρώσταγε

στὴν ἐλεημοσύνη. Μὰ δὲν ἐφιλονεῖκτησε. Τὸ σκοπὸ του ἤθελε νὰ κάμῃ κι ἄς ἔλεγαν οἱ ἄλλοι ὅ,τι ἤθελεν. Γιὰ νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ μάλιστα ἐκόλλησε τὸ Εὐ στὸ ἐπιθετὸ του. Και γιὰ νὰ τοὺς θαμπώσῃ περισσότερο ἔδωκε στὸν πρωτότοκό του ἔν ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποῦ συνειρίζαν οἱ πρόγονοί του. (Ἀφοῦ τὸ ροῦχο κάνει τὸν ἄνθρωπο, ὀρίστε και τὸ ροῦχο) σκέφτηκε. Πῆρε και μιὰ κάσσα γεμάτη μὲ βιβλία και τὴν ἄδειασε ἀπάνω του. Ἦταν τὰ βιβλία ποῦ ἔτρεφαν συχνὰ τὸ νοῦ και τὸ αἴστημα τῶν παλαιῶν Εὐμορφόπουλων. Στὸν καιρὸ τοῦ κατατρεγμοῦ τὰ πῆραν μαζί τους οἱ κατατρεγμένοι και πήγαιναν ἀπὸ πατέρα σὲ παιδί παρηγοριά κ' ἐλπίδα τους. Τὸ βρέφος καθὼς τᾶνοιωσε ἀπάνω του ἔβαλε τὰ κλάδματα. Ὁ γέρος τὸ λυπήθηκε.

— Μὴν κάνῃς ἔτσι, παιδί μου· τοῦ εἶπε μισοκλαιόντας κι ὁ ἴδιος. Εἶνε βαρειά, τὸ ξερῶ, μὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ τὰ βαστάξῃς. Τοῦτα εἶνε ἡ ἀληθινὴ κληρονομιά τῶν προγόνων μας. Ἐδῶ μέσα κρύβεται ἡ μεγαλοδύναμη ψυχὴ τους. Μὴ λυπηθῆς οὔτε κόπους, οὔτε βάσανα γιὰ νὰ τὴ γνωρίσῃς. Φρόντισε νὰ μπολιάσῃς μ' ἐκείνη τὸ αἷμά σου. Ἐτσι, ἀκούς, θὰ φτάσῃς γρηγορώτερα στὸ σκοπὸ μας.

Ὁ Ἀριστόδημος τᾶδεσε στο μαντήλι τὰ λόγια τοῦ πατέρα του. Μόλις μεγάλωσε, ρίχτηκε μὲ τὰ μούτρα στὰ βιβλία. Μερὸνυχτα κλεισμένος στὸ δωμάτιό του ξεφύλλιζε τὰ προγονικὰ κειμήλια και ἀναθε σὰν τὸ σίδερο στὴ φωτιά. (Οἱ ἄνθρωποι ποῦ μνημονεύονταν ἐκεῖ μέσα, οἱ ἄθλοι ποῦ τραγουδιόνταν, τοῦ θάμπωσαν λίγο-λίγο τὸ νοῦ.) Τὸν ἔκαμαν νὰ ξεχάσῃ τὰ νωπὰ κατορθώματα τοῦ πατέρα του και τὸν ἴδιο τὸν πατέρα του.

Μόλις ποῦ τολμοῦσε νὰ μολογήσῃ πῶς ἦτανε γιός του. Τὸς Μορφόπουλους ποῦ ζήσανε στὴ σκλαβιά κ' ἐκείνους ποῦ πάλαιψαν χίλια τόσα χρόνια γιὰ νὰ ξεφύγουν τῶν βαρβάρων τὴν καταδρομὴ, τοὺς ἀρνῆθηκε γιὰ πάντα. Δὲν ἤθελε νὰ ξέρῃ παρὰ τοὺς πρώτους-πρώτους προγόνους του. Ἐπίστεψε στ' ἀληθινὰ πῶς τὸ χιλιόκαλο κάμωμα τοῦ πατέρα του τὸ χρώσταγε σ' ἐκείνους. Σ' ἐκείνους ποῦ ἔγραψαν τὰ βιβλία καὶ μιλοῦσαν τὴ γλῶσσά τους. Γλῶσσα δυνατὴ, ἀρμονικὴ, γεμάτη νόημα καὶ πάθος. Ἡ παράδοση ἔλεγε πῶς ἀν ἦταν μεγάλοι ἐκείνοι ἦταν ἀπὸ τὴ γλῶσσά τους. Σκέφτηκε λοιπὸν, ἀφοῦ ἐπῆρε τ' ὄνομα, νὰ πάρῃ κ' ἐκείνη. Νὰ τὴν πάρῃ ὄχι μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδελφός του κ' οἱ κολλήγοί του ἀκόμα. Ἄμα τὸ κατῴρθανε αὐτό, πίστευε τὴ δουλειά του τελειωμένη. Καὶ ἄμ' ἔπος, ἄμ' ἔργον, ἄρχισε στὰ σοβαρὰ τὸ σκοπὸ του. Ἐπαιρνε ἀπὸ τὰ βιβλία λέξεις καὶ φράσεις βροντηχτὲς καὶ τίς ἔγραφε σὲ τετράδια. Τίς ἔλεγε δυνατὰ γιὰ νὰ τίς μάθῃ ἀπόξω. Ἦθελε μὲ κάθε τρόπο νὰ τίς χῶσῃ στὴ ζωὴ του. Μὰ φαίνεται πῶς δὲν ἦταν καμωμένος γιὰ τέτοιο κατόρθωμα. Ὅταν ἤθελε νὰ μιλήσῃ βιαστικὰ, νὰ προστάξῃ κατιτί, νὰ μαλώσῃ κανένα ἢ νὰ γλοκομιλήσῃ σὲ καμιὰ, οἱ λέξεις τοῦ καιροῦ του πηδούσανε στὰ γαῖλη του, ξάστερες καὶ ζωντανὲς σὰν τὴν ἀνάθρα (1). Ἐτσι κ' ἐκείνη πετιέται μέσ' ἀπ' τὸ τσιμεντολίθαρ ποῦ ρίχνει νὰ τὴν θάψῃ ὁ ἀναίσθητος χριστιγς. Ὁ Ἀριστόδημος ἐπείσμωνε περισσότερο. (Ἐπώριαζε ἀπάνω στὴ μνήμη του βαρειά καὶ κοφτερά τ' ἀγκωνάρια τῆς ἀρ-

(1) ἀνάθρα=πηγή.

χαίρας ὡς ποῦ ἐκείνη πληγωμένη καὶ ἄρρωστη ἔπεφτε κάτω σὰν τὸ βαρυφθρωμένο ζῶ. Τότε πῶς ἄρρωστος ἐκείνος ἀπὸ τὴ μνήμη του ξαπλωνότανε στὸν καναπέ μὲ τὸ κεφάλι στὰ χέρια, ἕνας σωρὸς ἀπὸ κρέας καὶ κόκκαλα.

Στὴν ἴδια κατάστασι βρίσκεται καὶ σήμερα. Μὰ τώρα δὲν εἶναι μόνος. Μαζί του κάθονται τριγύρω στὸ τραπέζι καὶ τρεῖς ἄλλοι κύριοι. Τρεῖς σοφοὶ μὲ ματογυῶλια καὶ μολοδοκόντουλα στὸ χέρι. Εἶναι ὁ Γρηγόρης Ἀλαμάνος ἕνας, ὁ Ἡρακλῆς Γκενεβέζος καὶ ὁ Θεουκιδῆς Περαχώρας. Καὶ οἱ τρεῖς τους εἶνε ξενομερίτες. Μὰ οἱ δύο τελευταῖοι ἀπὸ τὸ θαυμασμὸ ποῦ ἔχουν στοὺς προγόνους τοῦ Εὐμορφόπουλου, ἄλλαξαν τὰ ὀνόματά τους μὲ χτυπητὰ ὀνόματα ἐκείνω. Εἶχαν δουλειά τους νὰ μελετοῦν τὰ βιβλία καὶ τὰ χειρόγραφα κάθε καιροῦ καὶ τόπου. Ἦταν στὸν τόπο τους καθηγητὲς κ' ἤρθαν ἐδῶ γιὰ νὰ πλουτίσουν τίς γνώσες τους. Ἦθελαν νὰ ποτισθοῦν ἀπὸ τῆς σοφίας τὴν πηγὴ, ὅπως ἔλεγαν. Τέτοιοι ἔρχονταν συχνὰ στὸ σπίτι τοῦ νέου Εὐμορφόπουλου καὶ ἡ ζωὴ του ὡς σήμερα πέρασε μαζί τους. Ζωὴ ἄχαρη ἀληθινὰ μὰ σημαντικὴ καὶ ἀληθινὴ σ' ἐκείνον καὶ στὴ γενιά του.

Οἱ τρεῖς καθηγητὲς, σκυμμένοι τώρα στὰ χειρόγραφα τους, διαβάζουν ἀχόρταγα σὰν νὰ ρουφοῦν τ' ἀθάνατο νερό. Μὲ τὸ μολυδάκι τους σημειώνουν στὸ χαρτί καθετὶ ποῦ τοὺς φαίνεται ἀξιοθύμητο. Πίσω τους στέκουν οἱ βιβλιοθήκες ὀρθὲς σὰν κατάδικοι πιστάγκωνα δεμένοι στοὺς τοίχους. Ἀπάνω στὴ μεσανὴ κάθεται σὰ Σφιγγα ἡ γάτα τοῦ σπιτιοῦ, βυθισμένη σὲ ἄγνωστο ὄνειρό της. Τὰ βιβλία καὶ τὰ χειρόγραφα στριμωμένα

στά ράφια μοιάζουν μὲ γριές γλωσσοκοπάνες. Καί τι δὲ λὲν μὲ τὴν ἄλλα γλωσσά τους! Πολέμους περιγράφουν, ἄθλους μολογοῦν, θεοὺς γκρεμίζουν, ἠθικὰς ἀναστηλώνουν. Ὁ Ρυθμὸς βροντᾷ καὶ παιγνιδίζει σὰν ἀντάρτης κεραυνός· ἢ Ἀρμονία ξεχώνεται ἀφρόδροση σὰν ἄμπουλις⁽¹⁾. Ὁ Πόνος οὐρλιάζει καὶ Ὁ Πόθος φαρομανᾷ⁽²⁾. Τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἀπλώνεται σὰ θάλασσα μυριογαλοῦσα ἀνήσυχη καὶ ἀνυπόταχτη. Ὅ,τι θέλει τολμᾷ καὶ ὅ,τι τολμᾷ τὸ ὑποτάσσει. Δὲν εἶνε σιδερόπορτα νὰ μὴν τὴν ἀνοίξῃ, δὲν εἶνε πυργογύρισμα νὰ μὴν τὸ πηθῆσῃ· δὲν εἶνε φῶς στὸν οὐρανὸ νὰ μὴν τ' ἀδράξῃ, δὲν εἶνε σκοτάδι στὴ γῆ νὰ μὴν τὸ ξεδιαλύῃ. Ξομπλιάζει τὰ περασμένα, ἀνασκευάζει τὰ τωρινά, δρόμους ἀνοίγει γιὰ τὰ μέλλοντα. (Μὰ εἶνε τὰ ξόμπλια του γερά, εἶνε οἱ δρόμοι του ἀλάθευτοι; Οἱ ἀνθρώποι τοῦ πέρασαν κ' οἱ ἀνθρώποι τοῦ θάρτου εἶνε τάχα βέβαιον πῶς ἔτσι σκέφτηκαν, ἔδρασαν, ἔζησαν, κ' ἔτσι θὰ ζήσουν, θὰ δράσουν, θὰ σκεφτοῦν; Ποιὸς τὸ ξέρει; Τὸ ζηλευτὸ δεντρὶ τοῦ φύτρωσε αὐτοῦλο στὴν παρθένα γῆ καὶ ὠμόρφηγε τὸν κόσμον μὲ τὴν δροσιὰ καὶ τὴν χάρη του, θὰ ξαναφυτρώσῃ μὲ τὴν φροντίδα τοῦ κηπουροῦ; Οἱ σοφοὶ τὸ πιστεύουν καὶ γιὰ τοῦτο δουλεύουν ἀκούραστα. Μοιάζοντε σκαφτιάδες τοῦ θέλουν νὰ δεῖξουν τὸ δρόμον τοῦ στὸν Ἀσπροπόταμον. Ἄν τὸ καταφέρουν, χαλάλι τους οἱ κόποι καὶ τὰ βάσανα.

— Ἄ, νά! εἶπε ξαφνικὰ μὲ χαρούμενη φωνὴ ὁ Περαιχώρας· ἀκούστε καὶ ἂν μπορῆτε μὴ θαυμάζεστε.

— Τ' εἶνε; τὸν ρώτησε ὁ Ἀλαμᾶνος.

[1] ἄμπουλις=μικρὰ πηγὴ. (2) φαρομανᾷ=πηδῶ.

— Διαβάστε, παρακαλῶ, διαβάστε! τοῦ εἶπε καὶ ὁ Γκενεβέζος ἀνυπόμονα.

Σηκώθησαν μονόγνωμοι καὶ πῆγαν κοντὰ στὸν καθηγητὴ νὰ ἰδοῦνε στὸ χερσόγραφο. Ὁ Ἀριστοδῆμος δὲν κινήθηκε ἀπὸ τὴ θέση του. Εἶχε μὴν εὐαισθησία παράξενη. Ὅταν ἄκουε τοὺς σοφοὺς νὰ θαυμάζοντε τὰ βιβλία τῶν προγόνων του, γινότανε σὰν ζύμη. Κάθε λόγος τους, λὲς καὶ ἤτανε μορφίνη, τοῦ σκότιζε τὸ λογικόν, τοῦ σκλάβωνε τὴ θέληση. Ἦθελε κ' ἐκεῖνος νὰ παρακαλέσῃ ἦταν ἀνυπόμονος ν' ἀκούσῃ τὸ νέο θησαυρὸ ποὺ ἀνακάλυψε ὁ καθηγητής. Μὰ δὲν εἶχε δύναμιν νὰ βγάλῃ ἄγχα. Μόνον ἢ κιτρινάδα τοῦ ἔβαφε τὸ πρόσωπόν του καὶ τὸ χάλπωμα τῶν ματιῶν του φανέρωναν τὴ μεγάλη του συγκίνησιν.

— Ἀκούστε, εἶπε ὁ Περαιχώρας, διαβάζοντας δυνατὰ καὶ ρυθμικὰ: Μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἢ Πατρίς· καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρᾳ καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι...

— Ὁραία! ἐξάϊσια! ἐφώνησαν ἕνας μὲ τὸν ἄλλον οἱ σοφοί.

— Αὐτὰ, φίλε μου, δὲν εἶνε λόγια ἀνθρώπινα· εἶνε θεία! εἶπε ὁ Περαιχώρας κυττάζοντας κατὰματα τὸν Ἀριστοδῆμον! (Εἶσαι εὐτυχὴς τοῦ συγγενεῦς μὲ αὐτοὺς τοὺς θεοὺς. Ἐχεῖς κληρονομίαν σου τὸν πνευματικὸν κόσμον. Δὲ σὲ φτάνει; Ἄ, ἔχεις ἄδικον! μεγάλο ἄδικον, σὲ βεβαίονω. Ἐδῶ εἶναι ἢ ἀθανασία. Τ' ἄλλα μωρία καὶ πρόληψη!)

Οἱ καθηγητὲς ἄρχισαν νὰ συζητοῦν τὰ γλωσσικὰ χαρίσματα τοῦ ρητοῦ. Ἐξητοῦσαν τὸ ὑποκείμενον, τὸ

ἀντικείμενο, τὸ ρῆμα. Ἔλεγαν γὰρ τὴ σύνταξί του, ὠνόμαζαν τὸ γραμματικὸ σχῆμά του. Σὲ πολλὰ ἦταν σύμφωνοι· μὰ σὰ περισσότερα ὄχι. Καὶ συζητοῦσαν ξαναμμένοι, χερνομοῦσαν μὲ πείσμα, βρίζουνταν ἄπρεπα, σὰ ν' ἄρπαζε τὰ χρήματα ἕνας τ' ἄλλουνοῦ. Τὰ φερσίματά τους δὲν ἦταν σύμφωνα μὲ τὴ θέση καὶ τὴν ἐπιστήμη τους. Ἐκείνοι ὅμως ἀδιαφοροῦσαν. Καθένας ἔλεγε τὴ γνώμη του θεμελιωμένη στῆς ἀλήθειαις τ' ἀσάλευτα θεμέλια· καὶ πάσχιζε νὰ τὴ φορτώσῃ στὸν ἄλλον μὲ ὅλα τὰ μέσα τοῦ λόγου. Τ' ἀδύνατα κορμιά τους μέστωναν καὶ φήλωναν, λὲς καὶ νέο αἶμα ἐπότιζε τὶς φλέβες τους. Τὰ μάτια τους σπιθοβολοῦσαν καὶ τὰ πρόσωπά τους ἀνθίζαν ἀπὸ τὸ χρῶμα τῆς ὑγείαις καὶ τῆς νιότης. Τὸ χερσόγραφο πετοῦσε ἀπὸ τὸν ἕναν στὸν ἄλλον, ἔπεφτε κάτω ἀπὸ τὰ ματογοῦλια του, σὰν πτώμα στὴ μελέτη τοῦ ἀνατόμου. Καὶ ὅλοι ἔκκναν τὶς ὑποθέσεις τους, ἔλεγαν τὰ ἐπιχειρήματά τους, κυττάζοντας πάντα τὸν Ἀριστόδημο, σὰ νὰ ἤθελαν μόνον ἐκεῖνον νὰ πείσουν καὶ νὰ δασκαλέψουν. Ἐκεῖνος ὅμως ἄβουλος καὶ ἀνίδεος παρακολουθοῦσε τὰ κινήματά τους, ἄκουε τὰ λόγια τους μ' ἕνα καὶ μοναχὸ αἴσισημα στὴν ψυχῇ. Τὸ θαυμασμὸ στοὺς προγόνους του. Τ' ἦταν λοιπὸν ἐκεῖνοι ποῦ δὲν ἔπαυε νὰ τοὺς δοξάζῃ ὁ κόσμος! Χιλιάδες χρόνια ἐπέρασαν, τόσες χιλιάδες χρόνια ποῦ ἦταν ἀρκετὰ γὰρ νὰ θυμωθῇ καὶ τὸ μεγαλύτερο ἀστὲρι τ' οὐρανοῦ. Καὶ ὅμως τ' ὄνομά τους μένει ἀκόμα φωτεινὸ καὶ ζεῖδωρο σὰν τὸν ἥλιο. Ὅσο περνοῦν οἱ αἰῶνες τόσο φαίνεται λαμπρότερο. Πῶς λοιπὸν θὰ κάμῃ νὰ γίνῃ κι αὐτὸς μεγάλος, νὰ τοὺς μοιάσῃ στὸ νοῦ καὶ σὰ ἐργα; Ὁ

πνευματικὸς κόσμος εἶνε δικὸς του. Ἐ, καλὰ· μὰ δὲν φτάνει. Πρέπει νὰ γίνῃ δικὸς του κι ὁ ὄλικός. Πῶς θὰ γίνῃ αὐτὸ τὸ θαῦμα; Πῆρε τ' ὄνομά τους, κληρονόμησε τὴν ψυχὴ τους, ἔμαθε τὴ γλῶσσα τους. Κ' ἔπειτα.)

— Δὲν ξέρω ἐφιθύρισε μὲ παραπονεμένη εὐλικρίνεια· θαρρῶ πὼς χάνω ἄδικα τοὺς κόπους μου.

Ἦταν ἐξυπνος ἄνθρωπος ὁ Ἀριστόδημος. Τύχαινε καμιά φορά νὰ σηκῶνῃ τὸ παραπέτασμα καὶ νὰ βλέπῃ μὰ ἀθλόωτο μάτι τὸν κόσμο. Καὶ τὸν ἔδλεπε ὅπως διόλου ἀντίθετον ἀπ' ὅ,τι τὸν εἶχαν ζωγραφίσῃ ἢ πρόληψῃ κ' ἢ παράδοσῃ τῆς γενιάς του. Ὁ εαυτός του δὲν ἦταν ἐκεῖ μέσα παρὰ ἕνα τυθάλο· ἕνα χάτσαλο τόσο θά, ποῦ τὸ παίρνόνν οἱ ἀνέμοι ττὸ διάβα τους, χωρὶς νὰ λογαριάζουν ποῦθε κρατᾶ ἢ σκούφια του. Οἱ στιγμὲς ὅμως ἐκεῖνες ἦταν πολὺ σπάνιαις. Ἐνας λόγος ἔφτανε ν' ἀκουστῇ κάπου γὰρ τοὺς προγόνους του καὶ ἀμέσως πέταε στὸν Ὀλυμπο κ' ἔτρωγε μὲ τοὺς θεοὺς ἀμβροσία.

Οἱ σοφοὶ καθὼς ἄκουσαν τὸ δισταγμὸ του παραξεφέτηγαν. Ἐπαψαν τὴ φιλονικία τους καὶ τὸν κῆτταξαν μὲ ψυχοπόνια.

— Δὲν τὸ ξέρετε; τὸν ρώτησε ὁ Περαιχώρας μαντεύοντας τὴν ἀγωνία του· πῶς δὲν τὸ ξέρετε;

— Θάρρος φίλε μου, θάρρος! τοῦ φώναξε ὁ Γκενεβέζος. Εἶνε γὰρ σὰς ζήτημα ζωῆς. Γιὰ σὰς καὶ γὰρ τοὺς ἀπογόνους σὰς.

— Συλλογισθῆτε, εἶπε ἀργὰ καὶ σοβαρὰ ὁ Περαιχώρας, πῶς εἶνε ὁ μοναδικὸς κρῖκος ποῦ σὰς δένει μὲ τοὺς προγόνους σὰς. Δίχως τὴ γλῶσσα δὲν εἶστε τίποτα· εἶστε ἕνα ἄτομο ὅπως καὶ κάθε ἄλλο.

— Μὰ ἀφοῦ ἔχω τὸ ὄνομά τους ! εἶπε ὁ Ἀριστόδημος μὲ θλίψη. Ἀφοῦ ζῶ στὸ χῶμά τους !

— Ζήτε στὸ χῶμα τους ; ἔχετε τ' ὄνομά τους ; τὸν ρώτησε ὁ Περαιχώρας μὲ χαμόγελο καὶ πόσοι δὲν πέρασαν ἀπ' αὐτὸ τὸ χῶμα ; Νὰ ὁ Χαγᾶνος· ζῆ αἰῶνες ἐδῶ πέρα· εἶνε λοιπὸν κ' ἐκεῖνος Εὐμορφόπουλος ; Ἄ, νὰ ἤμουν στὴ θέση σας ! νὰ ἤμουν στὴ θέση σας !...

— Τί θὰ κάνατε ; τὸν ρώτησε ἀνυπόμονα ὁ Ἀριστόδημος.

— Τί θάκανα ; καὶ μὲ ρωτᾶτε ἀκόμα ; Ὁ γενόμεον Εὐμορφόπουλος· ἀληθινὸς Εὐμορφόπουλος. Δὲν θὰ περιριζόμουνα στὴ γλῶσσα· θάσκαθα τὴ γῆ καὶ θὰ σόναζα κάθε λιθάρι τῆς ἐποχῆς τους. Θάνοιγα μουσειὰ καὶ σχολεῖα· τίποτ' ἄλλο.

— Κ' ἔπειτα ;

— Ἐπειτα ; ὁ θαυμασμὸς τοῦ κόσμου θάφερνε σὲ μένα τοὺς τόπους μου.

— Ὁὰ τὸ κάμω ἐγώ· εἶπε ἀποφασιστικά ὁ Ἀριστόδημος.

Σηκώθηκε ξαναμμένος, ἔκαμε δυὸ-τρία βήματα γύρω στὸ τραπέζι κ' ἔπειτα κυττάζοντας τοὺς σοφοὺς ἐπρόσθεσε μὲ σοβαρὴ φωνή·

— Ὁὰ τὸ κάμω· νὰ εἰστε βέβαιοι.

— Εὐγέ σου· ἐφώνηξε μ' ἐνθουσιασμὸ ὁ Περαιχώρας, σφιγγοντας τὸ χέρι του.

— Σὲ συγχαίρω· εἶπε ὁ Ἀλαμᾶνος κάνοντας τὸ ἴδιον. Σὲ βεβαιώνω πῶς καὶ τα δύο ἡμιτφαίρια θὰ χειροκροτήσουν τὴν ἀπόφασή σου.

— Ἀπὸ τώρα λοιπὸν, εἶπεν ὁ Γκιανεβέζος, μπο-

ροῦμε νὰ ποῦμε πῶς ἢ γενιὰ τοῦ Εὐμορφόπουλου ἀναστήθηκε.

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ ἀκούστηκε βιαστικὸ ἀνέσασμα στὴ σκάλα. Ἡ πόρτα ἄνοιξε μὲ πάταγο καὶ φάνηκε στὸ κατώφλι ἀχνὸς ὁ Δημητράκης.

— Οὐφ ! εἶπε μὲ δυσάρεστο μορφασμό· μωρὲ τί μοῦχλα ! Δὲν ἀφίεις, ἀδερφέ, καὶ λίγο αὐτὰ τὰ παλιόχαρτα νὰ ἰδῆς τί γίνεται γύρω σου. Μὰ τὸ σταυρὸ ἄμα μπαίνω ἐδῶ μέσα μοῦ φαίνεται πῶς μπαίνω σὲ τάφο.

— Κ' ἐμεῖς βέβαιοι, σὰς φαίνόμεθα τυμβωρῶχοι· εἶπε μὲ εἰρωνικὸ χαμόγελο ὁ Περαιχώρας, κυττάζοντας τοὺς συντρόφους του.

— Ὁχι, κύριοι, νὰ μὲ συμπαθᾶτε· τὰ λόγια μου δὲν εἶνε γιὰ σὰς ἀποκρίθηκε ὁ Δημητράκης, βιάζοντας τὸ καπέλλο καὶ σφιγγοντας τὸ χέρι τους φιλικά. Τυμβωρῶχοι ναί· μὰ τυμβωρῶχοι κολόβουλοι. Δὲ θέλετε νὰ κλέψετε παρὰ νὰ σώσετε ὅ,τι, ἀπόμεινε μέσα στὰ βιβλία μας. Φροντίζετε γιὰ τὴν ἐπιστῆμη σας κ' εἰστε ἀξιέπαινοι. Θαυμάζω τὴν προσπάθειάν σας μὲ ὅλη μου τὴ ψυχὴ.

Οἱ σοφοὶ ἀνταπέδωκαν τὸ φιλοφρόνημα μ' ἕνα τους χαμόγελο καὶ προσηλώθηκαν πάλι στὴ μελέτη τους.

— Κι' ἂν ὁ τάφος ἦταν τῶν προγόνων μας ; ἐρώτησε ὁ Ἀριστόδημος τὸν ἀδερφό του κάπως θυμωμένα.

— Καὶ τῶν προγόνων μας νὰ ἦταν πάλι μοῦχλα θὰ μύριζε· ἀπάντησε ἐκεῖνος ἀμέσως. Τί τὰ θές, ὁ τάφος-τάφος εἶνε κι ἄς ἔκλεισε μέσα του τὸν Μέγαν

Ἀλέξαντρο εἶνε καλὸς γιὰ τούτους τοὺς σοφοὺς. Γιὰ μένα καὶ γιὰ σέγα δὲν εἶνε.

— Εἶνε, εἶπε πεισματικὰ ὁ Ἀριστόδημος· θὰ γίνουμε κ' ἔμεις σοφοί.

— Σοφοί; Ὅχι, δὲν πρέπει· ἡ σοφία μπορεῖ νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴ ζωὴ μὰ ζωὴ δὲν εἶνε. Νὰ γίνουμε σοφοί; Στὸ μέλλον ἴσως· τὴν ὥρην ὅχι.

— Γιατί;

— Γιατί; δὲν τὸ κατάλαβες; Ἡ ζωὴ τρέχει καὶ πρέπει νὰ τὴν προφτάσουμε. Δύναμη τώρα χρειαζόμαστε, ὄχι σοφία. Μπράστα δυνατὰ καὶ κοφτερὰ νόχια. Νὰ κολλήσουμε ἀπάνω της· σὰν τὸν ἀγριόγατο στ' ἄλογο ποῦ πηλαεῖ. Νὰ τρέξουμε μαζί της, νὰ πηλαλήσουμε γιὰ νὰ φτάσουμε στὸν προορισμὸ μας· κατάλαβες;

— Κατάλαβα πὼς δὲν σκαμπάζεις ντίπ;

— Σκαμπάζεις! ὦ! ... ἔκαμεν ὁ Περαιχώρας, ἀφίνοντας τὸ μολυβοκόντυλό του καὶ κυττάζοντας τὸν Ἀριστόδημο παρὰξένα.

— Τί λέξη βάρβαρη εἶνε αὐτή; τὸν ρώτησε ὁ Γκενεβέζος.

— Ντίπ! ντίπ! ... ἐφιθύρισε κι ὁ Ἀλαμάνος ἀργά, ζητώντας νὰ εἶρη τὴ ρίζα καὶ τὴ σημασία της.

— Ναί. . . με συγχωρεῖτε· ἐφιθύρισε σασιτισμένος ὁ Ἀριστόδημος· εἶνε λέξη βάρβαρη· ξέρετε. . . ἅμα κανεὶς θυμώση δὲ φροντίζει γιὰ τὴ γλώσσα του.

Ἐπειτα γύρισε στὸν ἀδερφό του καὶ τοῦ εἶπε μὲ παράπονο.

— Βλέπεις τί μοῦ κάμες μπροστὰ στοὺς ξένους; Μᾶφρες σὲ θέση νὰ μεταχειριστῶ λέξη πρόστυχη,

— Μὲ συμπαθᾶς· ἀπάντησε ὁ Δημητράκης ἀτάραχος· ἡ λέξη δὲν ἦταν πρόστυχη, ἦταν τὸ νόημα σου. Μὲ μαλώνεις πὼς δὲν τιμῶ τοὺς προγόνους μας. Τοὺς τιμῶ καὶ τοὺς δοξάζω. Ἦταν μεγάλοι ἄνθρωποι, ναί· μὰ πρέπει νὰ ζήσουμε κ' ἔμεις. Καὶ νὰ ζήσουμε τὴ σημερινὴ ζωὴ, ὅπως ἔζησαν κ' ἐκείνοι τὴ δική τους. Ξέρεις ἕνα πρᾶμα;

— Τί;

— Δὲ εἶνε, βέβαια, γραμμένο στὰ χερσόγραφα, μὰ εἶνε σημαντικώτερο γιὰ μᾶς· γι' αὐτὸ ἦρθα τρεχάτος.

— Σημαντικώτερο ἀπὸ τὰ βιβλία μας; εἶπε μὲ χαμόγελο ὁ Ἀριστόδημος.

— Κι ἀπὸ τὰ βιβλία κι ἀπὸ τοὺς προγόνους μας τοὺς ἴδιους.

— ὦ! . . . ξαφνίστηκαν οἱ σοφοί, σηκώνοντας τὰ μάτια κατὰπάνω του.

— Ὅχι! . . . ὄχι! . . . ἐφώναξεν ὁ Περαιχώρας, κινώντας τὸ κεφάλι του ἀρνητικὰ· μὴν τὸ λέτε αὐτό· δὲν κάνει νὰ τὸ λέτε.

— Εἶνε ἀσέβεια, ἐφιθύρισε ὁ Γκενεβέζος.

Ὁ Ἀριστόδημος ἔμεινε ἀκίνητος μὲ μάτια γουρλωμένα σὰ νὰ εἶχε πάθει ἀποπληξία. Ἡ ἀγανάκτηση ποῦ ἔδραξε στὰ στήθη του ἔκανε κατακόκκινο τὸ σῆμαρο πρόσωπό του. Ἦθελε νὰ βρῖση ν' ἀναθεματίσῃ τὸν ἀδερφό του γιὰ τὸν ἄπρεπο λόγο ποῦ ξεστόμισε. Ἐκρατιόταν ὅμως ἀπὸ φόβο μήπως εἰπῇ καὶ ἄλλη πρόστυχη λέξη.

Οἱ ξένοι σοῦ δίνουν τὴν ἀπάντησή· τοῦ εἶπε μόνον μὲ ψυχρὴ σοβαρότητα.

Ὁ Δημητράκης στεκόταν ὀρθὸς κοντὰ στὸ τραπέζι,

ἀδιάφορος καὶ στὶς ματιές τοῦ ἀδερφοῦ του καὶ στὰ λόγια τῶν σοφῶν.

— Οἱ κύριοι ὅ,τι καὶ νὰ ποῦν ἔχουν δίκιο· εἶπε τέλος κοιτάζοντας τὸν Ἀριστόδημο· εἶνε σοφοί, εἶνε καὶ ξένοι· δύο πράματα ποῦ τοὺς δίνουν δικαίωμα νὰ σκέφτῳνται πολὺ διαφορετικὰ ἀπὸ μᾶς. Ἄν αὐριο ἔρθῃ πάλι ὁ Χαγᾶνος ἢ ὅποιος ἄλλος καὶ μᾶς πάρῃ τὸ χεῖμα καὶ τὸ σπῆτι, τί θὰ χάσουν οἱ κύριοι;

— Τὰ βιβλία μας!

— Τὰ βιβλία μας! γιατί; Εἶνε τόσο δικά μας, ὅσο καὶ δικά τους· ἀνῆκουν σ' ἕνα τὸν κόσμο.

— Ὅμως τ'ἄγραψαν οἱ πάπποι μας.

— Καὶ νομίζεις ἐσὺ πῶς γιὰ τίς μωρίες ποῦ γράφει σήμερα ὁ δεῖνας καὶ ὁ τάδε θὰ εἶνε ὑπεύθυνα μεθαύριο τ' ἀγγόνια τους. . . Μὴν τὰ καταριέσαι γιὰ τὸ θεό.

— Ἀστειεῖσαι; τὸν ρώτησε ὁ Περαιχώρας.

— Δὲν ἀστειεῖσθε καθόλου λέω τὰ πράματα ὅπως εἶνε. Ἄν πάθουμε ἀπὸ τὸ κακὸ ποῦ λέω—καὶ σὰς βεβαιῶνω πῶς θὰ προσπαθήσουμε νὰ μὴν τὸ πάθουμε—τί θὰ κάμετε παρακαλῶ; Θὰ ραντίσετε μὲ λίγα δάχρυα τοὺς τάφους τῶν Εὐμορφόπουλων καὶ θὰ γυρίσετε στὸ ἄλλο πλευρό.

— Ἀχάριστε! τοῦ φώναξε μὲ ἀγανάχτησι ὁ Ἀριστόδημος σφίγγοντας τὰ δόντια του. Σ' αὐτοὺς τὰ λέω ποῦ μᾶς ἀγαποῦνε τόσο;

— Κακομοίρη! τί ἀγαθὸς ποῦ εἶσαι! εἶπε ὁ Δημητράκης μὲ λύπη. Μᾶς ἀγαποῦν ἔχεις δίκιο· μὰ δὲ ρωτᾶς ποιανὸς ἀγαποῦν. Ἐμεὲ καὶ σένα; Ὅχι· μὴν τὸ πιστεύεις. Κάτω ἀπὸ μένα καὶ ἀπὸ σένα βλέπουν

αὐτοὶ καὶ ἓνα χλαμυδοντυμένο Εὐμορφόπουλο. Καὶ ὅλες τίς ἀγάπες καὶ τίς γλυκοκουθέντες τίς κάνουν σὲ κείνους· ὄχι τὲ μᾶς. Μὰ ἐγὼ δὲν τὴν θέλω τέτοια ἀγάπη ὄχι! ἐπρόσθεσε δυνατὰ, δὲ μ' ὠφελεῖ, μὲ ντροπιάζει. Εἶμ' ἐγὼ καὶ θέλω νὰ εἶμ' ἐγὼ! . . .

— Εὐγέ σου!

Οἱ δύο καθηγητὲς καὶ ὁ Ἀριστόδημος γύρισαν καὶ εἶδαν τὸν Ἀλαμᾶνο. Εἶχεν ἀφημένη τὴ μελέτη του καὶ κότταζε τὸ Δημητράκη μὲ περιέργεια. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ φάνηκε στὸ κατῶφλι ὁ νέος τοῦ ἔκανε ἐντύπωση. Εἶχε γερὴ κορμωστασιά καὶ ὀλανθισμένα νιάτα. Τὰ μαῦρα του μαλλιά ἔπεφταν ἄταχτα στὸ τράχηλό του σὰν φλέβες στὸ μάρμαρο· τὰ μάτια του ἦταν γεμάτα τόλμη καὶ ἀπόφαση. Τὸ πλατὺ του μέτωπο ἔλαμπε ἀπὸ εὐλικρίνεια. Τὰ κινήματά του ἦταν φυσικὰ καὶ ἀπλᾶ σὰν τὸ σείσιμο τῆς ἀνεμόνης. Ὅσον τὸν πρόσεχε ὁ Ἀλαμᾶνος, τόσο τοῦ ἄρεσε. Ἐπειτα ἦρθαν τὰ λόγια καὶ δυνάμωσαν τὴν ἐντύπωσή του. (Ἄκουε τοὺς δύο ἀδερφοὺς καὶ εὗρισκε καταπληχτικὴ διαφορὰ μεταξὺ τους. (Ὁ Ἀριστόδημος τοῦ φαινόταν παρὰ πολὺ βουτηγμένος στὴ πρόληψη.) Στὸ νοῦ του ἐγύριζε πεισματικὰ ὁ φριχτὸς θάνατος ἐνὸς συντοπίτη του. Γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὁ σκληρὸς ἀφέντης τὸν ἔγραψε ζωντανὸν στὴν κοιλιὰ ἐνὸς ψωριμιοῦ. Τώρα τοῦ φαινόταν ὁ Ἀριστόδημος θεληματικὰ κλεισμένος στὸ φοβίμι μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς ἔτσι θὰ φανῇ καλῆτερος. Ἐνῶ ὁ Δημητράκης ὅλως διόλου τὸ ἀντίθετο ἔκανε. Ἄφινε ἐλεύθερη τὴ σκέψη του καὶ τὴ ζωὴ του σ' ἓνα μονάχα προσέχοντας καὶ ἐλπίζοντας: Στὴ φλόγα τὴ θαυματοουργὴ ποῦ ἔκλεισε μέσῃ του ἡ φύση. >

— Τὰ λόγια σου εἶνε μεγάλα καὶ σύμφωνα μὲ τὴ καταγωγή σου τοῦ εἶπε. (Βέβαια τὸ παρελθὸν ὅσο καὶ ἂν εἶνε ἐνδοξόν δὲν ὠφελεῖ τίποτα σὲ κείνον τοῦ περιφρονεῖ τὸ παρὸν καὶ λησμονεῖ τὸ μέλλον.)

— Ἐγὼ δὲν περιφρονῶ τίποτε· διεμαρτυρήθηκε κάπως πειστωμένα ὁ Ἀριστόδημος.

— Καὶ ὅμως δὲν προσέχεις τὸ τί γίνεται γύρω σου ἀπήνησε ὁ Δημητράκης. Ἐγὼ ἤρθα νὰ σοῦ μιλήσω γιὰ σπουδαία ὑπόθεση καὶ σὺ μοῦ μιλάς ξύλα κούτσουρα. Θές ν' ἀκούσης.

— Λέγε· εἶπε ὑπομονετικῶς ὁ Ἀριστόδημος.

— Τί συμβαίνει λοιπόν : τὸν βώτησε κάπως ἀήσυχα ὁ Περachώρας.

— Τίποτα γιὰ σὰς, τίποτα· εἶπε ὁ Δημητράκης ἡσυχάζοντάς τον. Τὸ κακὸ εἶνε γιὰ μᾶς· γιὰ μᾶς καὶ τὸ ἔχεις μας. Θυμᾶσαι τὸν Πέτρο τὸ Θεομίσητο ;

— Τὸν ψυχογιό μας ; εἶπε μὲ περιφρονητικὸ μορφοφασμὸ ὁ Ἀριστόδημος.

— Ὅχι τὸν ψυχογιό μας· τὸν ψυχογιό τοῦ πατέρα μας νὰ λές.

— Τὸ ἴδιο κάνει.

— Μὲ συμπαθῆς· ἔχει μεγάλη διαφορὰ τὸν ἔλεξαν τότε Πέτρο τοῦ Μορφόπουλου καὶ τὸ καμάρωνε. Μὰ τῶρα δὲ θέλει νὰ μᾶς ξέρη. Κι ἂν τὸν ὀνομάση κανεὶς μὲ τὸ παλιό του ὄνομα τὸ παίρνει γιὰ βρισιά· γίνεται σκυλί.

— Γιατί μὲ ζαλιζεις μ' αὐτὸν τὸν παλιάνθρωπο ; εἶπε βαριεστημένος ὁ Ἀριστόδημος.

— Παλιάνθρωπος ναί, δὲν τὸ κρύβω. Μὰ ξέρεις τί

κατάφερε ; πῆγε καὶ καλλιέργησε τὸ χτήμα τοῦ Χαγάνου—τὸ χτήμα μας.

— Καὶ τί μὲ μέλει μένα ; ἄς φροντίσῃ ἐκεῖνος.

— Ὁ Χαγάνος δὲν τὸ ξέρει· μὰ καὶ νὰ τὸ μάθῃ λίγο τὸν μέλλει. Αὐτὸς γιὰ σήμερα φροντίζει νὰ καλοζῆ. Αὔριο φοῦρνος μὴν καπνίσῃ

— Κι ἂν τὸ καλλιερῆῃ, μήπως θὰ τὸ κάμῃ δικό του ;

— Σήμερα ὄχι· δὲν μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ δικό του. Αὔριο ὅμως ποιὸς ξέρει ; Σήμερα τὸ δουλεύει αὔριο σηκώνει ἕναν τράφο· μεθαὔριο ἂν τοῦρθη βολικὸ τὸ σμίγει μὲ τὸ χτήμά του.

— Αὐτὸ εἶνε δικό μας, κληρονομιά μας ! μὲ τί δικαίωμα θ' ἀπλώσῃ χέρι ;

— Καλὰ ἄμα τὸ πάρῃ σῦρε νὰ ρωτᾷς.

Ὁ Ἀριστόδημος καλοξαπλώθηκε στὸ κάθισμά του· σὰν οὐζοθρεμμένος ἀγᾶς κ' ἔσκασε τὰ γέλια. Γέλοῦσε τόσο δυνατὰ ποῦ ἔκανε τοὺς τοίχους τοῦ σπιτιοῦ νὰ ταραζῶνται συθέμελοι καὶ τὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν νὰ τρίζου, σὰν ἀπὸ κάποια ὑπόγεια βροντή. Τὸ σκυθρωπὸ καὶ ἀναιμικὸ πρόσωπό του ἔλαμπε κ' ἐκοκκίνιζε σὰ βερνικωμένη τομάτα. Τὸ μικρὸ καὶ ἀρρωστιαρικό σῶμά του, τάραζε σπασμωδικὰ καὶ στὰ μάτια του τὰ καστανά ἔτρεμαν δύο δάκρυα. Τῶρα δὲν εἶχε τίποτα ἀπὸ τὴ σοβαρὴ ἀξιοπρέπεια τοῦ φοροῦσε γιὰ τῆδενο σοφίας ἀπάνω του ἀπὸ μικρός. Ἦταν ἕνα τσαχπίνικο παιδί ποῦ δὲ δίνει μιὰ πεντάρα ἔξω ἀπὸ τὴ ζωολά του. Τόσο ἀστεῖοι τοῦ φαίνονταν οἱ φόβοι τ' ἀδερφοῦ του.

— Βρὲ μοῦφο· τοῦ εἶπε τέλος σφουγγόντας τὰ μά-

τις τοὺς τετρακόσια χρόνια σκλαβιά καὶ δὲ μᾶς ἔκαμε τίποτα καὶ θὰ μᾶς κάμουν τώρα οἱ ἀρκουδιάριδες. Κόττα τῆ δουλειά σου καὶ μὴ φοβάσαι.

—Τὶ νὰ μὴ φοβάμε, χριστιανέ; εἶπε ὁ Δημητράκης με θυμὸ πάτησε σοῦ λέω τὸν τόπο καὶ τὸν καλλιεργεῖ· φυτεύει, σπέρνει . . .

—Καὶ δὲν τὸ χαίρεται; τὸν ἔκοψε ὁ Ἀριστόδημος μὲ παιδιάτικη χαρά· αὐριο θὰ τὸ εἴδουμε καλλιεργημένο· θὰ θερίσουμε ἔτοιμα.

Καὶ γιὰ νὰ πάψη κάθε τέτοια κουβέντα σηκώθηκε ἀπὸ τὸ κάθισμά του, ἔκαμε λίγα βήματα μέσα στὸ δωμάτιο, δυνατὰ καὶ χτυπητὰ, λὲς κ' ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ τὴ δύναμή του. Ἐπειτα γύρισε στὴ βιβλιοθήκη καὶ στύλωσε τὰ μάτια του στὰ βιβλία. Ἡ ὄψη του ἄλλαξε γιὰ μιᾶς· ἔγινε γλαρῆ καὶ παθητικὴ· σὰ νὰ κούτταζε ἔρωμα-νη. Ἐπειτα μάλαξε τὸ μέτωπό του, ἔσυρε τὸ χέρι στὰ μαλλιά του, στόλωσε τὰ μάτια του στὰ κούφια καὶ μὲ δυνατὴ φωνὴ καὶ παράδοξες χειρονομίες ἄρχισε ν' ἀπαγγέλλῃ:

—Μηρόσ τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερον καὶ . . .

Τοῦ ἤρθε δυνατὸς λυγμὸς κ' ἔκοψε τὴν ἀπαγγελία του. Ἡ πατριωτικὴ αἰσθηματολογία ποῦ πλημμύριζε τὴν καρδιά του τοῦ στούμπωσε τὸν λάρυγγα. Τὰ δάκρυα ἀρχισκν νὰ πέφτουν ἀκράτητα καὶ τὸ σῶμά του νὰ ταράζεται λὲς κ' ἔπαθε ἀπὸ σεληνιασμό.

—Κουρδίστηκε τ' ὄργανέτο καὶ παίζει· ἐσκέρτηκε ὁ Ἀλαμάνος μὲ θλίψη.

—Τ' ἀκοῦς; εἶπε τὸ λίγο μὲ ἀσβματικὴ φωνὴ ὁ Ἀ-

ριστόδημος. Τοῦτα νὰ κούτταξ ἐσὺ καὶ ν' ἀφίνης τὸ γουρνάρη στὰ χάλια του.

Ὁ Δημητράκης τὸν κούτταξε μὲ ἀπελπισία.

—Λόγια σοφὰ καὶ καλοβαλμένα, τὸ ξέρω· εἶπε κούωντας τὸ κεφάλι· μὰ δὲ μᾶς ὠφελοῦν τίποτα.

—Μὲ τοῦτα ἔγιναν μεγάλοι ἐκείνοι.

—Ἐγὼ πιστεύω τὸ ἀντίθετο· ἦταν μεγάλοι καὶ γι' αὐτὸ εἶπαν τέτοια λόγια.

—Ὅχι δά, ὄχι δά! τὸν ἔκοψε ὁ Περαιχώρας.

—Δὲν εἶν' ἔτσι, κύριε καθηγητὰ; εἶπε ὁ Δημητράκης γυρίζοντας σ' ἐκείνον· παράδοξο! νὰ μὴν τὸ βλέπετε καὶ σεῖς! Ἰσα-ἴσα ποῦ αὐτὰ τὰ λόγια εἰπώθηκαν στὴν ἀρχὴ τοῦ ξεπεσμοῦ τοῦς. Φαίνεται πὼς τῷχει ἡ φύση μας· ἅμα ἀρχίζουν τὰ μεγάλα λόγια νὰ παύουν τὰ μεγάλα ἔργα.

—Σωστά· εἶπεν ὁ Ἀλαμάνος.

—Ἄλλως τε, ἐπρόσθεσε ὁ νέος κούτταζοντας τὸν ἀδερφό του, ἐγὼ δὲ θέλω νὰ κατηγορήσω τοὺς προγόνους μας. Μὰ πιστεύω πὼς τὰ λόγια ἔχουν ἀξία κατὰ τοὺς ἀνθρώπους ποῦ τὰ λένε. Ἐκείνοι ἦταν ἐκείνοι καὶ εἶπαν τέτοια λόγια. Ἐμεῖς εἴμασθ' ἔμεῖς καὶ πρέπει νὰ μιλήσουμε ἀλλοιωτίτια.

—Πῶς; τὸν ρώτησε μὲ ἀναμπαϊχτικὸ χαμόγελο ὁ Ἀριστόδημος.

—Ὅπως μιλάει ὁ Πέτρος ὁ Θεομισήτος.

—Ὄψ! ἔκαμε βαρυνασαίνοντας σὰ νὰ εἶχε τὴ Μόρα στὸ στήθός του.

—Τὸ ξέρω· δὲ σ' ἀρέσει τέτοια κουβέντα γιὰτι θέλει κόπους. Τὰ βιβλία δὲν ἔκαμαν ἄλλο παρὰ νὰ δυναμώσουν τὴ φυσικὴ ὀκνάδα σου. Γιὰ τοῦτο κ' ἐγὼ

τοὺς γύρισα τὶς πλάτες. Νὰ τὸ βιβλίό τὸ δικό μου. Τὸ παναιώνιο βιβλίό ποῦνε γραμμένο σ' ὅλες τὶς γλώσσες καὶ γιὰ ὅλες τὶς καρδιές. Νά το... .

Καὶ λέγοντας ἔτρεξε σ' ἓνα παράθυρο καὶ τ' ἄνοιξε μὲ τὸ γρόθο του.

— Ἀχ, τὴν ἔπαθα σὰν τὴ νυχτερίδα! εἶπε γυρίζοντας θαμπωμένος μέσα. Τὸ ἴδιο θὰ πάθατε κ' ἐσεῖς.

— Ἀλήθεια εἶπε ὁ Περαιχώρας βγάζοντας τὰ γυαλιά καὶ σφουγγώντας μὲ τὸ μαντήλι τὰ μάτια του.

Ἀέρας ζεστός καὶ μοσκοβολισμένος χύθηκε μέσα στὸ δωμάτιο. Πλατὸ φωτεινὸ σεντόνι ἀπλώθηκε ἀπάνω στὸ τραπέζι, ἀγκάλιασε φιλόστοργα τὶς γέρικες βιβλιοθήκες, ἔκαμε τὰ χερσόγραφα νὰ τρίζουν καὶ ν' ἀναδερφοῦν σὰν τὸ ναρκωμένο φίδι στὸ ἀνοιξιὰτικο λιοπύρι. Ἡ γάτα πήδησε χαρούμενη στὸ πάτωμα, ψήλωσε τὸ κορμί της σὰν νὰ λούζονταν στὸ φωτεινὸ κῶμα ποῦ κύλισε ἀπόξω καὶ ἄρχισε νὰ παίξει μ' ἓνα φύλλο χαρτιοῦ ποῦ βρέθηκε στὰ νύχια της.

— Κ' οἱ λέξεις ζωντανεύουν καὶ ξανανιώνουν τώρα εἶπε σκεπτικὸς ὁ Ἀλαμάνος.

— Θαῦμα εἰφιθύρισε κι ὁ Ἀριστόδημος ἀνασηκώνοντας τὸ κεφάλι του.

— Αὐτὸ τὸ θαῦμα εἶνε καθημερινό· εἶπε ὁ Δημητράκης. Τυφλίτες! δὲ μπαίνετε καλλήτερα στὶς τρῶπές σας.

— Ἔτσι τὸ γράφει ἡ μοῖρά μας· εἰφιθύρισε ὀπομνητικὰ στεναζώντας ὁ Γκενεβέζος· νὰ φεύγουμε τὸ φῶς ὅπως οἱ πρῶτοι χριστιανοί. Στὶς κατακόμβες θὰ κάνωμε τὶς λειτουργίες μας.

— Ἔσεῖς μάλιστα· ἐγὼ ὅμως ὄχι! διαμαρτυρήθηκε ὁ Δημητράκης.

Κ' ἐστύλωσε ὀρθάνοιχτα ἔξω τὰ μάτια του, λὲς κ' ἤθελε νὰ λούση μὲ τὸ θαυμαστὸ πανόραμα τὴν ψυχὴ του. Πέρα ὁ κάμπος πρασίνιζε. Ἐπαιζαν οἱ δροσοσταλίδες σὰν φωτεινὲς ψυχὲς πέρα-δῶθε γοργοκίνητες. Τὰ ποτάμια ἔλαμπαν καὶ χίνονταν σὰν λεπίδες μπηγμένες στὶς μάννας γῆς τοὺς κόρφους γιὰ νὰ τὴν θροσίσουν καὶ σόγκαιρα νὰ τὴν ἀναγκάσουν νὰ χύση τοὺς θησαυροὺς της. Τὰ δασωμένα βουνα φαίνονταν κοιμισμένα κάτω ἀπὸ τὴ διάφανη γάλα τῆς ὀμίχλης. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ κοκκίνιζαν τὰ ὄφιμα ὀργώματα· ἄστρα λαμποκοποῦσαν ἀνάμεσά τους τὰ πρόστουχα γυαλιά· λαλοῦσανε πουλιὰ στὰ δέντρα. Ἀπόπερα ἐρχόταν βουή ἀνάκατη ἀπὸ κωπριά καὶ βελάσματα, φλογέρες καὶ λαλήματα. Καὶ ψηλά ἔρριχνε τὸ γαλάζιο του μάτι ὁ οὐρανὸς σὰν πατέρας στῶν παιδιῶν του τὴ χαρά.

— Ναὲ ἀχάλαστε! δέξου με λειτουργό σου· εἶπε ὀλόφουχα ὁ Δημητράκης, ἔτοιμος νὰ γονατίση.

B'

Σύγκριρα τὸ Δημητράκη τὸν κυρίεψε πρᾶδοξή ἀνησυρία. Τὰ νεῦρά του ἔτρεμαν, σὰν τὸ βελόνι ποῦ τὸ πλησιάζει ὁ μαγνήτης. Ἐνα κεφάλι κόρης ἐφάνηκε στήν ἀντικρυνή μάντρα, μισοκρυμμένο στὰ φύλλα μιᾶς καστανιάς. Μαῦρα μαλλιά πέφτανε ζερβόδεξα κυματιστὰ καὶ λαμπερά. Τὸ σταράτο πρόσωπο, στολισμένο μὲ μαύρα φρύδια σμιχτὰ καὶ ἰσοικερά ματόκλαδα καθρέφτιζε γαληνεμένη θάλασσα. Δυὸ μεγάλα μάτια πέταγαν λάμψες μυστικῆς καὶ βαθειῆς σὰν ποθοπλάνταχτα χάρδια. Καὶ δοῦ χεῖλη κόκκινα καὶ λίγο φουσκωτὰ ἀνάδευαν διψασμένα γιὰ ἀγνωστὴ τους ἀπόλαψη. Ὅπως στεκόταν ἐκεῖ στὸν πράσινο πλοκὸ τὸ κεφάλι τῆς κόρης, ἐλεγεας πῶς ἦταν κανίσκι μάγισσας, βαλμένο γιὰ νὰ ξελογιάσῃ τὸ νιό.

— Ἐλπίδα, ποῦ βρέθηκες ἐδῶ ; τὴν ρώτησε μὲ τρεμουλιαστὴ φωνή.

Κόλλησε ἡ κόρη τὰ μάτια της ἀπάνω του καὶ χαμογέλασε.

— Ἦρθα νὰ σ' εἶρω· εἶπε· δὲν τὸ περίμενες ;

— Ἀλήθεια ! τί κουτὸς ποῦ εἶμαι ! .... Νὰ κυττάζω τὴν ἀνατολή καὶ νὰ μὴ σκεφτῶ πῶς θὰ πρωτοἰδῶ ἐσένα.

Καὶ πάραυτα μὲ παιδιάτικη ἀφέλεια, ἄρχισε νὰ κόβῃ ρόδα ἀπὸ τίς σκαλωμένες στὸν τοῖχο τριανταφυλλιές

καὶ νὰ τὰ ρίχνῃ βιαστικὰ, ἕνα μετ' ἄλλο ἀπάνω της.

— Ἐλπίδα ! Ἐλπίσσα ! θὰ σὲ θάψω μὲ τὰ ρόδα μου.

— Ἀπ' τὸ χέρι σου καὶ μὲ ρόδα ; τί καλῆτερο θάψιμο· τοῦ εἶπε ἀσημογελώντας ἐκείνη.

— Θὰ σὲ θάψω γιὰ νὰ σ' ἀναστήσω ὁμορφότερη.

— Σοῦ εἶπα· γιὰ τέτοιο νεκροθάφτη ἦθελα νὰ πέθαινα χίλιες φορές .... Δὲ μοῦ λές' ἐπρόσθεσε ἀμέσως στὰ σοβαρά· οἱ σοφοὶ αὐτοῦ εἶνε ;

— Ἐδῶ· ριγμένοι στὰ βιβλία τους.

— Κι ὁ Ἀριστόδημος ;

— Κι ὁ Ἀριστόδημος. Γιατί ρωτᾷς ;

— Δὲν ἦθελα νὰ μὲ ἴδω, καὶ μὲνε· τὸ ξέρω πῶς δὲν εἶνε κκχοί· μὰ τοὺς φοβοῦμαι. Ποῦ μπορῶ, ἢ φτωχί, νὰ ζήσω κάτω ἀπὸ τὰ ματογυάλια τους ! ..

Δὲν πρόφτασε νὰ τελειώσῃ τὴ φράση της κι' ἐβγαλε ἕνα «ἄ!» τρομασμένο. Σύνωρα βούλιαξε πίσω ἀπὸ τὴ μάντρα τὸ κεφάλι μ' ἕνα γέλιο σκαστὸ καὶ συγκρατητό, σὰν φτεροκόπημα μικροῦ πουλιοῦ.

Ὁ Δημητράκης γύρισε πεισιμωμένος μέσα καὶ βρέθηκε κατὰμπροστα στὸν Ἀριστόδημο.

— Ἡ Ἐλπίς εἶνε ; τὸν ρώτησε ξερὰ ἐκείνος.

— Ποιὰ Ἐλπίς, βρὲ ἀθεόφοβε ; Καὶ τούτῃ θέλεις νὰ μοῦ τὴν ἀλλάξῃς ! Ἡ φάτσα σου τὴν ἔδιωξε ἀπὸ τὴ μάντρα κ' ἡ λέξή σου ἀπὸ τὴν καρδιά μου. Ὅχι Ἐλπίς, Ἐλπίδα τὴ λένε· Ἐλπίδα καὶ πάω νὰ τὴν βρῶ !

Καὶ χωρὶς νὰ πάρῃ τὸ καπέλλο του ἔτρεξε στὴ σάλα, τὴν κατέβηκε γοργὰ καὶ χάθηκε μέσα στὸν κῆπο. Δὲν πέρασε στιγμὴ καὶ φάνηκε κάτω ἀπὸ μιὰ καρποφορτωμένη μηλιά. Κρατοῦσε στὰ χέρια του τὴν κόρη καὶ τὴν σήκωνε ψηλὰ γιὰ νὰ τοῦ φτάσῃ μῆλα. Ἐκείνη

ἔδραζε μικρὰ ξεφωνητὰ καὶ γέλοια, πότε ἀπὸ χαρὰ καὶ πότε ἀπὸ φόβου καὶ σήκωνε τὰ χέρια μὲ φανερὴ προσπάθεια, νὰ φτάσῃ τὸ πῦρ καλόχρῳο πωρικῶ. Ὁ ἥλιος διαβαίνοντας τὰ φυλλώματα, χάρδευε τὰ μαλλιά της κ' ἔκανε καθρέφτη γύρω στὸ κεφάλαι της.

Τὰ ξεφωνητὰ καὶ τὰ γέλοια της κόρης ἔφταναν στὸ γραφεῖο, σὰν ἤχοι χαδιάρικης μουσικῆς. Οἱ σοφοὶ ἐταράχτηκαν. Κατιτὶ σὰν κῦμα γλιαρρὴ ἦρθε κ' ἐξέστανε τὴ ζωὴ τους. Συγκίνηση βαθειὰ καὶ πρωτόγνωρη θροναίστηκε στὴν καρδιά τους. Γύρισε αὐτόματα ἕνας στὸν ἄλλον καὶ κυττάχτηκαν ντροπαλά. Ἐπειτα ἀπίθωσαν τὰ γυαλιὰ τους ἀπάνω στὰ χερσόγραφα, λὲς κ' ἤθελαν νὰ δείξουν πῶς γιὰ τέτοια μελέτη τοὺς ἦταν ἀχρηστὰ. Ὁ Ἀλαμᾶνος σηκώθηκε ἀπὸ τὴ θέση του κ' ἔτρεξε στὸ παράθυρο.

— Ἄ! εἶπε, μόλις ἀντίκρουσε κάτω βλέπω τὴ Δήμητρα, ἴδια τὴ Δήμητρα νὰ χύνη τοὺς καρποὺς ἀφθονοὺς στὸν ἐκλεκτὸ της.

Φτάσανε κ' οἱ ἄλλοι κ' ἐστριμώνονταν ποιοὺς νὰ ἰδῇ καλῆτερα στὸν κῆπο.

— Ὁραῖο σύμπλεγμα! εἶπε ὁ Γκενεδέζος προβάλλοντας τὸ κεφάλι του.

— Νομίζω πῶς βλέπω εἰκόνα Μηκουναῖου ἀγγεῖου· εἶπε κι ὁ Περachώρας, παίζοντας τὰ πονεμένα μάτια του.

Ὁ Ἀριστόδημος ἔμεινε πίσω κατάχλωμος ἀπὸ θυμὸ. Τὸ θέαμα τοῦ φαινόταν ἀνήθικο καὶ πρόστυχο μαζί. Ἐνας γιὸς τοῦ Εὐμορφόπουλου, νὰ στέκῃ τόσην ὥρα φορτωμένος μιὰ κόρη ταπεινὴ! Τόλγεγε ἀτιμία τοῦ παλάκειρε ὅλη του τὴ γενιά. Ἄκουε τοὺς θουμασμοὺς

τὸν σοφῶν καὶ πίστευε πῶς δὲν εἶχαν ἄλλο σκοπὸ παρὰ νὰ ἀναμπαίξουν τὸν ξεπεσμό τους.

— Τί γλυκεῖά, τί χαριτωμένη, τί συμπαθητικὴ κόρη! ἐφιθύριζε ὁ Ἀλαμᾶνος, μὴ θέλοντας νὰ σηκώσῃ τὰ μάτια του ἀπὸ τὸν κῆπο.

— Καὶ ποιά εἶνε; ποιά εἶνε, κύριε Ἀριστόδημε; γύρισε καὶ τὸν ρώτησε ὁ Γκενεδέζος.

— Μιὰ τοῦ χωριοῦ· ἀπάντησε μὲ περιφρόνηση· τὴ λέν' Ἑλπίδα.

— Ἡ συγγενὴς σας; ἐφώνησε ὁ Περachώρας, κυττάζοντας προσεχτικώτερα τὴν κόρη.

— Ὅχι· δηλαδὴ ναί, συγγενὴς μας· ἐμάσισε ὁ Ἀριστόδημος· μὰ δὲν ἔχουμε καμιὰ σχέση μαζί της.

— Πῶς, ἀφοῦ εἶνε συγγενὴς σας; τὸν ρώτησε ὁ Ἀλαμᾶνος.

— Μακρινὴ συγγένεια· εἶνε αἱμὰ μας ἀλλὰ νοθεμένο.

— Ξέρω, ξέρω· τὸν ἔκοψε ὁ Περachώρας· τὴ μητέρα της τὴν ἀτίμασε κάποιος Χαγᾶνος.

— Δηλαδὴ, ἀναγκάστηκε νὰ μολογήσῃ ὁ Ἀριστόδημος· ἢ Ἀρχόντω ἦταν μακρινὴ συγγενὴς τοῦ πάππου μου. Μιὰ νύχτα ὁ Χαγᾶνος πήγε μὲ τοὺς ἀνθρώπους του, σκότωσε τοὺς γονιοὺς της κ' ἐκείνη τὴν ἀτίμασε. Μὲ τὸν καιρὸ γεννήθηκε ἡ Ἑλπίδα. Οἱ δικοὶ μας δὲν ἠθέλησαν νὰ τὴ γνωρίσουν γιὰ αἱμὰ τους. Ὁ Χαγᾶνος τὴν ἔδωκε σ' ἕνα φτωχὸ ἀντρώγυνο—στοὺς Μαλαματένιους—νὰ τὴν ἀνατρέψουν. Μὰ ὅπως σὰς εἶπα, ἐμεῖς δὲν ἔχουμε καμιὰ σχέση μαζί της. Γιὰ τοῦτο τάχω μὲ τὸν ἀδερφό μου, ποὺ θέλει σώνει καὶ καλὰ νὰ τὴν κουβαλήσῃ στὸ σπίτι μας. Δὲ θὰ τὸ καταφέρῃ ὅμως, νὰ εἰστε βέβαιον. Ὅσο ζῶ ἐγώ, δὲ θὰ τὸ καταφέρῃ . . .

Ὁ Ἀριστοδῆμος συντρόφευε τὰ λόγια του μὲ φοβε-
ρὲς χειρονομίες καὶ μὲ μορφασμοὺς σιχασιᾶς. Μὰ ἔλεγε
μισὴ τὴν ἀλήθεια. Ὅχι μονάχα ὁ ἀδερφός του ἀλλὰ
καὶ ἡ μάννα του πολλὰς φορὲς προσπάθησε νὰ τοὺς ἀ-
γαπήσῃ. Ἡξέρε πῶς ἡ Ἀρχόντω δὲν ἐσύντρεξε καὶ
λίγο τὸν Ἀντρέα τὸν Εὐμορφόπουλο στὸν ἀγωνία του.
Ἀληθινὰ ἐκεῖνος ἐκόπιασε. Μὰ κ' ἐκείνη μὲ τὴν ἀν-
τρικία της ψυχὴ τοῦ ἔδωκε τὴν κυριώτερη ὁρμὴ. Ἦ-
ταν τ' ἀκόνι ποῦ ἀκόνισε τὸ λεπίδι του. Τ' ἀκόνι καὶ
τὸ χέρι καὶ τὸ λεπίδι μαζί. Γιὰ τοῦτο δὲν ἔπαυε νὰ
λέη κάθε τόσο στὰ παιδιά, πῶς ὁ πατέρας τους ἐφάνηκε
ἀχάριστος. Ἄμα ἔπαψε νὰ ἔχη τὴν ἀνάγκη της, ἔπαψε
καὶ νὰ τὴ συλλογιέται. Μὰ τὰ παιδιά, ἔλεγε, δὲν πρέ-
πει ν' ἀκολουθήσουν τὸ σφάλμα τοῦ πατέρα τους. Αἵ-
μά τους εἶνε ἡ Ἑλπίδα καὶ τὸ αἷμα νερὸ δὲ γένεται.
Ἄς τὸ βάλουν καλὰ στὸ νοῦ τους. Ἄν τύχη ν' ἀγω-
νισθοῦν καὶ στὸ μέλλον γιὰ τὸ σκοπὸ τους, πάλε θὰ
λάβουν τὴν ἀνάγκη της. Ἐχει ἐκείνη θάρρος κ' ἐπι-
μονὴ καὶ δύναμη ποῦ δὲν κάνουν καλὰ νὰ τὴν περι-
φρονοῦνε.

Ὁ Ἀριστοδῆμος ἀκούοντας τέτοια λόγια γινότανε
ἔξω φρενῶν.

— Αἷμά μας λέει ; αἷμά μας ; μὴ σ' ἀκούσω νάν το
ἐξανειπήσῃ ! Ὅσο αἷμά τους εἶν' ὁ κοδικκος τῶν περι-
στεριῶν γιατί ἔτυχε ν' ἀναστηθοῦν στὴν ἴδια φωλιά,
τόσο εἴμαστε καὶ μεις μ' ἐκείνη. Τὰ χρωστάμε λέει
σ' ἐκείνη ; Καὶ τί μπορεῖ νὰ μᾶς δώκῃ μιὰ κουρελοῦ.
Τὰ πήραμε γιὰτ' εἴμαστ' Εὐμορφόπουλοι ! . . .

Ἡ κυρὰ Πανώρια, βλέποντάς τον ἔτσι ἐσώπαινε· δὲν
ἤθελε νὰ τὸν δυσαρεστήσῃ. Μὰ δὲν παραδεχότανε κατ'

τὰ λόγια του. Πήγαινε συχνὰ στὸ σπίτι τῆς Ἑλπίδας.
Ἐπαίρνε μάλιστα καὶ τὸ Δημητράκη μαζί της, ὅσο ἤ-
ταν μικρὸς καὶ παίζανε τὰ δυὸ παιδιά. Μὰ ἐκεῖνος ὅσο
μεγάλωνε μπολιαζότανε ἀπὸ τὰ λόγια τ' ἀδερφοῦ του.
Δὲν ξαναπήγε μαζί της· δὲν ἤθελε νὰ τὴν ξέρῃ. Ἡ
τύχη ὅμως ἔκαμε τὸ θαῦμά της. Μιὰ μέρα, παρατρέ-
χοντας μὲ ἄλλους συντρόφους νὰ πιᾶτῃ κάποιο τρυπο-
κάρυδο, ἔφτασε στῆς Ἑλπίδας τὸν κῆπο. Ἐφτασε μό-
νος του, τὸ τρυποκάρυδο τὸν ἔφερε, δὲν ἦταν σὲ θέση
νὰ μολογήσῃ κι ὁ ἴδιος. Ὅπωςδὴποτε πήδησε τὴ φράχ-
τη, μπῆκε μέσα, χώθηκε στὸν καλαμιῶνα ποῦ συνηθί-
ζουν νὰ χώνωνται τὰ τρυποκάρυδα. Τὴν ἴδια στιγμή
εἶδε νὰ βγαίνει μὲ τὸ πουλὶ στὸ χέρι ἡ Ἑλπίδα.

— Δικό μου ! τῆς φώναξε χωρὶς καλὰ καλὰ νὰ σκε-
φτῇ.

— Σάν εἶνε δικό σου πῶς δὲν τόπιανες τόσον καιρό ;
τὸν ρώτησε μὲ χαμόγελο ἐκείνη.

Στάθηκε ἄφων' ἄλλalos ὁ Δημητράκης. Ἀλήθεια
πῶς δὲν τόπιανε τόσον καιρό ; Ἡ κόρη, βλέποντας τὴν
ταραχὴ του, γέλασε καλόκαρδα, κι ἀπίθωσε στὸ χέρι
του τὸ τρυποκάρυδο·

— Πάρ' το, εἶπε. Καὶ νὰ ξέρῃς καλὰ ἀπὸ δῶ κι
ὀμπρός. Ἄμα σοῦ φεύγῃ κανένα πουλάκι, ἐδῶ νᾶρχε-
σαι νὰ τὸ ζητᾶς. Μικρὰ μεγάλα στὸν κῆπό μου ἔρχον-
ται καὶ φωλιάζουν.

Ὁ Δημητράκης κατακόκκινος τὸ πήρε κ' ἔφυγε τρε-
χάτος. Ἐπειτα ὅμως σκέφτηκε τὴν καλωσύνη της, τὸ
χαμογέλιο, τὴν ὀμορφάδα της καὶ θύμωσε γιὰ τὸ φέρ-
σιμό του. Αὐτὸς ἐφάνηκε πρόστυχος ὅχι ἐκείνη. Δίχως
ἄλλο· ὁ ἀδερφός του δὲν ἤξερε τί ἔλεγε. Πῶς μπορούσε

νά εἶνε πρόστρυχη καὶ τιποτένια τέτοια λυγερή; Πῆγε καὶ ξαναπῆγε στὸ σπίτι της. Τὴν ἄκουσε νὰ τραγουδῆ καὶ μαγεύτηκε. Τὴν εἶδε νὰ ὑφαίνει, νὰ μασουρίζη, νὰ κεντᾶ καὶ τὴ θαύμασε. Λίγο λίγο ἄφησε τὰ παιγνίδια, παράτησε καὶ τοὺς συντρόφους του. Ἐκαμε συντροφιά τὴν Ἑλπίδα. Ἔπειτ' ἀπὸ τὴ μάνα του πρώτη του ἔγνοια ἦταν ἐκείνη. Μιά καὶ τὴ συναναστράφηκε, ξαναζωντάνεψαν μέσα του ὅλες οἱ χαρὲς ποῦ ἀπόλαφε μαζί της στὰ παιδιάτικα χρόνια του. Τὸ ἀλιωμένο λάφι ξαναγύρισε στὴ φυσικὴ ποτίστρα καὶ πίνει ἀχόρταγα τὸ ἄδολο νερό. Σὰ δὲν πῆγαινε στὸ σπίτι ὁ Δημητράκης κατέβαινε ἐκείνη καὶ τὸν ἔσμιγε. Κ' οἱ δύο τοὺς νοιώθανε τὸν ἴδιο πόθο. Τρέχανε στὰ βουνὰ καὶ τοὺς λόγους σὰν ἀγρίμια. Εὐπόλυτοι βουτούσανε στὰ κρούσταλλα νερά, ἀνέβαιναν στὰ δέντρα, πηδοῦσαν φράχτες καὶ χαντάκια, σκαλώνανε στοὺς γκρεμοὺς σὰν ἄτσοι. Ἐδγαιναν πέρα στὰ βοσκοτόπια κ' ἔκαναν συντροφιά μὲ τοὺς πιστικούς. Ἐρριχναν τὸ λιθάρι μαζί τους, λαλοῦσαν τὴ φλογέρα, σαλάχαγαν τὰ γιδαπρόδατα «χάϊ! . . . χάϊ! . . .» Ἀπὸ κεῖ κατέβαιναν στοὺς κάμπους μὲ τοὺς ζευγάδες ἔπειτα πῆδαγαν στὶς ἀργατιές, στὸ θερὸ καὶ στὸν τρύγο ἔπαιρναν κ' ἔδιναν σκοποὺς στὶς λυγερὲς καὶ στὰ παλληκάρια. Πολλὲς φορὲς ἔμπαιναν καὶ στὸ χωριό, ἀνακατώνονταν στὰ σπίτια, σὲ χαρὰ καὶ σὲ λύπη, σὲ γάμους καὶ τραπέζια, σὲ πανηγύρια, ἀκόμα καὶ στὰ μαλώματα. Ὅλοι τὴν ἤξεραν τὴν Ἑλπίδα καὶ ὅλοι τὴν καλοδέχονταν. Μικροὶ μεγάλοι τὴν ἀγαποῦσαν· φτωχοὶ καὶ πλούσιοι τὴν εἶχαν πάσα ἡμέρα στὰ χεῖλη τους.

Μιά τέτοια ζωὴ ἄλλαξε σημαντικὰ τὸ Δημητράκη. Ἡ κόρη μὲ τ' ἀπλὰ λόγια της, ξόπνησε μέσα του κ'

ποια νέα σκέψη. Δὲν ἔδλεπε τὸν κόσμον ὅπως καὶ πρίν. Οὔτε τὸν κόσμον, οὔτε τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν τῶρα θυμότανε τὴν ὑπόσχεση ποῦ ἔδινε στὴ μάνα του, κοκκίνιζε σὰν παπαρούνα. (Ἡ ξυπασιά ποῦ εἶχε γιὰ τὴν καταγωγή του, ἔπεσε ἀποπάνω του σὰν ἀποφόρι.) Στὴν ἀρχὴ μάλιστα ξαφνίστηκε γιὰ τοῦτο. Πίστεψε πὼς ἦταν θεόγυμος. Ντράπηκε νὰ παρουσιαστῆ ἔτσι στὸ χωριό. Μὰ τὰ λόγια τῆς Ἑλπίδας τὸν ἔντυσαν μὲ τὴν ὑπομονὴ καὶ τὴν αὐτοπεποίθηση. Μόλιστα ντράπηκε ποῦ ντράπηκε. «Κάλλιο γυμνὸς παρὰ μὲ ἕνα ροῦχα κι' ἄς εἶν' καὶ τοῦ πατέρα μου» σκέφτηκε. Γυμνὸς ὡς ποῦ νὰ ὑφάνη μὲ τὰ χεῖρα του καινούριο παννί. Ἐβλεπε ξάστερα πὼς γιὰ νὰ τὸ ὑφάνη αὐτὸ τὸ παννὶ ἔπρεπε νὰ καθίσῃ σὲ ἄλλον ἀργαλειὸ κι' ὄχι σὲ κείνον ποῦ καθόταν ὁ ἀδερφός του. Ἐκεῖνος ἦταν παλιός. Ἀντὶς γιὰ ντύμα ἔθγανε σάββανο. Δὲν μπορούσε ὅμως νὰ κάμῃ διαφορετικά. Τὴ θέση τοῦ ἀνοφαντῆ τὴν εἶχε ὁ Ἀριστόδημος. Περιωρίστηκε λοιπὸν νὰ συναναστρέφεται τὴν κόρη καὶ νὰ προσπαθῆ μαζί μὲ τὴν κυρὰ Πανώρια νὰ τὴν ἀνγνωρίσῃ ὁ ἀδερφός του. Μὰ ἐκεῖνος ἄγριος, σὰν το-πανόσκυλο ἄφριζε καὶ γαύγιζε μόλις ἄκουε τέτοια κουβέντα. Πολλὲς φορὲς ἦρθαν στὰ χεῖρα. Μιά δὺς φορὲς μάλιστα πῆγαν νὰ σφαγοῦν μὲ τὰ μαχαίρια τοῦ τραπέζιου, ἂν δὲν τόχαινε ἡ μάνα τους νὰ τοὺς χωρίσῃ.

—Τὸ σπίτι μου εἶνε ναὸς καὶ δὲν θ' ἀφήσω νὰ τὸ πατήσῃ τὸ γουρνοτσάρουχο! ἐπρόσθεσε τῶρα, κυττάζοντας περήφανα τοὺς σοφοὺς συντρόφους του.

—Μὰ μοῦ φαίνεται πὼς τὸ γουρνοτσάρουχο τῶχτιζε τὸ σπίτι σας· εἶπε ὁ Ἀλαμᾶνος ἀστόχαστα... Μὲ συγχορεῖτε· ἐπρόσθεσε ἀμέσως γιὰ νὰ μὴ τὸν δυσχερεστήσῃ

δὲν θέλω νὰ συνέμῳ στὰ οἰκιακά σας. Μὰ θὰ τολμήσω νὰ εἰπῶ πῶς ὁ ἀδερφός σας δὲν ἔχει ἄδικο. Μπορεῖ νὰ εἶνε πρόστυχα τὰ ρούχα τῆς Ἐλπίδας· μὰ κάτω ἀπὸ τὰ ρούχα τήρα τί γερὸ καὶ κλογογραμμένο φαίνεται τὸ σῶμά της. Σὲ τέτοιο σῶμα, βέβαια κατοικεῖ ἀθάνατη ψυχή.

—Κυττάξτε, φεύγουν· εἶπε ὁ Γκενεβέζος μὲ θλίψη.

Ἡ Ἐλπίδα ἦταν κτεθασμένη ἀπὸ τὸν ὄμο τοῦ Δημητράκη καὶ βιάδιζε μπροστὰ κρατώντας ἓνα κλαρί ὀλανθισμένης λεμονιάς. Ἐδάδιζε γελαστή καὶ ζωηρή, σὰ νὰ εἶχε κυριέψη τὸν κοσμο. Ἡ καλοδέματη κορμωστασιά της ἐφρούμιζε τὸ διάστημα, σὰν τόνος ἀπαραίτητος στὴ ζωγραφιά. Τὰ δέντρα ζερβόδεξα, λὲς κ' ἔνοιωθαν μιὰ μουσικὴ πνοή νὰ τὰ δροσίξη, τίναζαν ἀπάνω της τ' ἄνθια καὶ τὰ φύλλα τους. Κάτου τὸ πράσινο χορτάρι μὲ τὸ χιονάτο χαμομήλι χάδευαν τὰ ἁρμονικά ποδάρια της. Γιατί τὸ πάτημά τους ἦταν τόσο καλόδουλο ποῦ τᾶκανε νὰ μοσκοβολοῦν. Ἐν ἀηδόνι ἀπόπειρα ἔστειλε τὸ παιγνιδιάρικο λάλημά του, σὰν ἐμβατήριο στὴν ἔξοδο θεϊκῆς συντροφιάς. Καὶ βιάδιζε ἡ κόρη μπροστὰ μὲ τὸ κλαρί τῆς ἀνθισμένης λεμονιάς στὸ χέρι, γελαστή κι ὀλόχαρη σὰ νύφη στὰ πιστρόφια της. Πίσω της πήγαινε ὁ Δημητράκης, παραδομένος στ' ὄνειρο καὶ στὸ ἔργο, σὰν παλαιστής βέβαιος γιὰ τὴ νίκη του.

— Ἐξίσια! ἐφώναξε ὁ Γκενεβέζος· στυλώνοντας πέρα τὰ μάτια του, λὲς κ' ἔδλεπε καθρεφτισμένο ἐκεῖ τὸ διάβα τους.

— Τώρα μπορεῖ κανεὶς νὰ συμπληρώσῃ ἄσφαλτα τὴ μετόπη τοῦ Παρθενῶνα. Μοῦ φαίνεται πῶς ἓνα κομ-

μάτι ἀπὸ τὴ πομπή τῶν Παναθηναίων πέρασε μπροστὰ μας· ἀργοψιθύρισε ὁ Περαχώρας.

— Τί ἄχαρος ποῦ εἶνε τώρα ὁ κῆπος! εἶπε μὲ θλίψη του ὁ Ἀλαμάνος. Πάω νὰ τὴν ἰδῶ ἀπὸ κοντὰ ἐρχόσῃ ;

— Βέβαια· εἶπαν οἱ σοφοί, πέρνοντας τὰ καπέλλα τους. Δὲν ἐρχόσῃ καὶ σεις κ. Ἀριστόδημε; Ἀρκετὰ ἐργασθήκαμε σήμερα. Πᾶμε νὰ πάροουμε λίγον ἄερα;

— Μὲ συγχωρεῖτε, εἶπ' ἐκεῖνος, συντροφεύοντάς τους ὡς τὴν πόρτα θὰ μείνω νὰ ἐργασθῶ ἄκομα.

Δὲν καλόκατσε στὴ δουλειά του κι ἀκούστηκαν ἔξω οἱ φωνές τῶν δύο νέων νὰ τραγουδοῦν δυνατά :

Ἐγὼ γεννήθικα γιὰ σέ, γεννήθικες γιὰ μένα,

Θαοθῆ καιρός νάδεορωθῆ ἡ γλῶσσα μὲ τὴ πέννα.

Οἱ φωνές σὰν λιανὰ λιανὰ κρούσιαλλα ἔπεφταν καὶ θρυμματίζονταν στὴν πόρτα τοῦ γραφείου. Θρυματίζονταν θαρρεῖς ἀπὸ θλίψη καὶ καῦμὸ ποῦ δὲν τοὺς ἄνοιγε. Μὰ ὁ Ἀριστόδημος ἔκαμε ἀηδίας καὶ δυσπιστίας μορφασμό. Αὐτὸ μᾶς ἔλειπε! Ἄς τὸν χαίρετε τώρα ἡ μανουόλα του.

Πῆγε βιαστικά καὶ σφάλισε τὸ παράθυρο τοῦ κήπου. Δὲν ἤθελε ν' ἀκούη φωνές. Τὰ γέλοια τὸν δυσωρεστοῦσαν ἡ χαρὰ τὸν ἐπειράζε. Πίστευε πῶς ὁ ἔξω κόσμος δὲν κάνει ἄλλο παρὰ νὰ ξελαοιάξη τὸν ἄνθρωπο. Ὅταν εἶχε ἀνοιχτὰ τὰ παράθυρά του ὤρμουσεν ἡ ζωὴ ἀπέξω σὰν Σατανᾶς κ' ἐσκόρπιζε τὸ ἐγὼ τοῦ μαζὶ μὲ τὴ σκόνη τοῦ τραπεζιοῦ πέρα δῶθε. Καὶ τότε ἔνοιωθε τὸν ἑαυτὸν του τιποτένιον, ἄδειον, ὅπως ἓνα γυαλί ποῦ ἔχασε τὸ μῦρό του. Γιὰ τοῦτο σὰν ἤθελεν νὰ ἐργασθῆ σφυχτοσφαλοῦσε τὰ παράθυρά του

για νὰ κρατήσῃ ἀναγκαστικὰ τὴν ψυχὴ μέσα του. Μόλις ὅμως ἔκλεισε κ' ἐνῶ ἀκόμα ἐμουρμούριζε γιὰ τὸ τραγοῦδι τῶν νέων, ἔτριξε ἡ πόρτα τοῦ διπλανοῦ δωματίου κ' ἐφάνηκε ἡ μάννα τού. Ψυλόκορμη κι ἀπλᾶ ντυμένη, μὲ στάση καὶ βᾶδισμα περήφανο, θύμιζε τίς παλιὲς ἀρχόντισσες ἢ τῆς ἄτυχες βασιλίσσες τῶν παραμυθίων. Ὅλα τῆς ἔδειχναν πὼς κρατοῦσε ἀπὸ ἀρχοντόσπιτο καὶ πὼς ἦταν παράμορφη στὰ νιάτά της. Ἐδειχναν ἀκόμα πὼς πέρασε πολλὲς συμφορὲς κ' ἤπιε πολλὰ φαρμάκια.

— Πάλι θυμωμένος εἶσαι; ἐρώτησε συμπαθητικὰ τὸ γιό της.

— Ὅχι μητέρα· δὲν εἶμι θυμωμένος· εἶπε ὁ Ἀριστόδημος, βιάζοντας τὸν ἑαυτοῦ του νὰ χαμογελάσῃ. Νὰ γιὰ τὸ γιόκα σου ἔλεγα· δὲν μπορεῖ νὰ ἡυχάσῃ καθόλου. Ὅλο παιγνίδια καὶ τρεχάματα.

— Ἐ, παιδί εἶνε ἀκόμα· εἶπε ἡ κυρὰ Πανώρια· θάρθ' ἢ ὦρα του νὰ κάττῃ νὰ συλλογιτῆ κι αὐτός.

— Παιδί; τώρα πίσω-πίσω παιδί; Ἄντρας εἰκοσιδύο χρονῶν καὶ θὰ μού τὸν πῆς παιδί!

— Ὅχι δὰ καὶ σὺ εἰκοσιδιὸ χρονῶν! κοντεύεις νὰ τὸν κάνῃς γέρο ἀπὸ τώρα! Τὸ σαραντᾶήμερο θὰ κλεισῇ τὰ εἴκοσι.

— Ἄς εἶνε καὶ εἴκοσι. Τώρα τὰ παιδιὰ στὰ δεκαπέντε παύουν νὰ εἶνε παιδιὰ· τρέφουν φαμελιές. Καὶ αὐτὸς δὲν ξέρει ἀκόμα τὰ τρία κακὰ τῆς Μοίρας του.

— Ὅχι, μὴν τὸ λές, εἶπε ἡ γριά. Μὴν τὸ λές, δὲν ξέρει. Καὶ πὼς σπέρνουν ἔμαθε καὶ πὼς φυτεύουν καὶ πὼς τρυγᾶνε καὶ πὼς θερίζουν, ναί. Ὅλες τίς δουλειὲς τοῦ κόσμου τίς ξέρει.

— Αὐτὰ δὲ χρειάζονται· δὲν εἶνε γιὰ τὴ θέση του. Νὰ, ἐδῶ εἶνε ἡ δουλειά του. Νὰ πάρῃ νὰ διαβάτῃ νὰ φωτισθῇ· νὰ μάθῃ πὼς ἦταν μιὰ φορὰ οἱ δικοὶ μας.

— Καλύτερα λέω, νὰ μάθῃ πὼς εἴμαστε σήμερα. Τί θὰ βγῆ μὲ τὰ περασμένα; Ἄν ἔκαν' ἔτσι ἡ πατέρας σου, δὲ θὰ εἴχαμε σήμερα τούτῃ τὴν τρυποῦλα. Κ' ἔπειτα νὰ σοῦ εἰπῶ· ἐπρόσθεσε μαλακώτερα· καλὰ εἶσαι σὺ στὰ βιβλία. Ἄς τὸ παιδί νὰ πάρῃ τὸ δρόμο του. Δὲ μπορεῖ νὰ γίνουμε ὅλοι σοφοί!

— Καλὰ, μητέρα, καλὰ· εἶπε ὁ Ἀριστόδημος σηκώνοντας μὲ ἀδιαφορία τοὺς ὤμους του· ἄς γίνῃ ὅτι θές. Κάμε τον ζευγά, κάμε τον βαλμᾶ, κάμε τον τσηκάρῃ ἀκόμα. Ὁμορφο πρᾶμα ἀλήθεια ἕνας Εἰμορφόπουλος νὰ μπαλώνῃ παπούτσια.

Ἡ κυρὰ Πανώρια ἐσοῦφρωσε ἀσθηρὰ τὰ φρύδια της καὶ τὸν κότταζε κατάματα. Τὸ χασκόγελό του τῆς φαινόταν ἀνυπόφορο.

— Κ' ἕνας καλὸς μπαλωματῆς παιδί μου, εἶπε ἀργὰ καὶ σοδάρᾶ, μπορεῖ νὰ τιμῆσῃ τ' ὄνομά του ὅπως κ' ἕνας σοφός. Ἀτιμία δὲν εἶνε ἡ ταπεινὴ τέχνη· εἶνε νὰ μὴν ξέρῃς νὰ δουλέψῃς τὴν τέχνη σου... Μὰ τί τὰ θές αὐτὰ, ἐπρόσθεσε μὲ δυσάρεστο μορφασμό. Ἐσὺ τώρα εἶσαι στὸ πόδι τοῦ πατέρα σου κι ὅτι θέλεις θὰ γένῃ. Ἐγὼ ἄλλῃ κουδέντα ἤρθα νὰ σοῦ κάμω κι ἄλλοῦ πέραμα.

— Λέγε, μητέρα· σ' ἀκούω. Μὰ στὴν ψυχὴ τοῦ πατέρα μου σ' ὀρκίζω πρῶτα. Μὴ μού εἰπῆς γιὰ κείνον τὸν τιποτένιο τὸ Θεομίσητο. Ἦρθε πρὶν ὁ Δημητράκης καὶ μού ἔκαμε τὸ κεφάλι μου κουδοῦνι.

Εἶπε-εἶπε, κόντεφε νὰ τὸν κάμη ἤρωα τὸ χοιροβοσκό. δὲν θέλω ν' ἀκούσω ἄλλο.

— Καλά· δὲ θὰ σοῦ μιλήσω γι' αὐτόν· εἶπε ὑπομονητικὰ ἢ γριά. Ἦλθαν οἱ κολληγοὶ μας καὶ θέλουν νὰ μιλήσετε γιὰ τὰ χωράφια. Ἄλλες χρονιές σὰν τώρα τὰχε μοιρασμένα ὁ γέρος καὶ δούλευαν μέσα. Ὁ Κουτρομπῆς λέει πῶς πέσανε βροχές καὶ θάχουμε καλὰ γενήματα ἐφέτο.

— Οὐφ! κ' ἐκεῖνος· εἶπε ὁ Ἀριστόδημος· δὲ θὰ μ' ἀφήσῃ ἤσυχον ἐπὶ τέλους! Τί μὲ μέλλει ἐμένα γιὰ χωράφια καὶ γεννήματα. Ἐγὼ δὲ θέλω νὰ ξέρω ἄλλο ἀπὸ τὰ βιβλία μου. Τ' ἀκούς; Τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὰ βιβλία μου.

Ἡ κυρὰ Πανώρια ἐκούνισε τὸ κεφάλι ἀπελπισμένα. Χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ἄρχιζε καὶ ἐκεῖνη ν' ἀνησυχῆ γιὰ τὸ δρόμο ποῦ ἀκολουθοῦσε ὁ πρωτότοκός της. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα ποῦ πέθανε ὁ γέρος καμμιά προκοπὴ δὲν εἶδε στὴν ὑπόθεσή τους. Μάλιστα στὸ χειρότερο πήγαινε. Ὁ Ἀριστόδημος περιοριζόταν στὰ λόγια: θὰ κάμη τοῦτο, θὰ κάμη ἐκεῖνο. Στὶς βρισές: τὸν ἀχρεῖο τὸ Χαγᾶνο· τὸν κακοῦργο· τὸν αἰμοδόρο· θὰ τὸν διώξῃ μὲ τίς κλοτσές· θὰ τὸν στείλῃ πίσω στὴν Κόκκινη Μηλιά· θὰ τοῦ πιῇ τὸ αἷμα! Μὰ νὰ δουλέψῃ γιὰ τὸ σκοπὸ του, νὰ ἰδρώσῃ, νὰ ἐτοιμαστῇ τίποτα. Ἡ κυρὰ Πανώρια σηκώθηκε νὰ φύγῃ.

— Στάσου μητέρα· γιατί φεύγεις; τὴ ρώτησε ἀνήσυχος.

— Τί νὰ κάμω, παιδί μου· ἀποκρίθηκε μελαγχολικὰ ἐκεῖνη. Ἐγὼ ἤρθα νὰ σοῦ μιλήσω γιὰ τὴ δουλειά μας καὶ καὶ σὺ μοῦ λές γιὰ βιβλία. Δὲ σὲ μέλλει, λές, γιὰ

τὰ χωράφια. Καλὰ τὸ λοιπόν· ἄς τα χέρσα! Μὴ θὰν τὰ πάρω μαζί μου; δικά σας εἶνε. Μὰ θλίβουμε ποῦ ἴδρωσε ὁ μυκαρίτης νὰ τὰ βγάλῃ ἀπὸ τοῦ λόκου τὸ στόμα, καὶ νὰ τὰ ἡμερέψῃ. Τώρα θὰ πέσουνε πάλε στὴ χερσάδα. Ἀντί ν' ἀνοίξομαι καὶ ἄλλα, θὰ χάσομε κ' ἐκεῖνα...

Δυὸ δάκρυα ἔτρεμαν στὰ μάτα τῆς κυρᾶς Πανώριας ὁ Ἀριστόδημος εἶδε τὴ κακὴ ἐντύπωση ποῦ ἔκαμαν τὰ λόγια του κ' ἠθέλησε νὰ τὰ μειριάσῃ.

— Καλέ, μητέρα, μὴν κάνεις ἔτσι. Δὲν εἶπα ἐγὼ νὰ τ' ἀφήσομε χέρσα. Θὰν τὰ δουλέψουμε. Τὸν ἴδιο σκοπὸ ἔχω κ' ἐγὼ· τίς ἴδιες ἐλπίδες. Μὴ δὲν εἶμαι παιδί τοῦ πατέρα μου; Θὰν τὰ δουλέψουμε τὰ χωράφια· μὰ θὰν τὰ δουλέψουμε ἄλλοιως. Ἄλλος καιρὸς τότε ἄλλος τώρα. Γιὰ τοῦτο κ' ἐγὼ θὰ πάρω ἄλλο δρόμο. Δὲν θὰν τὰ ὀργώσω τὰ χωράφια ἐφέτος θὰ τὰ σκάψω.

— Θὰ φυτέψῃς ἀμπέλι; τὸν ἔκοψε ἡ κυρὰ Πανώρια.

— Ὅχι· θὰ ξερριζώσω κ' ἐκεῖνο τὸ λίγο. Τὸν κῆπο· τὸ περιβόλι, τὰ χωράφια, ὅλα θὰ βάλλω νὰν τὰ σκάψουν.

— Τί λές, παιδί μου!

— Μὴ φοβάσαι, μητέρα, καὶ μὴ λυπάσαι. Μὴν κάνεις κ' ἐσὺ σὰν τοὺς ἀνίδεους καὶ σὰν τὸν ἀδερφό μου. Τ' ἀγαθὰ τὰ δικά μας δὲν εἶν' ἀπάν' ἀπὸ τῆ γῆ— ξέρε το εἶνε μέσα της. Τὰ φυλάξε καιροὺς καὶ χρόνους γιὰ νὰ τὰ βροῦμε μεις. Καὶ τί χαρὰ μητέρα· τί δόξα μας ἅμα βγοῦνε πάλε στοῦ ἡλίου τὸ φῶς! (Οἱ ξένοι

τόσο θά θαμπωθοῦν, ποῦ μόνοι τους θά μᾶς δώσουν τὴν πατρογονικὴν κληρονομίαν μας. . .

— ὦ! δυστυχία μας! ἔβγαλε δυνατὴ φωνὴ ἡ κυρὰ Πανώρια.

Καὶ πιάνοντας τὸ κεφάλι μετὰ τὸ δού της χέρια, ἔτρεξε στὴν πόρτα, βγήκε ἀπὸ τὸ δωμάτιο, κρᾶζοντας μετὰ ὅλη της τὴ δύναμη, σὰ νὰ ζητοῦσε βοήθειαν:

— Δημητράκη, Δημητράκη! χαθήκαμε!

Γ'

Ὁ Ἄλταης ὁ Χαγᾶνος ξύπνησε τ' ἀπομεισήμερο μετὰ πολλὴ κακὴ διάθεση. Θὰ εἰπῆς καὶ τίς ἄλλες μέρες δὲν ἦταν καλῆτερα. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ τὸ δολφόνο ψαλιδοῦ ἄνοιξε τίς φλέβες τοῦ θείου του καὶ οἱ παλαβὲς πράξεις τοῦ ἀδελφοῦ του τὸν ἔβαλαν κορῶνα στὴ γενιά του, γλυκεῖα στιγμή δὲ γνώρισε ὡς σήμερα. Ἡ ζηλεμένη του θέση ἔγινε βᾶσανό του. Τίς ἀμαρτίες τῶν προγόνων του τίς σόναζε, λές, ἢ τόχη στὸ σκκοῦλί της καὶ τώρα τίς ἔρριχνε σὰ μυλόπετρες στὸ κεφάλι του. Δὲν ἦταν μέρα χωρὶς συμφορὰ καὶ νόχτα χωρὶς ἐφιάλτη. Μὰ σὰν τῶναιρο τὸ σημερινὸ νὰ πάη καὶ νὰ μὴν ἔρθῃ. Εἶδε, λέει, τὸν ἑαυτὸ του στὴ θέση τοῦ προπάππου του, τοῦ Ὁσμάν. Εἶχε τὰ νιάτα καὶ τὴν κορμοστασιά του, τὴν ἀδάμαστη τόλμη καὶ τὸ πλατὸ ὄνειρό του. Κ' ἦταν ἐρωτεμένος, δυνατὰ ἐρωτεμένος μετὰ τὴ γλυκεῖα τὴ Μαλχατοῦν. Κοιμώτανε πλάι στὸν Ἐδεβαλῆ, τὸν πατέρα τῆς ποθητῆς του. Ἄξαφνα βλέπει τὸ φεγγάρι νὰ βγαίνη σὰ δρεπάνι ὀλοκκίνουργο ἀπὸ τὰ στήθια τοῦ Σέχη καὶ νὰ χώνεται μ' ὄρμη στὰ δικά του. Ὁ πόθος του δροσίστηκε πάραυτα. Καὶ μ' ἐκείνη τὴ δροσιὰ ἕνα δέντρο ἐφύτρωσε. Ἐβγαλε φύλλα, ἔβγαλε κλαδιὰ καὶ παρακλάδια, σκέ-

πασε σάν οὐρανός κάμπους και θάλασσες, χώρες και χωριά, βουνά και ποτάμια. Λαοὶ διάφοροι στὰ ἤθη και στὴ γλῶσσα ἰσκιάζονταν ἀπὸ κάτω του, σάν φοβιζμένα πρόβατα στὸ λιόκαυτο δειλινό. Ὁ Χαγγάνος χαϊρότανε διπλὴ χαρά. Εἶχε στὴν ἀγκαλιά του τὴν κόρη, εἶχε και τὴ δόξα τῆς γενιάς του ἀσφαλισμένη. Δὲν ἐδάσταξε ὅμως και πολὺ ἡ χαρά του. Ἐνας σίφουνας ἐφύσηξε ξαφνικά κ' ἐδειρε τὸ θεώρατο δέντρο ἀπ' ὅλες τίς μεριές. Ἐνα μὲ τ' ἄλλο τσακίζονταν τὰ κλωνιά του· ἕνα μὲ τ' ἄλλο ἐπεφταν μαραμμένα τὰ φύλλα του κι ὁ ἴδιος ὁ κορμός του κόντευε νὰ ξεριζωθῆ. Σήκωσε τὰ χέρια ψηλά γιὰ νὰ τὸν κρατήσῃ. Μὰ τὴν ἴδια στιγμή πρόβαλε ἀπὸ κάπου ἕνας χοντροκαμωμένος χωριάτης μὲ φοβερὸ πριόνι στὸ χέρι του. Τὸν χαιρέτησε γαμογελώντας κι ἄρχισε νὰ πριονίζει ἔρριζα τὸ δέντρο. Πριόνιζε δυνατά, γοργὰ κι ἀκούραστα. Πριόνιζε και χωράτευε, πριόνιζε και χασκογελοῦσε, πριόνιζε και τραγοῦδαε βάρβαρα μὰ νικητήρια τραγοῦδια. Ὁ Χαγγάνος πονοῦσε μάτωναν τὰ φυλλοκάρδια του, κρούς ἔδρωτας ἔλουζε τὸ κορμί του. Θέλησε νὰ τιναχτῆ ὀλόρθος και νὰ χυθῆ ἀπάνω στὸ χωριάτη γιὰ νὰ τοῦ στήρψῃ τὸ καρῶδι. Μὰ δὲν εἶχε δύναμη. Τὰ νιάτα, ἡ κορμοστασιά κ' ἡ δυνατὴ ψυχὴ τοῦ προπάππου του πῆσανε χόβολη. Ἦταν ἀτός του σαράβαλιασμένος κι ἀνήμπορος. Κ' ἔτσι ὅμως κατώρθωσε νὰ σηκωθῆ κ' ἐτοιμάστηκε νὰ τιμωρήσῃ τὸν ἀδικητὴ του. Μὰ τὴν ἴδια στιγμή χύμισε μιὰν ἀρκοῦδα στὴ μέση. Γούρλωσε τὰ μάτια της, ἄνοιξε τὸ αἱματοστάλαχτο στόμα της κ' ἐβγαλε τρανταχτὸ οὐρλιασμα.

Ἀπὸ κείνο τὸ οὐρλιασμα ζύπησε ὁ Χαγγάνος χλω-

μὸς και παγωμένος. Ὁρα πέρασε και δὲν μπορεῖ νὰ συνέρθῃ ἀκόμα. Ἔρει καλὰ πὼς τ' ὄνειρο δὲν εἶναι πολὺ μακρῶν ἀπ' τὴν ἀλήθεια. Τὰ πράματα τῆς γενιάς του πᾶνε και πᾶνε ἀπ' τὸ κακὸ στὸ χειρότερο. Ἐδῶ κ' ἕνα μῆνα σκοτώθηκε ὁ πρωτότοκός του ἀπάνω στὸ φαγοπότι. Τ' ἄλλα του παιδιὰ σερνικοθήλυκα, βγήκαν τοῦ σκοινοῦ και τοῦ πλουκιοῦ. Δὲν ἦταν και λίγα· κάπου δεκαφτά. Κανένα ὅμως δὲν ἄξιζε. Χαροκόποι, σπάταλοι, μεθυστάδες, ἀφιλότιμοι τὰ σερνικά. Διαστρεμμένα, ἐρωτάρικα, ξετσιπίοτα τὰ κορίτσια. Τὸ αἷμα τὸ παλιὸ ποῦ μιὰν ἐποχὴ ἐσπρωχνε στὴ νίκη και στὴ δόξα τὰ σιδερένια σώματα, μὲ τὸν καιρὸ κατάντησε νὰ τὰ ρίχνῃ στὴν καταστροφή. Ἔτσι και τὸ δυνατὸ κρασί ἄλλους μεθᾶ και ἀποκαρώνει κι ἄλλων ξυπνᾶ τοὺς πόθους και τὴ δράση. Ἡ δύναμή τους κατάντησε ἀρρώστια τους.

Ἀποῦ τὰ παιδιὰ του βγήκαν τόσο κακά, ἦταν φυσικὸ τὰ οἰκονομικά του νὰ πηγαίνουν χειρότερα. Ἐκεῖ ποῦ ἕνα καιρὸ ἄνθιζε και καρποβολοῦσε τὸ ἀπέραντο μετόχι τοῦ Εὐμορφόπουλου, σήμερα δὲν ἀπλώνεται παρὰ μιὰ Σαχάρα. Ἡ γῆ χρόνον τὸ χρόνο γαστρώνεται κι ἀπορρίχνει, ἀπορρίχνει και γαστρώνεται· δὲ βγάξει πιὰ στὸ φῶς παρὰ ζιζάνια. Ἐβλεψε πᾶσι ὁ ἐρωτόθυμος γαμπρὸς ποῦ θ' ἀναδείξῃ τροφαντὰ μ' ἕνα σφιχταγκάλιασμα τὰ σπλάχνα της. Οὔτε ζευγᾶς, οὔτε βουκόλος, οὔτε ἀμπελοργὸς φαίνεται πουθενά. Τὰ δάση κήληκαν εἴτε ξεράθηκαν. Τὰ ποτάμια γίνηκαν νεροσυρμές και τὰ ρυάκια στράτες. Ἀγρίεψαν τὰ ἤμερα δεντρὰ και οἱ καρποὶ τους γίνηκαν στυφοὶ και λιγοστοὶ. Τ' ἀμπέλια κατάντησαν ἀδιάβατα· ρίχνει τὸ κλή-

μα πέρα δάθε τις βέργες του με θυμό, σὰ νὰ ἰσχυρεύεται τὸν ἑαυτό του. Οὔτε κουδουνολάσι, οὔτε φλογέρα λαλεῖ στὰ βοσκοτόπια τῆς τῆρας-τραγοῦδι ὄχι στ' ἀμπέλια· θεοὶ-νεράιδες οὔτε στὰ νερά. Περνάς τὸν κάμπο, σὰ νὰ περνᾷς τὸ θάλαμον νεκροῦ. Καὶ κάτω στ' ἀγριοχόρταρα, στις πατουλιές καὶ στοὺς βάλτους ὀχιές καὶ ἀσπίτες βατεῦνται, δεντρογαλιές γεννοβολοῦν, γήταυροι βογοῦν, στοιχειὰ μαλώνουν. Κ' εἶνε μιά θλίψη καὶ μιά κατάρα ὁλοῦθε.

Τὸ σπίτι τοῦ Χαγάνου ἦταν σὲ μίαν ὄμορφη ἀκροποταμιά. Τὰ χαλάσματα ποῦ ξεχρῶσε ὁ Ἀντρέας ὁ Εὐμορφόπουλος δὲν ἦταν παρά τὸ πρῶτο-πρῶτο σπίτι τῶν προγόνων του. Ἀργότερα σὰν ἡ φαμελιά του δυνάμωσε καὶ βασιλεψαν πλατύτερα καὶ πιὸ συνθετικά ἰδανικά στὸ νοῦ της, πήγε κ' ἔχτισε στὴν ἀκροποταμιά. Τρία ποτάμια ἔσμιγαν ἐδῶ τὰ νερά τους. Ἐφερναν καὶ τα τρία στοὺς εὐτοχισμένους κατοίκους της τὰ πλούτη τῶν παρχυβιῶν. Σὰν πιστοὶ καὶ καλόδοχοι δουλευτάδες, μάλωναν καὶ τὰ τρία ποτὶ νὰ πρωτοησυχρίση τὸν ἀφέντη του. Κυλούσανε τροφή γιὰ τὸ τραπέζι του, πολυτίμητα πετράδια γιὰ τὸ ρουχισμό του, χρυσάφι καὶ ἀσημι γιὰ τὸ νοικοκυριό· ξυλεία γιὰ τίς χρεῖές του. Μὰ με τὸν καιρὸ ἄκνέψανε κ' ἐκείνα. Βαρῆθηκαν νὰ δουλεύουν ἀμυαλο καὶ ἄδουλον ἀφέντη. Στραγγιζῆν τὰ νερά τους, στέρεψαν τὰ πλούτη τους. Ὅπωςδὴποτε τὸ σπίτι ἔγινε. Εἶπα σπίτι ἐνῶ μποροῦσα νὰ τὸ εἰπῶ παλάτι. Τόσο εἶνε μεγάλο καὶ πλατὸ καὶ καλοχτισμένο! Κάθε Εὐμορφόπουλος πρὶν καὶ κάθε Χαγάνος κατόπιν, ἐπρόσθετε κ' ἔνα χτίριο γιὰ τίς ἀνάγκες τῆς φαμελιάς ἢ καὶ γιὰ ἰδιοτροπία του. Κ' ἔκανε τὸ χτίριο κατὰ τὸ γού-

στο τὸ δικό του καὶ τῆς ἐποχῆς του. Γιὰ τοῦτο σμίγουνε καὶ μπερδεύονται ἀπάνω του ὅλα τὰ σχέδια. Βλέπεις στοὺς ἄλλοῦ κι ἄλλοῦ κολῶνες, τρίγλυφα, μετόπες, ἀετώματα. Ἐδῶ ρυθμὸ Δωρικό, Ἴωνικό παρέκει, παραπέρα μιξοθάβραρο. Ἀγάλματα θεῶν, ἀντριάντες ἡρώων, προτομές σοφῶν, κάθονται βαρεῖα ἐμπρὸς στὰ σκαλοπάτια τοῦ παλατιοῦ ἢ λάμπουν σὰν ἀχτινες κάτω ἀπὸ τίς πρασινάδες τοῦ κήπου. Ὅταν τὸ πρωτόχτισαν οἱ Εὐμορφόπουλοι σὺνάξαν ἀπὸ τὸ παλιὸ κάθε μαρμαρένιο καὶ χρυσὸ καὶ μπρούτζινο στολίδι ποῦ ἱκανοποιούσε τὴν καλλιθεσία καὶ τὴν ἐυπασία τους. Ἀργότερα ποῦ ἦρθαν οἱ Χαγάνοι, ἐπρόσθεσαν σ' ἐκεῖνα τίς ἀδυναμίες τίς δικές τους. Σκόρπισαν ὁλοῦθε με ἀνοιχτὴ καρδιά τὴν πολυτέλεια, τὴν ἐπίδειξη, τὰ φανταχτερὰ καὶ χτυπητὰ χρώματα. Πῆραν νὰ εἰποῦμε μίαν ἀπλὴ ἑλληνοποῦλα καὶ τῆς φόρτωσαν τ' ἀσημοχρῦσα καὶ τὰ γουναρικά μιανῆς ἀνατολίτισσας. Τὸ βαρυφορτωμένο κορμὶ ἀσχήμηγε βέβαια. Μὰ τὸ καλογραμμένο πρόσωπο κ' ἡ χάρη τῆς ψυχῆς δεῖχονταν στὴ στάση καὶ σὲ κάθε κίνημά της. Ἔτσι καὶ κάτω ἀπὸ τῶν Χαγάνων τὰ στολίδια πετιέται ἀκόμα ἴσα στὴν ψυχῆ, ὅπως τὸ ἄρωμα ἀόρατου λουλουδιοῦ, ἢ ἀσύγκριτη τέχνη τῆς παλιάς οἰκοδομῆς. Ἄν θέλτε κι ὁ καιρὸς ποῦ πέρασε —πολὸς, πάρα πολὸς ὠμίμενα! — κ' ἡ ἔρμια ποῦ τὸ καταδίκασαν, περνᾷ ἀπάνω του χωρὶς νὰ τ' ἀσχημίση. Τοῦ δίνει μάλιστα κάποια μελαγχολικὴ χάρη· τὸ κάνει σεβαστὸ κι ἀγαπημένο ὅπως τὸ λιθάνι κ' ἡ καταστροφή τὰ εἰκονίσματα. Καθένας ποῦ διαβαίνει ἀπὸ κοντά του, δὲν πιστεύει πῶς πλητιάζει σὲ σπῆτι παρὰ σὲ ναό. Καὶ γιὰ τοῦτο σὰν ἀκούση τ' ἄσπεμνα ξεφωνητὰ, τὰ πρόστυ-

χα τραγούδια καὶ τὰ κρασόβολα γέλοια, φεύγει γοργὰ καὶ μὲ σταυροκοπήματα. Δὲ μπορεῖ νὰ νοιώσῃ πῶς γίνεται σ' ἓνα πανώριο σῶμα νὰ κατοικήῃ τόσο ξεστρίπωτη ψυχή. Καὶ ὅμως γίνεται, γέροντά μου, γίνεται. Καὶ θὰ γίνεται ὅσο βαστάει ὁ κόσμος . . .

Σ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ σπίτι βρίσκεται σήμερα ὁ Ἄλτα-ης ὁ Χαγᾶνος καὶ βρίσκεται σὲ κακὴ ξιάθεση. Ὅχι σὲ ὄλο τὸ σπίτι παρὰ σ' ἓνα δωμάτιο. Ἀπόξω φαίνεται γερὸ μέσα ὅμως εἶνε χάλασμα τὸ περισσότερο. Τὰ καλῆτερα χωρίσματά του εἶνε ἀκατοίκητα. Μεγάλοι ποντικοὶ ἀφεντεύουν ὀλοῦθε. Βαρβάτοι ποντικοὶ κι ἀράχνες μεγάλες καὶ ὕπομονητικὰ σαράκια στήσανε τὸ λημέρη τους ἀνόχλητα. Οἱ ἀνυφαντήδες δουλεύουν-δουλεύουν ἀργὰ καὶ ταπεινά, μὲ τὸν κακὸ σκοπὸ νὰ πιᾶσουνε τὴ μύγα τοῦ θὰ περάσῃ ἀνυποψίαστη. Ὁ σάρακας τρυπάει-τρυπᾷ τὸ πατερό, μὲ τὴν ἀλύγιστη μυτίτσα του καὶ δὲν ἔχει ἄλλη φροντίδα παρὰ τὴν παλιοκοιλιά του. Οἱ ποντικοὶ σκάθουν-σκάθουνε τὰ γέρικα θεμέλια, γεννοβολοῦν καὶ σκάθουνε τοὺς τοίχους, χωρὶς νὰ σκεφτοῦν πῶς αὔριο θὰ πέσῃ ἀπάνω τους τὸ χτίριο. Κ' ἡ τροξάλιδα κρυμμένη κάπου, λαλεῖ τὸ τραγοῦδί της νυχτόσημα, τὸ μονότονο τραγοῦδί της, τρί τρί-τρί-τρί, στὸ χαλασμὸ καὶ τὸ θάνατο χαϊράμενη:— Φάτε-φάτε τὸ ρημάδι, κουτοπόνηροι! σὺν αὔριο χαθῆ! ποῦ θὰ πάτε νὰ ζήστε; ποῦ θὰ πάτε;—Σ' ἄλλο ρημάδι! σ' ἄλλο ρημάδι! . . .

Ἰδια στὸ ἀπέραντο χτήμα, ἴδια στὸ πλατύχωρο πάλτι του ὁ Χαγᾶνος. Περιορίστηκε καὶ στὰ δυὸ σὲ μιὰν ἄκρη, ἀπὸ στενοκεφαλιά κι ἀπὸ κακογνωμιά τῆς γενιᾶς του. Τὸ καταλαβαίνει καὶ τὸ παραδέχεται μόνος του.

Μὰ τί ὠφελεῖ; Τώρα ξαπλωμένος στὸ ταπητοστρωμένο ντιβάνι του, ρουφᾷ τὸ ναργιλὲ του, σὰ νὰ ρουφᾷ τὸ αἷμα τῶν ἐχτρῶν του. Ἔτσι δείχνει τὸ μελαχροινὸ καὶ στρίγγλικό πρόσωπό του. Μὰ τὸ πλατύ του μέτωπο τὸ δέρνουν ἀπὸ μέσα χίλιοι μύριοι στοχασμοί. Μαῦρες σκέψες φωλιάζουν στὸ κρανίό του, σὺν καρακάδες στὴν κουφάλα τοῦ ξέρακα. Ἐχει καὶ τοῦτος μεγάλη ἐντολὴ στὸν κόσμο. Ἴσος εἶνε στὴν τύχη μὲ τὸν Ἀριστοδῆμο, ἂν καὶ δὲν εἶνε στὴ θέση του. Ἐκεῖνος θέλει νὰ πάρῃ τὸ πατρικὸ του τοῦτος νὰ κρατήσῃ τὸ πατρικοδοσμένο. Μὰ λίγο λίγο φεύγει ἀπὸ τὰ χέρια του. Καὶ ὅμως θέλει καὶ πρέπει νὰ τὸ κρατήσῃ. Εἶνε μεγάλο κατόρθωμα. Ἐνας πρόγονος τοῦ Εὐμορφόπουλου τὸ εἶπε τόσο δυνατὰ καὶ τόσο μεγαλόπρεπα σ' ἓνα του λόγου Ἐπιτάφιο. «Ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἀφησαν οἱ παπποῦδες μας, εἶπε, δὲν τὸ χάσαμε παρὰ τὸ μεγαλώσαμε κι ὄλας». Τί εὐτυχισμένοι ἀνθρώποι ἀληθινά! Ἐκεῖνος ποῦ εἶνε σὲ θέση νὰ τὸ εἴπῃ κ' ἐκεῖνοι ποῦ μποροῦνε νὰ τ' ἀκούσουνε χωρὶς ἀπιστιά. Τί δὲ θὰ δινε νὰ μποροῦσε νὰ τὸ εἴπῃ καὶ τοῦτος! Τὰ πλούτη του, τὴ θέση του, τὴ ζωὴ του, τὴν ψυχὴν ποῦ θὰ παραδώσῃ στὸ Γιαραμπῆ. Ὅλα τὰ δίνει! μὰ δὲν ὠφελεῖν τίποτα. Πάει τ' ἀσλάνι πῶ-δενε μιὰ φορὰ μὲ τὴν οὐρὰ του γῆ καὶ θάλασσα. Τώρα ἡμέρεψε καὶ δὲν τὸ ψηφᾷ κανεὶς. Χίλιοι τὸ πολεμοῦν μύριοι τὸ μάχονται. Κρυφὰ καὶ φανερὰ τὸ πολεμοῦν. Μὲ ξύλα, μὲ λιθάρια, μὲ σπαθιά καὶ μὲ βράχια. Τὸ σπρώχνουν ἀποδῶ, ἀποκεῖ τὸ πληγώνουν. Εἶνε ξένο στὸ χωριό! ξένο στὴ ζωὴ καὶ στὸ ξεφάντωμα. Φεύγα! τοῦ φωνάζουν κ' οἱ πέτρες.

—Ὅχι! δὲ φεύγω! βρυχήθηκε ἄξαφνα ὁ Χαγᾶνος.

Ἐρριξε πέρα τὸ μαρκοῦτσι καὶ πήδησε ὀλόρθος τὸν ἔπνιξε τὸ δικιο κ' ἡ ἀδυναμία του. Ἄρχισε βιαστικὰ νὰ δρασκελάη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ δωμάτιο. Πάταε κ' ἔτριψε τὸ πάτωμα, βούλιαζαν τὰ σανίδια. Τοῦρχετα σὰν τρέλλα. Τὸ στῆθός του βαραίνει καὶ τοῦ δυσκολεῦει τὸν ἀνασασμὸ. Πλησίασε σ' ἓνα παράθυρο, τ' ἄνοιξε κ' ἔρριξε τὶς ματιές του ἔξω, στὸ δικό του καὶ στὰ γειτονικά κτήματα.

— Τί κάνει ἐκεῖ κάτω αὐτὸς ὁ παλαβός! ἐμουρμούρισε ἄξαφνα.

Χαμόγελο λυπητερό φάνηκε στὰ χαίλη του, σὰ νὰ ἔσχασε τὴ στενοχώρια του. Ἀκούμπησε στὸ παράθυρο καὶ προσηλώθηκε ἔξω. Κότταξε ἀντίκρυ του τὸ μικροῦτσικο μετόχι τοῦ Εὐμορφόπουλου. Δὲν ἦταν βέβαια ποτὲ καλοδοουλεμένο καὶ πλούσιο σ' ἀποδοσιδία. Ἡ γῆ του δῶσε-δῶσε τὸν παλιὸν καιρὸ, φαινόταν κουρασμένη. Ὅπωςδῆποτε στὴν ὀρμητικὴ θέληση τοῦ Ἀντρέα τοῦ Εὐμορφόπουλου ἄρχισε πάλε νὰ ὑπόσχεται πολλὰ. Τὰ φύτρα καὶ τὰ φύλλα ἔδειχναν νέα ζωή. Μὰ τὴν φαινόταν κουρνιαχτός. Πολλοὶ ἀργάτες πηγαινορχόνταν ἐκεῖ μέσα. Ἄλλοι μὲ ἀξίνες, ἄλλοι μὲ τσεκούρια, μὲ δρεπάνια, μὲ λωστούς, μὲ δυναμίτη. Θέριζαν τὰ γεννήματα, ξερρίζωναν τὰ δεντρικά, χάλαγαν τοὺς ποτισῶνες· ἀνοίγαν χαντάκια καὶ κοσκίνιζαν χώματα. Ὅπου ριζιμιά πέτρα φουρνέλο· ὅπου χτίριο γκρέμισμα. Ἐνα μῖσος ἄσπονδο ἔφερνε γύρω τὸ χτήμα, ξεχώνιαζε τὴ γῆ καὶ ἀφάνιζε τὰ βλαστάρια της.

— Τί ὀργή Θεοῦ! εἶπε ὁ Χαγᾶνος μ' ἀπορία. Μὴν εἶν' ὁ Θεομίσητος κ' ἄρχισε πάλε τὰ συνηθισμένα του.

Ἦξερε τὴν ἀμάχη τοῦ χώριζε παλαιοῦθε τοὺς Θεομίσητους μὲ τοὺς Μορφόπουλους. Πρὶν ἀκόμα καταβούν οἱ δικοὶ του σὲ τοῦτα τὰ χῶματα, οἱ Θεομίσητοι σὰν ὄρνια λιμασμένα εἶχαν ἀφανίσει τὸν τόπο. Μεγάλη τους ἦταν ἡ ἀπωνιά· καὶ μεγαλειότερη ἡ ἀχορταγιά τους. Ἐκαίγαν γιὰ νὰ κάψουν, σκοτώναν γιὰ νὰ σκοτώσουν· καὶ ἀπάνω στὴ στάχτη τῆς πυρκαγιάς καὶ στὰ θύματα τοῦ φονικοῦ, χῶρευαν τραγουδῶντας μαγικοὺς σκοποὺς σὰν δαιμόνια. Ἀλήθεια ἦρθε καιρὸς τοῦ πλήρωσαν τὴν ἀπωνιά τους ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Εὐμορφόπουλων. Ὅχι ὅμως ὅσο τοὺς ἔπρεπε. Οἱ πάπποι τοῦ Ἀριστόδημου ἐφάνηκαν πολλὲς φορὲς παλληκάρια· μὰ δὲν εἶχαν φυσικό τους καὶ τὴν ἐκδίκτηση. Οἱ Θεομίσητοι λούφαζαν ἀπὸ τότε· δὲν ἔσχασαν ὅμως τίς κακίες τους. Μέσα στὴ ψυχὴ τους ἦταν ἄσβυστα ζωγραφισμένη ἡ ἔρμη καὶ ἀβόλωμένη πατριδα τους· καὶ γιὰ νὰ εὐχαριστηθοῦν ἔπρεπε νὰ κάμουν ἀπαράλλαχτο μ' ἐκείνη τὸν κόσμο.

Ὁ Χαγᾶνος χτύπησε τὰ πλαμάκια δυνατὰ. Δὲν τοὺς ἀγαποῦσε τοὺς Εὐμορφόπουλους· τοὺς μισοῦσε μάλιστα. Τὸν λόπηζε ὅμως τὸ θέαμα. Τέτοιος ἦτο ἀπὸ φυσικό του ὁ Χαγᾶνος. Τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου δὲν τὴν εἶχε γιὰ τίποτα. Χάλαε καὶ χάλαε καθημερινὰ καὶ ποτὲ δὲν μετάνοιωνε. Μὰ ἡ κατατροφὴ μιᾶς φυτιᾶς τὸν ἔριχνε σὲ μελαγχολία. Εἶνε ἀλήθεια πὼς ὁ ἴδιος ἔκαψε καὶ ἀφάνησε λόγγους καὶ δάση ἀπὸ τὴν ὄρα τοῦ τὸν ἔστειλεν ἡ Μοίρα, κακὴ πληγὴ, στοὺς Εὐμορφόπουλους. Δὲν τὸ ἔκανε ὅμως χωρὶς ἀνάγκη. Τὸ ἔκανε γιὰ νὰ πολεμήσῃ τὸν ἄνθρωπο. Τὴ ζωὴ τὴν ἀληθινὴ καὶ ἄδολη ζωὴ, τὴν εὖρισκε, θαρρεῖς, μόνο στὴ

ψύση και ποτέ στον άνθρωπο. Κ' ἐκεῖ τὴ σεβότανε. Ποιὸς ξέρει ἂν εἶχε ἄδικο; Λυπότανε τώρα τὰ στάχυα τοῦ θερίζονταν ἄπλερα, τὰ δέντρα τοῦ πέθαιναν ἀπάνω στὸ θυμὸ τους, τὰ πωρικά τοῦ κόθονταν πρὶν ὠριμάσουν. Πονοῦσε καθεστὶ τοῦ εἶχε ζωὴ καὶ σκοπὸ καὶ χανότανε ἄσκοπα μ' ἓνα χτύπημα τῆς ἀξίνας. Κ' ἤθέλῃσε νὰ στείλῃ γρήγορα στὸν Ἀριστόδημο μήπως προφτάσῃ καὶ μποδίσῃ τὴν καταστροφή.

Ὁ δοῦλος στεκότανε πίσω ἀπὸ τὸν ἀφέντη του, ἔτοιμος νὰ γκρεμοτσακίσῃ καὶ νὰ γκρεμοτσακιστῇ στὴν προσταγὴ του.

— Φέρε μου πρῶτα τὸ κιάλι· εἶπε ὁ Χαγᾶνος χωρὶς νὰ τὸν ἰδῇ.

Εἶπε-ξείπε ἤρθε τὸ κιάλι στὸ χέρι του. Τὸ ἄρμωσε στὰ μάτια, κύτταξε ξερόδεξα τὸ κτεῖσασε. Θυμὸς ἦταν ζωγραφισμένος στὸ πρόσωπό του.

— Τὸν ἔφαγαν οἱ καλαμαράδες! εἶπε συλλογισμένος.

Εἶχε ἰδεῖ τὸν Ἀριστόδημο, ἴδιο τὸν Ἀριστόδημο νὰ παραστέκῃ καὶ νὰ προστάξῃ ὅλη ἐκεῖνη τὴν ἀργατιά. Φοροῦσε μιὰ πλατύγυρη ψάθα στὸ κεφάλι καὶ χρωματιστὰ μάτογυάλια στὴ μύτη του. Ἦταν ἀκούρευτος καὶ ἀχτένιστος· φοροῦσε πρόστυχα καὶ μισοτριμμένα ροῦχα κ' ἓνα πουκάμισο ἀλατζένιο, μαῦρο ἀπὸ τὸν ἴδρωτα καὶ τὴ σκόνη. Κοντὰ του εἶδε τοὺς σοφροὺς τὸν Ἀλαμᾶνο, τὸ Γκενεδέξο καὶ τὸν Περὰχώρα. Τοὺς γνώρισε ἀμέσως γιατί πολλές φορές ἐπῆγαν νὰ ζητήσουν κι ἀπ' αὐτὸν παλιὰ χειρόγραφα καὶ βιβλία. Εἶχαν κ' οἱ δικοὶ του πρόγονοι τέτοια. Βεβαίαι· δὲν ἦταν ὅμοια μὲ τὰ βιβλία τοῦ Εὐμορφόπουλου· σοφία δὲ μοίραζαν

Μὰ εἶχα τὴ γλύκα τὴ μελένια καὶ τὸν ὀλόθερμο χυμὸ καὶ τὸ βαρὺ ἄρωμα τοῦ τοὺς ἔδωκε ὁ φοβερὸς ἥλιος κ' ἡ ἀναμμένη ἀμμουδιὰ τῆς πατρίδας τους. Γιατὶ ἐσπάρθησαν στὴν ἔρημο, ἐκεῖ γεννήθηκαν κι ἀνετράφηκαν ἐκεῖ, μέσα στὰ κραβάνια τῶν προσκυνητῶν, στοὺς καφτεροὺς δρόμους τῆς Μέκκας καὶ τῆς Μεδινᾶς, ἀνάμεσα στῆς καμήλας τὸν πίννο καὶ στὰ βελάσματα τῶν κοπαδιῶν. Ἐπειτα ταξίδευσαν μὲ τοὺς πολεμιστὰδες καταδῶθε· μὰ δὲν ἔχασαν διόλου ἀπὸ τὴ φωτιὰ καὶ τὴ γλύκα τους, ὅπως οἱ σπόροι τοῦ μετατοπίζουσι τὰ πουλάκια δὲ χάνουσι τὸ εἶδος τους. Οἱ Χαγᾶνοι ὅμως δὲ σκέφτηκαν ποτὲ νὰ κερδίσουν ἀπὸ κείνα. Τὰ φύλαξαν γιὰ τὰ τραπέζια τους, γιὰ τοὺς ἔρωτες τους καὶ γιὰ τίς λῦπές τους. Ὅταν ἐρχόταν κίντυνος, ἄπλωναν ἴσα στὸ σπαθὶ τους. Γιὰ τοῦτο ὁ Χαγᾶνος ἔδειξε στοὺς σοφροὺς τὴν πόρτα. Τώρα τοὺς ἔδλεπε νὰ παραστέκουν καὶ νὰ κεντοῦν μὲ λόγια καὶ ξεφωνητὰ τὴν προθυμίαν τοῦ Ἀριστόδημου. Ὁ ἴδρωτα: ἔλουζε τὸ στεγνὸ πρόσωπό του· ὁ ἥλιος ἔψεψε καὶ ξενεύριζε τὸ ἀρρωστικῆρικο σῶμά του. Μὰ ἐκεῖνος ἐξακολουθοῦσε νὰ τρέχῃ ἐδῶ κ' ἐκεῖ, νὰ φωνάζῃ τοὺς ἀργάτες, νὰ ψαχουλεύῃ τὰ χῶματτα. Καμμιά συγκίνηση δὲν ἔδειχνε γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ ξεψυχόσσε γύρω του. Ὅταν ὅμως ἤρρεσκε κανένα λιθαράκι, ἔφεγγε ἀπὸ χαρὰ. Τῶπιανε ἀπαλὰ καὶ τρυφερά, τὸ πάστρευε ἀπὸ τὰ χῶματτα, τῶδειχνε στοὺς σοφροὺς. Ἐκεῖνοι τὸ καλοκύταζαν, ἔδειχναν θυμασμό, χαρὰ, ἐκπλήξη. Φαίνονταν πῶς τοῦ λέγανε πολὺ κολακευτικὰ λόγια. Τοῦτος φούσκωνε ἀπὸ περηφάνεια καὶ μὲ παιδιάτικη σαστὴμάρια ἔρριχνε τὸ ἤδρεμα στὸν κόρφο του. Ἐνα πρὸς ἓνα τὰ εἶδε ὁ Χαγᾶνος.

— Πάρ' τοῦ εἶπε, γυρίζοντας τὸ κιάλι στὸ δοῦλό του.
Ὁ δοῦλος πῆρε τὸ κιάλι, προσκύνησε καὶ γύρισε νὰ φύγῃ,

— Στάσου· τὸν διάταξε μὲ κίνημα τοῦ χεριοῦ. Ξέρεις νὰ μοῦ εἰπῆς τί γίνεται στὸ χτήμα τοῦ Μορφόπουλου;

— Ξέρω· ἀποκρίθηκε ὁ δοῦλος, φέρνοντας τὸ χέρι στὸ μέτωπό του.

— Λέγε.

— Ἀνασκαφές, ἀφέντη· κάνει ἀνασκαφές. Εἶνε μιὰ βδομάδα τώρα ποῦ δὲν ἄφηκε φυτό ἐκεῖ μέσα.

— Γιατί;

— Γυρεύει, λέει, τὰ χτήρια τῶν παππούδων του. Ξώδεψε ὅ,τι παρὰ εἶχε· πούλησε τὴν περσινὴ σοδειά· δανείστηκε καὶ ἄλλα μὲ τόκο ἀπὸ τὸν Κουρδουκέφαλο, τὸ γείτονά μας. Καὶ τὰ ρίχνει ὅλα καὶ μέσα. Ἄκουσα μάλιστα προχτὲς τὸν Κουρδουκέφαλο, πῶκλανε τὰ χρήματά του. «Μωρ' ἂ δὲν τοῦ πουλήσω σ' ἓνα μῆνα τὸ χτήμα, νὰ τὸν ἔχω ἀντίδικο!» ἔλεγε.

— Μπαρέ! ἔκαμε ὁ Χαγάνος μὲ φανερὴ συγκίνηση.

— Τὸ τί ἔγινε σήμερα τὸ μεσημέρι ἐκεῖ κάτω δὲ μολογίται, ἀφέντη· ἐξακολούθησε ὁ δοῦλος. Τὸ εἶδα καὶ μὲ πήρανε τὰ δάκρυα.— Καὶ ξέρεις, ἀφέντη, πῶς δὲν εἴμαι ἀπὸ κείνους ποῦ δακρῶζουν εὐκολα. Μὰ κ' ἀφεντιά σου νὰ ἦταν ἐκεῖ, τὸ ἴδιο θάκανε.

— Ἐγὼ; ποτέ; εἶπε ὁ Χαγάνος σουφρώνοντας τὰ φρύδια. Μὰ τί ἔγινε;

— Θυμᾶσαι τὸ μεγάλο δέντρο ποῦ ἦταν δίπλα στὸ καλυβάκι τοῦ γέρου;

— Τὸν πλάτανο λές;

— Ναί· τὸν πλάτανο, ποῦ δὲν ἔφταναν νὰ τὸν ἀγκαλιάσουν ὄχτῶ ἀνθρώποι. Θέλησε νὰ τὸν ξερριζώσῃ καὶ ἐκείνον. Ἡ μάγνα του καὶ ὁ ἀδερφός του τῶλεγαν «μή!». Ἡ κυρὰ Πανώρια τὸν παρακαλοῦσε μὲ δάκρυα στὰ μάτια.— Τί σοῦ κάνει; τῶλεγε· τί σοῦ κάνει; λυπήσου τον.— Ὅχι! ἐκείνος· ποιὸς ξέρει τί θησαυροὺς κρύβει στὶς ρίζες του. Ὅχι τὸν πλάτανο μὰ καὶ τὸ σπίτι ἂν χρειαστῇ θὰ τὸ γκρεμίσω καὶ ἐκείνο· ἔλεγε.— Ἄς τονε, μωρὲ παιδί μου, ν᾿ἄχῃς τὴν εὐκλή τοῦ Θεοῦ· παρακαλοῦσε ἡ γριά. Μὰς ρίχνει τὸν ἴσκιό του τὸ καλοκαίρι· μὰς χαρίζει δροσιά. Ἐγὼ στὸν ἴσκιό του κάνω ὄλες μου τίς δουλειές.— Ἄς τονε, τῶλεγε καὶ ὁ ἀδερφός του· ἔχει καὶ τοῦτος τὴν ἱστορία του· ἐδῶ ἀναπάτησαν οἱ παππούδες μας σὰ γύριζαν ἀπ' τὴ δουλειὰ τοῦ Χαγάνου· στὰ κλαριά του κρεμάστηκαν πολλοὶ δικοὶ μας· ἄλλοι τὸν πότισαν μὲ τὸ αἷμά τους, ἄλλοι τὸν ἔθρεψαν μὲ τὰ δάκρυά τους. Εἶνε καὶ τοῦτος σεδαστὸς ὅπως εἶνε καὶ τὰ λιθάρια σου». Τίποτα ἐκείνος· δὲν ἔβλεπε τὰ δάκρυα τῆς μάγνας του, δὲν ἄκουε τὰ λόγια τ' ἀδερφοῦ του παρὰ κότταζε κατάματα τοὺς σοφούς. Ἐκείνοι στέκονταν ἀμίλητοι παρῆκει καὶ τοῦ ἔγνεφαν· χάλα! Καὶ σὰν εἶδε πῶς κανέναν ἀπὸ τοὺς ἀργάτες δὲ σήκωνε χέρι, ἄρπαξε τὸ τσεκούρι καὶ ρίχτηκε λυσασαζμένος στὸν πλάτανο. Γκάπ! γκόπ! γκούπ! τὸ τσεκούρι. Μὰ ὁ πλάτανος βαστοῦσε γερά. Τότε πλησιάζει ἕνας ἀπὸ τοὺς σοφούς, καὶ τοῦ λέει σιγά.— Δὲ θὰ καταφέρεις τίποτα μὲ τὸ τσεκούρι· ὁ πλάτανος θέλει δυναμίτη. Ἄμ' ἔπος ἄμ' ἔργον ὁ Ἀριστόδημος. Ἄρπαξε ἕνα ματσούρι δυναμίτη, τῶρριξε στὴν κορυφή του καὶ τ' ἄναψε. Μάγνα μου! τί κακὸ ἦταν ἐκεῖνο! Ὁ γερο-

πλάτανος ἔβγαλε ἓνα βογγητό ποῦ πάγωσε τὸ αἷμά μου. Ἔπειτα ἔγειρε κ' ἔπεσε κατὰ γῆς μ' ἓνα βροντομάχημα, σὰ νὰ γκρεμίστηκε βουνό. Τὴν ἴδια στιγμή εἶδα τὴν κυρὰ Πανώρια, ἄσπρη σὰν τὸ χαρτί. Εἶπα πῶς θὰ πάη κ' ἐκείνη μὲ τὸ γέρο πλάτανο. Μὰ βάσταξε.—Καταραμένε ! φώναξε μ' ὅλη της τὴν ψυχὴ στὸ γιό της· ἐσὺ δὲν εἶσαι ἄνθρωπος· εἶσαι θεριό ! Κι ὁ Χαγᾶνος δὲ θὰ μᾶς τῶκανε τέτοιο κακό ! . . . Καὶ μαζί μὲ τὸ Δημητράκη φύγανε ἀπὸ τὸ χτήμα· φύγανε κι ἀπὸ τὸ σπίτι τους. Δὲ θέλουν νὰ τὸν ξέρουνε τὸν Ἀριστόδημο.

Ὁ Χαγᾶνος ἄκουσε προσεχτικὰ τὰ λόγια τοῦ δούλου του. Ἔπειτα ἔβγαλε τὰ γέλοια.

— Δὲν εἶνε γιὰ ζωὴ κι αὐτός· ἐσυμπέρανε, δὲν εἶνε γιὰ ζωὴ. Κρίμα στὸν πατέρα του· μὰ ἓνας ἦταν κι αὐτός. Οἱ ἄλλοι ξέπεσμα, ξέπεσμα ! δὲ θέλει λύπηση. . .

— Δὲ θέλει λύπηση τὸ ξέρω ἀφέντη· ὅπως στρώσει κανεὶς ἔτσι θὰ κοιμηθῆ· εἶπε ὁ δούλος. Μὰ νὰ βλέπω ἄλλους χειρότερούς του καὶ νὰ προδεύουνε δὲν τὸ χωνεύω.

— Ποιοὶ προδεύουνε ; ξαφνίστηκε ὁ Χαγᾶνος, ἀγριοκοιττάζοντας τὸ δούλο του.

— Νὰ οἱ ἄλλοι, ἀφέντη. Ὁ Πέτρος ὁ Θεομίστητος, ὁ Μητρος ὁ Γλάμης, ὁ Βασίλης ὁ Ζάρακας. Τί ἦταν ἐκεῖνοι μπροστὰ στοὺς Μορφόπουλους τὸν καιρὸ ποῦ ἔκαμε καταδῶθε ὁ παπποῦς σου ; Κὰν τίποτα· τ' ὄνομά τους καλὰ-καλὰ δὲν ἤξεραν. Πῆρε ὁ παπποῦς τὴ γῆ τους μὲ τὸ φύσημα. Τώρα μὲ ξένη βοήθεια πήρανε πάλε τὸ δικό τους· καὶ ριχτήκανε σὴ δουλειὰ μὲ

τὰ μούτρα. Νὰ· αὐτὸς ὁ Θεομίστητος κούτταξε ἀφέντη πῶς δουλεύει. Περβόλι τόκαμε τὸ μετόχι του.

Ὁ Χαγᾶνος δὲν πῆρε, ἄρπαξε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ δούλου τὸ κιάλι, τὸ ἄρμωσε στὰ μάτια του καὶ κούτταξε γιὰ πολλὴ ὥρα τριγύρω. Εἶχε δίκιο ὁ δούλος του. Τὰ ξένα χτήματα ἔζωναν μὲ πρασινάδα τὸ δικό του· πήγαιναν νὰ τὸ πνίξουν μὲ τὸ θρασομάνημά τους. Φηλά τοῦ Βασίλη τοῦ Ζάρακα τὸ χτήμα περιμαντρωμένο μὲ ἀθάνατους τὸν τρώμαξε. Λόγχεσ τοῦ φάνηκαν τ' ἀγκάθια τους· μυριάδες λόγχεσ ἔτοιμες νὰ ξεκοιλιάσουν τὸν κακόβουλο διαδάτη. Κι ἀπὸ μέσα φήλωναν καὶ θέρειναν οἱ φυτιᾶσ ἀντρογοναίικες στὴν ὥρα τους. Τὸ ἴδιο καὶ στοῦ Μητροῦ τοῦ Γλάμη. Ἀληθινὰ ἐκεῖ εἶδε καὶ κάποια ἀταξία. Τὰ πολλὰ δεντρικὰ ἦταν ἀστόχαστα βαλμένα τῶνα κοντὰ στὸ ἄλλο καὶ μάλωναν μεταξύ τους, τρώγονταν, θαρρεῖς, γιὰ τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς. Μὰ ἐκεῖνο ποῦ τοῦκαμε μεγαλύτερη ἐντύπωση ἦταν τὸ χτήμα τοῦ Θεομίστητου. Τ' ἤθελες καὶ δὲν εἶχε μέσα ! Ἡμερα δέντρα γιὰ καρπούς· ἄγρια γιὰ ξύλα, γιὰ σινίδια, γιὰ πατερά. Χώρια τὰ ὄψιμα χωράφια· χώρια τὰ πρώϊμα. Καὶ ὅλα στοχαστικὰ μοιρασμένα. Ἄλλα γιὰ καλαμπόκι, ἄλλα γι' ἀραποσίτι, ἄλλα γιὰ βρόμη, γιὰ σήκαλη, γιὰ καπνό. Δέσες καλοχτισμένες γιὰ τὸ νερό· ἀλάκια καὶ τράφοι γιὰ τὸ στραγγισμα· μαγγανοπήγαδα γιὰ πότισμα. Ἄλλοῦ τὰ βοσκοτόπια μὲ τὰ μαντριά· ἄλλοῦ τὰ βουκολιά μὲ τὰ βόδια· ἄλλοῦ τὰ βαλμαδιά μὲ τ' ἄλογα. Ἀσβεστοκάμινα στὰ ριζοβούνια· πριόνια στὶς χοῦνες· παραδῶθε πουλερικὰ. Κεὶ ψηλά στὴν ὀμάλια μιὰ θάλασσα ροδόλευκη ποῦ ἔστελνε μοσκοβολάδες στὸ παραθύρι του. Ὁ Χαγᾶνος ἐγνώρισε τὴ Ροδόπη καὶ

τὸν πήρανε τὰ δάκρυα. Τί σκοτωμὸς ποῦ ἔγινε ὥσο νὰ τὸ πάρουν ἀπὸ τὸ βουνό! Μὰ τώρα φέγγει ἀπὸ τίς τριανταφυλλιές! Μὴν εἶνε τάχα τὸ αἷμα τῶν δικῶν του καὶ στολιζει ἀκόμα τὴν ἔρημη πλαγιά;

— Διakoλεμένος ἄνθρωπος, ἀλήθεια! ἐφιθύρισε ἀναστενάζοντας.

— Δὲν φαντάζεσαι, ἀφέντη! Ἄμυ βάλῃ κατιντι στὸ νοῦ του δὲν μπορεῖ τίποτα νὰ τὸν μιοδίση. Ἀπὸ λόγια δὲν ξέρει. Συζήτηση γιὰ τοῦτο καὶ γιὰ κεῖνο δὲ θέλει. Καὶ τὸνομα τῶν καπποῦδων του ἀκόμα δὲν τὸ πιάνει στὸ στόμα, παρὰ σὰν εἶνε νὰ τὸν συντρέξῃ στὸ σκοπὸ του.

— Ἀλήθεια! ἐφιθύρισε ὁ Χαγαῖνος συλλογισμένος.

— Θαρρεῖς πῶς σὰν ἦταν σπόρος στὴν κοιλιά τῆς μάνας του, ἐξαικολούθησε φουρκισμένος ὁ δοῦλος, ἔκαμε τὸ σχέδιό του καὶ τώρα ποῦ βγήκε στὴ ζωὴ, ρίχτηκε νὰ τὸ σερκώσῃ μὲ τὴ δύναμη καὶ τὸ πείσμα τοῦ ταύρου του. Δὲ λέει ποτέ: εἶνε δικό μου καὶ δόστο μου! παρὰ: εἶνε δικό μου καὶ τὸ παίρνω. Καὶ μέσα στὴν ψυχὴ του συμπληρώνει τὴ φράση του: καὶ δικό μου νὰ μὴν εἶνε θὰν τὸ πάρω. Κακὸ σκυλι ποῦ νὰ μὴν ἔχη κληρα! εἶνε ἴδιος στὸ κάμωμα ὅπως καὶ στὸ ξεκάμωμα...

Ὁ Χαγαῖνος πήδησε ἀπὸ τὴ θέση του ἄξαφνα σὰ νὰ πάτησε φίδι. Ἀγνάντεψε τὸν ἴδιον τὸ δουλευτή. Γύριζε καταμόναχος στὸ χτήμα. Στὸ ἕνα χέρι κρατοῦσε τὴν ἀξίνα καὶ στ' ἄλλο τὴν φαλίδα. Ἐσκαφε τὴ γῆ, καθάριζε τὰ δέντρα, ἐξερρίζωνε τὸ γούλιερο, τίς τσουκνίδες, τὸ λύκο στοχαστικὰ καὶ γνωστικὰ. Ἐνας ἦταν κ' ἔκανε χίλια στὴν ὥρα. Συχνὰ σήκωνε τὸ κεφάλι του

μὰ δὲν τὸ σήκωνε παρὰ γιὰ νὰ κοιτάξῃ ἀπόπερα στὸ ἔενο μετόχι. Τὰ μάτια του σὰν ροῦφουλας κῦτταζαν νὰ καταπιῶνε τὸν τόπο.

— Μωρέ! φώναξε ὁ Χαγαῖνος, ἀνατριχιάζοντας ἀπὸ κεῖνο τὸ κῦτταγμα.

Πίστεψε πῶς βρέθηκε πίσω, σὲ καιροὺς ποῦ ἔμαθε ἀπὸ παιδί νὰ τοὺς φοβάται. Ὁ Πέτρος ἦταν ἐκεῖνος, ὁ φρόνιμος δουλευτῆς ἢ κανένας φοβερός προπάππος του: Ἀληθινὰ κρατοῦσε στὸ χέρι τὰ εἰρηνικὰ ὑπεργα ἢ τὸ βρόχο ποῦ ἔρριχνε ὁ Λιδέρτης καθιλλάρης κ' ἔσερνε τὸν ἔχτρο κιστόπιν του ὥστε ν' ἀφήσῃ τὰ κρέατά του στ' ἀγκάθια; Κ' ἐκεῖνα τὰ πουλιὰ ποῦ πετοῦσαν τώρα ὑποπάνου του, ἦταν τάχα κλιτικουδες ἢ τὰ κοράκια ποῦ συντρόφευαν λιμασμένα τοὺς προπάτορές του στοὺς κάμπους τοῦ Εὐμορφόπουλου, ἐλπίζοντας ἀμειωτὴ τροφὴ ἀπὸ τ' ἀκούραστο χέρι τους;

Ἐποφιάστηκε: ἤθελε νὰ ἰδῇ τί γίνεται στὸ δικό του μετόχι. Σκέφτηκε νὰ στείλῃ τὸ δοῦλο μὰ δὲ βάσταγε. Ποιὸς ξέρει ἂν θὰ τοῦλεγε τὴν ἀλήθεια ὁ δοῦλος; Σηκώθηκε στὰ νύχια, ἄρμωσε καλὰ τὸ κιάλι καὶ κῦτταξε προσεχτικὰ. Μπροστὰ ἔκανε μύτη τὸ χτήμα. Ὅταν τὸ παραχώρησε στὸ Θεομίστητο, δὲ μπόρεσε νὰ καταλάβῃ γιατί μὲ τόση ἐπιμονὴ ζητοῦσανε τὴ μύτη ἐκείνη οἱ προστάτες του. Μὰ τὸ νόμισε ἀσήμαντο πρᾶμα καὶ τὴν ἔδωκε. Ἀμέσως ὁ Πέτρος φόντεψε σὲ κείνη τὴ μύτη ὄλο κυπαρίσσια. Κυπαρίσσια φηλὰ καὶ πυκνὰ σὰν κάστρο. Ὅχι νὰ περάσῃ μὰ οὔτε νὰ ἰδῇ μποροῦσε τώρα ὁ Χαγαῖνος. Ἐδωκε-πῆρε μὲ τὸ κιάλι καὶ τέλος τὸ πέταξε στὰ μούτρα τοῦ δούλου του. Ὁ θυμὸς ἔβραζε στὰ στήθη του. Πίσω ἀπὸ τὰ κυπαρίσσια ὁ Θεομίστητος ἔκανε

φοβερὴ δουλειά. Ἰσοτράφισε τὰ σύνορα· φύτεψε ἀμπέλι, ἔσπειρε σιτάρι, ἔχτισε λινὸν καὶ ἐπλακώστρωσε ἀλώνια σάν καλὸς νοικοκύρης. Σφήνα ἐμπήκε καὶ ἤθελε νὰ χωρίσῃ στὰ δύο τ' ἀρχοντικὸ. Τί σφήνα; Μαχαιριὰ ἦταν μέσα στὸ κορμί του. Ἐκατσε στὸ σοφᾶ ὁ Χαγάνος, ἔπιασε τὸ κεφάλι μὲ τὰ δύο του χέρια καὶ ἔπεσε σὲ φοβεροὺς στοχασμοὺς. Τέτοιο πρᾶμα δὲν τὸ πάθανε ποτὲ οἱ δικοὶ του· οὔτε κι ὁ ἴδιος τὸ περίμενε. Δὲν ἦταν τόλμη, ἦταν ξαδιαντροπιὰ. Ἀποδῶ λοιπὸν ἐρχόταν ὁ κίντυνος κι ὄχι ἀπὸ τοὺς ἀρχαιολόγους!

—Σῶρε νὰ μοῦ φέρῃς τὸ Θεομίσητο· ἐπρόσταξε ἄγρια τὸ δοῦλό του.

Ἐκεῖνος προσκύνησε, σύναξε ἀπὸ χάμου τὸ κιάλι καὶ τὰ κομμάτια του καὶ χάθηκε. Ὁ Χαγάνος ἔμεινε κατὰμονος ἀπάνου στὸ σοφᾶ, βράζοντας ἀπὸ τὸ κακό του. Τὸ ἄγριο αἷμα τῶν προγόνων του ἀναφε καὶ τοῦ ἔπηξε τὴ σκέψη καὶ τὴ συνείδηση. Ἦθελε νὰ παιδέψῃ τὸν Πέτρο τὸ Θεομίσητο· καὶ νὰ τὸν παιδέψῃ ἀλύπητα. Θὰ τὸν βάλῃ στὸ φάλαγγα, θὰ τὸν καπνίτῃ μὲ ἄχρα, θὰ τὸν γδάρῃ μὲ σουρναρόπετρα· θὰ τὸν χτίσῃ ζωντανὸ στὴ μάντρα του. Δὲν ἔμεινε ἀπονιά ποῦ νὰ μὴν ἦρθε νὰ χαροκοπήσῃ τὴν ψυχὴ του. Τὰ προγονικὰ κειμήλια ποῦ κρέμονταν στοὺς τοίχους, ἦταν πολλὰ κι ἀξέτιμωτα. Ντυμένα στὸ χρυσάφι, βουτηγμένα στὸ αἷμα, βαμμένα στὸν ἐθέρα τῆς δόξας μοιάζανε μὲ δράκους τυλιγμένους σὲ ἄλλα μάγια τοῦ καιροῦ. Ἦταν ἄρματα κάθε λογῆς, φλάμπουρα κάθε τόπου, τούμπανα στρατιωτικά, εἰκόνες πολεμικῆς, προσωπογραφίαις κάθε στρατάρχη καὶ ἥρωα. Τώρα σείστηκαν καὶ ἔτριξαν στίς θέσεις τους, ὅπως τῶν Ἑλλήνων οἱ σκιῆς ὅταν ἐνοιωθᾶν

θυσία στὸν τάφο τους. Στοὺς κακότερους στοχασμοὺς τοῦ Χαγάνου ἀναγάλλιαζαν ἐκεῖνα γιατί εὑρίσκαν τὸν ἑαυτὸ τους στὴν ψυχὴ τοῦ ἀπόγονου. Ἀναγάλλιαζαν καὶ ἤθελαν νὰ τοῦ φωνάζουνε «κάμε τον».

—Ναί, θὰν τὸ κάμω! ἐβρυχήθηκε ἀνασηκώνοντας τὸ κορμί του, σάν τὸν πάνθηρα ποῦ εἰτοιμάζεται νὰ ριχτῇ στὸ θῆμά του.

Μὰ τὸ λογικὸ ἐνίκησε πάραυτα τὴν καρδιά του. Γόρισε καὶ εἶδε μὲ μάτι παραπονιάρικο τὰ σωθέματα τῶν τοίχων, σὰ νὰ τοὺς ἔλεγε: «Δὲ φταίω γὼ ἂν δὲ σὰς κάνω τὸ χατήρι». Δὲν ἦταν ἴδια οἱ καιροί. Ἄν τολμοῦσε τώρα νὰ δείξῃ ἀπονιά ὄχι στὸ Θεομίσητο μὰ καὶ στὸ δοῦλό του ἀκόμα, θὰ τοῦ ρίχνονταν ὄλοι καὶ θὰ τὸν τελείωναν. Μὲ ἄλλους τρόπους ἔπρεπε νὰ πολεμήσῃ τὴν ἀθθάδεια τοῦ φταίστη του.

—Ἦρθε· εἶπε ὁ δοῦλος ἀπὸ τὴν πόρτα.

—Ἄς ἔμπη!

Ὁ δοῦλος σήκωσε τὸ μετὰξωτὸ παραπέτασμα καὶ φάνηκε στὴν πόρτα ὁ Θεομίσητος. Προσκύνησε ἀπὸ τὴ θέση του ταπεινὰ σάν φτωχοκακόμοιρος. Ἐκαμε δυὸ βήματα μέσα· στάθηκε πάλε, ξαναπροσκύνησε ταπεινότερα. Ἐπειτα σὰ νὰ τὸν ἐσπρωξῆ κανεὶς ἦρθε γοργά, γονάτισε μπροστὰ στὸ σοφᾶ καὶ φίλησε τὸ χέρι τοῦ Χαγάνου. Ἐκεῖνος ὀρθοκάθισε ἀμίλητος καὶ φοβερός. Ὅλη ἡ περιφάνεια καὶ ἡ ξυπασιά τῆς φυλῆς του ζωγραφήθηκαν στὸ πρόσωπό του. Ἡ ταπεινοσύνη τοῦ Θεομίσητου τοῦ ἄρεσε πολὺ.

—Σήκω, Πέτρο· τοῦ εἶπε μὲ χαμόγελο.

Ἐκεῖνος σηκώθηκε· μὰ ἔμεινε ὀρθὸς μπροστὰ τοῦ μὲ

τὸ κεφάλι σκυμμένο. Ἦθελε νὰ δείξη πῶς δὲν τολμοῦσε νὰ κυττάξῃ στὰ μάτια τὸν ἀφέντη του.

— Ἐλα, Πέτρο· κάτσε! τοῦ εἶπε δείχνοντας θέση κοντά του.

Ἐκείνος τίποτα. Ἐναπροσκύνησε μὰ δὲ σίληψε ἀπὸ τῆ θέση του. Ὁ Χαγᾶνος καταυχαριστημένος τὸν ἔπιαζε ἀπὸ τὸ χέρι καὶ τὸν ἔβαλε κάπως στατικὰ νὰ καθίσῃ. Ἐπειτα τὸν κύτταξε ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὸ κεφάλι μὲ περιέργεια. Δὲν τὸν εἶχε ἰδῆ πολλές φορές ἀπὸ κοντά. Μὰ κι' ὅσες τὸν εἶδε ποτὲ δὲν τὸν πρόσεξε. Τὴν περιφρόνησιν τοῦ ἔτρεφαν σ' αὐτὸν οἱ πρόγονοί του, τὴν ἔτρεφε κ' ἐκεῖνος ἀπὸ παράδοση. Τώρα ὅμως ἔβλεπε πῶς εἶχε ἄδικο. Ὁ Πέτρος δὲν φαινότανε καὶ τόσο ἀξιοκαταφρόνητος. Ἦταν ἓνας χωριάτης ἀξίος καὶ δυνατός. Εἶχε μέτριο ἀνάστημα, χοντροπελεκημένο κορμί, στρογγυλὸ κεφάλι, πλατεῖες πατούσες. Χοντρές καὶ ξανθοκόκκινες οἱ πλάμες του, ἔλεγες πῶς ἦταν βουτηγμένες στὸ ριζάρι. Τὸ πρόσωπό του στραωτὸ μὲ χεῖλη χοντρά καὶ μύτη πλακουτῆ θύμιζε πουρναρόριζα. Τὰ μάτια του τὰ μικρὰ καὶ κρύα σὰ σαλιγκάρια. Καθὼς ἦταν στὰ μᾶλλινά φορέματά του ἔμοιαζε μὲ σακκὶ παραγεμισμένο ἀπὸ σάρκες καὶ κόκκαλα. Μὰ ἔδρανε ἀπὸ κείνο τὸ σακκὶ κάποια φυγὴ ἀπλαστῆ κι ἀράθυμη. Ὅσο τὸν πρόσεχε ὁ Χαγᾶνος τόσο ἀνησυχοῦσε. Ὁ Θεομίσσητος ἦταν ἀπαράλλαχτος μὲ τὸ χωριάτη ποῦ εἶδε σ' ὄνειρό του. Μὰ τί περίεργο! Ἀνησυχοῦσε ὄχι ὅμως καὶ πολὺ τοῦ φαινόταν πῶς ἔβλεπε συγγενῆ του. Ἦταν ἔτοιμος νὰ τοῦ σφίξῃ τὸ χέρι, νὰ τὸν ἀγκαλιάσῃ σὰν ἀδερφό. Θυμήθηκε ὅμως τὴν πράξιν του καὶ τὸν κυρίεψε ὁ θυμὸς.

— Δὲ μοῦ λές, ὄρὲ Πέτρο· εἶπε κρατώντας τὰ λόγια στὰ δόντια του. Τί σοῦρθε καὶ πάτησες τὸν τόπο μου; Μὲ πῆρες γιὰ πεθαμένον, ὄρὲ κ' ἔτρεξες νὰ μὲ κληρονομήσῃς;

— Ὅχι, ἀφέντη μου· ἀποκρίθηκε ὁ Πέτρος μὲ ξεφουχισμένη φωνή, προσκυνώντάς τον πάλε. Ἐγὼ δὲν πῆγα νὰ σοῦ πατήσω τὸν τόπο. Δὲ μ' ἔφτανε ὁ δικός μου καὶ πέρασα νὰ σπεῖρω λιγάκι, νὰ χορτάσουν τὰ παιδιὰ μου ψωμί. Ὁ ἀφέντης, εἶπα, ἔχη τόπο ἀπέραντο· δὲ θὰ φτωχύνῃ μὲ μιὰ λουριδίτσα. Ἐπειτα ἀφέντη μ' καὶ τὸ χτήμά μου δικός σου τόπος δὲν εἶνε; Ἴι κλωσόνη σου μὲν τῶδωκε· μορσεῖς καὶ νὰ τὸ πάρης πίσω σὰ θελήσῃς.

Ναί, σὰ θελήσῃ, ὄρὲ! εἶπε φουσκώνοντας ὁ Χαγᾶνος. Καὶ θὰ σ' τὸ πάρω πίσω· νὰ τὸ ξέρης πῶς θὰ σ' τὸ πάρω! Ὅχι δὲ θὰ σὰς ἀφήσω νὰ μοῦ σηκώσῃς κεφάλι. Ἔτσι κ' ἐκεῖνος ὁ ἀλαφρόμυαλος ὁ ἀρχαιολόγος μοῦ σήκωσε κεφάλι τίς προάλλες. Μὰ ἐγὼ τοῦσπασα τὴν κούτρα. Τοῦ πῆρα πίσω κ' ἐκεῖνο ποῦ εἶχε. Καὶ δὲν τοῦ τῶδωκα παρὰ σὰ θέλησα ἐγώ... Ἴδια θὰ σ' τὸ κάνω ὄρὲ καὶ σένα, καὶ ξέρε το...

— Ἐγὼ, ἀφέντη μ', δὲ σοῦ σήκωσα κεφάλι. Μπορεῖ τὸ μερμηγγι νὰ τὰ βάλῃ μὲ τὸ λιοντάρι; Ἐκεῖνος ναί, καὶ καλὰ τοῦκαμες. Κ' ἔπρεπε νὰ μὴν τοῦ τὸ δώκῃς πίσω νὰ τὸ πάρης ὅλο· νὰ τὸν ρίξῃς στὸ γιालό, νὰ πάῃ νὰ χαθῇ· νὰ λείψῃ μιὰ λέρ' ἀπὸ τὸν κόσμον!... Ψέ! ἔφαγε τὰ μούτρα του καὶ γνώσῃ δὲν ἔβαλε· ἀκόμα φωνάζει γιὰ τὰ δίκια του. Μὰ ἐγὼ, ὁ δόλιος, δὲ μίλησα. Ὅ,τι μοῦ δωκε ἢ μεγαλόδωρη φυγὴ σου τὸ πῆρα κ' εἶπα καὶ σπολλάτη. Μὰ δικό σου εἶνε πάλε!

δικό σου τὸ χεῖμα, δικό σου καὶ τὸ κεφάλι μου καὶ τὰ παιδιά μου...

Ἦταν φοβερός στὴν ὑπόκρισή του ὁ Πέτρος ὁ Θεομίστητος. Ἦταν ἴδιος στὰ λόγια ὅπως καὶ στὰ ἔργα. Ἐκεῖνα ποῦ ἔλεγε γιὰ τὸν ἀντίπαλο τὰ πίστευε καὶ τὰ ποθοῦσε μὲ ὅλη του τὴν ψυχή. Οἱ Χαγᾶνοι—τὸ εἶπαμε—ἐτυράννισαν τὴ γενιά τοῦ Θεομίστητου ὅπως καὶ τὴ γενιά τοῦ Μορφόπουλου. Καταπάτησαν τὸν τόπο της, ἐσκόρπισαν τοὺς ἀνθρώπους της, ἀφάνισαν τ'ἀγαθὰ της. Μὰ ἐκεῖνη δὲν ἐμίσησε τόσο τὸν τύραννό της ὅσο τὸ Μορφόπουλο. Ἐκεῖνος τὴν προστάτεψε ὅσο μπόρεσε καὶ δὲ μπόρεσε, τὴν ἡμέρωσε, τὴς ἔδωκε θρησκεία καὶ νόμους, ἐκιντόνεψε πολλὰς φορές γιὰ χατήρι της· μὰ τίποτα. Γιὰ πληρωμὴ ἀπόχησε τὸ μίσός της. Οὔτε οἱ τάφοι δὲν ἦταν ἱκανοὶ νὰ στομώσουν τὴν ὀργή της.

Γιὰ νὰ φέρνενε ἔτσι εἶχε, βέβαια, τὸ σκοπὸ της. Τοῦ Χαγᾶνου ἡ ζωὴ φαινότανε λιγὸν ἡμερη. Τὰ παιδιά του δὲν ἦταν ἱκανὰ γιὰ νὰ κρατήσουν τὴν κληρονομιά. Θὰ ἔμνευε φυσικὰ στὸν καλῆτερο καὶ τὸ δυνατώτερο. Καλῆτερος ἦταν ὁ Εὐμορφόπουλος καὶ τὸ ἀναγνώριζε· Μὰ ἔλεγε πῶς ἦταν δυνατώτερος ὁ Πέτρος κ' ἤθελε νὰ παλαίψη στήθος μὲ στήθος μαζί του. Ἄν κατάρθωνε νὰ τὸν ξετοπίσῃ, τὸ ἀπέραντο χεῖμα θὰ ἦταν ὅλο δικό του. Καὶ γιὰ νὰ τὰ καταφέρει δὲν πισωδρόμοῦσε στὸ τίποτα. Ὁ Χαγᾶνος τὰ γινώριζε καὶ δὲν ἔδινε πίστη στὰ λόγια του. Μὰ δὲν τὸ φανέρωνε. Τοῦ ἄρεσε νὰ βλέπῃ νὰ μακελλοκόβωνται μπροστά του κ' ἔδινε μάλιστα συντρομὴ στὸν ἀδύνατο γιὰ ν' ἀδυνατεῖσῃ ὁ ἰσχυρός. Ἦξευρε πῶς ἀπ' αὐτὸ κρεμότανε ἡ δική του ζωή.

—Καλὰ, εἶπε τώρα· καλὰ τὰ λόγια ποῦ λές· μὰ δὲ δείχνουν τὸ ἴδιο καὶ τὰ καμώματά σου. Ὁ Μορφόπουλος ἠσύχασε τώρα καὶ κυττάει τὴ δουλειά του. Μὰ ἐσύ...

—Τὴ δουλειά του ; τὸν ἔκοψε ὁ Πέτρος τάχα φουρμισμένος. Τὴ δουλειά του κυττάει ; Τὶ λές ἀφέντη ! Δὲ ρίχνεις μιὰ ματιὰ στὸ χεῖμά του νὰ ἰδῆς ;

Τὸ ἔξρω· κάνει ἀνασκαφές.

—Ἀνασκαφές ! κάνει ἀνασκαφές ; Καὶ τὸ λές τόσο ἡσυχα ! Δὲ ρωτᾷς λοιπὸν νὰ μάθῃς γιατί τίς κάνει τίς ἀνασκαφές ;

—Νὰ ξεθάψῃ τὰ χεῖρια τῶν παππούδων του· τί μ' αὐτό ;

—Καὶ νὰ θαμπώσῃ τὸν κόσμο· ἐπρόσθεσε βιαστικὰ ὁ χωριάτης. Νὰ δεῖξῃ μ' ἐκεῖνα τὸ σάι του. Κ' ἔπειτα νὰ ζητήσῃ τὸ δικό του. Οἱ πλιτοὶ του θέλησαν νὰ διώξουν τοὺς δικούς σου μὲ τὰ κονίσματα. Ὅχι στὰ χεῖρια τους, στὸ θαῦμα βασίζονταν. Τοῦτος θέλει νὰ σὲ διώξῃ μὲ τ' ἀρχαιότητες ! — Ἀμάν, Χριστιανοὶ μου λυπηθῆτέ με. Νὰ ποιοὶ ἦταν οἱ Εὐμορφόπουλοι κ' ἐγὼ τὸ παιδί τοὺς ὑποφέρω. Δὲν ἔχω σπῆτι νὰ καθίσω, δὲν ἔχω χωράφι· μοῦ τ' ἄρπαξε ὅλα ὁ Χαγᾶνος. Ὁ ἄγγιρος ὁ μοδός, ὁ φονιάς ὁ Χαγᾶνος ! Κι' ἂν τὸν ἀκούσουν οἱ Χριστιανοί, κι' ἂν τὸν λυπηθοῦνε κι' ἂν τὸν συντρέξουνε ποιὸς θὰ χάρῃ ; Ἐγὼ ; Ὅχι βέβαια.

Ἐκεῖνος τὸν ἄκουε μὲ προσοχὴ καὶ ὅλο ἀναβε. Κάπως σωστά τοῦ φαινόταν τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Θεομίστητου. Μήπως στὸν καιρὸ τοῦ πατέρα του δὲν ἔγινε τὸ ἴδιο ; Ἐτσι γι' αὐτὲς τίς ἀρχαιότητες καὶ γιὰ τοὺς προγόνους συνάχτηκαν μερικοὶ θερμοκέφαλοι, φώναξαν,

έκλαψαν κ' έκαναν τόν άγιοχώματο, θέλοντας και μή, νά δώση έκείνο τό μοιράδι.

— Α, όχι! δέ θά ξαναγίγη αυτό! έφώναξε πηδών-τας όρθός. "Όσω ζώ έγώ, δέ θά ξαναγίγη τ' όρκίζουμε!

— Έκαμε λίγα βήματα στό δωμάτιο· νευρικά και γοργά βήματα σάν κάποιος από πίσω νά τοφ φώναζε: «Τρέχα!» Έπειτα στάθηκε άπότομα, γύρισε κατάμ-προστα στό Θεομίσητο και με φοβέρα τοφ είπε:

— Τήραξέ καλά: σόρε άμέσως νά σηκοτραφίσης τόν τόπο σου!...

— Μά... ήθέλησε ν' αντιμιλήση έκείνος, κάνοντας τό μισοκακόμοιρο.

— Τίποτα· είπε ό Χαγάνος με σοβαρή χερνομοία: πήγαινε γρήγορα για νά μή μ' ίδης άξάφια μέσα στό δικό σου.

Και τοφ γύρισε τις πλάτες. Έκείνος κατάλαβε. "Όταν ό άφέντης θυμώνη, ό δούλος σκύβει και προσκυνά. Τό είχε προπατορικό του άξίωμα. Έδγαλε βαθύ στεναγμό, σόρθηκε ως τήν πόρτα, σήκωσε τό παραπέτασμα κ' έφυγε.

Μά ή άνησυχία δέν άφινε άκόμα τόν άφέντη. Πήγε πάλε στό παράθυρο και κύτταξε κάτω με πολλή θλίψη. "Ό ήλιος βασίλευε στό αντικρινό διάσελο. Μαύρα σύγνεφα κρέμονταν μπροστά του κ' έρριχναν στό μετόχι μαύρους ίσκιους, σά μεγάλες νυχτερίδες. "Ό βραδυνός άέρας έρχόταν από τά χιονισμένα βουνά κρύος. Ανα-τριχίασε κι' έκαμε νά κλείση τό παράθυρο. Μά τήν ίδια στιγμή άγνάντεψε πέρα δυό ίσκιους. Τους γνώ-ρισε άμέσως. Ήταν ή κυρά Πανώρια και ό γιός της ό Δημητράκης. Ήταν ιδρωμένος κ' είχε τά πόδια πλη-

γωμένα. Στην ίδια κατάσταση βρισκόταν κ' ή μάνα του. Ή φορεσιά της ήταν καθαρή με ξεσκλιάρικη. Τά παπούτσια της μισά και τρόπια. Αίμα έτρεχε από τά πόδια της κι από τά μάτια της δάκρυα. Έβάδιζε ό-μως όρθά και μεγαλόπρεπα δίπλα στό γιό της, σά νά ήθελε νά δείξη και στή συφορά της τήν άρχοντιά και τήν περηφάνεια της.

— Φεύγετε, κούστηκε άναγελάστρα ή φωνή τοφ Θεομίσητου. "Ό άρχαιολόγος, βλέπω, σάς διώρωσε.

Ή κυρά Πανώρια γύρισε άλλου τό κεφάλι της. Άη-διάζε και νά τόν βλέπη. "Όχι τόσο για τήν άμάχη ποφ είχε στή φαμελιά της όσο για τήν ταπεινή σειρά του τόν συχαινότανε. Της άρεσε κ' έκείνης νά μεγαλοπιάνεται. Νά σκλαβωθεί από έναν περήφανο πολεμιστή τό είχε για παίνα της. Μά νά κακοπάθη τό έλάχιστο από έναν τιποτένιο, δέν τό χώνευε. "Ό Δημητράκης όμως δέν έκαμε τό ίδιο. Στάθηκε και στάβρωσε τά μάτια του με τά μάτια τοφ έχτροφ του σά νά ήθελε νά τόν βαλαντώση.

— Ναί: τοφ είπε με σοβαρή και άτρεμη φωνή: φεύ-γουμε: με θά ξαναρθούμε: θά ξαναρθούμε και τότε....

Κ' έδειξε τό γρόθο του στό Θεομίσητο.

— Χά! χά! χά!... άποκρίθηκε με περιφρονητικό χασομαγέλασμα έκείνος.

— Διαλοσοπορέ:! είπε ό Χαγάνος, σφαλώντας με θυμό τό παρσούρι του.

Δ'

Τὸ σπιτάκι τῆς Ἐλπίδας ἦταν φηλά στὸ κορφοβοδνι. Καθὼς ἦταν μικρὸ καὶ χορταριασμένο ἔμοιαζε μὲ Βυζαντινὸ ἐρημοκκλησι. Πότε τὰ σύγνεφα τὸ τὸλιγαν στίς μελαφῆς τουλοῦπές τους, πότε ὁ ἥλιος στὰ χρυσὰ του δίχτυα. Ἐκεῖ βροντοκυλούσανε τ' ἀστραποπέλεκτα, ροβόλαγαν τὰ νερά, ἀπολυόνταν οἱ σιφούνοι, ἔδερναν καὶ λάμπαζαν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸν τόπο. Μὰ ἐκεῖ φηλά λούζονταν καὶ χόρευαν οἱ Νεράιδες· κλώθανε οἱ Μοῖρες τῆ ζωῆ τοῦ ἀνθρώπου· μάντριζε ὁ Ἀράπης τὰ τάλλαρά του μὲ τὸ σιδερένιο τοποδζι του. Ἐκεῖ λημέριαζαν οἱ ἀντρειωμένοι, ρίχνανε τὸ λιθάρι, πάλευαν γιὰ τὴν Πεντάμορφη καὶ τῆς Κάτω γῆς ὁ γιὸς ἀνέβαινε νὰ χαροκοπήσῃ. Ὅ,τι πῆς πράμα-θάμα ἐκεῖ πάνου ἦτανε.

Τὸ σπιτάκι βρέθηκε χτισμένο στὸ σύνορο. Ἔσμιγε καὶ χώριζε τὸ μετόχι τοῦ Εὐμορφόπουλου ἀπὸ τὸ μετόχι τοῦ Χαγάνου. Ἡ αὐλή του ἔπαιρνε κι ἀπὸ τοὺς δυό. Τὰ περιστέρια καὶ τὰ ὀρνίθια, τὰ ζῶα μικρὰ μεγάλα, πέρναγαν ἀπὸ τὸνα σ' ἄλλο δίχως ξεσυνέριση· πίνανε τὸ νερό τους, σήκωναν τὸ χῶμά τους, ἔτρωγαν τὸ χορτάρι καὶ τοὺς καρποὺς ἀνεμπόδιστα. Οἱ μέλισσες τρεγούσαν τὸν ἀνθὸ πότε ἀποδῶ καὶ πότε ἀποκει, μὲ τὴν ἴδια εὐχαρίστηση. Ἔτσι τὸ ἤθραν ἀπὸ μίας ἀρχῆς, πρὶν νὰ γείνη ὁ Εὐμορφόπουλος χτηματίας. Μὰ ὅπως

τότε καὶ τώρα σήκωναν τὰ περισσότερα ἀπὸ τὸ Χαγάνο. Γιατί ὁ Ἀριστόδημος ὅπως τὴν Ἐλπίδα μάχονταν καὶ τὰ ζωντανά της. Ἐνῶ ἀπὸ φυσικὸ τοῦ ἦταν ἀνοιχτοχέρης καὶ δὲ γάλαε τὴν καρδιά κανενός, γιὰ τὴν Ἐλπίδα γινότανε καρμύρης. Οἱ ξένοι μπορούσαν ν' ἀπολάνε τ' ἄλογά τους, νὰ κόβουν ξύλα, νὰ συνάζουν φυντάνια, νὰ ξερριζώνουν δεντρικά, νὰ κόβουν πωρικά ὅ,τι ὦρα ἤθελαν. Ξέφραγο ἦταν τὸ χτήμα κι ἀράδιαζαν οἱ στρατοκόποι μερόνυχτα. Ἐκεῖνος τοὺς ἔδλεπε καὶ δὲν ἔδινε πεντάρα.

— Ἄς πάρῃ ὁ κοσμάκης, ἔλεγε στὴ μάνα του ποῦ τοῦ παραπονιόταν· βρίσκει καὶ παίρνει. Γιατί ὁ Θεὸς ἔκαμε τοὺς πλοῦσιους, παρὰ γιὰ νὰ κυβερνιῶνται οἱ φτωχοί;

Μὰ σὰν ἔδλεπε κανένα ζωντανὸ τῆς Ἐλπίδας φρένιαζε ἀπὸ τὸ κηκό του. Φώναζε τοὺς ἀγροφυλάκους νὰ πάρουνε τοὺς γαράδες· ἤθελε νὰ τὰ ξεκάμῃ γιὰ νὰ γλυτώσῃ ἀπὸ δαῖτα.

— Τί; μισακὸ τὸν ἔχουμε τὸν τόπο! συχνόλεγε μὲ θυμὸ. Τῆς τὸ εἶπα χίλιες φορές· ὅποιος θέλει θρεφτάρια ν' ἀγοράσῃ καὶ κουμάσι· δὲν τὸχω σκοπὸ νὰ ἀναθρέψω ἐγὼ τὰ μπαστάρδικα.

Γιὰ νὰ τὰ ξεκόψῃ σοφιστικε χίλια δυὸ κηκά. Τὸ κεφαλάρι ποῦ ἔδγαίνε ἔρριζα στὸ σπιτάκι, ἔβαλε καὶ τὸχτιταν μὲ ξερολιθιά. Τὸ νερὸ χυνότανε κάτω στὸ δικό του χτήμα, πόντιζε τὰ δικά του δεντρικά καὶ τώρα ἐκιντύνευαν νὰ ξεραθοῦν. Μὰ δὲν τὸν ἔμελλε. Προτιμοῦσε νὰ τὰ χάζῃ, παρὰ νὰ χαρίσῃ στάλα στὰ ζωντανά τῆς Ἐλπίδας. Τίς κουμαριές ποῦ σκέπαζαν τὴν πλαγιά κ' ἔκαναν οἱ μέλισσες τὸ θαυμάσιο μέλι τους

τις ἔκαψε. Τις μιντιές ποῦ γλύκαιναν τὰ περιστέρια ἔβαλε καὶ τις ξερρίζωσαν. Τὸ ἴδιο ἔκαμε καὶ σὲ κάτι πεῦκα ποῦ εἶχαν τὰ πουλάκια γιὰ κούρνια τους. Ἐκείνη πῆρανε τόσο φόβο μαζί του ποῦ ἀρατίζονταν μόλις ἄκουαν τὴ φωνή του. Μὰ θές ἀπὸ πείσμα θές ἀπὸ ἀγάπη δὲν μποροῦσαν νὰ ξεκόψουν κι' ὀλότελα. Πήγαιναν νὰ ζητήσουν τροφή καὶ πόση στὸν τόπο τοῦ Χαγάνου τὰ κληήματα ὅμως καὶ τὰ παινιῖδια τους τὰ εἶχανε γιὰ τὸν Ἀριστόδημο. Ποτὲ κόττα δὲν ξενόμισε ποτὲ μελίτσι δὲν πήγε νὰ τήρησῃ ἄλλοδὸ τὸ κουβέλι του. Ἔνας μάλιστα κόκκορας προχωροῦσε ἄφοδα ὡς τὸ σπίτι. Ἦσαν ὁ μεγαλύτερος κι ὁ ὀμροφότερος κόκκορας τῆς γειτονιάς, μὲ πούπουλα χρυσοκόκκινα σὰν κουμαρίττα φωτιά. Πήγαινε καὶ βάτευε τις κόττες του, ἔμπαζε τὰ κλωσσοπούλια στὰ φτερά τῆς μάννας τους καὶ βίγλιζε τὸν πετρίτη ποῦ τριγυροφέρνε ψηλά γιὰ ν' ἀρπάξῃ κανένα. Καὶ τὸ χάρσμα ἀνέβαινε στὴ στέγη καὶ ἔκραζε—Κουκουρίκου! σὰ ν᾿ἄλεγε στὸν Ἀριστόδημο τὸ «φύλακε· γρηγορεῖτε! . . .»

Τὸ χαμόγειο ἦταν χωρισμένο μὲ καλάμι. Στὸ ἓνα χωρίσμα καθόταν ἡ Ἐλπίδα μονάχη τῆς· στὸ ἄλλο ζουσε ὁ Μαλαματένιος μὲ τὴ γριά του. Ἀπόξω ἦταν τὸ μαγεριό· δίπλα ἓνα κελάρι γιὰ τ' ἀποδοσιῖδια τῆς γῆς καὶ γιὰ τὰ ὕπεργα. Τί ἀποδοσιῖδια καὶ τί ὕπεργα θὰ εἶπῃς; Ξινάρια καὶ λισγάρια, ἓνα πατητήρι καὶ μιὰ κἀδη ψηλὴ καὶ στρογγυλὴ σὰν καλοθρεμένος γοῦμενος. Πέντε βαρέλια στὴ γραμμὴ μεγάλη καὶ δυνατά· σίγουρα καθισμένα στὰ σκαριά σὰν πάντουθάνες κόττες στ' αὐγά τους. Ἐκείνες καρκαρίζουν γιὰ νὰ βγάλουν τὰ πουλιά τους. Τὰ βαρέλια τῆς Ἐλπίδας σιγοδράζουνε τὸ

μοῦστο ποῦ ἐμπιστεύθηκε στοὺς κόρφους τους. Μαθαίνουν στὸ κρασί τὰ λόγια καὶ τοὺς σκοποὺς ποῦ θὰ βάλῃ ἀργά-γλήγορα στὸ χεῖλη τῶν γλεντζέδων. Ἐκεῖ ψηλά ποῦ τὴν ξόρισε ἡ ἀπονιά τοῦ Χαγάνου καὶ ἡ περιφρόνηση τοῦ Εὐμορφόπουλου, τίποτ' ἄλλο δὲ φυτρώνει ἀπὸ τὸ κληήμα. Φύτρωσε ἀπόμωναχὸ του καὶ ἡ Ἐλπίδα μὲ τοὺς Μαλαματένιους τὸ καλλιέργησαν. Ἔνα κληήμα ἦταν καὶ τώρα δασοφύτρωσε. Κάνει σταφύλι ραζακι καὶ τὸ κρασί μουσκάτο. Ποιὸς βλέπει τὸ ρουμπίνι του καὶ δὲν θαμπώνεται; Ποιὸς τὸ βάνει στὰ χεῖλη καὶ δὲν ἀνασταίνεται; Μὰ τήρα τί ὀργὴ Θεοῦ! Τὸ κρασί λίγοι τὸ ξέρουν στὸ χωριὸ κι ἀκόμα λιγώτεροι τὸ πίνουν. Ἄν ἦταν ξύδι θ' ἀνέβαιναν νὰ τὸ πιοῦν καὶ ν' ἀκριδοπληρώσουν. Γιὰ τοῦτο, τίποτα. Ἡ Ἐλπίδα τὸ τρυγᾷ τὸ ρίχνει στὰ βαρέλια τῆς καὶ προσμένει ὀλοχρονικῆς τοὺς γλεντζέδες. Μὰ δὲν ἔρχεται κανείς. Καὶ σὰν πλκώσῃ ὁ ἄλλος τρύγος ἀνοίγει τὰ βαρέλια καὶ ποτίζει τὴ γῆ μὲ δαῦτο.

— Χόρτασε γῆ μου τῆς λέει λυπημένα· ἀπὸ νὰ τὸ τὸ πιοῦν ἀνάξια σόματα, καλύτερα ἐσὺ νὰ τὸ πάρῃς στὰ σπλάχνα σου.

Ὁ γέρο Μαλαματένιος μηχανεύεται χίλια δυὸ πράματα. Κόβει ξύλα καὶ τὰ πουλεῖ στὰ σπίτια· κόβει ἔλατα καὶ φτιάνει κλειδοπίνακα, βαρελάκια, τσότρες ξολοκάνατα. Κόβει στὸ ρέμμα λυγαριὰς καὶ πλέκει κανίστρες καὶ κοφίνια γιὰ τὸν τρύγο. Κεντᾷ ἀγκλίτσες γιὰ τοὺς τσελιγγάδες, μπαστούνια γιὰ τοὺς προεστοὺς, δεκνήκια γιὰ τίς γριές, φλογέρες γιὰ τοὺς πιστικούς καὶ γιὰ τὰ βοσκαροῦδια σουραύλια. Ἄμα συνάξῃ ἀρκετά, φορτώνει τὸ γαῖδουράκι του καὶ πηγαίνει κάτω στὸ

χωριὸν νὰ τὰ ξεκάμη. Ἔχει μιὰ ὠρισμένη θέση στὸ παζάρι κ' ἐκεῖ ξεφορτώνει. Τ' ἀπλώνει ἀπάνου στὴν πλάκα κι ἀρχίζει τὸ διαλάλημα. Δὲ διαλαλῆ μὲ φωνὲς παρὰ μὲ τὸ σουραῶλι του. Τ' ἀρμόζει καλὰ στὰ χεῖλη του κι ἀρχίζει νὰ στέλνῃ περαδῶθε τοὺς ἡχοὺς. Οἱ χωριάτες ξαφνίζονται ἀφίνουν ἀμέσως τὰ παζάρια τους καὶ τὸν τριγυρίζουν, σὰν πουλάκια στὸ κρᾶξιμο τῆς νοικοκυράς. Ἐκεῖνος λαλεῖ· λαλεῖ καὶ τοὺς χύνει στὰ στήθη καημοὺς γνώριμους μὰ ξεχασμένους· χαρὲς ἀφάνταστες, πόνους καὶ τρόπους κοιμισμένους, ρυθμοὺς ἀμολόγητους. Ἀξάφνα ἡ ψυχὴ τους ξυπνάει ποθοπλάνταχτη σὰν τὴν κοιμάμενη βασιλοπούλα. Τὰ ξυλένια ἐργόχερα γίνονται ζηλευτὰ στολιδία στὰ μάτια τους. Τὰ κεντίδια τοὺς ἀναδεύουν, μιλοῦνε, δένουν σὰ μάγια τὴν ψυχὴ τους. Καὶ σὲ μιὰ στιγμή ἀδειάζουν τίς σακοῦλες τους στὴν πλάκα καὶ παίρνουν ἀπὸ κείνα πεπερήφανοι καὶ κάπως λυπημένοι, ποῦ δὲν μποροῦν ν' ἰσχυροῦν περισσότερο.

Ἔτσι πέρασαν τὴ ζωὴ τους ὁ γέρω Μαλαματένιος κ' ἡ γυναῖκα του. Δούλευαν τὸ κλῆμα, δούλευαν καὶ τὰ ἐργόχερα. Μὰ δούλευαν μονάχα· ἦταν τὰ χέρια τὰ κλά καὶ τὰ χρήσιμα καὶ τίποτ' ἄλλο. Ἡ τέχνη ποῦ τ' ἔκανε τόσο ποθητὰ. Ἦταν ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλπίδας. Ἐκεῖνη τὰ σχεδίαζε, τὰ στάρνιζε, τοὺς ἔδινε τὴ χάρη καὶ τὸ ρυθμὸ. Σὲ τίποτα δὲν καταπιανόταν τὸ γέρικο ἀντράγγιο χωρὶς τὸ θέλημα τῆς κόρης. Καὶ ὅμως τώρα ποῦ τοὺς πλάκωσαν τὰ χρόνια ἀρχίσανε κ' οἱ δύο τους τίς ἀναποδιές. Βλέπουν τὴν Ἑλπίδα ποῦ μεγαλώνει καὶ ἀνηυχοῦν γιὰ τὸ μέλλον τῆς.

—Γούρμασε τὸ κορίτσι, γριά! γούρμασε τὸ κορίτσι

καὶ δὲ μαζώνεται! τῆς λέει σήμερα ὁ γέρος ἐκεῖ ποῦ δούλευαν στὸν προσηλιακὸ.

—Σῶπα, καθύμενε γέρο! πάψε πιά τίς μουρμουδρές σου καὶ δὲ βραστῶ· τοῦ εἶπε ἡ γριά φουρμισμένη. Τί τὸ θέλεις μαθές· ὀλημέρκα νὰ κάθεται κοντὰ μας σὰν τὴ γάτα στὴ γωνιά!

—Ἀλήθεια, μωρὲ γυναῖκα, γωνιά· καὶ τί γωνιά; γύφτικη π' ἀνάθεμά τη! εἶπε ὁ γέρος στεναζόντας. Μὰ γιὰ τοῦτο, διάολε, σοῦ λέω καὶ γὼ πῶς γούρμασε τὸ κορίτσι· ἐπρόσθεσε ἀμέσως μὲ μαλακὸ θυμὸ.

—Κι ἂν γούρμασε καὶ τί; καιρὸς του δὲν εἶνε;

—Καιρὸς του· ποιὸς λέει ὄχι. Ἐσὺ στὰ χρόνια του τᾶτρωγες τὰ ξυνόμηλα μὲ τὸ καλάθι.

—Ὄψ, ἀνάλατε! δὲ μαζώνεις, λέω, τὴ βρωμόγλωσσά σου.

—Τώρα, βέδκια, βρωμόγλωσσα. Μὰ ἦταν μιὰ φορὰ νόστιμη καὶ ξέρω ἓνα κορίτσι ποῦ τὴ λυμπίζονταν.

—Ὄ, πράμα ποῦ ἤθελα λυμπιστῶ! Πῶς μὲ γέλασες μοναχὰ καὶ μπερδεύτηκα μαζί σου χωρὶς νὰ τὸ καταλάβω.

—Σὲ γέλασα ἢ μὲ γέλασες; Ἐσὺ μωρὲ, φαρομανούσες ἀπὸ μικρὴ. Δὲν εἴσουνα δέκα χρονῶν καὶ γύρευες ἄντρα.

—Καλάκαμα! ἔτσ' ἤθελα· εἶπε πεισιμωμένη ἡ γριά. Μὴν ἤθελες νὰ εἴμουνα σὰν ἐσένα τὸν ἀχμάκη;

—Ἀχμάκης-ξαχμάκης, δούλεψα ὅσο μπόρεσα.

—Δούλεψες—δὲ δούλεψες; ποῦνε τὸ λοιπὸν ἡ σοδειά σου; Ἄ δὲ μούστελνε ὁ Θεὸς τὸ κορίτσι, θὰ καθόμουν ὀλομόναχη σὰν κουροῦνα νὰ κλιῶ τὴν ἐρμιὰ μου!

—Ἐχεις ἄδικο, γριά! μὰ τὸν Ὑψιστο ἔχεις ἄδικο νὰ μὲ μαλώνῃς. Τί φταίω γὼ σ' αὐτό;

—Τί, ἐγὼ φταίω;

—Ὅχι, δὲν εἶπα τέτοιο πρᾶμα! εἶπε ὁ γέρος, χαμογελώντας μὲ τὸ θυμὸ της. Οὔτε σὺ φταῖς οὔτε γώ. Ἔτσι θέλησε ὁ Θεὸς κ' ἔτσι ἔγινε. Πῶς μπορούμε μεις ν' ἀλλάξουμε τὰ θελήματά Του.

—Σωστά . . .

—Νὰ ξέρῃς, μωρὲ γυναίκα, ποῦ ὁ Θεὸς βλέπει μακρότερ' ἀπὸ μᾶς! εἶπε ὁ γέρος ἀφίνοντας κάτω τὸ πελέκι του. Ἄφηκε τόπο εὐκαιρο γιὰ τὴν Ἐλπίδα. Ἄν εἴχαμε κ' ἐμεῖς παιδιὰ, τί θὰ γινότανε τὸ βρέφος. «Αἶ ὄχι, σοῦ λέει, πολλά. Ἐνα καὶ καλόν».

—Καλὸ καὶ χρυσό, μάτια μου, ἀλήθεια! καλὸ καὶ χρυσό, προσκυνῶ τὴ Χάρη του! εἶπε ἡ γριά κάνοντας τὸ σταυρὸ της. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ μᾶς τῶστεψε ὁ Χαγᾶνος, στὴν καρδιά μου τῶβαλα.

—Μὰ εἶνε νὰ τὸ ἰδῇ κανεὶς καὶ νὰ μὴν τ' ἀγαπήσῃ; εἶπε κι ὁ γέρος μὲ λαμποκόπημα τῶν ματιῶν. Ἀπὸ μικρὸ γλύκα ἔσταζε τὸ σιχαμένο. Καὶ τώρα ποῦ μεγάλωσε—ὦχ θεοῦλη μου!—δὲν ἔχει ταίρι στὸν κόσμο· δὲν ἔχει! . . . Καὶ νὰ συλλογιέται κανεὶς πῶς θὰ μείνῃ ἀπροστάτευτῃ! ἔρμη κι ἀπροστάτευτῃ! πρὸςθεος κουνώντας μὲ θλίψη τὸ κεφάλι του.

—Σώπα, καὶ μένε γέρο· σώπα καὶ δὲν ἦρθε ἀκόμη ἡ ὥρα μας.

—Δὲν ἦρθε; τί λὲς μωρὴ γριά! πλάκωσε δὲ λὲς. Νά, ἔτσι μᾶς φέρνει ἡ γυροβολιά, σὰν τὸν ψαρὰ μὲ τὴν ἀπόχη του. Δὲ βλέπεις ποῦ δὲ μπορῶ νὰ σηκώσω τὴν ἄξινα.

—Ἔτσι τὸ λὲς πᾶσα χρόνο· μὰ τὸ σκάψαμε καὶ φέτο τ' ἀμπελάκι μας.

—Τὸ σκάψαμε μὰ ποιὸς θὰν τὸ τρυγήσῃ; Σήμερα—γι ἄκουσε νὰ ἰδῆς—Κατὰ πῶς βάρεσα τὴν ἄξινα πιάστηκε γιὰ καλὰ. Ρίξα ἤρρε, λιθάρι, δὲν ξέρω! μὰ πιάστηκε. Κάνω νὰ τὴν τραβήξω, δίνω-δίνω! ναι! «Ἐλα δὴ» μὲ τράβαγε. Θυμώνω! μὰ θυμώνει κ' ἐκείνη. Τραβάω γώ, τραβάει κ' ἐκείνη. Τέλος μοῦ δίνει μιὰ καὶ μὲ ξαπλώνει τ' ἀνάσκελα στὸ κουτροῦλι. Κ' ἔκαμα ὥρα γιὰ νὰ σηκωθῶ ἀπο καὶ! . . . Τί μοῦ λὲς τώρα τοῦ λόγου σου;

—Ἐ! δὲ λέω πῶς εἴμαστε στὰ νειάτά μας! εἶπε ἡ γριά χασκογελώντας γιὰ τὸ πάθημα τοῦ γέρον. Μὰ ὄχι πῶς μᾶς πλάκωσε κι ὁ Χάρος.

—Μωρὲ σὰν ἔρθῃ, καλῶς νάρθῃ! θαρρεῖς πῶς τὸν φοβάμε; Τί θ' ἀπογίνη τὸ κορίτσι συλλογέμαι. Βλέπεις, ὁ Χαγᾶνος οὔτε ρωτᾶει πιά γιὰ δαύτη. Τὶς προάλλες ποῦ πῆγα νὰν τοῦ μιλήσω, μοῦ γύρισε τίς πλάτες.—Νὰ πᾶς στὸ Μορφόπουλο, μοῦ λέει αἷμα δικό του εἶνε! δὲν εἶνε δικό μου . . .»

—Καὶ καλὰ λέει. Τ' ἔχει νὰ κάμῃ ὁ Χαγᾶνος στὸ κορίτσι μας;

—Τὸ ξέρω ποῦ δὲν ἔχει νὰ κάμῃ. Μὰ βλέπεις κ' οἱ Μορφόπουλοι τὴν ἀρνοῦνται. Ὅχι τὴν ἀρνοῦνται, μὰ τὴ μισάνε κι ἔλα. Ἀπὸ τότε ποῦ πῆρανε τὸ χτήμα δὲ θέλουν νὰ τὴν ξέρουν.

—Ποῦ νὰ μὴν ἔσωνε νὰ τὸ πάρουν! εἶπε πεισιωμένη ἡ γριά. Ψήλωσε, βλέπεις, ἡ μύτη τους.

—Ἐλα ντέ! καὶ νὰ ξέρῃ κανεὶς πῶς δὲν εἶνε κορακοζώητος.

—Μὴ ζαλίζεσαι, πατέρα, μὴ ζαλίζεσαι! ἀκούστηκε ἀπὸ μέσα δροσερὴ φωνή.

Οἱ γέροι ἀναγάλλιασαν καὶ σήκωσαν τὰ μάτια τους στὴν πόρτα, ὅπως τὸ λιοτρόπι στὸν ἥλιο. Ἡ Ἐλπίδα κρατῶντας ἓνα κέντημα στὸ χέρι, ἔσπεκε στὸ κατώφλι καὶ τοὺς κότταζε μὲ χαμόγελο.

—Γιατί, πατέρα, κάθισε καὶ ζαλίζεσαι γιὰ μένα; εἶπε στὸ Μαλαματένιο. Ἄς τοὺς Μορφόπουλους νὰ κάνουν τὰ κέφια τους.

—Λέει τὴν ἀλήθεια τοῦ Θεοῦ, κόρη μου! εἶπε ἡ γριά· τί τοὺς ἔκαμες καὶ σὲ μάχονται τόσο; Τὰ μάτια τοὺς ἔθγαλες, μαθές!

—Καλὰ δὲ θέλουν νὰ σὲ ξέρουν· πρόσθεσε ὁ γέρος. Μὰ νὰ σὲ θρίζουν κι ὄλα!

—Κι ἂν θρίζουν καὶ τί; Οἱ βρισῆς ἀπάνω τους γυρίζουν κ' ἔγνοια σας. Δείχεται ἡ ἔνσπασιά κ' ἡ ἀμυαλιά τους. Ἐγὼ δὲν ἔχω τὴν ἀνάγκη τους. Ὅχι οἱ Μορφόπουλοι, μὰ κι ὄλος ὁ κόσμος νὰ μοῦ ριχτῆ, τίποτα δὲν παθαίνω καὶ μὴ φοβάστε.

—Τώρα καλὰ, κόρη μου, εἶπε ὁ γέρος στενάζοντας. Μὰ αὔριο ποῦ θὰ φύγουμε μεις, πῶς θὰ ζήσης μοναχὴ σου;

—Θὰ ζήσω κ' ἔγνοια σας. Ἐγὼ — νὰ τὸ ξέρετε— δὲ γεννήθηκα γιὰ νὰ πεθάνω εὐκολά... Μὰ τί κάθουμὲ καὶ σὰς φέλνω· ἐπρόσθεσε σκάζοντας τὰ γέλοια. Κ' ἔσεις θὰ ζήστε· θὰ ζήσουμε μαζί ἀκόμα γιὰ πολὺ ἀργεὶ ἢ ὦρα σας.

Οἱ γέροι κούνησαν μονόγνωμοι τὸ κεφάλι· σὰ νὰ ἔλεγαν: «ἀπὸ τὸ στόμα σου καὶ στοῦ Θεοῦ τ' ἀντί». Ἐκείνη τὴν ὥρα ἀκούστηκεν ἔξω ἀλυχτήματα καὶ βα-

ριά πατήματα, σὰν κάποιος νὰ πλησίαζε στὸ σπιτάκι. Ὁ Μαλαματένιος ἔκαμε νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὴ θέση του· μὰ τὸν πρόλαβε ἡ Ἐλπίδα. Μ' ἓνα ἀντροπήδημα τινάχτηκε ὄξω κ' ἔθαλε ὀλόχαρες φωνές:

—Μπᾶ, καλῶς τους! καλῶς ἤρθατε. Γιὰ τοῦτο λοιπὸν σπάρναε σήμερα τὸ μάτι μου;

—Καλῶς κοπιάζετε στὸ φτωχικὸ μας; εἶπε κι ὁ Μαλαματένιος, βγάζοντας τὸ φέσι του· καλορρίζικο το κινημά σας.

Καὶ τρέχοντας σὰ ζάρκαδος στὸ μαγεριὸ φώναξε!

Γριά! ἔθγα νὰ ἰδῆς τὸ θᾶμα γριά! Ἡ κυρὰ Πανώρα ἔφτασε, ὁ Δημητράκης! ἔθγα νὰ ἰδῆς· οἱ Μορφόπουλοι στὸ φτωχικὸ μας!...

—Θέ μου καὶ Κύργε μου! ἀλήθεια! εἶπε ἡ γριά κίνοντας τὸ σταυρὸ της.

—Ἀλήθειαι! καὶ ρωτᾶς ἀκόμα μωρὴ κατσίκαι; δὲν ἀνοῖς τὰ στραβά σου νὰ ἰδῆς; εἶπε δίνοντας της μια τσιμπιὰ στὸ μηρί.

—Ὁχ! ἔκαμε κείνη ταλαύροντας ἀπὸ τὸν πόνο. Μπᾶ ποῦ νὰ σοῦ κοπῆ τὸ χέρι! εἶπε φουρκισμένη λωλάθηκες, λέω καὶ δὲν ξέρεις τί κάνεις.

—Δωλᾶθηκα, μουρλᾶθηκα, παλάδωσα, ὅτι θές πες· εἶπε ὁ γέρος μακραίνοντας ἀπὸ κοντά της. Μὰ φηλὰ τὰ χέρια σου! φηλὰ τὰ χέρια σου κ' εἶνε ντροπῆς!

—Γιὰ σένα δὲν ἦταν ντροπῆς! εἶπε ἡ γριά ἀρπάζοντας ξαφνικὰ τὸ μπράτσο του.

—Ὁχ! ἔκαμε ὁ γέρος, πιάνοντας τὸ μέλος του μὲ μορφασμό. Ἐ! εἴμαστε πάτσι τώρα· πάτσι καὶ ἀπαγάι δὲ λέω καλὰ;

—Καί νά συλλογιστῶ πῶς δύο λεφτά πρὶν τοὺς κατογλωσσίσαμε.

— Σοὺτ! σκασμὸς μὴ σ' ἀκούσουνε! Τὸ κεφάλι μου βάνω πῶς κάτι καλὸ θὰ βγάλῃ τὸ κίνημά τους Ἡμαρτον, Θέ μου, Μὴ μᾶς συνεριστῆς.

Κλαίγανε κ' οἱ δύο τους ἀπὸ χαρὰ. Μὰ στὴν ἴδια θέσῃ βρισκότανε κ' ἡ Ἐλπίδα.

— Τὸ ἤξερα πῶς θὰ σὰς ἰδῶ μιὰ μέρα στὸ φτωχικὸ μου· ἔλεγε φιλώντας τὸ χέρι τῆς κυρὰ Πανώριας.

— Νά καθίσω, κόρη μου· εἶπε ἐκείνη ἀκουμπόντας ἀπάνου τῆς.

— Ναί· εἶπε ὁ Δημητράκης. Εἴμαστε πολὺ κουρασμένοι κ' οἱ δύο. Ὁ ἀνήφορος μᾶς ἀφάνισε.

— Δὲν εἶνε καὶ λίγος! δὲν εἶνε καὶ λίγος, ἀνάθεμά τογε! εἶπε ὁ Μαλαματένιος, τριγυροφέρνοντας σὰ νὰ τᾶχε χαμένα. Μὰ ἐδῶ ἔγνοια σας, θὰ καλοπεράσετε. Καὶ γυρίζοντας στὴ γριά. Κουνήσου ντὲ! τῆς φώναξε· πρὶν μῶκανες τὴ νιά· δεῖξε μας τὸ λοιπὸν τὰ νιάτα σου. Γλήγορα φωτιά, στρώματα, ροῦχα! Σφάξε καὶ τὴν κόττα τῆ λαθουράτῃ καὶ ρίχτενε στὴν κατσαρόλα.

— Μὰ εἶσαι μούσκεμα. Κυρὰ! εἶπε ἡ Ἐλπίδα πίνοντας τὰ ροῦχα τῆς κυρὰ Πανώριας. Βραχῆκατε στο δρόμο;

— Ναί, μᾶς ἔπιατε βροχή· μὰ δὲν εἶνε τίποτα, εἶπε ὁ Δημητράκης· τώρα ποῦ φτάσαμ' ἐδῶ ὅλα θὰ περάσουν· δὲν εἶν' ἀλήθεια, μάννα;

— Ναί, παιδί μου· ἐπιθύρισε κείνη χαμογελώντας.

Μπήκανε στὸ δωμάτιο κ' ἡ γερόντισσα παραδόθηκε στὴ φροντίδα τῆς κόρης. Ἀλήθεια ἦταν πολὺ κουρασμένη. Ἡ θλίψη μὲ τὴ κούραση μάλωναν στὸ πρόσωπό

τῆς καὶ τὸ καναν ἀσθηρὸ καὶ συμπαθητικὸ. Κάθισε στὸν καναπέ, ἀκούμπησε στὸ χέρι τὸ κεφάλι τῆς καὶ κύτταξε γύρω τὰ σωθέματα μ' εὐχάριστο ξάφνισμα. Ἀντίκρου τὸ κρεβάτι ἀσπροντομένο ἔμοιαζε μὲ ἀνθισμένο ἀγρίοκκλημα. Σὲ μιὰν ἄκρη ἦταν στημένος ἀργαλιὸς μὲ μισοῦφασμένο παννὶ καὶ δίπλα ἡ ἀνέμη ἔτοιμη νὰ μασουρίσῃ χρυσόγεννα. Στὸν τοίχο κρεμόταν τὸ δοξάρι καὶ μιὰ κιθάρα. Τὸ δοξάρι γιὰ τὸ βαμβάκι τῆς—βαμβάκι γιὰ φορεσιὲς καὶ ἡ κιθάρα γιὰ το τραγοῦδι—τραγοῦδι γιὰ καῦμούς, γιὰ πόθους καὶ γιὰ ἔρωτες. Τοὺς ἄλλους τοίχους τοὺς στολιζανε ζωγραφιῆς παλιῆς μὰ ὀλοζώντανες, σὰ νὰ ἔφυγε τώρα τὸ κοντόλι ἀπὸ πάνω τους. Ἡ μιὰ Ἐδειχνε τὴν Ἀρετοῦσα στὴ φυλακὴ νὰ βρέχῃ μὲ τὰ δάκρυά τῆς τὸ δαχτυλίδι τοῦ Ρωτόκριτου. Στὴν ἄλλη παράδερνε ἡ Ἀροδαφνοῦσα στὸν πύρινο θυμὸ τῆς Ρήγγιας καὶ ὁ Ρήγγιας παραπέρα ξάμωνα τὸ σπαθὶ του νὰ πετοσοκῆ τὴ ζηλιάρα. Ἡ Βοσκοπούλα σ' ἄλλη ψυχομαχοῦσε μέσα στὸ ἀνθοσπαρμένο σπήλιό τῆς, ἀναζητώντας τὸν ἄγνωστο βοσκό. Καὶ σ' ἄλλες ζωγραφίζονταν ἄλλα μαρτύρια, τροφερὰ εἰδύλλια μὲ θλιμμένο τέλος, σὰ νὰ ἦταν τὸ δωμάτιο ναὸς κάποιου τρομεροῦ θεοῦ. Ὁ Ἰσθυστος Πάθος καὶ ἡ Ζήλια ἡ ὠχροπράσινη μαζί μὲ τὴν Ἀπάτη καὶ τὴ μαύρη Καταφρόνια, σκόρπιαν τὰ θύματά τους σὰν κομμένα κρίνα ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Κ' ἦταν τὰ θύματα γλυκὲς παρθένες καὶ ζηλεμένοι γιοί, κ' ἦταν τὸ πάθημά τους πεταλοῦδας πάθημα. Ἐκείνη κύτταξε τις ζωγραφιῆς καὶ ἡ λύπη πλάκωνε τὸ μέτωπό τῆς. Ἡ Ἐλπίδα ὀρθὴ μπροστὰ τῆς χτένιζε τ' ἀργυρὰ μαλλιά καὶ

τῆ χαμόδλεπε χωρὶς νὰ τοιμάη νὰ τῆς χαλάσῃ τοὺς στοχασμοὺς.

Ἐπειτα θέλησε ν' ἀλλάξῃ τὰ βρεμένα ροῦχά της. Ἄνοιξε τὸ τοιχαρμάρι κ' ἔβγανε ἀπὸ μέσα χιωνάτα ἀσπρόρουχα. Μιά δυνατὴ μυρουδιά λεβάντας σμιγμένης μὲ ἀμάραντο ἀναδόθηκε καὶ γέμισε τὸ δωμάτιο σὰ ν' ἀναφε θυμιατήρι. Ἡ κυρὰ Πανώρια ἐνοιωσε τὴ μυρουδιά καὶ χαμογέλασε. Ἡ Ἑλπίδα σάσισε νόμισε πὼς χαμογέλασε γιὰ τὰ φτωχικά τ' ἀσπρόρουχά της.

— Τί νὰ κάμω, Κυρά μου; εἶπε κατακόκκινη σὰν τριαντάφυλλο. Τὸ ξέρω πὼς δὲν πρέπειν στὸ κορμί σου τ' ἀσπρόρουχά μου; μὰ δὲν ἔχω ἄλλα. Νὰ τῶξεραι πὼς θὰ τὰ φέρῃ ὁ θεὸς τόσο γρήγορα νὰ σὲ ντύσω ἤ γώ, θὰ σοῦ ὑφαινα παννὶ ἀπ' τοῦ ἡλιοῦ τὴ χάρη. Μὰ δὲν τόλπιζα καὶ θὰ σὲ προσευχοντύσω.

— Δὲν πειράζει, κόρη μου; δὲν πειράζει; εἶπε ἡ γερόντισσα μὲ καλοκίχθη φωνή· τὸ ντύμα δὲν τιμᾷ τὸν ἄνθρωπο.

— Ὁ ἄνθρωπος τιμᾷ τὸ ντύμα; τὸ ξέρω. Καὶ τὰ φτωχόρουχα τὰ δικά μου θὰ γίνουν στὸ κορμί σου πουκάμισο τῆς Παναγιάς.

Βοηθοῦσε τὴν κυρὰ Πανώρια στὸ ἀλλαγμὰ καὶ τὰ χέρια της ἔτρεμαν ἀπὸ τὴ συγκίνηση. Τὰ μάτια της ἔδλεπαν γιὰ πρώτη φορὰ τὸ καλοπρασμένο κορμί μὲ τὸ ἀχνὸ σὰν ἔλεφαντοκόκκαλο ἄερμα του. Ὁ κρυσταλένιος λαίμας μὲ τις γαλάζιες φλέβες του, τὰ μεστωμένα στήθη κ' οἱ στρογγυλοὶ λαγόνες της, ἔφεραν στὸ νοῦ της ἴδια τὴ Φύση μὲ τοὺς πόρινους χυμοὺς της. Ἄβελα ἡ Ἑλπίδα θυμῆθηκε τὸν Ἀριστόδημο κ' ἡ μελαγχολία σὰν κύμα νεκροθάλασσης πλάκωσε

τὴν φυγὴ της. «Τί κατάρρα ἔπεςο ξαφνικά στὸ σπῆτι της! σκέφτηκε. Ἡ μήτρα ἡ καμωμένη ἀπὸ τοῦ θεοῦ τὸ χέρι γιὰ νὰ γεννᾷ θεόκορμα καὶ δυνατὰ παιδιά, γιὰ τὴ τάχα κατάντησε νὰ γεννᾷ ξεθεώματα;»

— Ἄχ, Κυρά μου, τί κακὸ εἶνε τοῦτο! τί κακὸ! εἶπε ἀρχίζοντας τὰ δάκρυα.

— Τ' εἶνε κόρη μου; τὴν ρώτησε ἡ γερόντισσα ξαφνισμένη ἀπὸ τὸ θρηγὸ της.

Ἡ Ἑλπίδα συνῆρθε ἀμέσως καὶ μάστιξε τὰ λόγια της. Δὲν ἤθελε νὰ εἰπῇ τὸ στοχασμὸ της καὶ νὰ τὴν λυπήσῃ περισσότερο.

— Τὰ πόδια σου, Κυρά μου, τὰ πόδια σου εἶνε καταματωμένα! εἶπε μὲ ἀναφυλληρό. Ποιὸς τόλπιζε τέτοιο κακὸ στοῦ Μορφόπουλου τὴ γυναῖκα! ποιὸς τόλπιζε!

Ἐπεςο στὰ γόνατα, ἄρχισε νὰ φιλῇ καὶ νὰ λούζῃ μὲ δάκρυα τὰ πόδια της, νὰ βγάινῃ ἕνα ἕνα τ' ἀγκάθια. Σὲ κάθε στεναγμὸ τῆς γριάς τρόμαζε καὶ ἦταν ἔτοιμη νὰ λιγοθυμήσῃ.

— Κρυώνω, κόρη μου; εἶπε σιγὰ ἡ κυρὰ Πανώρια, μαζώνοντας τις πλάτες της.

— Δὲν πέφτει, Κυρά μου, στὸ κρεββάτι; εἶπε ἡ Ἑλπίδα φοβισμένη καὶ παρακαλεστική, Δὲ θὰ ἦταν ἄσκημα νὰ πέσης λίγο νὰ ῥεστοκοπηθῆς.

Ἐκεῖνη θέλησε ν' ἀρνηθῇ. Ἄ μπά! δὲν ἦταν τίποτα ἀνατριχίλα ἦταν, θὰ περάσῃ. Δὲν ἦταν δὲ καὶ τόσο γιὰ νὰ πέφτῃ μὲ τὸ παράμικρὸ στὸ κρεββάτι! Μὰ τὸ ρίγος σέρνονταν σὰ φίδι παγωμένο στὸ κορμί της. Οἱ σαγονιές της χτυποῦσαν ἀναψὰν τὰ μάγουλά της. Δέχτηκε τέλος νὰ πέσῃ στὸ κρεββάτι. Ἡ Ἑλπίδα

πῆρε μιὰ μάλλινη ἀντρωμιδα καὶ τὴ σκέπασε καλά.

— Ἔτσι θὰ ζεσταθῆς, Κυρά' τῆς εἶπε σὰ νὰ μιλοῦσε σὲ χαδιάρικο παιδί. Ὁ ὕπνος θὰ σοῦ δώσῃ δύναμη.

— Ἐχε τὴν εὐκὴ μου, κόρη μου' ἐφιθύρισε ἡ κυρὰ Πανώρια.

Ἡ Ἐλπίδα ἴσαξε καλά τὸ σκέπασμα πῆρε τὸ κέντημά της καὶ βγήκε τραβώντας πίσω της τὴν πόρτα.

— Ποῦ εἶνε ὁ Δημητράκης; ρώτησε τὸ γέρο Μαλαματένιο.

— Ὄζω γυρίζει. Πηδάει καὶ χορεύει σὰ μικρὸ παιδί.

Ἀλήθεια ὁ Δημητράκης ἦταν διαφορετικὰ ἀπὸ τὴ τῆ μάνα του· οὔτε θλίψη ἔνοιωθε οὔτε κούραση. Τὸ νὰ φύγῃ μακριὰ ἀπὸ τὸν Ἀριστόδημο τοῦ φαινόταν σωτηρία. Ὅχι πῶς δὲν τὸν λύπησε ἡ καταστροφή ποῦ ἔκαμε ὁ ἀδερφός του στὸ χτήμα. Τὴν ἐπροθέλεπε ὅμως καὶ παρακαλοῦσε νάρθῃ μιὰ ὥρ' ἀρχήτερα. Ὅσο γρηγορώτερα ἡ καταστροφή, τόσο γρηγορώτερα ἔλπιζε καὶ τὴν ἀνάρθρωση. Τῆ νέα ζωὴ τῆς γενιᾶς του τὴ χώριζε σὲ δυὸ ἐποχὲς κ' ἔλεγε νὰ φύγῃ ἡ πρώτη γιὰ νάρθῃ ἡ δευτέρα. Γιὰ τοῦτο μόλις τὸν εἶδε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς λογικῆς τὸν παραίτησε. Τυχερὸ ποῦ ἡ κυρὰ Πανώρια ἦταν σύμφωνη. Κίνησαν κ' οἱ δυὸ χωρὶς νὰ πῆ ὁ ἕνας στὸν ἄλλον καταποῦ θὰ πᾶνε. Πήρανε τὸν ἴδιο δρόμο σὰ νὰ τὸν εἶχανε προμελετημένο. Φτάσανε στὸ σπίτι τῆς Ἐλπίδας μὲ ἀγῶνα καὶ κόπο, μὰ φτάσανε. Γύριζε τώρα στ' ἀμπέλι της σὰ νοικοκύρης. Ἦθελε κάτι νὰ κάμῃ, ἀπὸ κάτι νὰ καταπιαστῇ γιὰ νὰ δοκιμάσῃ τὴ δύναμή του. Ἀξαφνα εἶδε τὴν ἀξίνα τοῦ Μαλαματένιου σ' ἓνα κουτρούλι καὶ τὴν ἄδραξε σὰ

χέρια. Ἐδῶκε μιὰ κι ἀναποδογύρισε ἓνα κομμάτι χῶμα ἴσαμε δέκα πλήθες. Ἐπειτα ἄρχισε νὰ σκάφτῃ βιαστικά, σηκώνοντας καὶ κατεβάζοντας τὴν ἀξίνα μὲ πείσμα, λὲς κ' ἦταν ἐχθρός του ἡ γῆ κ' ἤθελε νὰ τὴν τελέφῃ.

— Μπα μπά σὲ καλὸ σου! ἀκούστηκα πίσω του ἡ φωνὴ τῆς κόρης. Ἀκόμη δὲν ἦρθες κ' ἔπιασες τὴ δουλειά!

— Δὲ μένει καιρός γιὰ καθισό, Ἐλπίδα' οὔτε στιγμή δὲ μένει καιρός. . . Ἐκεῖ κάτου στὸ σπίτι μας μουχλιάζει κανεὶς· εἶνε ναρκωμένος ὁ ἀέρας. Ἐδῶ φυσάει δροσερὸς καὶ ζωογόνος. Κεντάει τὰ νεθρα μου στὴ δουλειά, σὰν τὸ σπιροῦνι τὸ γερὸ τ' ἄλογο. Μὴν παραξενεθεῖσαι· εἶπε τρυφερὰ ἀφίνοντας τὴν ἀξίνα καὶ καὶ πιάνοντας τὴν ἀπὸ τὸ χέρι. Μήπως ἐδῶ σ' αὐτὴ τῆ θέσῃ δὲ μοῦ εἶπες ἄλλοτες ἐκείνη τῆ συμβουλή.

— Ποιὰ συμβουλή; τὸν ρώτησε ἡ κόρη ψάχνοντας τὸ νοῦ της.

— Ἐκείνη τῆ προγονικὴ μας· πῶς τὴν εἶπες ἐξέχασα τὰ λόγια τώρα. Ἐξέχασα τὰ λόγια μὰ θυμάμε καλά τὸ νόημά τους. Τῶχω σφιχτοκλεισμένο στὴν ψυχὴ μου καὶ θέλω νὰ τὸ κάμω ἀλήθεια. Στάσου νὰ ἴδῃς πῶς ἀρχίζει· Στρατιῶτες. . .

— Ἀγάπα τὰ στρατιωτικὰ;

— Ναι, ναι· τώρα θυμήθηκα.

Ἀγάπα τὰ στρατιωτικὰ πάντοτε μάνθανέ τα.
Στρατιῶται ἦσαν οἱ ὅλοι σου καὶ πάπποι καὶ

[προπάπποι.

Καὶ ὅλον τὸ γενόλογί σου καλοῦς στρατιῶτας εἶχε. . .

Μὰ ἐπρόσθεσε συλλογισμένος στρατιῶτες εἶχε τάχα ἢ σοφιστές.

— Καὶ τὰ δυὸ εἶπε ἡ κόρη. Στὴ γενιά μας μαλώ-
νουν τὰ δυὸ τοὺς ὅλον τὸν καιρὸ, σὰν τὸ Ἄγαθὸ μὲ
τὸ Κακὸ στὸν κόσμον. Πότε τῶνα νικάει καὶ πότε τ'
ἄλλο. Μὲ τὴν διαφορὰ πῶς ὅταν νικοῦν οἱ πρῶτοι ἀ-
πλώνουν τὰ σύνορά μας ἴσαμε τὸ Γάγγη. Μὰ ὅταν νι-
κοῦν οἱ δευτέρου...

— Ἀφεντεύει ὁ ξένος μέσα τὸ σπῖτι μας, ἐσυμπλή-
ρωσε ὁ Δημητράκης. Γιὰ κακὴ μας τύχη καὶ τώρα
νικάνε οἱ δευτέρου. Τὸ σπῖτι τοῦ Μορφόπουλου γέ-
μισε ἀπὸ σοφιστεῖες.

Τὴν ἔσυρε ὄξω ἀπὸ τ' ἀμπέλι σ' ἓναν ὄχτρο πρασι-
νοντυμένο. Περίγυρα τὰ βουναὶ φήλωναν γαλάξια καὶ
διάφανα σὰν ἀχνοκάμωτα. Ἀπάνου σὲ μιὰ κορυφὴ
τοὺς τὸ Ἐρωτόκαστρο, μὲ τὰ χρυσὰ του τείχη καὶ
τοὺς διαμαντένιους πύργους του ἔλαμπε, σὰ νὰ πλου-
τίστηκε μὲ δευτέρου ἥλιο ἢ πλάση. Δεξιά σὲ μιὰν ὀμά-
λια, τὸ παλάτι τῆς Πεντάμορφης καθρέφτιζε στὴν ἄ-
τρεμη λίμνη τοὺς χιονότρος τοίχους του καὶ τίς δαυ-
τελωτὲς σκεπὲς του. Σ' ἓνα του παραθύρι καθότανε ἡ
κυρά του καὶ ἔπαιζε τὰ χρυσόμηλα μὲ τὸ ἀντρειωμένο
βασιλόπουλο, τὸν ἀφέντη τῆς. Ἐλαμπε τὸ παραθύρι,
ἔλαμπαν τὰ χρυσόμηλα, ἔλαμπε καὶ ὁ νιὸς γαμπρὸς
ἀπὸ τὴν ὁμορφιά τῆς. Οἱ Δράκοι καὶ τ' ἀραπόπουλα
καὶ τ' ἄλλα κακότροπα στοιχειὰ τοῦ θέλησαν ν' ἀντι-
σκόψουν τὸ θριαμβευτικὸ δρόμον τοῦ νιοῦ, τώρα δαυσο-
μένα γύριζαν στὴν αὐλὴ πρόθυμοι βιγλατόροι τοὺς. Στὴ
λίμνη ἓνα καράδι ὀλόχρσο μὲ μπρούτζινα κατάρτια
καὶ μεταξωτὰ παννιὰ ἀρμένιζε ἴσα στὸ παλάτι. Ψυχὴ

δὲν εἶχε μέσα οὔτε ναύτης οὔτε κυβερνήτης, οὔτε
τιμονιέρης φαινόταν πουθενά. Μὰ τὸ πλεούμενον ἀρμέ-
νιζε σὰ νὰ εἶχε δικὴ του ψυχὴ καὶ δικὴ του κυβέρ-
νια. Μὴν εἶνε τάχα τὸ μαγεμένο καράδι πῶρχετε νὰ
πάρῃ ἄθελα τὸ βασιλόπουλο καὶ νὰ κάμῃ χήρα τὴν
Πεντάμορφη; Ἐκείνη τ' ἀγναντεύει ἀπὸ τὸ παραθύρι
κ' ἡ θλίψη φυτρώνει σὰν τσουκνίδα στὴν καρδιά τῆς.
Τὸ βασιλόπουλο μῆκε σὲ πειρασμό· θέλει νὰ κατεβῇ
γιὰ ν' μάθῃ τὸ μυστικὸ τοῦ καραβιοῦ. Μὰ ἐκείνη χθ-
νεταὶ στὸν κόρφο του, δὲ θέλει νὰ σαλέψῃ ἀπὸ κοντά
τῆς. Κλαίει καὶ μαργαριτάρια κυλοῦν ἀπὸ τὰ μάτια
τῆς· γελᾷ καὶ ὄρσορὰ τριαντάφυλλα πέφτουν ἀπὸ τὰ
μάγουλά τῆς· στενάζει καὶ στενάζει τὸ παλάτι σὰ σπα-
σμένη κιθάρα. Ἄμοιρη νιά! θὰ μπορέσης τάχα ν' ἄλ-
λάξῃς τὸ πικρὸ μοιρογράφημα.

Κάτω ξετυλίγεται ἀπέραντο πανόραμα μὲ λαγκαδιές,
μὲ κάμπους, μὲ θάλασσες καὶ μὲ χωριά. Φαίνονται
οἱ χώρες τοῦ Χαγάνου, οἱ χώρες τοῦ Θεομίσητου, τοῦ
Ζάρακα, τοῦ Μήτρον Γλάμη κι ἄλλωνων. Ἐνα πρὸς
ἓνα ξεχωρίζουν τὰ παλάτια τὰ δικὰ τους καὶ τὰ χα-
μώγεια τῶν κολλήγων τοὺς. Ἀπόπερα στὴ ρίζα τῆς
ὀμάλιας τρεμολάμπει σὰ νιόβγαλτο ἀστέρι καὶ τὸ σπι-
τάκι τοῦ Εὐμορφόπουλου. Δίπλα στὸ σπιτάκι κι ἀπάνου
σ' ἓνα θεόχτιστο κοτρώνι, ξεχωρίζουν κάτι χεῖρμα μιτὰ
καὶ σαραθάλιαζμένα. Πίσω τοὺς ἓνα μαῦρο σύγγεφο σὰ
δικέφαλος ἀητὸς μὲ τίς φτεροῦγες ὀλάνοιχτες· ἔσκυβε
ἀπάνω τοὺς σὰν ὄρνιθ στὸ φορῆμι. Πότ' ἔδειχνε πῶς
τὰ ἐξέσχιζε μὲ τὸ ράμφος του καὶ πότε πῶς ἤθελε νὰ
τὰ σηκώσῃ στὶς φτεροῦγές του καὶ νὰ τὰ πάρῃ μαζί
του. Μὰ καὶ τὸ σύγγεφο δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ δει-

χνη τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ χάρη τους. Τὰ μάρμαρα ἔπαιρναν ἓνα χρώμα κιτρινόλευκο σὰ νὰ ἦταν ἀπὸ ἐλεφαντοκόκκαλο. Οἱ σπαθισμένες κολλῶνές του, ἔλεγεσ πῶς στήριζαν τὸν οὐρανό.

— Δὲν σοῦ φαίνεται πῶς καὶ τὰ δυὸ βγγήκαν ἀπ' τὸν ἴδιον τεχνίτη; ρώτησε ἡ κόρη τὸ Δημητράκη, δείχνοντας τὰ χαλάσματα καὶ τὸ παλάτι τῆς Πεντάμορφης.

— Ναί· μοιάζουνε σὰν πατέρας μὲ παιδί, εἶπε κυτάζοντάς τα στοχαστικά. Ἄχ, πῶς ἤθελα νὰ σκότωνα τὸν πατέρα! πρόσθεσε ἄξαφνα. Νὰ μποροῦσα νὰ τὸν σκότωνα.

— Τί λές; τὸν ρώτησε ξαφνισμένη ἀπὸ τίς ἄγριες ματιές του ἡ κόρη.

— Εἶνε ἀσέβεια ὁ λόγος μου· τὰ ξέρω· μὰ ἤθελα νὰ τὸκανα. Νὰ σκότωνα τὸν πατέρα γιὰ νὰ ζήση τὸ παιδί. Αὐτὸς ὁ Παρθενῶνας μὰς στέρησε ὅλες τίς βρύσες τῆς ζωῆς.

— Ἐνῶ μποροῦσε νὰ τίς πληθύνῃ.

— Μποροῦσε, δὲ λέω τ' ὄχι. Μὰ δὲν τὸκαμε.

— Δὲν εἶνε δικό του τὸ σφάλμα.

— Σπολλάτη ποῦ μὲ φώτισες, εἶπε μὲ πικρὸ χαμόγελο. Δὲν ξετάζω τὴν ἀφορμὴ· βλέπω τ' ἀποτέλεσμα, τὸ θλιβερὸ ἀποτέλεσμα! . . . Ἄχ, πῶς ἤθελα νὰ μὴν εἶχα δοξασμένους προγόνους! . . .

Ἐαπλώθηκε στὸν ὄχτρο καὶ τράβηξε τὴν Ἑλπίδα κοντὰ του.

— Μὰ τώρα μοῦ φαίνεται πῶς ξανανιώνω· εἶπε κυτάζοντάς την στὰ μάτια.

Ἐκεῖνη χαμογέλασε.

— Κ' ἐγὼ δὲν ξέρεις πόσο χάρηκα! ἐδῶ θὰ εἶμασ' ἐλευθεροὶ νὰ τὰ λέμε.

— Ἐσὺ νὰ λές κ' ἐγὼ νὰ μαθαίνω· δὲν εἶν' ἔτσι; Ποῦ εἶνε ἡ μάννα μου;

— Κοιμάται· δὲ μοῦ φαίνεται καλά· εἶνε πολὺ ἀδύνατη καὶ κλαμένη.

— Πῶς νὰ μὴν εἶνε; Ἐπειτ' ἀπ' αὐτὰ ποῦ εἶδε στὰ γεράματά της· νὰ ξεσπιτωθῇ! . . .

— Κ' ἐδῶ σπíti της δὲν εἶνε; τὸν ἔκοψε ἡ κόρη μὲ παράπνο. Ἐσεῖς μπορεῖ νὰ μὴ θέλετε· μὰ ἐγὼ τὸ θέλω· εἶνε μάννα μου καὶ κάτι καλῆτερα· εἶνε κυρά μου.

— Ὅχι, Ἑλπίδα, μὲ συμπαθῆς· δὲ θέλω νὰ εἰπῶ αὐτό. Μὰ γιὰ συλλογίσου στὴν ἡλικία της· νὰ πάθῃ τέτοιο κακό; Ἐρεῖς ὁ Ἀριστόδημος τὸ ρήμαξε ὅλο τὸ μετόχι· δὲν ἄφηκε κούρβουλο.

— Δὲν τὸ ξέρω, μὰ τὸ περιμένα. Ὁ δρόμος ποῦ πήρε εἰδειχνε ποῦ θάφτανε.

— Ἐχεις δίκιο· κ' ἐγὼ τ'ἔξερα. Μὰ βλέπεις, ἡ γριά πάντα κάτι ἔλπιζε. Ἐ, ἄς πάῃ νὰ κουρευεῖται! εἶπε ἄξαφνα θέλοντας ν' ἀλλάξουν κουθέντα. Γιὰ δεῖξέ μου τί κεντᾶς αὐτοῦ;

— Βρίσκουμαι στὸ τέλος· εἶπε ἀπλώνοντας τὸ κέντημα στὰ γόνατά της καὶ πέρνοντας τὸ βελόνι· βιάζομαι νὰ τελειώσω σήμερα. Ἀπὸ δῶ κι ὀμπρὸς ποιῶς ξέρει τί θ' ἀρχινήσω.

— Μπομπῶ! τί σκοῦρα κλωστή! ἔκαμε ὁ Δημητράκης ἀνατριχιάζοντας.

— Σκούρα ναί· ταιριάζει μὲ τὴν ὑπόθεση.

Καὶ σὺγκαιρα τὸ παχουλό χεράκι ἐγράμψισε τὰ μεταξωτό, σὰν ἄσπρο περιστέρι ἀπάνω στὴ χλωροσιά. Ἐ-

παιζε τὸ χέρι ἀστόχαστα καὶ τὸ κέντημα γινότανε, θαρρεῖς μοναχὸ του.

—Μὰ εἶνε πόλεμος βλέπω ! εἶπε ὁ Δημητράκης με̄ θαυμασμό.

—Ναί· ὁ πόλεμος πῶκαμαν οἱ δικοὶ μας Πίστεφαν πῶς με̄ τις παλάβρες θά νικήσουν τὸν Τοῦρκο. Μὰ κείνος ρίχτηκε ἀψῆς, τὰς πήρε τοῦ κινήσου καὶ τοὺς ἀφάνισε. Δὲν ἦταν τόσοσ ὁ ἀφανισμὸς ὅσο ἡ ντροπή. Γιὰ τοῦτο ἔβαλα σκοῦρα κλωστή. Κατω ἀπ' τῆ μαῦρη σκέπη κλαίει ἀνόχλητα τῆ χαμένη παρθενιά της ἡ κόρη.

—Σωστά· εἶπε ὁ Δημητράκης θλιμμένος. Ἄνοιξέ το ὄλο νὰ ζήσης. Ὅλο τὸ κέντημα εἶνε γιὰ τὸν πόλεμό μας ;

—Ἄ μπά· ἐδῶ εἶνε κεντημένη ὅλη ἡ ἱστορία τῆς γενιάς σας.

—Τῆς γενιάς μας· ἤθελες νὰ πῆς.

—Ὅπως θές.

Καὶ σὺγκαιρα ξετύλιξε ἀπάνου στὸ χορτάρι ἓνα κομμάτι ἀτλάζι πλατὸ καὶ μακρὸ σὰν σεντόνι. Ἦταν ὄλο γεμάτο ἀπὸ κεντήματα. Πούλιες, τερ-τίρια, χρυσογαίτανα ἔτριγαν ἐκεῖ με̄ κάθε λογῆς πετράδι. Τὰ πετράδια ἐθάμπωναν, τὰ χρυσάφια γυάλιζαν· μὰ τῆς κεντήστρας ἡ τέχνη ἔκκανε τὸ μεγαλύτερο θαῦμα. Κάθε σταυροβελονιά καὶ γινόταν σχῆμα καὶ τὸ σχῆμα ἔδειχνε ὅ,τι δὲν ἦταν. Κάστρα δὲν ἦταν καὶ κάστρα φαίνονταν· πολεμιστὲς δὲν ἦταν καὶ πολέμους ἀνοίγαν· σαλπιστὲς δὲν ἦταν καὶ σάλπιγγες ἠχολογοῦσαν. Ἐβλεπες τὸ τριαντάφυλλο· κι ἄρπαζες σύνωρα τὸ μοσκοδόλημά του· ἔβλεπες θέρο κ' ἐνοιωθες τὸ ψωμί δίπλα σου· ἔβλεπες

φωνικὸ κι ἀνατρίχιαζες σόφυχος· ἔβλεπες ἐχτροσταῖσμα καὶ φώναζες : ἀπάνω τους !

—Ὁραῖο κέντημα ! Εἶπε ὁ Δημητράκης. Νόμιζα πῶς μονάχα ἡ φύση μπορούσε νὰ μὰς δώση τόσο τέλειο κέντημα.

—Καὶ μήπως ἐγὼ δὲν εἶμαι γέννημα τῆς φύσης ! Κ' ἐγὼ κ' ἐσὺ κ' ὄλοι μας. Μὴν κωτῆς ποῦ ψευτίζουμε με̄ τὸν καιρὸ. Φεύγουμε ἀπὸ τῆ μάσσα καὶ πάμε στὴν παραμάσσα γι' αὐτό. Δόξα σοι ὁ Θεός, ἐγὼ δὲν τόπαθα τέτοιο κακό. Ἐμμεῖνα πάντα στὸν κόρφο τῆς μάσσας μου.

—Ἀλήθεια· δόξα σοι ὁ Θεός ! εἶπε ὁ Δημητράκης με̄ λύπη. Μὰ ἐγὼ δὲ μπορῶ νὰ τὸ κωχτηθῶ γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἐγὼ ἔφυγα ἔφυγα κ' εἶνε ζήτμα ἂν θά μπορέσω νὰ τὴν ξανακωρῶ. Γιὰ τοῦτο τώρα δὲ μπορῶ νὰ νοιώσω τὸ κέντημά σου. Δὲ μοῦ τὸ ἐγγῆς !

—Γιατί ὄχι· χαρά μου εἶνε νὰ σὲ ξαναφέρω πάλε στὴ μάσσα σου. Γιὰ ποῖον ἄλλον τῶκαμα τὸ κέντημα παρὰ γιὰ σένα. Νά, βλέπεις ἐδῶ τὸ μεγάλο κύκλο με̄ τὰ ρουμπίνια.

—Ναί, τὸν βλέπω· παίζουσι γλυκὸχρωμα στὰ μάτια μου τὰ ρουμπινικά· μὰ στέλνουν καὶ κάποια ἀρμονία στὴν ψυχῆ μου. Μὴν εἶνε αἷματα καὶ χλαλοή πολέμου ;

—Εἶνε ὁ κύκλος ὁ Ἀκριτικός· κάθε ρουμπίνι καὶ ἥρωας. Νά ὁ Διγενῆς· νὰ ὁ Ἀρμυροῦς, ὁ Ξανθίνος, ὁ Σαββατογέννητος. Διαβάσεις τα γράμματα ;

—Ναί, στάσου· εἶπε σκύθοντας στὸ κέντημα ὁ Δημητράκης καὶ συλλαβίζοντας. Δράκοι καὶ δρακοντόπουλα Ρωμαίικα παλλημάρια. Ποιοὶ εἶνε ;

—Ὅλοι ἀπὸ τῆ γενιά μας. Πρὶν καταβῆ ὁ Χαγᾶ-

νος καταδῶθε. Ἄνοιγαν πολέμους νύχτα καὶ ἡμέρα. Πολεμοῦσαν με τοὺς ἀνθρώπους, με τὰ θεριά καὶ με τὸ Χάρο ἀκόμα.

—Ὅα εἶνε πολὺ παλαιοί.

—Ὅχι καὶ πολὺ στὴν ἐποχὴ ποῦ τὸ μετόχι μας ἔφτανε κάτω στὴ Μεσοποταμία. Ἐπειτα ἦρθαν οἱ Τσιμισκῆδες, οἱ Κομνηνοί, οἱ Φωκάδες, οἱ Βουλγαροχτόνοι. Νὰ ἐδῶ βλέπεις ;

—Ναί· τί μεγάλο ποτάμι ! καὶ μὲς τὰ κόματά του κυλάει κεφάλια. Τί ἄσκημα κεφάλια ποῦ εἶνε !

—Εἶνε βουλγάρικα. Τάκοφε ὁ Βασίλειος κι ἀπὸ τότε ἡ γενιά τοῦ Θεομιστήτου δούλευε σκλάβοι στὴ δική μας.

—Τί ἀθάνατοι ἐψιθύρισε ὁ Δημητράκης.

—Ἀθάνατοι μὰ καὶ ἄγνωστοι σὲ σὰς.

—Ἀλήθεια· ἐγὼ διάβασα τὸ Δημοσθένη.

—Τὸ λογαὶ τὸ Δημοσθένη ! εἶπε ἡ κόρη μὲ ἀποτροφή. Καὶ ὅμως τοῦτοι εἶνε σιμώτερα στὴν ψυχὴ μας· τόσο στὴν ψυχὴ μας ὅσο καὶ στὴ δόξα καὶ στὴν τόχη τῆς γενιάς μας.

—Μὰ δὲν τοὺς ἄκουσα ποτέ.

—Δὲν τοὺς ἄκουσες γιατί ἔτσι θέλησε ὁ Ἀριστόδημος. Παίρνει τὴ ρίζα τοῦ δέντροῦ καὶ τὰ φύλλα. Τὸν κορμὸ τὸν ἀπαρνιέται. Δὲν τοῦ φαίνεται τόσο ζηλευτός. Καὶ δὲν συλλογίστηκε ποτέ, πρόσθεσε ἡ κόρη θυμωμένη, δὲ συλλογίστηκε πῶς ὁ κορμὸς εἶν' ἐκεῖνος ποῦ δένει τὴ ρίζα μὲ τὰ φύλλα.

—Νὰ σοῦ εἰπῶ τὴν ἀλήθεια, Ἐλπίδα; εἶπε ὁ Δημητράκης ἀφωσιωμένος στὸ κέντημα· ὀλίφη καὶ πόνος μὲ πιάνει μὲ τὸ κέντημά σου. Ἡ σκουρα κλωστή βα-

σιλεύει ὀλοῦθε. Ποῦ καὶ ποῦ φαίνεται τ' ἀστῆμι καὶ τὸ χρυσάφι. Ἀλήθεια φαίνεται πιὸ λαμπρότερο σὰ νᾶνε σκεπασμένο ἀπὸ καταχνιά.

—Εἶνε ἡ καταχνιά ποῦ πλάκωσε τοὺς Μορφόπουλους. Νά· ἴδες ἐδῶ αὐτὸν τὸ καθαλλάρη.

—Ἄ! τί περήφανη ζωγραφιά. Τ' ἄλογο του πατάει ἀπάνου σὲ κουφάρια. Ἡ ματιὰ του σφάζει περισσότερο ἀπὸ τὸ σπαθί του. Ἐχει κορῶνα στὸ κεφάλι. Ποῖς εἶν' Ἐλπίδα, ποῖς εἶνε ;

—Εἶνε ὁ πρῶτος μας· ἐκεῖνος ποῦ ἀντίκρουσε ἄφοβα τὸ σπαθί τοῦ Χαγάνου. Ρίχτηκε μὲ τᾶλογο τοῦ μέσα στὸ σίφουνα κι ἄδραξε τὴν ἀθανασία.

—Δὲν διάβασα τέτοιο θάνατο πουθενά.

—Δὲ διάβασες γιατί δὲν ἔγινε. Ζῆ ὁ Βασιλιάς μας, ζῆ καὶ μᾶς προσμένει ! φώναξε ἡ κόρη μὲ ἀστραφτερὰ μάτια σὰν προφήτισσα.

—Τὸ πιστεύεις ;

—Τὸ πιστεύω ! βέβαια καὶ τὸ πιστεύω ἀφοῦ στὸ λέω.

—Ἐπειτα ;

—Ἐπειτα θρήνος κ' αἵματα· εἶπε ἡ κόρη σέρνοντας ἀνάλαφρα τὸ χέρι της ἀπάνου στὸ κέντημα· δὲ βλέπεις ; Αἵματα καὶ λαχτάρεις ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Μὰ ἡ ψυχὴ τοῦ πρώτου μας διαβάνει ἀπάνω τους καὶ τὰ στολίζει σὰν ἀχτίνα στὸ μακλειό. Νὰ κότταζε...

—Ἐνας ἱππότης ! Φράγκος εἶνε, Ἐλπίδα ;

—Γι' Ἀτθίδα μὲ πῆρες ποῦ θὰ κεντήσω Φράγκους ; Εἶνε Μορφόπουλος. Εἶνε ἡ ψυχὴ τῆς σκλαβωμένης γενιάς μας· ὁ Μερκούριος Μπούας. Ἐνας σίφουνας ποῦ ἂν φρόσαγε καταδῶθε, θὰ σάρωνε γιὰ μιὰς τὸ Χαγάνο

καὶ τῆ γενιά του. Μὰ δὲν ἦταν θέλημα Θεοῦ. Τράβηξε κατὰ τῆ Δύση καὶ στήριξε μιὰν ἀλάκερη αὐτοκρατορία μὲ τῆ λόγῃ του.

— Ἀλλοίμονο ! ἐμουρμούρισε ὁ Δημητράκης δακρῦζοντας.

— Ναι, ἀλλοίμονο καὶ τρισαλλοί ! ἔχεις δίκιο νὰ κλαῖς· μὰ καὶ νὰ βλέπης πρέπει· εἶπε ἡ κόρη σοβαρά. Βλέπεις ἐκεῖνα τὰ φεγγοβολήματα ; εἶνε τ' ἄρματωλίκια· ὁ Ζῆδρος, ὁ Ζαχαριάς, οἱ Κατσαντωναῖοι, ὁ Νικοτσάρας. Λαμπάδες ἐτοιμάζονται γιὰ τῆ μεγάλη Ἀνάστασι.

— Κ' ἐκεῖνη δὲν ἔγινε.

— Πῶς δὲν ἔγινε; εἶπε ἡ κόρη παραξενεμένη· νὰ ἐδῶ.

— Φρίκη ! ἔκαμε ὁ Δημητράκης γυρίζοντας ἄλλοῦ τὸ πρόσωπο.

— Τὸ Εἰκοσιένα μας· εἶπε ἡ κόρη φέρνοντας στανικά τὸ κέντημα στὰ μάτια του. Γύρισε, φοδισάρη, νὰ ἰδῆς τὸν ἐκεῖνό σου. Καθρέφτη σοῦκαμα νὰ καθρεφτίζεσαι μέσα.

— Ὁ Δημητράκης γύρισε ἀργά - ἀργά καὶ κύτταξε πάλι τὸ κέντημα. Ἦταν κίτρινος σὰν τὸ φλωρί· τὰ μάτια του ἔρριχναν παράξενες ἀστραπές. Τὰ μαλλιά πεσμένα στὸ μέτωπό του τὸν ἔδειχνε σὰν νὰ σηκώθηκε ἀπὸ ἀρρώστεια πολυκαιρινή. Τὰ χεῖλη του ἄσπρα ἔτρεμαν ἀπὸ τῆ συγκίνηση.

— Ἀξίζε τάχα τέτοια θυσιά ; ἐμουρμούρισε ἀργὰ καὶ στοχαστικά σὰ νὰ ρώταε τὸν ἑαυτό του.

— Ἀξίζε δὲν ἄξιζε ἐκεῖνοι δὲν τὸ λογάρισταν. Εἶπαν νὰ κάμουν κράτος καὶ τόκαμαν· τ' ἄλλα τ' ἄφηξαν στὰ παιδιὰ τους . . . Μὰ σὰ νὰ κουράστηκες βλέπω πρό-

σθεσε ἡ κόρη βλέποντας τὸ Δημητράκη ἀφαιρεμένο. Σὲ ζάλισα μὲ τὸ κέντημά μου.

— Ὅχι, Ἐλπίδα, ὄχι· εἶπε βιαστικά ἐκεῖνος ἐμποδίζοντας τὴν νὰ τουλίξῃ τὸ μεταξί. Δὲ μὲ ζάλισε τὸ κέντημά σου· τὸ ἐναντίο μάλιστα, μ' ἔβαλε σ' ἔγνοιες. Βλέπω τοὺς πρώτους μας στὶς δυὸ ἄκρες καὶ μὲ πιάνει ἀπελπισία. Ἐνας ἐκεῖ πάνου βουτημένος στὰ αἵματα κι ἄλλος ἐδῶ κάτου βουτημένος στὴν ντροπή. Δὲν εἶνε κρίμα, Ἐλπίδα, δὲν εἶνε κρίμα ! Γιατὶ καὶ Τοῦτος νὰ μὴ μοιάσῃ Ἐκεινοῦ ;

— Ἐχεις δίκιο νὰ θλίβεσαι· μὰ δὲ φταίει καὶ Τοῦτος. Ὅλοι μας φταίμε· καὶ περισσότερο ἀπὸ ὅλους ἡ ἐποχὴ μας.

— Ὅλοι, ὅλοι ; εἶπε ὁ Δημητράκης σὰ νὰ ρωτοῦσε τὸν ἑαυτό του· μπορεί. Μὰ καὶ σὲ κείνον ἔφταιξε ἡ ἐποχὴ του. Ὅμως φάνηκε ἀνώτερος. Σὰ δὲν τὴν εἰδούρισκε τῆ δόξα στὴ ζωὴ, πῆγε καὶ τὴν ἀγκάλιασε στὸ θάνατο. Γιὰ ἰδῆς τὸν πῶς τῆ σέρνει πίσω ἀπὸ τ' ἄλογό του. Ἀπ' τὶς πλεξίδες τῆ σέρνει, ἀπ' τὶς πλεξίδες ! Θὰ τὸ ἰδοῦμε τάχα στὶς μέρες μας κ' ἑμεῖς τέτοιο θέαμα. Ὡ εὐλογημένο χεράκι, ποῦ μοῦ ὄδωσες τέτοια συγκίνηση.

Καὶ πρὶν ἡ κόρη προφτάσῃ ν' ἀντιληφθῇ τὸ κίνημά του, ὁ Δημητράκης ἄδραξε τὸ χέρι της καὶ τὸ κόλλησε στὰ χεῖλη του.

— Εὐλογημένο κι ἀγιασμένο χεράκι· εἶπε κυττάζοντας τὴν μὲ ταπείνωση καὶ λατρεία σὰ νὰ βλεπε εἰκόνημα.

Ἐκεῖνη ἔσυρε τὸ χέρι της βιαστικά καὶ χαμήλωσε τὰ μάτια της κατακόκκινη. Πρώτη φορὰ ἔνοιωσε τοῦ

Δημητράκη τὰ χεῖλη ἀπάνου της. Καὶ πρώτη φορά ἓνα μαγνητικὸ ρευστὸ χύθηκε ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸ κορμί της καὶ φούντωσε τὸ αἷμά της. Γιὰ μιὰ στιγμή της ἤρθε λιγοφυχιά. Ὁ ἀνασασμός της ἔγινε δύσκολος· τὰ μέλη της θάρυναν καὶ χαλαρώθηκαν. Ἐμοιαζε ὀλόγουμο κορμὶ παραδομένο τοῦ ἥλιου τὰ φλογερὰ φιλήματα. Εἶδες τὸ λαγουδάκι πῶς τρέμει καὶ σπαρταρᾷ κάτω ἀπὸ τὸ χνῶτο τοῦ λαγωνικοῦ; Ἔτσι ἔμοιαζε ἡ Ἐλπίδα ποῦ ἔνοιωθε κοντὰ της τὸ Δημητράκη. Ἄξαφνα ὅμως ἀντρεϊεύτηκε· ἔσεισε πεισματικά τὸ κορμὶ καὶ τινάχτηκε ὀλόρθη, στυλώνοντας ἀπάνου του μάτια αὐστηρὰ καὶ παραπονιάρικα. Ὁ νέος αἰσθάνθηκε τὴ ματιὰ ἐκείνη σὰν δάκρυ ἄμυρό καὶ πικρὸ στὰ φυλλοκάρδια του.

— Συμπάθησέ με, Ἐλπίδα, συμπάθησέ με· εἶπε μὲ θλιμμένη φωνή. Δὲν ἤθελα νὰ δεῖξω ἄλλο ἀπὸ τὸ θαυμασμό μου. Τὸ θαυμασμό μου σὲ σένα καὶ στὸ ἔργο σου. Ἐλα, κάτσε κοντὰ μου κ' ἔχω κάτι νὰ σοῦ μιλήσω ἀκόμα. Ἐλα, νὰ ζήσης . . .

— Τί θές; εἶπεν ἡ κόρη πισωγορίζοντας.

— Πές μου σὲ παρακαλῶ. Μὰ θὰ μοῦ εἰπῆς τὴν ἀλήθεια!

— Γιατί ὄχι; Ἐγὼ ψέματα δὲν ἔμαθα. Ἡ ἀλήθεια εἶνε τὸ μοναχὸ στολίδι μου. Ρῶτα ὅ,τι θές καὶ θὰ σ' ἀποκριθῶ.

— Ἦθελα νὰ μάθω, εἶπε ὁ Δημητράκης μὲ δισταγμὸ αὐτὰ ὅλα ποῦ κέντησες . . .

— Ἐ.

— Σὲ τί βιβλίον τὰ διάβασες;

— Σὲ βιβλίον! τοῦ εἶπε ἡ κόρη σκάζοντας τὰ γέλοια.

Μὰ δὲν ἔχεις ἄδικο. Ὁ Ἀριστόδημος θαρρεῖ πῶς στὸ βιβλίον θρῖσκονται ὅλα τὰ πράματα.

— Ναί· ἔτσι μ' ἔμαθε.

— Μπορεῖ νάχῃ δίκιο Μὰ ἐγὼ δὲν τὰ διάβασα σὲ βιβλίον· δὲν ξέρω γράμματα.

— Δὲν ξέρεις γράμματα!

— Ναί, δὲν ξέρω! Ὅσα σοῦ εἶπα τ' ἄκουσα ἀπὸ τὴ μάνα μου.

— Κ' ἡ μάνα σου ποῦ τὰ διάβασε;

— Πουθενά· ἀπ' τὴ μάνα της τάμαθε κ' ἐκείνη. Ἀπ' τὴ μάνα της κι ἀπὸ τὸν πατέρα της. Δὲν ξέρεις τὸ λοιπὸν πῶς κρατᾶμε ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα;

— Τὸ ξέρω, Ἐλπίδα, τὸ ξέρω καὶ τὸ παραξέρω. Καὶ γι' αὐτὸ καταλαβαίνω πόσο μεγάλοι ἦταν οἱ παπποῦδες μας. Ἐνῶ ἐκεῖνος ὁ ἀδερφός μου! . . .

— Ἄ, ὁ ἀδερφός σου! εἶπε ἡ κόρη κουνώντας τὸ κεφάλι μὲ συγκρατάβαση. Ἐκεῖνος πῆρε τὰ βιβλία τοὺς μοναχά. Μὰ ἐμεῖς κληρονομήσαμε τὴν ψυχὴ τους.

— Ἐγὼ θὰν τὰ πάρω καὶ τὰ δύο· εἶπε ὁ Δημητράκης μὲ αὐτοπεποιθήση· ναί;

— Δὲν ξέρω . . . δὲν ξέρω . . . Πῶς νὰ τὸ εἰπῶ τὸ ναί. Δὲν ξέρω· φηθύρισε μακραίνοντας ἀπὸ κοντὰ του.

— Δὲν ξέρεις, τὴν ρώτησε κείνος ρίχνοντας τὰ χέρια του παράλυτα. Ποιὸς τὸ ξέρει λοιπὸν;

— Ἐσὺ· ἐσὺ καὶ κανεὶς ἄλλος.

— Ἐγὼ λοιπὸν τὸ θέλω.

— Δὲ φτάνει· χρειάζονται κι ἄλλα ἀκόμα. Ἐχεις ν' ἀπαντήσης πολλὰς δυσκολίας. Τὴν πρόληψη, τὴν παράδοση, τὰ συμφέροντα, τὴ φτωχοπερηφάνεια, καὶ τόσα ἄλλα. Κ' εἶνε κάτι στοιχεῖά! φοβερότερον ἀπὸ κείνα

ποῦ λέν τὰ παραμύθια μας. Θυμᾶσαι τὸ σκλαδάκι ; Δί-
χως τὸ σκλαδάκι δὲ θὰ κέρδιζε ποτὲ τὴν Ὅμορφη τοῦ
Κόσμου τὸ βασιλόπουλο.

—Νά την ἡ Ὅμορφη τοῦ Κόσμου· εἶπε ὁ νέος
ἀρπάζοντας τὸ χέρι της καὶ κυττάζοντάς την κατάματα.
Ἐσχάσες τίνος πατέρα εἶμαι γιός ; Ἐλήθεια ὁ ἀδερ-
φός μου πάσκισε νὰ μοῦ φαλιδίση τὰ φτερά· μὰ δὲ μοῦ
τὰ μάδησε κι ὀλότελα. Πάλε θὰ φυτρώσουν μὲ τὸν
καιρό· ἂν καὶ νοιώθω πὼς φύτρωσαν ἀπὸ τώρα μὲ τὰ
λόγια σου. Ἐλα, ἔλα μαζί μου, ἀγαπημένη. Κάτι μέσα
μου τρανολαλεῖ πὼς μαζί σου ὅλα μπορῶ νὰ τὰ τολ-
μήσω καὶ νὰ τὰ κατορθώσω . . . Ἐγὼ τὸ χέρι καὶ σὺ
τὸ σπαθί. Ἐλα καὶ θὰ ἰδῆς . . .

—Ἄμποτε· εὐχῆθήκη κείνη ἀφίνοντας τὸ κεφάλι
της στὴν ἀγκαλιά του. Καὶ τότε ποιὸς θὰ μπορέση πιὰ
νὰ μᾶς ἀντισταθῆ ; ἐπρόθεσε σιγαλά, στυλώνοντας τὰ
μάτια φηλά σὲ κάποιο μέλλον φωτεινὸ καὶ τρισένοδο.

—Ἄφου ! . . . ἀκούστηκε πίσω τους ἓνα δυνατὸ
φτάρνισμα.

Οἱ νέοι χωρίστηκαν βιαστικά μ' ἓνα ξεφωνητὸ γε-
μάτο ἀπὸ λύπη καὶ ὀργή. Ὁ Δημητράκης τὰ σάστισε,
σὰ νὰ τὸν πιάσανε κλέφτη σὲ κάποιο πολυάκριθο καρπὸ.
Κατακόκκινος ἔρριξε κάτω τὰ μάτια του κ' ἔκανε πὼς
ψάχνει, πασπατεύοντας τίς τσέπες του γιὰ νὰ κρύψη
τὴ ντροπή. Ἡ Ἐλπίδα ὅμως συνήρθε γρήγορα κ' ἔβαλε
τὰ γέλοια καὶ τὰ ξεφωνητά, θέλοντας νὰ χύση γύρω-
τριγύρω τὴ χαρὰ της.

—Κάτι κατσουφιασμένος, πατέρα· τί τρέχει ; εἶπε
στο γέρο Μαλαματένιο παύοντας τὰ γέλοια της.

—Μπά ! ἐδῶ εἶστε ; εἶπε τάχα ξαφνισμένος ὁ γέρος·

ἔφαγα τὸν κόσμο νὰ σᾶς γυρεύω. Σᾶς γύρευα ἐκεῖ φηλά
κι ἄξαφν' ἀκούω τὸ λάλημα σὰ πόδια μου. Φαντά-
σου ! νὰ γυρεύω τὸ πουλί στο κλαρί καὶ νὰ τὸ βλέπω
χωμένο στ' ἀγκάθια. Φαντάσου ! εἶπε ἐξακολουθώντας
νὰ γελά. ἐνῶ τὰ δάκρυα τρέχανε ἀπὸ τὰ μάτια του.

—Φαντάσου ! εἶπε κι ὁ Δημητράκης γελώντας.

—Μὰ τί τρέχει ; θές τίποτα ; τὸν ρώτησε ἡ Ἐλπίδα.

—Ἐξέρω κ' ἐγὼ νὰ εἶπε κείνος λαβαίνοντας ὕψος
πικραμένο· ἡ Κυρά δὲ μοῦ φαίνεται καλὰ. Ὅλο βογ-
γᾶει καὶ ταράζει σὰν τὸ φᾶρι ἀπάνου στο κρεββάτι. Τῆς
ρίξαμε ροῦχα, τῆς ρίξαμε, μὰ δὲ μπορεῖ νὰ συνέρθῃ.
Ἄσκημα μοῦ φαίνεται· ἄσκημα, πολὺ ἄσκημα !

Δὲν εἶχε τελειώσει τὴν κουβέντα του καὶ οἱ δυὸ νέοι
ἔτρεχαν χέρι μὲ χέρι πρὸς τὸ σπίτι. Ἡ Ἐλπίδα οὔτε
τὸ κέντημά της δὲ σκέφτηκε νὰ πάρῃ. Τ' ἄφηκε ἀπλω-
μένο ἐκεῖ ἀπάνω σὰ χόρτα κι ὁ ἥλιος φιλοῦσε ἀχόρ- **Ν.**
ταγα τῆς ὁμορφες κλωτσιές, ἔδινε κ' ἔπαιρνε χρώματα.
Ὁ γέρος ἔσκυψε καὶ τὸ κύτταξε γιὰ πολλή ὥρα. Ἐ-
μοιαζε σὰν διψασμένο ζωντανὸ ποῦ πίνει ἀχόρταγα στὴν
ἑσπερη γοῦρνά του.

—Ἄ ! ἔκαμε τέλος σηκώνοντας τὸ κεφάλι. Ὅσες
φορὲς τὸ βλέπω τοῦτο τ' ἀργόχερο, ὅλο τραγοῦδια ἔρ-
χονται σὰ χεῖλῃ μου. Θὰ πῆς τὰ περισσότερα εἶνε λυ-
πητερά. Μὰ τάχα κ' ἡ ζωὴ μου ὅλο μὲ λύπη δὲν πέρ-
ρασε ;

Ἐπίσσε μ' εὐλάβεια τὸ κέντημα, τὸ τύλιξε ἀπαλά
καὶ κίνησε γιὰ τὸ σπῆτι. Ἄξαφνα καθὼς πέρασε στο
στρατώνι εἶδε μέσα στ' ἀμπέλι τὴν ἀξίνα του καὶ τὸ
σκαμμένο χῶμα.

—Μπρέ ! ἔκαμε μ' ἀπορία.

Ἐπειτα κούνησε συλλογισμένος τὸ κεφάλι του καὶ χαμογέλασε πονηρά.

—Ποῦ θὰ πῆ, κυρά μου, εἶπε στὴν ἀξίνα του, καὶ σὺ καὶ τὸ κορίτσι θρήνατε σήμερα τὸν ἀφέντη σας. Ἡλιος λοιπὸν στὸ γέρο Μαλαματένιο.

Ἐρρίξε τὴν ἀξίνα στὸν ὤμὸ του καὶ τράβηξε τὸ δρόμο του σιγοτραγουδώντας :

Τοῦρκοι, κρατεῖτε τ' ἄλογα λίγο νὰ ξανασάνω . . .

Ε'

Ὁ Περachώρας καὶ ὁ Γκενεθέζος ἐτοιμάζονται σήμερα γιὰ ταξίδι. Ὁ σύντροφός τους ἔφυγε ἀπὸ προχτές. Ἐνα σύντομο τηλεγράφημα τὸν ἀνάγκασε ν' ἀφήσῃ στὴ μέση τίς μελέτες του. Γιὰ τοῦτο λυπήθηκε πολὺ· μὰ καὶ τί νὰ κάμῃ; Ὁ ἄνθρωπος τοῦ νοῦ, ὅσο κι ἂν θελήσῃ, δὲ θὰ πάψῃ ποτὲ νὰ εἶνε ἄνθρωπος καὶ τῆς σάρκας. Κ' ἡ σάρκα — π' ἀνάθεμά τη! — ἔχει πολλές ἀπαιτήσεις. Σήμερα τοῦτο, αὔριο ἐκεῖνο. Ὅσο προχωροῦμε στὴ ζωὴ, τόσο τὸ χαλκιᾶδινο ποῦ κλειοῦμε στὴν ψυχὴ μας σφυρηλατεῖ ἀλυσίδες. Καὶ τί ἀλυσίδες, Θεέ μου! δυνατές κ' ἄλυτες, σὰν τοῦ Ἡφαιστου τὸ δίχτυ γύρω στοὺς θεῖους μοιχοὺς. Ὁ ἀράθυμος πολεμιστής, ποῦ κρύβει καθένας μέσα του, μπουχτίζει τῆς Ἀφροδίτης τὰ κάλλη καὶ θέλει νὰ πετάξῃ στοὺς γαλάζιους κόσμους τῆς γνώσης καὶ τῆς σπουδῆς. Μὰ τοῦ κἀκου ἀγωνίζεται! Οἱ ἀλυσίδες τὸν κρατοῦν ἐκεῖ καὶ τὸν παρὰδίνουν σὰ χατκογελάσματα καὶ στὴν περιφρόνηση τῶν συνόμοιων του.

Ἔτσι τὴν ἔπαθε τώρα ὁ Ἀλαμᾶνος. Θεὸς ἀρρώστεια τῶν γονιῶν του, θεὸς ὁ πόθος τῆς ἐρωταριᾶς ἢ—γιατί ὄχι—τὸ ἀνέλπιστο ἀνοιγμα μιᾶς ἔδρας δασκαλικῆς κ' ἡ Σοφία ζάρωσε σὰ χελῶνα μπροστὰ στὴ σιδερένια

φτέρνα τῆς Ἀνάγκης. Καὶ ὅμως ὁ νέος σοφὸς εἶχε μεγάλη σχέδια στὸ κεφάλι του. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ πρωτόσιδε τὴν Ἑλπίδα σκίρτησε τὸ φιλέρευνο πνευμά του σὰ διψασμένο λάφι στὴν ὄψη ἄροσεροῦ κεφαλαριοῦ. Ἦταν δυνατὸ μυαλὸ μὲ πλατὸ καὶ ξάστερον ὀρίζοντα μπροστά του. Ἡ μεγάλη καὶ πολύμορφη σπουδὴ του δὲν ἔγινε πυκνὸ μαντρί νὰ κλείσῃ τὰστρα καὶ τὸ φῶς ἀπὸ τὰ μάτια του ἔγινε ψηλὴ κορφοῦλα καὶ ἀπάνω ἀνεθασμένος ἐκείνος, βίγλιζε τὸν κόσμον μὲ μάτι σταυραῖτοῦ· σταυραῖτοῦ ποῦ χυμᾶ στὸν κάμπο καὶ ἀδράχνει τὸ ἐκλεχτότερο κυνῆγι. Οὔτε ἡ πρόληψη τὸν σταματοῦσε οὔτε ἡ ἀλήθεια τὸν τρώμαζε.

Πρὶν νὰ βῆ ἀπὸ τὸν τόπον τοῦ εἶχε ἀκουστὰ γιὰ τὸ τρυφερὸ λατσοῦδι ποῦ φύτρωσε λάου - λάου δίπλα στὸ γέρο ἔλατο. Μὰ τ' ἄκουσε καὶ τὸ πίστεψε ἀσήμαντο. Τόλεγε κ' ἐκεῖνος μούσκλι ποῦ φύτρωσε ἀπάνω στὸ θεϊκὸ κορμὸ τῶν Εὐμορφόπουλων ἀπὸ τὰ βρωμόνερα καὶ τὸν κουρνιαχτὸ τῆς ἀνεμοζάλης. Μὰ τώρα ποῦ τό εἶδε μὲ τὰ μάτια του ἄλλαξε γνώμη. Καὶ σκέφτηκε μόλις τελειώσῃ τὰ βιβλία τοῦ Ἀριστοδήμου νὰ τραβήξῃ γιὰ τὸ σπίτι τῆς Ἑλπίδας. Ἦξερε πῶς ἐκεῖ δὲ θὰ βρῆ οὔτε βιβλία οὔτε χερσόγραφα. Μὰ πίστευε πῶς ἡ κόρη μὲ τὴν ἀνοιχτὴ καρδιά της θὰ τὸν γνώριζε ἀσφαλτα μὲ τὴν ψυχὴ τῶν Εὐμορφόπουλων. Ὅχι τοῦ περασμένου καιροῦ τοὺς Εὐμορφόπουλους παρὰ τοὺς τωρινούς. Καὶ λογάριάζε νὰ σμίξῃ τίς μελέτες του καὶ νὰ γράφῃ ἓνα ἔργο ποῦ νὰ ἀποδείξῃ στὸν κόσμον μιὰ γενιὰ μὲ ὅλες τίς ἀλλαγὰς ποῦ ἔκμαναν οἱ καιροί, ὡς τὰ σήμερα. Φανταζότανε πῶς ἓνα τέτοιο ἔργο ἂν ἔφτανε στὸ τέλος του, θὰ ἦταν ἀρκετὸ νὰ τιμήσῃ καὶ

νὰ δοξάσῃ κάθε σοφὸ τῆς ἐποχῆς του. Μὰ τώρα ἀναγκάστηκε νὰ τ' ἀφήσῃ ἢ νὰ τ' ἀναβάλλῃ. Γιὰ πόσον καιρὸ ποῖος τὸ ἔξερει;

—Κ' ἐγὼ λυποῦμαι ποῦ φεύγω· εἶπε στὸν Ἀριστόδημο, ὅταν τὸν ἀποχαιρέτησε. Μὰ νὰ ἔχετε πεποιθήσῃ πῶς καὶ ἀπὸ μακρὰ θὰ παρακολοῦθῶ τὴν ἀγαπημένη πατρίδα σας. Ἐκεῖνο ποῦ θὰ λάβω τὴν τόλμη νὰ σας συστήσω—καὶ νὰ ἔξερετε πῶς τὴ σύσταση τὴν κάνει ἀληθινὸς φίλος σας—εἶνε ν' ἀκούστε τὴ μάννα σας καὶ τὸ Δημητράκη. Φροντίστε ν' ἀγαπήσετε μὲ τὴν Ἑλπίδα. Εἶνε αἱμὰ σας, καθάριο αἱμὰ σας καὶ μὴ τὴν περιφρονεῖτε. Μ' ἐκεῖνη θὰ ζήσετε· ὄχι μ' ἐμὰς τοὺς ξένους.

Ἐκεῖνος τὸν εὐχαρίστησε γιὰ τὴ συμβουλή· μὰ στάθηκε ἐπιφυλαχτικὸς. Δὲν μπορούσε νὰ τοῦ τὸ ὑποσχεθῆ. Ἐχτιμοῦσε τίς γνώσεις καὶ τὴ μεγάλη του πείρα· ἀκολουθοῦσε ὅμως τὴν παροιμία τῆς γενιᾶς τοῦ· Ὅσα ἔερ' ὁ νοικοκύρης, δὲν τὰ ἔερ' ὁ κόσμος οὐλός. Ὡ διόβολε! τί ἀνκατώνεται αὐτὸς στὰ οἰκιακά του; Θὲς ἀπὸ τὰ πολλὰ παθήματα θὲς ἀπὸ τὴν ἀδυναμία τοῦ ὁ Ἀριστοδῆμος κατάντησε νὰ ὑποφιάζεται ὅλον τὸν κόσμον. Τοὺς γειτόνους του, ἀκόμα καὶ τοὺς φίλους του, δὲν τοὺς φανταζότανε παρὰ ἓνα κοπάδι ἀπὸ λύκους, ἔτοιμους νὰ χυθοῦν καὶ νὰ διαγομίσουνε τὸν τόπον του. Ὅσο τοῦ ἔδιναν ἦταν καλοὶ καὶ τοὺς ἀποθέωνε. Ἀμὰ ὅμως ἔκαναν πῶς θὰ κυττάξουν καὶ τὰ δικὰ τοὺς συμφέροντα τοὺς ἔβαζε στὸ βρισίδι. Ἐπίστευε ἀκλόνητα πῶς ἡ γενιὰ του ἦταν ἡ πιὸ ξεδιαλεγμένη τῆς γῆς κ' οἱ γειτόνοι του εἶχαν ὑποχρέωση νὰ δουλεύουν καὶ νὰ ἰδρώνουν γιὰ λογαριασμὸ της. Κ' ἐ-

πειδὴ αὐτὸ δὲ γινότανε συχνὰ ἐνόμιζε πῶς ὅλοι τὸν φτонуόσαν καὶ φρόντιζαν μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν ξεκάμουν.

Τὸ ἴδιο ἔπαθε τώρα μὲ τὸν Ἀλαμάνο. Ποιὸς μποροῦσε, σκέφτονταν, νὰ τοῦ ἐγγυηθῆ πῶς δὲν ἦταν πληρωμένος ἀπὸ τοὺς ἐχτροὺς του γιὰ νὰ τὸν σπρώξῃ μὲ τῆς σοφίας τὰ πλανόλογα σ' ἓνα τέτοιο γκρεμὸ ; Γιατὶ ἐσθιαία τί ἄλλο ἦταν παρὰ γκρεμὸς, γκρεμὸς καὶ ἀφανισμὸς τοῦ αὐτοῦ ποῦ τὸν συμβούλευε νὰ κάμῃ ; Ἄμα παραδεχότανε γιὰ αἷμά του τὸ γέννημα μιᾶς σκοτεινῆς καὶ ἀτιμῆς ἐποχῆς δὲν εἶν' ἀλήθεια πῶς θ' ἀτιμαζότανε καὶ ὁ ἴδιος ; Ἄμα σμίξῃ κανεὶς μὲ τὸ λωδιασμένο, δὲ θὰ λωδιάσῃ ; Μὰ τότε ποιὸς θ' ἀπλώσῃ νὰ τοῦ σφίξῃ τὸ χέρι ; Ὁ Θεομίστητος ἀφορμὴ γυρεύει γιὰ νὰ χύσῃ ἀπάνου του τὸ φαρμάκι. Τώρα στὰ καλά καθούμενα δὲν παύει νὰ τὸν διαβάλλῃ καὶ νὰ τὸν ἐρίξῃ ἐστίσιπτα. Πλαστογράφει τὴν ἱστορία του, ἀλλάζει τὴ γεωγραφία του, ἀρνιέται τὴ γενιά του, τὸν λέει ξενοπάτῃ στὸν τόπο του. Κάθε μεγάλος Εὐμορφόπουλος γίνεται μὲ τὰ στασιὰ Θεομίστητος· κάθε αἵματοποτισμένη γωνιά τοῦ μετοχιοῦ γίνεται μὲ τὸ ἔτσι θέλω δική του. Καὶ τὰ παλάτια τοῦ Χαγάνου, ποῦ φωνάζει ἀκόμη τὸ αἷμα τῶν Εὐμορφόπουλων, αὐτὸς σώνει καὶ καλὰ νὰ τὰ ὀνοματίσῃ δικὰ του. Φαντάσου λοιπὸν ἂν τοῦδινε καὶ τέτοιο πάτημα ! Θὰ σήκωνε τὸν κόσμον στὸ ποδάρι μὲ τίς φωνές του ; — Ποῦ βρέθηκε ἀπόγονος τοῦ Εὐμορφόπουλου αὐτὸς ὁ λωδιασμένος ; « Φυλαχθῆτε λέω νὰ μὴ σὰς πάρῃ μὲ τὰ φέμματα τὴν ἐλεημοσύνη σας ! » Καὶ τότε τί θὰ γινότανε ὁ Ἀριστόδημος ;

— Λοιπὸν κύριε Ἀριστόδημε· τὸ χέρι σας ; γιὰ τε-

λευταία φορά· τοῦ εἶπε ὁ Περαιχώρας μπαίνοντας στὸ γραφεῖο μὲ τὸ καπέλλο στὸ χέρι.

— Καὶ σὰς εὐχαριστοῦμε γιὰ τὴν τόση σας φιλοξενία ! ἐπρόσθεσε ὁ Γκενεβέζος ἀπὸ πίσω του.

— Ὡ κύριοι· ἐφιθύρισε ὁ Ἀριστόδημος, σκῶδοντας ταπεινότερα τὸ κεφάλι του. Λυποῦμαι πολὺ ποῦ χάνω τὴν πολυτίμη συντροφιά σας.

— Κ' ἐμεῖς τὸ ἴδιο, κ' ἐμεῖς τὸ ἴδιο· εἶπε ὁ Περαιχώρας· ποιὸς μπορεῖ νὰ φύγῃ ἀπ' αὐτὴν τὴ γῆ χωρὶς νὰ λυπηθῆ ; Νὰ λυπηθῆ ὅχι· νὰ δακρύσῃ θέλω νὰ εἰπῶ.

— Ἐδῶ σὲ κάθε βῆμα, ἐπρόσθεσε ὁ Γκενεβέζος, ἀκούαμε τοὺς λόγους τοῦ Δημοσθένους τοῦ Σωκράτους τὴ φιλοσοφία. Οἱ Κίμωνες, οἱ Μιλτιάδαι, οἱ Θεμιστοκλεῖς, ἐδάδιζαν ἐμπρὸς μας πάντοτε.

— Καὶ πάλι θὰ σὰς τὸ εἰπῶ καὶ πάλι καὶ πάντοτε, εἶπε ὁ Περαιχώρας· εἶσθε εὐτυχῆς ὅτι ἐγεννήθητε σ' αὐτὸ τὸν τόπο, ὅτι ἔχετε τισαύτους προγόνους.

— Ὅτι μιλεῖτε τὴν μελίρρουτον γλῶσσαν ἐκείνων· ἐπρόσθεσε ὁ Γκενεβέζος.

— Καὶ εἶσθε θεματοφύλακες τῶν λαμπρῶν στοχασμῶν τῶν ξανάειπε ὁ Περαιχώρας.

— Παρακαλῶ νὰ μὴ μὰς λησμονήτε εἶπε μὲ ταπεινοσύνη ὁ Ἀριστόδημος.

— Νὰ σὰς λησμονήσωμεν ! ἐφώνησε ὁ Περαιχώρας· Νὰ λησμονήσωμεν τὴν γῆν τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Περικλέους, τοῦ Αἰσχύλου ; Ἄ ! μὰς ἀδικεῖτε· νὴ τὸν Δία, μὰς ἀδικεῖτε πολὺ.

— Ὅχι, κύριε Ἀριστόδημε· ἐπρόσθεσε ὁ Γκενεβέζος· Ἡ κλεινὴ πατρίδα σας ἀπὸ βρεφικῆς ἡλικίας ἦτο στή

φαντασία μου· τώρα πού τήν ἐγνώρισα, βεβαιωθῆτε πῶς εἶνε καί στήν καρδιά μου.

— Καί γυρίζετε στόν τόπο σας, βέβαια; τοὺς ρώτησε μὲ διαταγμὴ ὁ Ἀριστόδημος.

— Ὅχι, ὄχι· ἀποκρίθηκε στεναζόντας ὁ Περαιχώρας· δὲν ἦρθε ἀκόμα ἡ ἐλλογημένη ὥρα· πλησιάζει, ἀλλὰ δὲν ἦρθε· ἔχουμε ἄλλο ἔργασία.

— Ὁ φίλος μου ἔλαβε διαταγὴ νὰ πάη στοῦ Πέτρου τοῦ Θεομίστητος κ' ἐγὼ στοῦ Βασίλη τοῦ Ζάρακα· εἶπε βιαστικὰ ὁ Γκνεβεζός.

— Ναί· εἶπε κι ὁ Περαιχώρας μαντεύοντας τὸ ἐξυφνισμὸ του. Ἔχουν, βλέπετε, κ' ἐκεῖνοι τὴ σημασία τους.

— Σημασία! ἐψιθύρισε ἀφαιρεμένος ὁ Ἀριστόδημος.

— Ἄ! ἀγαπητέ· εἶπε ὁ Περαιχώρας προσπαθώντας νὰ γελάσῃ. Πῶς φαίνεστε· ὅτι παίρνετε τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ μιὰ τῆς ὄψῃ! Μὰ ἔχετε ἄδικο, μεγάλο ἄδικο, σὰς βεβαιῶ. Ἡ ζωὴ εἶνε πολύμορφη καὶ κάθε μορφὴ τῆς ἀξιωμαλέτητος. Ἄλλοιῶς ἐξήσχετε σεῖς, ἄλλοιῶς ζοῦν τώρα ἐκεῖνοι. Ἐσεῖς βρῖσκεσθε στὸ τέλος, κ' ἐκεῖνοι στὴν ἀρχή. Μὰ κ' ἡ ἀρχὴ ἐκεῖνων ὅπως καὶ τὸ τέλος τὸ δικό σας εἶναι ἴσα γιὰ τὴ μελέτη μας.

— Τί σύγκριση! σκέφτηκε ὁ Ἀριστόδημος, ἔτοιμος νὰ δακρύσῃ.

— Ἄ! βέβαια, καμία σύγκριση· καμία βέβαια· βιάστηκε νὰ προσθήσῃ ὁ Περαιχώρας. Μὰ εἶνε, βλέπετε, νέοι, λαοί, ὅλως διόλου νέοι. Καὶ τὸ ξύπνημα τοῦ βρέφους εἶνε πολὺ σημαντικώτερο ἀπὸ τοῦ γέρου τὸ ψυχομάχημα. Κρίμα πού δὲν τὸ καταλάβατε ἀκόμα!

— Μπορεῖ ἔκαμε ὁ Ἀριστόδημος χωρὶς νὰ διώξῃ ἀπὸ τὸ μέτωπό του τὴ θλίψη. Ὅπως δὴποτε θὰ σὰς παρακαλέσω, ἐπρόσθεσε ζητιάνικα νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψῃ σας τὰ δικάϊά μας.

— Τὰ δικάϊά σας! τὰ δικάϊά σας! ἐφώνασε ὁ Περαιχώρας. Καὶ ποῖς μπορεῖ ποτε ν' ἀρνηθῇ τὰ δικάϊά σας! ποῖς τολμᾷ ν' τ' ἀμφισβητήσῃ· ποῖς εἶνε τόσο ἀμύητος νὰ τὰ λησμονήσῃ! . . .

— Αἱ περιγμηναὶ σας ἐξασφαλίζουν τὴ νίκη σας, νὰ εἰσθε βέβαιος· τοῦ εἶπε ὁ Γκνεβεζός σφίγγοντας τὸ χέρι του.

— Ὁ πνευματικὸς κόσμος εἶνε δικός σας· σὰς τὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε ὁ πνευματικὸς κόσμος εἶνε ἀναφίρετο κτήμᾳ σας· τὸν βεβαίωσε ὁ Περαιχώρας κάνοντας τὸ ἴδιο.

Ὁ Ἀριστόδημος παρηγορήθηκε. Ἐτρεξε πρὶν ἀπὸ κειοὺς στ' ἄλογα· ἔσφιξε τὰ χαλινάρια, ἐδοκίμασε τὰ σκαλόλουρα, τίς σέλες· τρόπο ἤθελε νὰ βρῇ γιὰ νὰ δεῖξῃ τὴν εὐγνωμοσύνη του. Ἐκεῖνοι ἄμαθοι ἀπὸ καβάλλα δυσκολεύτηκαν πολὺ νὰ βάλουν τὸ πόδι τους στὴ σκάλα. Ὁ Ἀριστόδημος παρουσίασε πρόθυμα τὸ γόνα του. Οἱ σοφοὶ ἀρνήθηκαν. Ἄ, μπά! δὲν εἶνε δυνατόν. Μὰ ὁ Εὐμορφόπουλος ἐπίμενε. Καθὼς ἔστεκε μὲ τὸ καπέλλο στὸ χέρι καὶ τὸ γόνα μπροστά, ἔλεγε πῶς ἔκανε δέηση. Οἱ σοφοὶ κατάλαβαν πῶς ἡ ἀρνήσή τους δὲν ἔκανε ἄλλο παρὰ νὰ μακραινῇ τὸν ἐξευτελισμὸ του, καὶ τὸν λυπήθηκαν. Πάτησε ὁ Γκνεβεζός πρῶτος καὶ γοργὰ κάθισε στὴ σέλλα. Μὰ δὲν ἔγινε τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸν Περαιχώρα· χοντρός καὶ ἀδέξιος ὁ καθηγητὴς μόλις ἀνέβηκε στὸ γόνα τοῦ Ἀριστόδημου· ἔγειρε νὰ

πέση. Ἀπὸ τὸ φόβο του ὅμως ἄπλωσε τὰ χέρια ὅπου τύχη κι ἀρπάχτηκε ἀπὸ τὰ μαλλιά τοῦ ἀρχαιολόγου. Ἐκεῖνος τὸν ἀγκάλιασε σφιχτά, τὸν σήκωσε ψηλά καὶ τὸν ἀπίθωσε στὴ σέλλα.

— Συγγνώμην. . . συγγνώμην. . . φαίνεται πῶς σὰς χτύπησα· εἶπε ὁ Περαιχώρας.

— Μπά, καθόλου. . .

Καὶ γιὰ νὰ κρύψῃ τὸν πόνο του, ἄρχισε τὰ γέλοια καὶ τοὺς μορφασμοὺς σὰν παλιάτσος. Σὺγκαιρα τὸν πήραν τὰ αἵματα κ' ἔφερε τὸ μαντήλι στὴ μύτη του.

— ὦ! σὰς μάτωσα λοιπόν! εἶπε μὲ θλίψη ὁ Περαιχώρας, προσπαθώντας νὰ κατεβῇ ἀπὸ τ' ἄλογο. Μὰ τί ἀδέξιος καβαλλάρης ποῦ εἶμαι!

— Παρακλιῶ, μὴν ἀνησυχεῖτε, δὲν εἶνε τίποτα, κύριε καθηγητά· εἶπε ὁ Ἀριστόδημος. Ἄλλως τε, σὰς βεβαιώνω, τὸ φταίξιμο δὲν εἶνε δικό σας. Μόνος μου ἐχτύπησα στὴ σέλλα. Νὰ ἔτσι. . .

Καὶ γιὰ νὰ τὸν πείσῃ κουτούλησε πάλε τὴ σέλλα δυὸ καὶ τρεῖς φορές δυνατά. Οἱ σοφοὶ δὲν πίστεψαν τοὺς ἰσχυρισμοὺς του, ἐγέλασαν ὅμως πολὺ μὲ τὴν εὐγένειά του.

— Δὲν εἶνε ἀνάγκη, δὲν εἶνε ἀνάγκη· εἶπε ὁ Περαιχώρας· σφουγγίστε τὸ αἶμα σας γιὰ τὸ Θεό!

— Μὰ τί ἔχουν τὰ διατάκκια μας; ἐρώτησε ὁ Γκενεβέζος ἀπορώντας· σὰν πολὺ φορτωμένα φαίνονται τ' ἄλογα.

— Δὲν ξέρουμε, ἀφεντικό· ἐμεῖς ἔτσι τὰ πήραμε ἀπὸ τὸ σπίτι, εἶπε ὁ ἀγωγιάτης.

— Μὲ συγχωρεῖτε ποῦ δὲ ζήτησα πρῶτα τὴ συγκατάθεσή σας· εἶπε συνεμπάινοντας ὁ Ἀριστόδημος. Μὰ

εἶχα πεποιθήσῃ πῶς σὰν καλοὶ φίλοι τῶν προγόνων μου δὲν θ' ἀρνηθῆτε νὰ μοῦ κάμετε τὴν τιμὴ νὰ δεχθῆτε μερικὰ ἐνθύμιά των. Ἐβαλα λοιπὸν στὰ δυσάκκια σας ἀπὸ ἓνα σπάνιο χειρόγραφο καὶ λίγα μάρμαρα ἀπὸ τίς ἀνασκαφές μας.

— ὦ! . . . ἔκαμαν σύγκαιρα κ' οἱ δυὸ ξαφνισμένοι. Μὰ εἰς ἐπεράσατε τὸν Ἀλκίνοο στὴ μεγαλοδωρία. Σὰς εὐχαριστοῦμε, σας εὐχαριστοῦμε πολὺ.

— Ἔτσι, ἐξακολούθησε ὁ Ἀριστόδημος θὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι οἱ πρόγονοι θὰ σας θυμίζουν καὶ λίγο τοὺς ἀπογόνους.

— Βεβαίως, βεβαίως· χαῖρε ἀπόγονοι τοῦ Λεωνίδα· — Λεωνίδα τοῦ ἐν Θερμοπύλαις! εὐχέθηκε ὁ Περαιχώρας κεντώντας τ' ἄλόγο του.

— Αἰ σικαὶ τῶν ἐνδόξων προγόνων σας νὰ εἶναι πάντα βοηθοὶ σας· εἶπε κι ὁ Γκενεβέζος.

— Ἀντιχαίρετε, κύριοι· εἶπε ὁ Ἀριστόδημος προσκυνώντας ταπεινότητα.

Τοὺς ἀκολούθησε μὲ τὸ μάτι κάμποση ὥρα καὶ σὰν τοὺς εἶδε νὰ τραβοῦν γιὰ τοὺς τόπους τῶν ἐχτρῶν του τὸν κυρίεψε ἀγανάκτηση. Ὁ καλπατιμὸς τῶν ἀλόγων ἦρθε σὰν χασκογέλασμα καὶ πλήγωσε τὴν περιφάνεια του.

Ὡς τόσο οἱ ἀνασκαφές προχωρούσανε στὸ μετόχι. Ἡ ἀξίνα μέρα μὲ τὴν ἡμέρα ἔδγανε εἰς τὸ φῶς ἀξιοτίμωτα θρήματα. Κάθε τί ποῦ χρησίμεψε στὴ ζωὴ τῶν ἀρχαίων Εὐμορφόπουλων καὶ κάθε τί ποῦ στόλιζε τὴ θανή τους, κοίτονταν ὀργιῆς τοῦ βάρθου καὶ πρόσμενε ὁπομονητικὰ τὸ σκαφτιά, σὰν τὴν κοιμάμενη βασιλοπούλα στὸ σκοτεινὸ τῆς πύργου τὸ βασιλόπουλο.

Ναοὶ καὶ θέατρα, σαρκοφάγοι καὶ σταμνιά, δακρυδόχοι καὶ ἀγάλματα κάθε λογῆς, θάμπωναν τώρα τὸν ἥλιο μὲ τὴν ἀμολόγητὴ χάρη τους. Κι ὁ Ἀριστόδημος βρισκόντανε σὲ ἀδιάκοπο μεθύσι. Αἰσθανόταν εὐγνωμοσύνη στὴν ἀξίνα, ὑποχρέωση στοὺς σκαφτιάδες, τυφλὴ λατρεία στὴ γῆ ποῦ τοῦ ἔδωκε τόσα καὶ τόσα προγονικά κειμήλια. Ἡ γῆ πρὸ πάντων μὲ τὴν ἀμετρὴ φροντίδα τῆς τοῦ σκλάβου τοῦ λογικοῦ. Πόσα καὶ πόσα δὲ μεταχειρίστηκε γιὰ νὰ φυλάξῃ στοὺς κόρφους τῆς τ' ἀπομεινάρια μιανῆς ζωῆς σβυσμένης ἀπὸ τὸν ἀγριο κατακτητὴ! Ἐκεῖνος πίστεψε πὼς μὲ τὴ ζωὴ ἔσθουσε καὶ κάθε ἰχνάρι τῆς. Ἐκεῖνη ὅμως ἔχει τὰ φύλαξε στὸ πείσμα τοῦ καὶ τώρα νά, τὰ παραδίνῃ στὸν ἀπόγονό του, ὅπως ἡ Αἴτνα τῆ φωνῆ τοῦ Ἐγκέλαδου. Τ' εἶνε τάχα ἡ χλόη, τὰ δέντρα, οἱ καρποὶ μπροστά σὲ τοῦτα ποῦ βγαίνουν ἀμβροσία γιὰ τὸ αἶσθημα τοῦ ἀνθρώπου; Κἂν τίποτα! Κ' ἐνοιῶθε κάποια ὄρμη νὰ γονατίσῃ νὰ φιλήσῃ τὸ χῶμα τὸ καλόβουλο, νὰ δείξῃ μὲ χίλιους τρόπους τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐγνωμοσύνη του.

Ὁ Κουτρομπῆς κ' οἱ ἄλλοι κολλῆγοι ἀναγκάστηκαν νὰ κάμουν τὸ θέλημά του. Ἀπὸ γεωργοὶ ἔγιναν μεροκαματάρηδες· ἄφηκαν τ' ἀλέτρι καὶ πιάσανε τὴν ἀξίνα. Πᾶσα ἡμέρα, ἀπὸ τὴν αὐγὴ ὡς τὸ βράδυ, ἄλλο δὲν ἔκαναν παρὰ ν' ἀνοίγουν γουδιά καὶ χαντάκια, νὰ φιλοκοσκινίζουν χῶματα. Μὰ δὲν τῶκαν μὲ ὄρεξή τους. Ὅταν βρισκόνταν μακριὰ ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ Ἀριστόδημου, δὲν ἔπαυαν νὰ κοροϊδεύουν τὴ δουλειὰ τους καὶ νὰ κλαίνε τὴ μοῖρά τους.

—Μὰ τὸ σταυρό, μοῦ φαίνεται πὼς κατάντησε χοῖρος· ἔλεγε σήμερα ὁ Μπαλαούρας μὲ σιχασιὰ στὸ δι-

πλανό του. Τί ὀργὴ Θεοῦ εἶν' τούτη, μωρὲ παιδί! τί ὀργὴ Θεοῦ! . . .

—Τί χοῖρος; δὲ λὲς γουροῦνι, συμπέθερε! Γουροῦνι καὶ κάτι χειρότερα. Ἐκεῖνο βρῖσκει τὸ ἐλάχιστο κάτι νὰ φάῃ καὶ στὴ βρώμα. Ἐμεῖς τί βρῖσκουμε;

—Πέτρες! ἀπάντησε ἄλλος ἀπόπερα· δὲ βλέπεις;

—Τρώγουνται οἱ πέτρες;

—Σὰ χάλασες τὰ δόντια σου στὴν κουρκοῦτη ποιῆς σου φταίει; Τῆρα ὁ Ἀριστόδημος ποῦ τᾶχει γερὰ πῶς τις ροκνάνει σὰν φτάζυμο.

—Τρώει πέτρες λοιπὸν τ' ἀφεντικό;

—Ἔτσι φαίνεται· πὼς ἄλλοιῶς θὰ ἐξηγήσῃς τὴν τρεμοῦρά του γιὰ δαῦτες; Δός του πέτρες καὶ παλιόχαρτα καὶ πᾶρ' του τὴν ψυχὴ.

—Οὔτε τὴν ψυχὴ του θέλω, οὔτε τὴ γνώση του. Τοῦτος, μωρὲ μάτια μου, φηλοκρατιέται.

—Καὶ γιὰ τοῦτο χαμηλοπέφτει.

—Κατάντησε μπαλόνι καὶ ἀρμενίζει στ' ἀνοιχτά. Ποῦ θέλει νὰ φτάσῃ κ' ἐγὼ δὲν ξέρω.

—Γένου καὶ σὺ μπαλόνι νὰ μάθῃς.

—Νὰ πάω ἀπόκοντα; Ἄ! δὲν τᾶχω σκοπό. Ἐδῶ ποῦ βρῖσκουμαι καλὰ βρῖσκουμαι. Πατάω γερὰ σὰ νᾶχω θεμέλια. Πατάω γερὰ καὶ βλέπω γερώτερα.

—Τί βλέπεις;

—Βλέπω πὼς τοῦτα δῶ ποῦ ξεθάπτουμε θᾶκαναν σ' ἄλλα χέρια τὸν καλύτερον ἀσθέστη. Βλέπω καὶ τὸ σπίτι μου χάρβαλο. Κι ἂν ἤμουν Ἀριστόδημος, θᾶδανα μὲ τοῦτον τὸν ἀσθέστη νὰ ξεγονατίσω τὸ σπίτι μου. Τάχα σὰν πέσῃ ἀπάνου μου τί θὰ κερδίσω μὲ τοῦτα; μόνο ποῦ θὰ τᾶχω συντροφιά στὴ θανή μου. Μὰ τί κρῶ

ποῦ θᾶναι νὰ ψυχομαχῆς μέσ' στὰ μάρμαρα ! Τὸ σολογιέμαι μονάχα κι ἀνατριχιάζω . . .

— Ἐ σὺ ἀποκτεῖ τοῦ φώναξε ὁ Κουτρομπῆς ἀσπληγῶς· πάψε πιά τις γρουσουζίες σου. Εἶνε τρόπος, λέω, καὶ τὸ σπῖτι νὰ ξεγονάτισης καὶ τὰ μάρμαρα νὰ φυλάξῃς. Κεφάλι χρειάζεται, κεφάλι καὶ τίποτ' ἄλλο.

— Μωρὸ πῶς φαίνεσαι πῶς δὲν εἶσαι Μορφόπουλος ! τοῦ φώναξε ἄλλος ἀπέκει.

— Μακάρι νὰ μὴν ἤμουνα· ξανάειπε ὁ Μπαλαούρας ἐπιμένοντας στὸ στοχασμὸ του. Ἄ στὸ διάβολο τέτοια ζωὴ· πότε νὰ κλείσῃ κανεὶς τὰ μάτια του γιὰ νὰ ἡσυχάσῃ !

— Μὴν τὸν λὲς τέτοιο λόγο, συμπέθερε, καὶ κολλάεσαι. Τί μᾶς φταί' ἡ ζωὴ νὰ τὴν ἀναθεματᾶμε· Καλὴ - καλὴ ἐμεῖς τὴν κάνουμε τέτοια· μοναχὴ τῆς δὲ γίνεται.

— Ἐμεῖς ; καὶ τί ἔχουμε νὰ κάνουμε μεῖς ! Ἐγὼ καὶ σὺ τί εἶμαστε ; Δουλευτάδες, σύνεργα ποῦ θὰ πῆ στ' ἀφεντὸς τὰ χέρια. Ἄλέτρι θέλει ; ἀλέτρι· ἀξίνα ; ἀξίνα· δαυλί ; δαυλί ; Μπορεῖς νὰ εἰπῆς ὄχι ;

— Πῶς ; ἄμα θέλω τὸ λέω.

— Γιὰ δὲν τῶπες ὡς τώρα ;

— Δὲν τὸ σκέφτηκα.

— Νὰ ἐγὼ ποῦ τὸ σκέφτηκα καὶ δὲν τὸ λέω.

— Εἶσαι μποῦφος τὸ λοιπόν.

Ἐκείνη τὴν ὥρα ἡ ἀξίνα ἔσκουξε κουφὰ σὰ νὰ φώναζε : « βρήκα ! ». Φῶς φανερὰ πῶς χτύπησε στὸ μάρμαρο. Οἱ σκαφτιάδες ἔγιναν γιὰ μιᾶς κίτρινοι σὰν τὸ θειαφοκέρι. Τῆ φωνῆ τῆς μάννας τους ν' ἄκουγαν ἀπὸ τὸ μνήμα δὲν θὰ χλώμιεναν ἔτσι. Ἄφτηκαν τῆ δου-

λειὰ τους καὶ τριγύρισαν ὅλοι τὸ λάκκο μὲ τὴν ψυχὴ στὰ μάτια. Ἐνα βαθὺ καὶ πολυάκριβο μυστικὸ τοῦς ἔδενε. Ὁ Κουτρομπῆς πρῶτος κ' ἔπειτα ὁ Μπαλαούρας κατέβηκαν φυλαχτὰ μέσα κι ἄρχισαν νὰ πετοῦν μὲ τις φοῦχτες τὰ χώματα. Τὴν ἴδια στιγμὴ φάνηκε μακρὰ κι ὁ Ἄριστόδημος. Ἐρχόταν ἀργὰ μὲ τὸ κεφάλι κάτω, ἀναμαλλιάρης κι ἀχνὸς σὰ νὰ γύριζε ἀπὸ κηδεῖα.

— Ἐσπασε ἡ μύτη σας ἀφεντικὸ ; τὸν ἐρώτησε μὲ σεβασμὸ ἓνας βλέποντας τὰ αἷματα.

— Μπά, δὲν εἶνε τίποτα· ἀποκριθῆκε μὲ φανερὴ μετριεφροσύνη ἐκείνος σφουγγῶντας τὴ μύτη του σὰν ν' ἀκρυθε τὰ παράσημά του. Νά, ἐκεῖνος ὁ Περαχώρας, δὲν ξέρεις τί ἀδέξιος καθαλλάρης ποῦ εἶνε ! Μὰ εἶνε σοφός ! μεγάλος σοφός ! Καὶ μᾶς ἀγαπάει, οὐ ! μᾶς ἀγαπάει φοθερά ! Ἄν μποροῦσε, λέει, θὰ ρχότανε νὰ πεθάνῃ στὰ χώματά μας.

— Γιὰ νὰ σὲ ματοχειλίζει συχνότερα· ἐμουρμούρισε ὁ Κουτρομπῆς ἀπὸ τὸ λάκκο.

Ὁ Ἄριστόδημος δὲν ἄκουσε ἢ κι ἂν ἄκουσε δὲν ἔδωκε προσοχὴ. Πῆδῆσε μέσα κι ἄρχισε νευρικὰ νὰ πετάῃ χώματα. Στὴν κατάστασιν ποῦ ἦταν ἔμοιαζε μὲ βρουκόλακα π' ἀνασκαλίξει τὸν τάφο τῶν γονιῶν του. Παιδεύτηκαν κάμποση ὥρα κ' οἱ τρεῖς τους· πέταξαν χώματα ἓνα σωρὸ. Οἱ ἄλλοι ἀπόξω τὰ πασπάτευαν, τὰ ζουλοῦσαν, τὰ λύχνιζαν καὶ γιὰ κάθε χαλίκι ἄνοιγαν συζήτηση. Κάποτε μάλιστα μεσαχειρίζονταν κ' ἐπιστημονικοὺς ὄρους. Κολακεύονταν νὰ δεῖξουν πῶς ἔνοιωθαν ἀπὸ ἀρχαιολογία.

Τέλος κατάφεραν νὰ ξεθάψουν ἓνα μαρμαρένιο ἄ-

γαλμα. Φαινόταν ἀλήθεια θαυμαστό καλλιτέχνημα. Ἦταν μιὰ γυναίκα μεγαλόκορμη, κατσουφισμένη καὶ φοβερή. Τὰ χεῖλη τῆς σμιχτά καὶ φουσκωτά, μοιάζανε μὲ σάλπιγγα ἑτοιμὴ νὰ τρανολαλήσῃ κατορθώματα. Τὰ ὀρθάνοιχτα μάτια τῆς προξενούσαν τρομάρα· τὰ σμιχτὰ φρύδια τῆς ἔρριχναν κάποια ἔγνοια στὸ ἀρμονικὸ σύνολό τῆς. Τὰ μαλλιά τῆς φουντωτά κ' ἐλευθερὰ εἴχανε τὸ θράσος καὶ τὸ θυμὸ πεινασμένων φειδιῶν. Τὸ ζερβὶ χέρι τῆς ἔλειπε· μὰ τ' ἀνασήκωμα τοῦ νώμου ἔδειχνε πῶς κάτι κρατοῦσε καὶ σὲ κάποιον τὸ πρόσφερε μὲ κίνημα προστγγῆς. Τὸ δεξιὸ στηριζότανε ἀπάνου σὲ σπαθὶ ποῦ ἔλειπε ἢ λεπίδα του. Ἐνα κομμάτι χούφτας κρατοῦσαν μόνον τὰ δάχτυλά τῆς.

— Ἡ Ἀρετοῦσα εἶνε! ἐφώνασε μὲ θαυμασμὸ ὁ Μπαλαούρας, μόλις τὸ εἶδε ὀλόρθο.

— Τί λές, συμπέθερε! εἶπε ἀναμπαίζοντάς τον ὁ Κουτρομπῆς· γιὰ γυναίκα τὸ πέρασες! δὲ βλέπεις ποῦ κραταῖνε σπαθί;

— Θὰ εἶνε ὁ Ρωτόκριτος, λέω· εἶπε ἄλλος σκαφτιάς.

Ὁ Ἀριστόδημος τοὺς ἔρριξε ἄγριες μαιτιές κ' ἔπειτα χμογέλασε.

— Τί λέτε, μωρὲ βλάκες; τοὺς εἶπε. Τί Ρωτόκριτος καὶ Ἀρετοῦσα! Εἶνε ἡ Δόξα μας· ἡ ἀθάνατη Δόξα μας!

— Μπά, ἡ Δόξα! εἶπε ὁ Μπαλαούρας στραβοστομοιάζοντας κριμα!

— Ἀλήθεια κριμα! εἶπαν κ' οἱ ἄλλοι.

— Μὰ θαρρῶ, ἀφεντικό, τῇ Δόξῃ τὴν ἔκαναν πάντα μὲ φτερά οἱ παλιοὶ μας· εἶπε θαρρετὰ ὁ Κουτρομπῆς, λοπιμμένος γιὰ τὴν ἀπάτη του.

— Μὲ φτερά ναί· εἶπε ὁ Ἀριστόδημος παίρνοντας θέση διδάχου· μὰ ὁ παπούς μου τῆς τάκοψε γιὰ νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ μείνῃ πάντα μαζί μας.

— Καὶ τὸ κατάφερε;

— Ἡ ἱστορία λέγει ὅχι· μὰ ἐγὼ δὲν τὸ πιστεύω. Ἡ Νίκη μὰς ἔφυγε· ἡ Δόξα ὅμως μένει καὶ θὰ μὲνῃ στοὺς αἰῶνες δική μας. Ναί· εἶνε ὠραῖο, εἶνε τέλειο καλλιτέχνημα!

Χύθηκε ἀπάνου στ' ἄγαλμα, τ' ἀγκάλιασε σφιχτὰ καὶ τοῦ φίλησε μὲ πάθος τὸ κρῶ μῆτωπο.

— Γιὰ σένα τοὺς χαρίζω κάθε ἀληθινὴ δόξα· ἐπιθύρισε τρυφερὰ κυττάζοντας τὸ μάρμαρο. Ποῦ εἶσαι τώρα, Περσχωρά, Γκενεβέζο, Ἀλαμάνο! ἐφώνασε ἀπλόνοντας τὸ χέρι του. Καλὰ κάματε καὶ φύγατε· πολὺ καλὰ. Τοῦ Κρούμου τὸ ποτήρι καὶ τοῦ Σαράφωφ οἱ μαχαριὰς πρέπουν καλύτερ' ἀπὸ τοῦτο στή σοφία σας... Ἐλάτε, παιδιὰ! εἶπε γυρίζοντας στοὺς σκαφτιάδες· στὸ νῶμο καὶ σπιτί· δὲ θέλουμε ἄλλο γῆρεμα σήμερα· μὰς φτάνει ἡ Δόξα...

Τράβηξε μπροστὰ μὲ τὸ κεφάλι ὀλόρθο, ἀκατάδεχτος πιά στή γῆ καὶ τοὺς κατοίκους τῆς. Τὸν ἀκλόυθησε ὁ Κουτρομπῆς καὶ ὁ Μπαλαούρας συζητώντας, ἀκόμη γιὰ τὸνομα τοῦ ἀγαλμάτου. Πίσω οἱ σκαφτιάδες ἔφερναν τὸ βαρὸ μάρμαρο, τρικλίζοντας καὶ ἀγκομαχώντας. Γύρω καὶ πέρα τὸ ἡλιοφθήμενο χῶμα ἄχνισε καὶ λαύριζε σὰν τὴ στέρφα γῆ τῆς Ἀφρικῆς.

— Μητέρα!.. μητέρα!.. ἔδρα νὰ ἰδῆς μητέρα! ἐφώνασε ὁ Ἀριστόδημος καθὼς πλησίασε στὸ σπιτί· στή φέρνω τέλος πάντων!

Δὲν εἶχε ἀμφιβολία πῶς κ' ἐκείνη θ' ἀναγάλιαζε

γιὰ τὸ γῆρεμά του. Τὸ σπῖτι ὅμως ἔμεινε κλειστὸ καὶ ἔρημο. Ἀμέσως πάγωσε. Ἄθελα θυμῆθηκε τὸ κρανίον ποῦ ἤρθε τὴν αὐγὴ σὲ μιὰ σαρκοφάγον· ἓνα κρανίον γομνὸ καὶ ἄδειο μὲ τὸ γέλιο στὰ δόντια του. Προχώρησε στὴν πόρτα, χτύπησε, τὴν ἔσπρωξε δυὸ τρεῖς φορές· μὰ ἡ πόρτα ἔμεινε σφαλιστή. Κότταξε τριγύρω του χωρὶς νὰ ξέρω τι γυρεύει καὶ εἶδε ἄξαφνα τὸ κλειδί σὲ μιὰν ἄκρη. Καὶ ἐκεῖνο εἶχε κάποιον γέλιο ἀπάνω του. Γελοῦν λοιπὸν καὶ τ' ἄψυχα μαζί του; Ἔσκυψε μὲ θυμὸ, ἄδραξε τὸ κλειδί, τῶρα στὴν κλειδαρότρυπα, ἄνοιξε.

—Μητέρα! φώναξε μὲ δλότρευμη φωνή.

Ἔτρεξε στὴν κρεββατοκάμαρα, στὴ σάλα, στὸ δωμάτιό του, στὸ μαγεριὸ. Κατέβηκε τρεχάτος στὸ κατώι, ἔφαξε στὴν αὐλὴ, στὸ κοτέτσι.

—Μάννα! ξαναφώναξε δυνατώτερα.

Πουθενὰ ἀπόκριση. Τὸν ἔπιασε ἀποκαρωμάρα. Ἔκλεισε τὴν πόρτα σιγὰ καὶ γύρισε στὸ δωμάτιό του· ἔπασσε, παρὰ κάθισε στὸ γραφεῖό του, ἔβαλε τὸ κεφάλι στὰ χέρια καὶ μπῆκε σὲ σιγή.

Τὶς ἄλλες μέρες ποῦ ἦταν ἀφωσιωμένος μὲ τὴ συντροφιά τῶν σοφῶν καὶ τὶς ἀνασκαφὲς δὲ λογάρισε καθόλου τὴν ἀπουσία τῆς μάννας του. Γυναίκεια πείσματα, εἶπε, θὰ περάσουν. Τώρα ὅμως ποῦ δὲν εἶχε σὲ ποιὸν νὰ μεταδώσῃ τὴ χαρὰ του ἀνησύχησε. Ἦταν ἀλήθεια τὸ λοιπὸν! Τὸ εἶπαν καὶ τῶκαμαν: Ἡ μάννα του ἔφυγε· ὁ ἀδερφός του τὸ ἴδιο. Καὶ ποῦ πῆγαν; ποῖς ξέρει. Τὸ θέβαιο εἶνε πῶς ἔφυγαν, τὸν παράτησαν, δὲ θέλουν νὰ ζοῦν μαζί του· δὲ θέλουν νὰ τὸν ἔξορουν οὔτε νὰ τὸν ἀκοῦν! Μὰ γιατί; γιατί αὐτὴ ἡ

συφορά; Τί κακὸ ἔκαμε; σὲ τί τοὺς ἔβλαψε; Καλὰ ὁ ἀδερφός του· τέτοιος ποῦ ἦταν, καλὰ ἔκαμε καὶ ἔφυγε. Ἄν ἔμεινε, ἐμπόδιο θὰ τοῦ ἔφερνε καὶ τίποτ' ἄλλο. Ὡρα του καλή! Μὰ ἡ μάννα του· ἡ γλυκεῖα, ἡ πονετικὴ, ἡ ἄγια του μαννοῦλα! Πῶς ἔκαμε καὶ ἄφηκε ἔρημο τὸ παιδί της! Πάντα ἦταν καλή, περιποιητικὴ, ἀφωσιωμένη σὲ δαῦτον. Καὶ ἐκεῖνος τὸ ἴδιο· λόγο δὲν τῆς γύρισε ποτέ, παράπονο δὲν τῆς ἔκαμε. Ἡ ἀγάπη του δὲν ἦταν ἀπὸ κείνες ποῦ ἔχουν τὰ παιδιά στὴ μητέρα τους. Ἦταν λατρεία φανατικοῦ στὴ θρησκεία του. Ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια κάθε σκέψη του σ' ἐκείνη τὴν ἀφιέρωσε. Πῶς νὰ τὴν ἰδῇ εὐτυχισμένη καὶ δοξασμένη, καμάρι τῶν φίλων, ἀγάθη τῶν ὀχτρῶν τῆς. Ἀκόμα καὶ οἱ τωρινοὶ κόποιοι του γιὰ κείνη γίνονταν. Νὰ δεῖξῃ στὸν κόσμον τὴ σειρὰ τῆς· νὰ τὴν θαυμάσουν καὶ νὰ τὴν προσκυνήσουν οἱ αἰῶνες. Μὰ ἐκείνη ἀντὶ νὰ τὸν συντρέμῃ στὸν ἀγῶνα, τὸν ἄφησε μάρμαρο, εἶνε ἢ δὲν εἶνε ν' ἀπελπίζεται κανεὶς!

—Γιατί, μαννοῦλα μου, γιατί; ἐφθύρισε παραπονεμένα.

Σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ τήραξε γύρω του. Πίστεψε πῶς θὰ λάθαινε ἀπάντητη. Μὰ τίποτα τὸ σκοτάδι βασιλεψε μέσα στὸ δωμάτιο. Οἱ βιβλιοθήκες διαγράφονταν στὸν τοῖχο πρὸς μὲν καὶ τοῖς ἀδερφούς· σὲν πένθημα παραπετάσματα. Τὰ κεφαλοκόλωνα, οἱ λήκυθοι, τὰ χερσίσματα, μὲ τὴν ὕγρασία καὶ τὸ χῶμά τους, ἔβγαζαν ὀσμὴ ἀνυπόφερτη σὲν ἔσβαμμένα κόκκαλα. Καὶ αὐτὸ τὸ ἀγαλμα τῆς Δόξας τὸν ἀναγούλιζε. Σηκώθηκε βιαστικὰ καὶ ἄνοιξε τὸ παράθυρο. Ἐξω χαμόφεγγε ἀκόμη. Ὁ ἥλιος βασιλεψε, μὰ ἡ φεγγαροδόλη του ἔβαφε

χρωτὰ καὶ μενεξεδένια τὰ σιννεφάνια. Ἡ βρῦση τῆς αὐτῆς μουρμούριζε συγκρατητὸ καὶ βαθύ παράπονο. Τ' ἀνθισμένο ἀγιδόκλημα κ' οἱ τριανταφυλλίαι ἔχουναν ἄρωμα δυνατὸ καὶ τοῦ πείραζαν τὰ νεῦρα. Ἀντίκρου τοῦ ἡ μουριά μετὰ τὰ κλαδιὰ ὀλόρθα καὶ ἄτρεμα τὰ φύλλα τῆς, ἔμοιαζε σθυσμένο μανουάλι ἀπάνω στὸν τάφο τῶν πάππων του. Πέρα κι ἀπόπερα μαυρειδερὰ ἀπλώνονταν τὰ χτήματα μετὰ τοὺς φράχτες, μετὰ τις φυτιές, μετὰ τὰ σπίτια καὶ τὰ μαντριά τους. Ὅλα μαυρειδερὰ σὺν τῷ ἄπλωσε καλόδουλη κυρὰ ἢ νύχτα τὸν πέπλο τῆς γιὰ νὰ κρύψη τὸ μυστικὸ τῆς Πλάτης. Ποιὸ μυστικὸ; θὰ πῆς. Τ' ἄγιο καὶ τ' ὀλοφάνερο. Μάντεψε τώρα κι ὁ Ἀριστόδημος πῶς κάτω ἐκεῖ φύτρα καὶ φύλλα καὶ καρποὶ ἀναπιάνονταν, χυμοὶ ἔτρεχαν, χρώματα καὶ μύρα ζυμώνονταν κ' ἡ μάνα Φύση ἐτοίμαζε ἀκούραστη τὰ λούλουδα καὶ τὰ πούλουδα. Φωνὲς ἔδβαιναν ἐκεῖθε, γέλοια καὶ χαρχάτουρα, κάπου τραγοῦδι, ἄλλοῦ ξεφαντώματα.

—Ἡ ζωὴ ξεχειλίζει σὺν τὸ γάλα ἀπὸ τῆς μικρομάνας τὸν κόρφο· ἐπιθύρισε μελαγχολικά. Ξύπνησε, μικρομάνα, τὸ παιδί σου καὶ κλαίει· ξύπνησε!

Γύρισε στὸ δωμάτιο μ' ἀποστροφή. Ἡ μοναξιά τοῦ φαίνονταν μεγαλειότερη καὶ πιὸ ἀδάσταγη τώρα. Ἐρριξε τὰ μάτια στὸ μετόχι του κι ἀνατρίχιασε. Τὸ σαμμένο χῶμα ἀσπρολόγαε. Ἀνάμεσα στοὺς σωρούς, τὰ χαντάκια ἔχασκαν σὺν τάφοι ὀρθάνοιχτοι. Ἀπὸ πᾶνω τοὺς ἀνάθευαν τὰ σκοτάδια μετὰ σιγαλὸ καὶ κρῦο ἀνάδεμα. Κάποτε φωσφορισμὸς ἔδβαινε· κάποιον ἀσπροκίτρινο φῶς ἄρπαζαν τὰ μάτια του καὶ τῶχαναν ἀμέσως. Ἀναθε κ' ἔσδωνε κ' ἔφτανε στὴν φυγὴν τοῦ σὰ νεκρο-

σήμασμα. Μὴν εἶνε τάχα κ' ἐκεῖνο προγονικὸ λείψανο; σκέφτηκε. Μήπως μαζί μετὰ τὰ ἔργα τῆς τέχνης θάφτηκε κ' ἐκεῖνο ἐκεῖ καὶ τώρα βγῆκε νὰ τοῦ φωνάξη: «πιάσε με!» Καὶ τί νῆσαι τάχα; τί νῆσαι; Μήπως τὸ πνεῦμά του τὸ δυνατὸ, μήπως ἡ φυγὴν τοῦ ἡ μωριοπρόσωπη; Κι ἂν ἦταν τ' ἤθελε; Προσῆλωσε τὰ μάτια του καλὰ τέντωσε τὰφτιά του. Σείστηκε φύλλο· γρόλλος ἔτριξε. Ὁ Ἀριστόδημος ἀνατρίχιασε. Μιλοῦνε λειπόν; Μιλοῦνε. Καὶ τί λένε; Ἀκούμπησε στὸ παράθυρο, βγῆκε ὁ μισὸς ἔξω καὶ τήραξε περίεργα τὸ σκοτεινὸ μαγνάδι τῶν λάκκων. Τὸ φεγγάρι πρόβαλε ξαφνικὰ πίσω του κ' ἔχυσε φῶς κάτασπρο στὴν ἀπλωιά. Ὅλογορα τὰ ξεριζωμένα κορμόδετρα, τὰ κούτσουρα τῶν ἀμπελιῶν, τὰ στάχυα, τὰ κωλορρίζα τοῦ καπνοῦ, οἱ ἐλιές καίτονταν πτώματα. Τὸ μετόχι ἔμοιαζε μ' ἀνθρωπομακελειό. Μαῦρα αἵματα τρέχανε, χάσκανε πληγές, ἄτριξαν σπασμένα κόκκαλα, φοβέριζαν τὸν οὐρανὸ γροθιὲς σφιγμένες· χαρχάλευαν σπασμοί, τάραζαν τὴ σιγαλιὰ βόγγοι. Ἡ γῆ ἀνάδινε ὀλοθε ὀσμὴ σαπίλας. Ἡ ὀσμὴ ἐκεῖνη τοῦ φάνηκε παραξένη. Σήκωσε τὰ μάτια μ' ἀηδία· μὰ τότε πάγωσε. Καταμεσῆς στὸ μετόχι καὶ στὴ θύση ποῦ ἄγαιε πρὶν ὁ γεροπλάτανος, ἕνας ἦσκιος ἄτριξε γονατιστὸς σὰ συντρίμμα ταφόπλακας. Ὁ ἦσκιος φίλησε μ' εὐλάβεια τὸν πεσμένο κορμό· ἔπειτα σηκώθηκε βιαστικά, γύρισε τὰ μάτια ὀλόγορα καὶ κούνησε ἀργὰ τὸ κεφάλι σὰ νᾶκλαιγε τὴν τόση καταστροφή.

—Μάνα! φώναξε δυνατὰ ὁ Ἀριστόδημος, ἀπλώνοντας τὰ χέρια.

—Ἦταν ἴδια ἢ κυρὰ Πανώρια· ἡ κορμοστασιά, τὸ

μέτωπο, τὸ βλέμμα ἐφάνερωναν πὼς ἦταν ἐκείνη. Δὲν ἔδωκε ὅμως ἀπάντησιν εἰς τὴν φωνὴν τοῦ γιοῦ της. Οὔτ' ἔδειξε πὼς τὸν ἄκουσε.

—Μαννοῦλα, ἔλα πίσω! δὲ μ' ἀκοῦς! ἔλα πίσω, μαννοῦλα! . . . ξαναφώναξε δυνατώτερα.

Καὶ σὺγκαιρα ἔτρεξε εἰς τὴν πόρτα, τὴν ἀνοίξε νὰ κατεβῆ γιὰ νὰ τὴν καλοδεχτῆ. Στὸ κατώφλι ὅμως στάθηκε ἀποσβολωμένος. Ἡ κορμωστασιά τῆς μάννας του εἶχε γίνῃ θεόρατη· εἰς τὴν γῆν τὰ πόδια της καὶ [τὸ κεφάλι εἰς τὸν οὐρανόν. Κι ἀνάμεσα εἰς τὰ χυτὰ μαλλιά της σιγοτρέμανε τ' ἀστέρια. Τοῦ ἔρριξε μιὰ μικτὰ πονετικὴ, ἓνα χαμόγελο γεμάτο ἀπὸ συγχώρησιν καὶ ἄξφρα ἀβύστης.

—Καὶ πάλι φεύγεις καὶ πάλι! εἶπε ὁ Ἀριστόδημος· πνιγμένος εἰς τὰ δάκρυα.

ΣΤ'

Τὴν αὐγὴν σὰν ἐύπνησε ὁ ἀρχαιολόγος τοῦ κάστηκε πὼς ἦταν δέκα χρόνια γεροντότερος. Δὲν εἶχε δύναμιν νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὸ κρεβάτι. Ὅχι δὲν εἶχε δύναμιν, ἀλλὰ τῶδρισκε ὅπως διόλου περιττό. Τί εἶχε νὰ κάμῃ τάχα; Νὰ διαβάσῃ; Δὲν εἶχαν νόστα τὰ βιβλία του. Νὰ ἐργασθῆ; Ὅχι! πολὺν καιρὸν θὰ κάμῃ νὰ πατήσῃ εἰς τὸ χτήμα. Ἐκεῖνο τὸ χτεσινοδράδιον θέαμα πλάκωσε μὲ πάγον τὸν ἐνθουσιασμό του. Ἐμμεῖς λοιπὸν ἀνασκελωμένοι εἰς τὸ κρεβάτι μὲ τὰ μάτια ὀρθάνοιχτα καὶ ἀκίνητα σὰν ὑπνωτισμένοι. Τὸ ἀγινὸ φῶς χυνότανε φόφιον ἀπὸ τὰ παράθυρα καὶ τοῦ ἔλειγε τὰ σωθέματα λερά, σὰν κουρελόπανα. Ἀπόξω οὔτε φωνή, οὔτε θόρυθος. Μόνον τῆς βρύτης τὸ μουρμούρισμα ἔφτανε μέσσα μονότονον καὶ τοῦ ἔφερνε λιποψυχία. Ὅχι νερό· τὸ αἷμα τῆς καρδιάς του ἔχυνε ἀπ' τὸν κρονοῦ τῆς ἡ βρύσης.

Ἀλήθεια· πολὺ ἄχαρο εἶν' ἔτσι τὸ σπῆτι! Ἄλλοτε μόλις ἀνοίγε τὰ μάτια του, ἄκουε τὸ ἀλαφρὸν περπάτημα τῆς κυρᾶ Πανώριας, τὸ πασπάτεμά της ἔδω καὶ ἐκεῖ, εἰς τὴν φωνή της. Ἐκραζε «πτοῦ! . . .» εἰς τὰ ὀρνίθια

κ' ἔτρεχν ἀπὸ τὶς τέσσερες ἄκρες τῆς αὐλῆς μὲ φτεροκοπήματα καὶ κακχάρισματᾶ σὰ νὰ τῆς φώναζαν «φτάσαμε! . . .» Πᾶ! πᾶ! . . . πᾶ! . . . σκούζανε τὰ πακπιά, σαλεύοντας τὸ στρουμπουλὸ κορμὶ ἀπάνου στὰ ποδαράκια τους, λὲς καὶ διατάζαν: «μὴν ἀπλώση κανεὶς στὸ φαγὶ μας!» Μπερδεύονταν ὅμως πολλὰ καὶ ἀνασκελώνονταν στὸ δρόμο σὰν ἀσκοτῆρια. Γλοῦ! . . . γλοῦ! . . . οἱ διάνει πρόβαιναν μεγαλόπρεπα, κινῶντας ἐπαναστατικὰ τὸ κόκκινο λειρὶ τους, μὲ φανερὴ πρόθεση νὰ τσαλαπατήσουν ὅλα τὰ πάντα. Χί! . . . χί! . . . σφύριζαν ἀνόητες οἱ χῆνες, τινάζοντες ξέμακτρα τὶς μύτες τους νὰ μυρισθοῦν, ἐνῶ τὸ φαγὶ κοίτονταν στὰ πόδια τους. Τσί! . . . τσί! . . . τσί! . . . τὰ κλοσοποῦλια ζητιανεύοντας λίγο πίτουρο, ἀπομεινάρη τῆς ἀχορταγιάς τῶν μεγάλων. Καὶ τέλος κοῦ! . . . κοῦ! . . . κοῦ! . . . πλάκωνε βαρυπατώντας ὁ κόκκορας — ὁ κόκκορας ὁ κουρσάρης καὶ ὁ δαμαστής ὅλης τῆς γειτονιάς. Κ' ἦταν σὲ ὅλα του ἀξιοπρεπὸς στῆ στάση του, σὲ βᾶδισμα, σὲ λάλημα καὶ στῆ μκτιά του. Ἀκόμα σὲ φαγὶ του τέτοιος φαινότανε. Δὲν ἔδειχνε πείνα οὔτε ἀχορταγιά. Τάπ! . . . τάπ! . . . ἐρράμφριζε τ' ἀραποσίτη κ' ἔπειτα φήλωνε τὸ κεφάλι του καὶ βίγλιζε τὴν τάξη στοὺς ὑποταχτικούς του. Ἄμα ἔδλεπε κανένα σερνικὸ ν' ἀρπάξη τοῦ θηλυκοῦ τῆ τροφῆ· χυνότανε σὰ μπόρα στῆ μέση καὶ ὁ ἀδικητῆς ἄλλαζε δρόμο πρὶν δοκιμάση τὴν ἀσπλαχνὴ μύτη του. Καὶ συχνότερα, ἀπλώνοντας ριπίδι τὸ ἕνα του φτερό, ἔφερνε γύρω τὴν ἀγαπημένη του, νταῆς παρασάνταλος καὶ κούτσῆρος τῶν πουλιῶν μεθυσμένος. Καὶ ἡ κυρὰ Πανώρια ἢ μαννοῦλά του, ὀρθὴ ἀμέσῃ μεσα στὸν πεινασμένο λαὸ τῆς, σκόρπιζε πρόθυμα τὴν

τροφῆ, καλόδουλη καὶ γελαστὴ σὰν τὴν Κυρὰ τῆ Φύση ποῦ σκορπᾶ γιὰ ὅλους τὰγαθὰ τῆς. Τώρα ποῖς ξέρει τί νὰ κάνουν κ' ἐκεῖνα; Σὲ τί ἀνοπομονησία θὰ βρίσκωνται ποῦ δὲν βλέπουν ἀκόμη νὰ προβάλλῃ ἡ τροφοδότρα τους. Ἄκου πὼς τσιμποῦν καὶ χαργαλεύουν τὴν πόρτα! Τῆ μύτη, τὰ φτερά, τὰ νυχποδάρια τους ὅλα τᾶχουν σὲ κίνηση. Ποῖς φαντάζεται πὼς ν' ἀλοχτᾶ ἢ πείνα στὰ σωθικά τους καὶ τὰ βάνη νὰ μαδιῶνται μετὰξὺ τους, ὥστε νὰ ἰδοῦν τ' ἀγαπημένο χέρι ν' ἀπλώθῃ ἀπάνω τους! Κακόμοιρα! ποῦ ν' ἄξεραν πὼς δὲ θὰ τὸ ἰδοῦν πιά αὐτὸ τὸ χέρι! Ποῦ νὰ φανταστοῦν τῆ μοῖρα ποῦ τὰ περιμένει! Αὔριο-μεθαῦριο θὰ τὰ σκορπίση ἢ πείνα μετὰ στὸ χωριό· θὰ τρέξουν ἀπ' αὐτὴ σ' αὐτὴ καὶ ἀπ' ἀχειριῶνα σ' ἀχειριῶνα γιὰ κᾶνα ψίχουλο. Καὶ τότε; Κλαίγῃ τα τότε; Ἄλλα θὰ πᾶνε ἀπὸ τὰ πετροβολήματα τῶν παιδιῶν καὶ ἄλλα ἀπ' τὸ λεπίδι καμιάς χωριάτισσας! Νὰ τὸ κακὸ ποῦ γίνεται στὸ σπίτι σὰ λειψὴ ἢ νοικοκυρὰ! . . .

— Ἔτσι σῶνει τὸ νοικοκυριό· σκέφτηκε ὁ Ἀριστόδημος μὲ πίκρα.

Τ' ἄρσεε τώρα νὰ μένη σ' αὐτὴν τῆ θέση καὶ νὰ κλωθογυρίζῃ στὸ νοῦ του τὴν ἴδια σκέψη. Ἄρχιζαν νὰ τὸν τέρπουν τὰ μελαγχολικὰ συναισθήματα. Τὸ πείραγμα καὶ τ' ἀφόρμισμα τῆς πληγῆς του, τοῦ προξενόσε πόνο καὶ σύγκαιρα εὐχαρίστηση. Μὰ ἐκεῖνη τῆ στιγμή ἀκούστηκε χτύπος δυνατὸς στὴν πόρτα, σὰ ν' ἄπεσε κορμὶ τρεχάτο ἀπάνω τῆς. Ἀμέσως ἔπειτ' ἄρχιζαν χτυπήματα πεισματικὰ καὶ ἀνυπόμονα.

— Ποῖς; ἐρώτησε ὁ Ἀριστόδημος ἀπὸ τῆ θέση του.

— Ἄνοιξε!

- Τί θές ;
 — Ἄνοιξε σ' ἐξω ἐπρόσταξε ἢ φωνή λαχανιάζοντας.
 Ἡ μάννα σου . . ἢ κυρά Πανώρια . . .
 — Ἔ ;
 — Πέθανε.
 — Πέθανε !

Ὁ Ἀριστόδημος ἔμεινε ξυλιασμένος στο στρώμα του. Πέθανε ; ἀλήθεια ; Καί γιατί !

Ἄξαφνα πήδησε ὀρθός, ἔτρεξε μισόγυμνος στήν πόρτα. Ἐνα χωριατόπουλο φάνηκε στο κατώφλι, βγάζοντας ἀφροὺς ἀπὸ τὸ στόμα του.

— Τ' εἶπες μωρέ ; τὸ ρώτησε ὁ Ἀριστόδημος ἐλπίζοντας νὰ ἀκούσῃ διαφορετικὴ ἀπάντησιν.

— Ὁ Δημητράκης μ' ἔστειλε νὰ σοῦ εἰπῶ : ἡ κυρά Πανώρια πέθανε . . ἢ μάννα σου, λέει, πέθανε.

— Πότε.

— Ψὲς βράδυ . . κοντὰ στο σούρουπο . . .

— Ἀλήθεια ;

— Νά, μὰ τὸ σταυρό !

Ἐσκοψε ἔκαμε δυὸ βήματα μέσα, ἄρπαξε μὲ τὰ χέρια τὸ κεφάλι καὶ ρίχτηκε στο κρεβάτι βογγώντας. Τὸ χωριατόπουλο ἄνοιξε τόσα τὰ μάτια του. Ἐπειτα σιγὰ καὶ ἀνάλαφρα τραβήχτηκε στή σκάλα, τὴν κατέβηκε σὰ τέσσερα κ' ἔκλεισε τὴν ξώπορτα πίσω του. Στὸ χτύπο ξαφνίστηκε ὁ Ἀριστόδημος· γύρισε τὰ δακρυσμένα μάτια του καὶ δὲν εἶδε τὸ χωριατόπουλο. Θυμῆθηκε πῶς δὲν τὸ ρώτησε ποῦ πέθανε ἢ μάννα του. Μπορεῖ στο σπίτι τῆς Ἐλπίδας· μὰ δὲν ἦταν καὶ βέβαιος. Πήδησε, ἔτρεξε στὴν πόρτα, βρέθηκε στὴν ἀσπλή.

— Παιδί ! . . παιδί ! . . ἔβαλε τίς φωνές.

Ποῦ παιδί ! Ἐπρεπε νὰ βγῆ ἔξω γιὰ νὰ μάθῃ. Πλύθηκε-ντύθηκε γοργά. Δύο πόντοι τοῦ σφάζανε τὴν καρδιά. Ἡ λύπη ποῦ ἔχασε τὴ μάννα του κ' ἢ ντροπὴ ποῦ πέθανε ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆς. Ὁ ἄντρας τῆς παιδεύτηκε νὰ τὴν σπιτώσῃ καὶ ὁ γιός τῆς τὴν ἐσπίτωσε ! Τί καταφρόνια στὴ γυναῖκα τοῦ Εὐμορφόπουλου νὰ πεθάνῃ σὲ ξένα χέρια.

Τὴν ὥρα ποῦ κατέβαινε τὴ σκάλα νὰ σου ὁ πάρεδρος τοῦ χωριοῦ μὲ τὸ δικαστικὸ κλητῆρα. Ἐρχονταν συζητῶντας καὶ οἱ δυὸ καὶ γελῶντας ποῖς ἔξερει γιατί. Μόλις ὅμως τὸν εἶδαν, σοβαρεύτηκαν καὶ ὁ πάρεδρος μὲ θλιμμένη φωνὴ τοῦ εἶπε σφίγγοντας τὸ χέρι του.

— Τὸ μάθαμε . . . ζωὴ σὲ λόγου σου· ἦταν καλὴ γυναῖκα ἢ μακαρίτισσα.

— Ζωὴ σὲ λόγου σου τοῦ εἶπε καὶ ὁ κλητῆρας.

— Ναί . . . εὐχαριστῶ· ἐψιθύρισε ὁ Ἀριστόδημος.

— Εἶνε ἀλήθεια λυπηρό· μὰ τί νὰ γίνῃ ; τοῦ ξανάειπε ὁ πάρεδρος, κοιτάζοντάς τον μὲ τὰ μικρὰ καὶ πονηρὰ ματάκια του· ἀτὰ ἄχει ὁ κόσμος. Πέθανε στο σπίτι τῆς Ἐλπίδας ναί, τὸ μάθαμε· προτίμησε τὸ μικρότερό τῆς γιό. Ἔ, ἔτσι εἶνε οἱ μαννάδες· τὴ μοιράζου καὶ τὴν ἀγάπῃ τὴ μοιράζου. Καὶ ὄχι· σὰν ἀνθρώπων· σὰ θεοί, σὰ θεοί· σ' ἄλλον περισσότερη, σ' ἄλλον λιγώτερη. Μὰ τί νὰ γείνη ; Ἦταν καλὴ γυναῖκα ἢ ἀγιοχώματη· καλὴ γυναῖκα ! Μήπως πηγαίνετε στὴν κηδεῖα ;

— Ναί· ἐκεῖ πάω· ἀποκρίθηκε στενοχωρημένος ὁ Ἀριστόδημος.

— Πηγαίνετε, πηγαίνετε· μὴν ἐμποδιζώστε καθόλου·

μὰ καθόλου. Ἔρμεις θὰ κάνουμε τὴ δουλειά μας. Τί νὰ γίνη; αὐτὰ ἔχει ὁ κόσμος· ἄλλοι πεθαίνουν κι ἄλλοι γεννιῶνται. Ἐέρτε, οἱ ὄχτῳ ἡμέρες ἔληξαν καὶ θὰ κάμω κατάσκεση.

—Κατάσκεση! εἶπε πισωπατώντας ὁ Ἀριστόδημος.

Τώρα θυμήθηκε πῶς ἐδῶ κι ὄχτῳ ἡμέρες τοῦ κοινοποίησαν τὴν τελευταία προθεσμία ποῦ δίδει τὸ Δικαστήριο στὸ χρεωφειλέτη. Μὰ οὔτε τὴ διάδατε οὔτε τὴ θυμήθηκε ὡς σήμερα. Ποῦ νὰ δώση προσοχὴ σὲ τέτοια μικροπράγματα!

—Ναί, κατάσκεση τοῦ ξανάειπε ὁ κλητήρας· εἶνε γιὰ τὸ χρέος τοῦ κύρ Κουρδουκέφαλου. Μὰ μὴν ἐμποδίζωστε διόλου, σὰς παρακαλῶ. Θὰ τὰ κάνω ὅλα στὴν ἐντέλεια· νὰ εἶστε ἤσυχος. Ἔσεῖς πηγαίνετε στὴν κηδεῖα τῆς μάννας σας.

—Ναί, πηγαίνω· κάμτε ὅπως ξέρετε.

Ἦ Ἀριστόδημος ἔφυγε βιαστικά, λὲς καὶ τὸν ἀπόλυσαν ἀπὸ τὰ σίδερα. Ἦταν ἀνυπόμονος νὰ ἰδῆ τὴ μάννα του. Ἦ θάνατός της τὸν ξάφνισε σὰν κάτι παράδοξο κι ἀφύσικο.

—Ἄς ὄφεται· ἔλεγε κάθε σιγμὴ στενάζοντας.

Κι ὁ στεναγμὸς μαζί μὲ τὸ στοχασμὸ του τὸν ἀλάφρωσαν γιὰ καλὰ. Εἶχε τὴν πεποίθησιν πῶς ἡ μάννα του ἐπλάσθηκε κ' ἦταν ἀληθινὰ ἀθάνατη. Οὔτε ἀρρώστια, οὔτε φόνος, σκοινὶ - παλοῦκι, ὅτι κι ἂν μεταχειρίζονταν τὰ παιδιὰ της εἶτε οἱ ξένοι ἐναντίον της, ἦταν ἱκανὰ νὰ τὴν πεθάνουν. Ἦν πέθανε τώρα, δὲν ἦταν αἷτιος αὐτός, ὄχι. Αὐτὸς σὲ τίποτα δὲν ἔφταιγε. Ἦ ἀληθινὸς φταίστης ἦταν ὁ Δημητράκης μὲ τὴ λιγομυαλιά καὶ μὲ τὰ πείσματά του. Αὐτὸς ὁ μισοπάλα-

θος, ὁ ἀγράμματος, ὁ προδότης! Καὶ τί ἔκαμε; τὴν πῆρε μαζί του καὶ νά! τὴν πέθανε. Ἦν ἔμενε στὸ σπίτι της, θὰ ζοῦσε ἀκόμα! . . . Καὶ τὴ θέση τῆς λύπης πῆρε τώρα τὸ μῖσός του· μῖσος κι ἀποστροφὴ γιὰ τὸν ἀδερφό του.

Ἦτσι πῆρε τὸν ἀνήφορο κ' ἔφτασε λαχανιάζοντας στὸ σπίτι τῆς Ἐλπίδας. Μὰ τὸ σπίτι δὲν ἔδειχνε καθόλου πῶς εἶχε λείψανο. Τὰ πορτοπαρέθυρά του ἦταν ὀρθάνοιχτα καὶ μπαινόβγαῖνε ὁ ἥλιος σὰ χρυσοφορέμενος γαμπρός. Στὴν ἀλὴ μελισσολόι ὁ κόσμος· ντόπιοι καὶ ξένοι ἀνάκατα. Γιατί μέσα στὸ χωριὸ καὶ σ' ἄλλα περίγυρα δὲν ἦταν ἄνθρωπος ποῦ νὰ μὴν ἤξερε τὴν κυρὰ Πανώρια. Ἦ ἄλλος ἀπ' ἀκουή κι ἄλλος ἀπὸ ἰδεῖ ὅλοι τὴν ἤξεραν κι ὅλοι τὴ λάτρευαν. Κ' οἱ ὄχτροί της ἀκόμα—ὄχι δικοί της παρὰ τ' ἀντρός καὶ τῶν παιδιῶν της ὄχτροι—κ' ἐκεῖνοι δὲν εἶχαν κακὸ λόγο γιὰ δαύτη.

Ἦ κρεββατοκάμαρα τῆς Ἐλπίδας ἔγινε νεκρικός θάλαμος. Καταμεσῆς ἡ κυρὰ Πανώρια ξαπλωμένη στὴν κάσσα της· δὲ φαινότανε παρὰ τὸ πρόσωπό της. Τὸ ἄλλο σῶμά της ἦταν σκεπασμένο ἀπὸ χίλιων εἰδῶν λουλούδια καὶ βότανα. Κάτι μεγάλα καὶ κόκκινα τριαντάφυλλα, κάποιες ὠχρόδερσες μοσκιές καὶ ρόδα ἀπριλιάτικα, ἔζωναν τοὺς τίμιους λαγόνες της, σὰν οὐράνιο τόξο. Κάτω οἱ μυρτιές καὶ οἱ βιόλες καὶ παρακάτω τὰ δαφνόκλαδα ψήλωναν καὶ θέρειναν, λὲς καὶ βρῆμαν ἐκεῖ τὴν ἀληθινὴ πατρίδα τους. Μὰ στὸ χλωμόδροσο πρόσωπό της κάθονταν ἀνάλαφρα ὁ πόνος κ' ἡ θλίψη τοῦ χωρισμοῦ. Γιὰ κείνη ὄχι· ἀλλὰ γιὰ κείνους ποῦ ἄφινε. Ζερβόδεξα κοντὰ στὸ κεφάλι της, κάθονταν σταυ-

ροπόδι ὁ Δημητράκης κ' ἢ Ἑλπίδα. Κάθονταν ἀκουμπώντας στήν παλάμη τὸ πρόσωπο καὶ κυττάζοντας τὴν προσεχτικά, σὰ νὰ πρόσμεναν τὰ λόγια της. Ἐπίσης ξερόδδεξα στὰ πόδια της κάθονταν ὁ γέρο Μαλαματένιος κ' ἢ γριά του σκυφτοὶ κι ἀμίλητοι, σὰ νὰ κρατούσαν τὴ σκεπὴ ἀπάνου τους. Ἡ Ἑλπίδα ἔλεγε τὸ μοιρολόδι της σιγὰ καὶ ταπεινά, σὰ βρυσόδλα ποῦ κλαίει τὴν ἔρμιά της μέσ' στὸ δάσος. Τὰ λόγια της ἤταν ἀπλὰ καὶ συνειθισμένα· μὰ τοὺς ἔδινε τέτοιο αἶσθημα ἢ λαλιά της ποῦ τᾶκανε οὐρανοκατέβαρα. Ὁ πόνος πάλαιθε μὲ τὸ πάθος καὶ τὸ πάθος μὲ τὸ θρίαμβο μέσα τους. Καὶ κάθε φορά ποῦ τέλειωνε ὁ στίχος, τὸ γέριχο ἀντρόγυνο ἔβγαζε κάποιο στέναγμα βαθὺ κι ἀτέλειωτο, λὲς κι ἀνάσκινε ὁ Κάτου κόσμος.

— Ὠχ—ὦχ! ὠμένανε! . . .

Γύρω στὴ νεκρὴ κάθονταν οἱ τρανοὶ ἕνας κ' ἕνας. Ὁ Χαγᾶνος μὲ τὸ γιό του· ὁ Βασίλης ὁ Ζάρακας, ὁ Μητρος ὁ Γλάμης κι ὁ Θεομίσητος. Ἀνάμεσά τους κάθονταν ὁ Περachώρας κι ὁ Γκενεβέζος καὶ πίσω ἀπ' τὸ Δημητράκη, σκυφτὸς πρὸς τὴν Ἑλπίδα ὁ Ἀλαμᾶνος. Ἦταν ὅλοι συναγμένοι ἐκεῖ, ἐπίτημα ντυμένοι, σοβαροὶ στὰ καθήκοντά τους.

— Νεκρὴ εἶνε, καὶ θαρρεὶ κανεὶς πῶς κοιμάται· εἶπε ὁ Χαγᾶνος σιγανὰ στὸ διπλανό του.

— Ὅπως ἢ ζωὴ της ἦταν ὕμνος στὴ Δημιουργία, ἔτσι κι ὁ θάνατός της εἶνε ὕμνος στὸ Χάρος· ἐπρόσθεσε ὁ Περachώρας.

— Ἄν εἶν' ὁ Χάρος νὰ στολιζῆ ἔτσι τὸ θάνατο, βέβαια ὁ θάνατος εἶνε προτιμότερος ἀπὸ τὴ ζωὴ· ἐσυμπέρανε ὁ Βασίλης ὁ Ζάρακας.

— Τὴ βλέπει κανεὶς καὶ νομίζει πῶς ἄμα κρυφθῆ στὴ γῆ θὰ κρυφθῆ κι ὁ ἥλιος μαζί της· εἶπε ὁ Μητρος ὁ Γλάμης.

— Ἦταν στὴν ὅλη Δημιουργία κάτι ἀπὸ τὰ πιὸ σημαντικά καὶ δοξασμένα μέρη της κ' εἶνε φόβος μὲ τὸν ἀφανισμό της νὰ χαλάτῃ τώρα κι ὁ κόσμος· ἐψιθύρισε μὲ θλίψη του ὁ Γκενεβέζος.

Ὁ Θεομίσητος δάγκωσε τὰ χεῖλη του. Δὲ θὰ πάθουν πιὰ αὐτὰ τὰ λιθανίσματα σ' ἕνα κουφάρι! Ὁ φθόνος μὲ τὸ φόβο ἔσμιγαν καὶ βατάνιζαν τὴν ἀράθουμη ψυχὴ του. Καὶ νεκρὴ ἀκόμα τὴν ἔτρεψε τὴν κυρὰ Πανώρια. Βέβαια δὲν πίστευε πῶς μπορούσε νὰ ξαναζήσῃ. Τὸ θετικὸ μυαλό του δὲν πίστευε στὰ φαντάσματα. Ἡ ζωὴ της ὅμως εἶχε ἀκόμα ἐπιρροὴ στὴν κοινὴ συνείδηση κ' ἦταν κακὴ δικλοποδιά στὴν προδοί του.

— Ψε! . . . εἶπε κουνώντας τὸ κεφάλι· μεγάλη μάννα, ἀλήθεια· μὰ τί παιδιὰ ἔκαμε! . . .

Ὁ Ἀλαμᾶνος γύρισε καὶ τὸν κύτταξε μὲ περιφρόνηση. Οὔτε κι ὁ θάνατος, λοιπόν, δὲ στόμωνε τὸ μίσός του! Μὲ τὴ θαυμαστὴ ἐπιμονὴ του κατώρθωσε ὁ Ἀλαμᾶνος νὰ τὰ ἐσάξῃ ὅλα στὴν πατρίδα του καὶ νὰ τρέξῃ πάλι στὸ μεγάλο του σκοπὸ. Ἔτυχε ἀπάνω σὲ ψυχολογικὸ γὰ τὴν ὑπόθεσή του. Τὸ ψυχολογικὸ, ὁ θάνατος, τὸ πένθος, οἱ ἐτοιμασίες ὅλα ἦταν γιὰ τὴ σκέψη του φηφίδες ποῦ τοῦδειχναν μιὰ θαυμαστὴ καὶ μεγάλουπρηπη εἰκόνα. Σκυφτὸς ἄκουε τὸ μοιρολόγι τῆς Ἑλπίδας κ' ἐνοιωθε τὸ πνευμά του νὰ γυρίζῃ μέσα στὰ χερσόγραφα τῶν παλιῶν Εὐμορφόπουλων.

— Ἐγὼ σὲ βεβκιώνω, εἶπε ἄξαφνα μὲ φαρμάκι στὸ

Θεομίσητο, πῶς καὶ τὰ παιδιὰ ἔχουν τὴν ψυχὴ τῆς μάνας τους. Τὸ μόνο κακὸ εἶνε πῶς δὲν ξέρουν ἀκόμα τὸν τρόπο γιὰ νὰ τὴ φανερώσουν. Νά, γιὰ πρόσθετε δὲ σοῦ φαίνεται πῶς ἡ Ἀντρομάχη κλαίει τὸν Ἐχτορά της ;

Μάννα μ', νὰ σὲ ρωτήσουμε καὶ νὰ μᾶς μολογήσῃς, Τίνος ἀφίνεις τὰ κλειδιά ἀπὸ τ' ἀρχοντικό σου ;

Ρώταγε παρκαπονετικά ἡ Ἐλπίδα. Ἐκείνη τὴ στιγμή φάνηκε στὴν πόρτα ὁ Ἀριστόδημος. Μόλις πάτησε τὸ κατώφλι θέλησε νὰ πέση καὶ ν' ἀγκαλιάσῃ τὸ φέρετρο.

— « Μάννα, μαννοῦλά μου γλυκειά ! » τοῦ ἦρθαν οἱ λέξεις στὰ χεῖλη. Κρατήθηκε ὅμως μόλις εἶδε τοὺς ξέτους. Σκέφτηκε πῶς ἔπρεπε νὰ φανῇ ἐπιφυλαχτικός, σοβαρός, ἐπίσημος μπροστὰ τους. Μέσα του ὑπόφερε πολὺ κατώρθωσε ὅμως νὰ σφίξῃ τὸν πόνο του. Ἐβγαλε τὸ καπέλλο του, προχώρησε, στάθηκε κοντὰ στὸ λείψανο καὶ σταύρωσε τὰ χέρια.

— Κεῖσαι λοιπὸν νεκρά, ὦ μητρ Θεῶν καὶ κοιτίς ἡμιθέων ! εἶπε ἄξαφνα μὲ βροντερὴ καὶ ἄτρεμη φωνή. Ναι κεῖσαι ! ἐπρόσθεσε κατεβάζοντας στὸ λείψανο τὸ χέρι του καὶ κοιτάζοντας ἀδυστηρὰ ὄλους. Καὶ ἐκεῖνοι οὔτινες ἐδύθισαν τὸ ἐγχειρίδιον ἐντὸς τῆς τιμίας σου πλευρᾶς ἕστανται νῦν ἐνώπιόν σου προσπεπασσαλευμένοι καὶ εὐτελεῖς ὡς παῖδες λαθροχειροῦντες. Ἀλλὰ κίτοι νεκρά ζῆς, ναι ζῆς ἀθάνατος καὶ ἀπὸ τοῦ ἀδαμαντίνου βάρου τῆς ἀθανασίας σου περιφρονεῖς ὡς ἐμπρέπει τοὺς δολοφόνους καὶ τοὺς τυμωρούχους σου !..

Ἔτσι ἐξακολούθησε τὸ λόγο του γιὰ πολὺ ἀκόμη ὁ Ἀριστόδημος. Τὸ προσιώνιο ὄπλο τῆς γενιᾶς του εἶχε τώρα στὰ χέρια του καὶ πίστευε μ' ἐκεῖνο νὰ σαρώσῃ

τοὺς ἐχτροὺς του. Κ' ἦταν ὄλοι ἐχτροὶ του ἐκεῖ μέσα ὁ Χαγάνος, ὁ Γλάμης, ὁ Ζάρακας, ὁ Θεομίσητος. Κι ὄχι μόνον αὐτοὶ ἀλλὰ καὶ οἱ παλιοὶ φίλοι του. Ὅσο τοὺς ἔβλεπε νὰ ἀθῶνται μαζί μὲ τοὺς ἐχτροὺς του καὶ νὰ συνομιλοῦν σκυφτά καὶ μπιστεμμένα, τόσο ἀναθε ἡ φιλοποφία του. Ἦθελε νὰ τοὺς δεῖξῃ μὲ τὸ λογο το ποιοὶ ἦταν ἐκεῖνοι καὶ ποῖος ἦταν αὐτός. Ἀρχισε λοιπὸν νὰ ὑμολογῇ τὴ γενιά του. Εἶπε γιὰ τοὺς Εὐμορφόπουλους, γιὰ τὴν καταγωγή, γιὰ τὴ δόξα, γιὰ τὴν τέχνη τους. Ὅ,τι κατόρθωμα σημαντικό ἀπὸ χιλιάδες χρόνια εἶχε ἡ γενιά τὸ ἀνάφερε μὲ βροντὴς καὶ πάταγο. Ὅχι μόνον τὰ σημαντικὰ μὰ καὶ τὰ ἐλάχιστα. Τ' ἄρπαζε στὸν καταρράχτη τῆς πολυλογίας του, τὰ φήλωνε στὰ μεσοῦρανα, τᾶλλεγε δυσκολόβρετα στὴν παγκόσμια ἱστορία. Ἐμακάριζε τὴ μητέρα ποῦ εἶχε τὴν τιμὴ νὰ γεννήσῃ τέτοια παιδιὰ καὶ συγχαίροτανε τὰ παιδιὰ ποῦ εἶχαν τύχη νὰ γεννηθοῦν ἀπὸ τέτοια μητέρα. Προσκαλοῦσε τοὺς προγονικοὺς ἦττιους νὰ παρασταθοῦν περίλυποι στὴν κηδεῖα της. Τὰ μάτια του δὲν εἶχαν δάκρυα οὔτε τὸ πρόσωπό του συγκίνηση. Ἀχινοβολοῦσε ὄλος ἀπὸ χαρὰ καὶ περηφάνεια. Τὰ χέρια του γρονθοκοποῦσαν τὸν ἄερα, σὰ νὰ πάλευε μὲ ἀόρατο δαίμονα.

— Ὑμνεῖ τὴ μητέρα του ἢ ρητορεύει ; ἐφιθύρισε στ' ἀπὲ τοῦ Γκενεβέζου ὁ Περὰχώρας.

— Εἶνε φυσικό του ἀποκρίθηκε μὲ τὸν ἴδιον τρόπο ἐκεῖνος. Χρειαζέται, νὰ σοῦ εἰπῶ, λίγη ἰλαρότητα. Τὸ μωρολόγι τῆς Ἐλπίδας μούσφιξε τὴν καρδιά.

Ἡ θλίψη τώρα εἶχε φύγει ἀπὸ τὸ νεκρικό θάλαμο σὰν πουλάκι φοβισμένο. Τὸ αἶσθημα ὑποχώρησε στὰ

λόγια. Δὲν ἦρε θέση νὰ τρυπώσῃ παρὰ στὰ στήθη τῆς Ἑλπίδας καὶ τοῦ Δημητράκη. Οἱ ξένοι μ' ἓνα στεναγμὸ ἔδγαλαν καὶ τὸ βάρος ἀπὸ πάνω τους. Σήκωσαν τὸ κεφάλι, κύτταζαν προσεχτικὰ τὸ ρήτορα καὶ τὰ πρόσωπά τους δείχνονταν γαληνεμένα σὰ νὰ μὴν ἔγινε τίποτα.

Δὲν ἦταν ὅμως ἔτσι καὶ τὰ δυὸ παιδιὰ. Ἡ Ἑλπίδα μὲ τὸ κεφάλι σκυμμένο στὴ νεκρὴ φαινότανε βυθισμένη στοὺς κόσμους τοὺς δικούς της· οὔτε πρόσεχε οὔτε ἄκουε τὸ λόγο. Ὁ Δημητράκης ὅμως εἶχε ἄλλες σκέψεις.

Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ εἶδε σιὸ κτώφλι τὸν Ἀριστόδημο ἐμάντεφε τὸ σκοπὸ του· ὁ θυμὸς του ἄναψε. Δὲν ἔφθτανε ποῦ τὴν πέθανε μὲ τίς ἀμυαλιές του· ἦρθε καὶ νὰ τὴν ρεζιλιέσῃ! Μὰ βαστάχτηκε· χαμήλωσε στὸ λείψανο τὸ κεφάλι καὶ φρόντιζε νὰ μὴ βλέπῃ καὶ νὰ μὴν ἀκούῃ τὸ ρήτορα. Ἦταν ὅμως ἀδύνατο. Ὁ Ἀριστόδημος ἔλεγε κ' ἔλεγε κ' ἔδειχνε πῶς δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ τελειώσῃ. Καὶ τὰ λόγια του ἔκαναν στὸ Δημητράκη ὄλως διόλου ἀντιθετὴ ἐντύπωση ἀπ' ὅ,τι ἔκαναν στοὺς ἄλλους ἀκροατές. Τὸν συγκινοῦσαν γιατί ἦταν τέτοια, μωρὰ κι ἀνάξια γιὰ τὸ θέμα ποῦ εἶχαν. Ποίος μπορούσε ἀλήθεια νὰ φαντασθῇ πῶς ἡ γυναῖκα τοῦ Εὐμορφόπουλου θὰ εἶχε ἓνα τέτοιον ἐπικήδειο; Καὶ ἡ σκέψῃ ἐκείνη, πολὺ θλιβερότερη ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ ἔφερε δυνατὸ λυγμὸ κ' ἔπεσε ἀπάνω στὸ λείψανο.

— Ἀχ! μαννοῦλά μου!... μαννοῦλά μου!...

Ἐκείνη τὴ στιγμὴ τελείωσε κι ὁ Ἀριστόδημος τὸ λόγο του. Ἐρριξε βλέμμα γιομάτο περιφρόνηση στὸν

ἀδερφό του κ' ἦρθε καὶ στάθηκε μπροστὰ του ψιθυρίζοντας:

— Ἀνάξιε!

Οἱ ἀκροατές σηκώθηκαν μονόγνωμοι κ' ἦρθαν νὰ συγχαροῦν καὶ νὰ συλληθηθοῦν τὸν Ἀριστόδημο.

— Εὐχαριστῶ... εὐχαριστῶ... ἀπαντοῦσε στὸν καθέναν ἐκεῖνος, σφίγγοντάς τους τὰ χέρια. Ξέρετε· ἠθέλησα νὰ πλησιάσω τὸ δαιμόνιον ὕφος τοῦ Περικλέους, εἶπε μπιστευμένα στὸν Περσχωρὰ.

— Καὶ νὰ σὰς εἰπῶ τὸ κατωρθώσατε· τοῦ εἶπε μὲ πιπικρὸ χαμόγελο ὁ Γκενεθέζος.

— Ἀλήθεια! ἐφώνησε ὁλόχαρος ἐκεῖνος· ὦ! μὲ κολακεύετε, μὲ κολακεύετε πολὺ... εὐχαριστῶ!

Κανεὶς ὅμως ἀπὸ τοὺς τόσους ἀκροατές δὲν μπόρεσε νὰ καταλάβῃ τὰ λόγια του. Ἐκεῖνο τὸ «εὐχαριστῶ» ἦταν τάχα γιὰ τὰ συλλυπητήρια ἢ γιὰ τὰ συγχαρητήριά τους;

Ζ'

—Ποῦ θὰ πῆ, μωρὲ γυναίκα, μιᾶσάμε τοὺς Ὀθριοὺς στὴν κακοτυχία· εἶπε ὁ γέρο Μαλαματένιος στὴ γριά του, ἀπιθόνοντας κάτω ἓνα πόδι ἀργαλειοῦ.

—Φτοῦ τσ' ἀντίχριστους! μὴ μοῦ τοὺς μελετάς! φώναξε κείνη ἀγαναχτησμένη. Σὲ κλό σου γέρο! Τί σοῦρθε κ' ἐπιασες νὰ μᾶς παρομοιάτης μὲ τσ' ἀλάδωτους! . . .

—Τ' ἔπαθα λέει! τ' ἔπαθα! Καὶ τί ἄλλο μᾶς μένει νὰ πάθουμε; Ἐχω ἀκουστὰ πῶς κ' ἐκείνους τοὺς κκορρίζικους ἔτσι τοὺς τυραννοῦσαν. Τσ' ἄρπαξε ὁ ἔβνας ἀπὸ δῶ καὶ χῶπ! στὴ Βαβυλῶνα. Τσ' ἔπαιρνε ἄλλος ἀπὸ κεῖ χῶπ! στὴ Δαμασκὸ. Ἐρχόταν τρίτος χῶπ! πάλε στὰ Γεροσόλυμα. Ἀπὸ τὸν Ἄννα στὸν Καγιάρφα ποῦ θὰ εἶπῃ. Τὸ ἴδιο καὶ μεις. Τῆ μιὰ φορά ὁ Χαγάνος μᾶς παίρνει ἀπ' τὸ καλόδι μας καὶ μᾶς ρίχνει στὸ σπίτι τῆς Ἐλπίδας. Τώρα μᾶς παίρν' ἡ Ἐλπίδα χῶπ! στὸ σπίτι τοῦ Μορφόπουλου. Νὰ τί θὰ εἶπῃ νὰ ζῆ κανεὶς πολλὰ χρόνια! Ἄ, μὰ τὸ φωμάκι· τῆ βάρθηρα τέτοια ζωή . . .

—Μὰ τώρα δὲν ἔχει πιά νὰ μᾶς κουνήσῃ κανεὶς ἀπὸ κεῖ.

—Κανεὶς! δὲν ἔχει νὰ μᾶς κουνήσῃ κανεὶς! τί λὲς ἀραχλῆ;

—Ἐκεῖτὸ ποῦ σοῦ λέω· τώρα θὰ ἡσυχάσωμε γιὰ καλὰ.

—Γιὰ καλὰ; Βέβαια, σὰ νάχῃς δίκιο· Ἀπὸ κεῖ θὰ φύγομε μὲ ξένα πόδια.

—Τί; καθάλλα;

—Ναῖσις· καθάλλα στὸ ξυλάλογο· σὰ νὰ λέμε στὴν κάσσα. Ἐσχασες, βλέπω, τὸ στερνὸ σου ταξεῖδι.

—Ὄ! . . . ἔκαμε ἡ γριά μ' ἀνατριχίλα, βάζοντας μπροστὰ τὸ χέρι τῆς γιὰ νὰ διώξῃ τὸ κακό.

—ὦ, διάτανε! τὸ φοβᾶσαι βλέπω τὸ θάνατο σὰ νὰ ἡσούνα χίλιω χρονῶ. Μὰ στὴν πίστη μου σοῦ λέω ἔχεις ἄδικο, γριά! Ἐχεις μεγάλο ἄδικο. Ἐκεῖ νὰ ἰδῆς σπίτι μιὰ βολά. Θεμέλιο δὲν ἔχει καὶ θεμελιωμένο εἶνε· κλειδωνιὲς δὲν ἔχει καὶ κλειδωμένο εἶνε. Οὔτε Χαγάνος ἔρχεται νὰ σὲ νοχλήσῃ, οὔτε Μορφόπουλος, οὔτ' Ἐλπίδα. Ἄν καὶ νὰ σοῦ εἶπῶ τὴν ἀλήθεια, γιὰ τὴν Ἐλπίδα πρόθυμα θὰ βασανίζομουν καὶ στὸν τάφο . . . Μὰ σοῦ δίνω τὸ λόγο μου, μωρὴ γριά· ἂν εἶνε τυχερὸ σου καὶ πᾶς πρώτῃ, θὰ σοῦ χτίσω ἓνα σπίτι ὄχι καὶ καλῆτερο . . .

—Ὄ, καὶ μένε! πάψε πιά τίς σαχλαμάρες κ' ἀνάγκασε. Δὲ βλέπεῖς ποῦ μᾶς πῆρε ἡ νόχτα!

—Σαχλαμάρες . . . σαχλαμάρες . . . μὰ τί ὀργὴ Θεοῦ τοῦτος ὁ κόσμος! καὶ τὴν πιὸ φανερὴ ἀλήθειαν τὴ συχαινεται! . . .

Ὁ γέρο Μαλαματένιος σήκωσε πάλι στὸ νῶμο τὸν ἀργαλειὸ καὶ πῆρε τὸν κατήφορο. Σήκωσε κ' ἡ γριά του τὸ μπόγο κι' ἄρχισε νὰ κατεβαίνῃ τρικλιζοντας κι' ἀγκομαχώντας.

Ἡ Ἑλπίδα μετακόμιζε τώρα ὀριστικά στὸ σπίτι τοῦ Εὐμορφόπουλου. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποῦ πέθανε ἡ κυρὰ Πανώρια ἀλλάξαν πρόσωπα καὶ πράματα. Μὰ πιὸ πολὺ ἀλλάξε ὁ Ἀριστόδημος. Πρῶτα ὁ θάνατος τῆς μάννας του κ' ἡ ἐρμιά του μέσα στὸ σπίτι· ἔπειτα ἡ χρηματικὴ στενοχώρια τὸν ἔφεραν κάπως σὲ θεογονασία. Ἐβαλε μεσῖτες στὸ Δημητράκη γιὰ νὰ κατεβῆ στὸ χωριό, νὰ κυττάζουν τίς δουλειές τους. Ἐκείνος ἐπρότεινε τοὺς ὅρους του· θὰ κατεβῆ ναί, ἂν κατεβοῦν μαζί του κ' ἡ Ἑλπίδα μετὸς Μαλαματένιους. Ἀλλοιῶς δὲ γίνεται. Ὁ Ἀρχαιολόγος ἀναγκάστηκε νὰ δεχθῆ.

— Ἄς ἔρθουν, εἶπε· φτάνει νὰ μὴν ἔχουν μαζί μου κουδέπτες· δικό μου καὶ δικό τους. Μονάχα ἓνα τραπέζι— ἄς τὸ βάλουν στὸ νοῦ τους— μονάχα ἓνα τραπέζι θὰ μᾶς σμίγῃ. . .

— Ἄς εἶνε κ' ἓνα τραπέζι· παραδέχτηκε ὁ Δημητράκης.

Ἔτσι ἡ Ἑλπίδα πήρε τὴ θέση τῆς κυρὰ Πανώριας στὸ νοικοκυριό· πήρε καὶ τὸ δωμάτιό της. Μὰ δὲν ἀλλάξε τίποτα ἀπὸ τὰ σωθέματά του. Τάφηκε ὅπως τᾶχε τοποθετημένά ἡ γριά κ' ἔμπαινε μέσα ὅπως μπαίνει ὁ καλὸς χριστιανὸς εἰς τὴν ἐκκλησιά του. Στὸ παραμέσα κελλᾶρι ἔστησε τὸ κρεβάτι τοῦ Δημητράκη· τοὺς Μαλαματένιους τοὺς ἔβαλε ἀπὸ κάτω καὶ φρόντιζε νὰ μὴ τοὺς λείψῃ τίποτα. Ὁ Ἀριστόδημος κράτησε τὸ γραφεῖό του μετὰ τὰ βιβλία καὶ τίς ἀρχαιότητες. Ὅσο γιὰ ζωὴ περνοῦσε ὄχι καὶ καλῆτερα. Τὰ τετράδια ποῦ σὺναζε τίς προπατορικὲς λέξεις εἶχαν γίνῃ σωροί· χρειάζότανε ἄλλες δυὸ βιβλιοθήκες γιὰ νὰ τὰ βάλῃ. Μὰ κ' ἐκεῖ ἔμεναν οἱ λέξεις ἄκαρπες καὶ νεκρὲς σὺν τοὺς σπό-

ρους εἰς τὴν ξηρασιά. Ποῦ καὶ ποῦ καμιά νὰ βλαστοβολήσῃ εἰς τὴν ψυχὴ του· μὰ μετὰ τοῦτο ἔχανε τὸ εἶδος τῆς· γινότανε τοῦ συρμού. Ἐκείνος δὲν ἀπελπίζότανε· εἶχε τίς ἐλπίδες του στὸν καιρὸ καὶ εἰς τὴν ἐπιμονὴ του.

— Θὰ ξαναζήσουν, ἔλεγε· θὰ ξαναζήσουν δὲ γίνεται. Μιὰ, δυὸ, τρεῖς τὸ πολὺ γενεές κ' ἔπειτα· Μῆνιν ἄειδε Θεά. . . Οἱ Εὐμορφόπουλοι θὰ ζηλεύουν τὰ παιδιὰ τους.

Τὴν ἴδια ἐπιμονὴν ἔδειχνε καὶ εἰς τὰς ἀρχαιότητες. Μόνος του τίς καθάριζε, ἔφτιανε στρίποδα, βάρβα, τραπέζακια καὶ τίς ἔβαζε ἄπανου. Ἐπειτα στεκότανε μπροστά τους ὥρες ὀλάκερτες καὶ τίς καμάρωνε. Κ' ἐκεῖ ποῦ τίς καμάρωνε ξεγινότανε ὡς ποῦ τὰ μάτια του βασιλεύσαν καὶ δὲν ἔβλεπε τίποτα. Κανόνι νᾶρριχνες δίπλα του δὲ σάλευε. Καὶ ὅταν τέλος ἐρχόταν στὸν ἑαυτὸ του, εὗρισκε πὼς δὲν ἦταν καλὰ βαλμένες καὶ ἀρχίζε πάλι νὰ τοὺς ἀλλάξῃ τὴ θέση. Μὰ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα τὸν βασάνιζε ἡ τοποθέτηση τῆς Δόξας. Ἦθελε νᾶδρῃ γιὰ κεινὴ ἓνα βᾶθρο πολὺτιμο, ὅπως διόλου ἄξιο γιὰ τέτοιον καλλιτέχνημα. Τίς ἔφτιασε ἓνα ἀπὸ μάρμαρο λευκὸ καὶ τὴν τοποθέτησε δίπλα στὸ τραπέζι τῆς δουλειᾶς του. Μὰ τὸ μάρμαρο τοῦ φαινότανε πρόστυχο. Ἀντὶ νὰ δείχνῃ τὴν ὠμορφιά της τὴν ἔκρυβε. Παράγγειλε λοιπὸν ἓνα κορμὸ καρυᾶς ψηλὸν ὡς ἓνα μέτρο καὶ τὸν ἔφεραν στὸ γραφεῖο του. Τὸν εἶχε κάπου μιὰ βδομάδα ἐκεῖ κ' ἀκόμα δὲν ἀποφάτιζε. Γύριζε γυρωτρίγυρω στὸν κορμὸ, τὸν κύτταζε καὶ τὸν ξανακύτταζε, μιὰ πῆγαινε κοντὰ καὶ τὸν ψηλαφοῦσε, μιὰ στεκότανε μακριά· πότε τὸν εὗρισκε καλὸν καὶ χαμογέλαε, πότε ἄσχημον καὶ σούφρωνε τὰ φρόδια του ἔτοιμος νὰ κλάψῃ-

—Γιατί μοῦ τὰ κάνουν αὐτά! . . . γιατί μοῦ τὰ κάνουν! . . . φώναξε ἄξαφνα πιάνοντας τὸ κεφάλι μὲ τὰ χέρια του.

Ἄνοιξε βιαστικὰ τὴν πόρτα τοῦ γραφείου του καὶ βγήκε στὴν ταράτσα. Κάτω στὸ χτήμα του ἄβινες ἔλαμπαν σὰν ἀσημένια φύλλα καὶ χώνευαν στὸ χῶμα πεισματικά τὰ νὰ τὸ πρόσταζαν: δῶσε! Σκαφιτάδες ἔσκαφταν τοὺς σωρούς, ἔχωναν τοὺς λάκκους, ἴσαζαν τὰ χαντάκια τῆς ἀνασκαφῆς, μὲ τραγούδια καὶ γέλοια. Ἐνας μηχανικός μετροῦσε τὴ γῆ κ' οἱ βοηθοὶ του φύτρευαν νέκ δεντρικά στὴ γραμμὴ καὶ σὲ ὠρισμένη ἀπόσταση. Μὰ κι ὁ μηχανικός κ' οἱ σκαφιτάδες ἦταν ξένοι κι ἀπόξενοι. Τοῦ Ἀριστόδημου τὸ πρόσωπο ἀγρίεψε.

—Εἶνε ἀτιμίες αὐτές! νὰ ποῦ στὸ λέω· εἶνε ἀτιμίες! . . . Θὰ τρέξω θὰ τὸ φωνάξω ὅλοῦθε . . . Εἶνε ἀτιμίες τὰ ὅσα μοῦ κάνουν· μὲ κλέβεις! . . . φώναξε κουνώντας πέραδῶθε τὰ χέρια καὶ τρέμοντας ὀλόκορμος.

Ἐνας ἐργάτης σήκωσε τὰ μάτια καὶ τὸν κῦτταξε προσεχτικά. Ἐπειτα παραίτησε τὴν ἄβινα του κ' ἤρθε κάτω ἀπὸ τὴν ταράτσα. Ἦταν ὁ Κουρδουκέφαλος ὁ δανειστής κι ὁ νοικοκύρης τῶρα τοῦ μετοχιοῦ. Ὅταν βγήκε στὴ δημοπρασία ἐπλειοδότησε καὶ τὸ μετόχι κατακυρώθηκε στ' ὄνομά του.

—Σὲ κλέβω; ἐγὼ σὲ κλέβω, κύριε Ἀριστόδημε! ρώτησε μαλακὰ τὸν ἀρχαιολόγο. Μὰ τὸ σταυρὸ μ' ἀδικεῖς.

—Δὲ σ' ἀδικῶ καθόλου· μὲ κλέβεις! μὲ κλέβεις! μὲ κλέβεις! . . . φώναξε πεισματικά ἐκεῖνος.

—Μὰ γιατί σὲ κλέβω, βρέ ἀδερφέ· φέμματα εἶνε πῶς σὲ δάνεισα;

—Μὲ δάνεισες; τὸ ξέρω πῶς μὲ δάνεισες· μὲ δάνεισες ναί!

—Δὲν εἴχαμε συμφωνία νὰ μοῦ τὰ δώκης στὰ ἔθγα τοῦ χρόνου;

—Ναί, στὰ ἔθγα τοῦ χρόνου· τὸ θυμάμαι.

—Καὶ πέρασαν δυὸ χρόνια· ἦ ὄχι;

—Ναί, πέρασαν· δὲν τ' ἀρνιέμαι. Μὰ ὅ,τι κάνεις δὲν τὸ κάνεις ἀπὸ λόγου σου. Μποροῦσες νὰ περιμένῃς ἀκόμα. Μὰ δὲ σ' ἀφίνουν οἱ ἄλλοι· οἱ ἀπόξω δὲ σ' ἀφίνουν.

—Τί ἀπόξω, ἀδερφέ; Θέλω νὰ πάρω τὸν παρᾶ μου.

—Τὸ ξέρω ποιὸς σὲ δάνει· τὸ ξέρω! ἐξακολούθησε μὲ πείσμα ὁ Ἀριστόδημος. Κεῖνος ὁ Θεομίσητος, τὸ χτήνος, ὁ παλιάνθρωπος! Ἄ, θὰν τοῦ δεῖξω γώ! ἐπρόσθεσε κινώντας φοβηριστικά τὸ χέρι του κατὰ κεῖθε. Θὰν τοῦ δεῖξω γώ... θὰν τοῦ στρήψω τὸ καρῦδι ἔτσι νὰ!.. ἔτσι νὰ!..

Ἐβάλει τὰ δάχτυλα στὸ λαιμὸ του κ' ἔσφιγγε δυνατὰ σὰ ν' ἔσφιγγε τὸ καρῦδι τοῦ Θεομίσητου. Μὰ ὁ Δημητράκης ἔτρεξε καὶ τοῦ ξεκόλλησε μὲ δυσκολία τὰ χέρια.

—Βρέ, ἀδερφέ, τί σοῦ φταίει ὁ κόσμος καὶ τὸν φρονώνεσαι; τοῦ εἶπε αὐστηρά.

Ἐπειτα σκόδοντας κάτω.

—Ἐχεις δίκιο κ. Κουρδουκέφαλε· ἔχεις δίκιο· εἶπε μαλακὰ. Μὰς δάνεισες, νὰ πάρῃς πίσω τὰ λεφτά σου. Τὸ χτήμα κατακυρώθηκε στ' ὄνομά σου· νὰ τὸ χαίρῃσαι. Τί μὰς φταίν' οἱ ξένοι σὰ δὲν μποροῦμε μεις νὰ κυβερνηθοῦμε.

— Δὲ γύρεψα παρὰ τὰ λεφτά μου, σὲ βεβαιῶνω, εἶπε ὁ Κουρδουκέφαλος γυρίζοντας στὸ Δημητράκη. Ἐγώ, ξέρεις, τὴ φιλία σου τὴν ἔχτιμῶ· τοὺς προγόνους σας τοὺς θαμάζω. Ὅ,τι ἀνθρωπισμὸ ἔχουμε σήμερα σὲ κεινοὺς τὸν χρωστᾶμε. Μὰ τί νὰ κάμω! ἄνθρωπος εἶμαι καὶ γώ. Θέλω τὰ λεφτά μου νὰ ζήσω.

— Σωστό... σωστό κ. Κουρδουκέφαλε· νὰ κυττάξετε τὴ δουλειά σας· δὲ σας ἀδικεῖ κανεὶς.

Ὁ Ἀριστόδημος ἔτρωγε τὰ νόχια του ἀπὸ λύσσα. Ἦταν τὸ μόνο αἶσθημα ποῦ τοῦ ἔμεινε πιά. Στὴν παρामीκρὴ ταρχή ποῦ γινότανε γύρω του, θὲς στὸν ἑαυτὸ του θὲς σὲ ξένον, τοῦ φαινόταν πὼς κάποιος τὸν τραβοῦσε ἀπὸ τὰ μαλλιά. Τὸν τραβοῦσε καὶ τὸν ἔσερνε, λέει, σ' ἕναν κατήφορο στρωμένον μὲ στουρναρόπετρα. Τώρα δὲν τοῦ τῶδαζε κανεὶς πὼς τὸ πούλημα τοῦ μετοχιοῦ προήρθε ἀπὸ τὸ Θεομίσητο.

— Ὁ ἄτιμος! ἐπιθύριζε, θηματίζοντας πέρα δῶθε· ὁ ἄτιμος! ὅλες τίς βαγαποντιᾶς τοῦ κόσμου τίς μεταχειρίζεται.

— Ναι, ὅλες· εἶπε ὁ Δημητράκης μαντεύοντας τὰ λόγια του. Τὸν καιρὸ ποῦ σ'ἄλεγα ἐγὼ δὲ μ' ἄκουες. Καμάρωσε τώρα! Βλέπεις; ἐπρόσθεσε δείχνοντας τὸ χτήμα τοῦ Θεομίσητου· ὅλο καὶ κοντοζυγώνει σὲ μᾶς. Ὅταν πρωτόειδε ὁ Χαγᾶνος πὼς τοῦ πητᾶν τὸ χτήμα ρίχτηκε νὰ τὸν πετοσκοφή. Μὰ ἐκεῖνος μὲ τίς μαγλειφίς του τὸν κατεπράυνε. Καὶ τώρα; ὄχι μοναχὰ τὸν συμπάθησε μὰ τοῦ παραχώρησε κι ἄλλο νὰ καλλιεργήσῃ. Κολλήγα του τὸν ἔκαμε. Μερδικὸ θέλει, κι ἄς γίνῃ ὅ,τι γίνῃ. Γιὰ ἰδές.

Ὁ Ἀριστόδημος τῶλωσε τὰ μάτια του κατὰ τὸ

χτήμα τοῦ Χαγᾶνου. Ὁ κυπαριστώνας ἔλειπε· δὲν εἶχε πιά ἀνάγκη νὰ δουλεύῃ μυστικὰ ὁ Θεομίσητος καὶ τὸν ἔκοψε. Πρόβαινε καταδῶθε σὰ νοικοκύρης καὶ τὴν καταχτητής.

Κι ἂν ἦταν μόνον ὁ Θεομίσητος λίγος τὸ κακό· μὰ τώρα ξεφυτρώσανε κ' ἄλλοι. Τὸ παράδειγμά του κέντησε τὴν ὄρεξη ὅλης τῆς γειτονιάς. Ὁ Μῆτρος Γλάμης μόλις εἰρήνευσε τὸ δικό του πέρασε στὸ ξένο· τὸ ἴδιο κι ὁ Βασίλης ὁ Ζάρακας· τὸ ἴδιο κι ἄλλοι, κοντινοὶ καὶ μακρινοὶ. Καθέννας ποῦ ἔνοιωθε δύναμη στὰ χέρια του κι ἀχορταγιά στὴν ψυχὴ του, πήδαγε μὲ τὸ ἔτσι θέλω στὸ χτήμα τοῦ Χαγᾶνου κ' ἔκανε ὅ,τι ἤθελε. Ἄλλος ἐξερρίζωνε τ' ἀμπέλια καὶ τᾶσπερνε σιτάρι· ἄλλος ἔκοβε τὰ λιοστάσια καὶ φύτευε ἀμπέλια· ἄλλος ἔκαιε τὰ δάση καὶ τᾶφινε λειβάδια. Ὅτι καλὸ δεντρὶ χαιρότανε ἀκόμη τὴ ζωὴ του ἀπὸ τὸν καιρὸ τῶν Εὐμορφόπουλων, πέθαινε τώρα μὲ ληστρικὸ πελέκι. Καὶ σύγκαϊρα συνταῖοι τοὺς ἦ καθέννας μοναχὸς οἱ ἀνάλεστοι κολλήγοι μοίραζαν τὸ χτήμα, τὰ νὰ ἦταν πατρογονικό τους. Ὁ Χαγᾶνος τᾶβλεπε μὲ θλίψη του καὶ δὲν τολμοῦσε νὰ τοὺς ἐμποδίση. Ὅχι μόνον δὲν τολμοῦσε μὰ καὶ μέσα στὴν παμπόνηρη ψυχὴ του τᾶβρισκε γιὰ καλὸ του αὐτὸ τὸ μαλλιοτράβηγμα. Οἱ πολλοὶ γαμπροὶ, ἔλεγε, κάνουν καμμιά φορὰ τὴ νόφη καὶ γεράξη στὸ σπίτι τοῦ πατέρα της.

— Μὰ εἶνε ἄτιμία! φώναξε ἀγριεύοντας ὁ Ἀριστόδημος.

— Ἄτιμία - ἔτιμία, τί νὰ κάνουμε;

— Τί νὰ κάνουμε; Τώρα θὰ σοῦ δείξω γὼ τί θὰ κάμω.

Ἐτρεξε μέσα, πήρε τὸ καπέλλο του καὶ τὸ ραβδί του καὶ ἔτοιμάστηκε νὰ κατεβῆ τὴ σκάλα.

—Ποῦ πάς ; τὸν ρώτησε ὁ Δημητράκης, πιάνοντάς τον ἀπ' τὸ χέρι ἀλαφρά.

—Ποῦ πάω ; θὰ πάρω τοὺς κολλήγους καὶ θὰ πάω ἔσα νὰν τοῦ χαλάσω τὴ σπορά. Δὲ θὰν τὸν ἀφήσω γὰ νὰ καλλιεργήσῃ μπροστὰ στὴ μύτη μου !

—Κάτσε ἤσυχα, μωρ' ἀδερφέ· κάτσε ἤσυχα νὰ ζήσης· τοῦ εἶπε μὲ μαλκκὴ φωνὴ ὁ Δημητράκης.

—Γιατὶ νὰ κάτσω ἤσυχα ἀφοῦ πατάει τὸν τόπο μου;

—Μὰ καλά· ποῦθε θὰ περάσης γιὰ νὰ πᾶς ὡς ἐκεῖ ; Ὁ Χαγάνος εἶνε στὴ μέση. Σ' ἀφίνει ὁ Χαγάνος νὰ πατήσης τὸ χτήμα του ;

—Ἐκείτὸν γιατί τὸν ἀφίνει ;

—Γιατὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὸν μπόδιση· νὰ γιατί. Δούλεψε ἀπὸ καιρὸ ἐκεῖνος· τόκαμε σκοπὸ του τόσα χρόνια. Μιὰ ξινιὰ στὸ ἰδικό του μιὰ στὸ ξένο. Καὶ βλέπεις, ἀπόχτησε δικαιώματα.

—Κ' ἐγὼ τᾶχω πατρογονικά.

—Τᾶχεις μὲ τὰ λόγια· μὲ τὰ ἔργα ὅμως τίποτα.

Ἔσκαφες, ἔσπαιρες, φύτεψες, ποτὲ ὡς τὰ σήμερα ; Ὅχι. Κάμε ρόκα σου τὸ λοιπόν. Μὲ τὸ ὅπως-ὅπως δὲ γίνεται τίποτα. «Τῶν φρονιμῶν τὰ παιδιὰ πρὶν πεινάσουν μαγερεύουν», λέει ἕνας λόγος. Τώρα ποῦ πείνασες τώρα θές νὰ μαγερέψης ;

—Τί θές νὰ κάμω τὸ λοιπόν ! Ν' ἀφήσω τὸ Θεομισητο νὰ μοῦ πάρῃ τὴν κληρονομιά !

—Ὅχι νὰ τὸν ἀφήσης· δὲν εἶπα τέτοιο λόγο· μὰ πρέπει νὰ δουλέψωμε καὶ ἡμεῖς· νὰ φτιάσωμε πρῶτα τὸ τοπάκη μας. Ἄμα δυναμώσωμε καὶ μεῖς, θὰ γυρέψωμε

ἀπὸ τὸ Χαγάνο τόπο νὰ καλλιεργήσωμε· καὶ ἂν δὲ μᾶς δώσῃ, τὸν παίρνωμε μὲ τὸ χέρι μας. Καὶ τότε—ποῦ εἶσαι—δὲ θάρθη ὁ Θεομισητος σὲ μᾶς· θὰ πάμε μεῖς γυρευοντάς τον... Πρῶτα ὅμως νὰ κάτσης νὰ σκεφτῆς καὶ ἕν' ἄλλο πρᾶμα.

—Τί πρᾶμα ; τὸν ρώτησε ὁ Ἀριστόδημος κυττάζοντάς τον μὲ σδυμένα μάτια.

—Ὁ Κουρδουκέφαλος θέλει νὰ μᾶς πάρῃ καὶ τὸ σπίτι.

—Τὸ σπίτι !... τοῦτο δῶ ;

—Ναὶ τοῦτο δῶ· δὲν τῶχεις καὶ τοῦτο ὑποθήκη ;

—Δὲν ξέρω... δὲ θυμάμαι· ψιθύρισε ἀφαιρεμένος ὁ Ἀρχαιολόγος.

—Τὸ ξέρω γὰρ· τὸ λοιπόν, μὲ τὸν τόπο ποῦ πήρε δὲν ἔπιασε τὰ λεφτά του. Τί λεφτὰ νὰ πιάσῃ ἀπὸ μιὰ σάρα ; Τώρα σκέφτεται νὰ κατασκέσῃ καὶ τὸ σπίτι.

—Γιὰ νὰ κοπιᾶσῃ· σὺν τοῦ βαστάει ἄς κοπιᾶσῃ ! εἶπε κουνώντας τὸ κεφάλι φοδεριστικά καὶ πικρογελώντας. Πέντε κανόνια, πέντε τοπομαχικά θὰ στήσω στὴ σκάλα καὶ θὰ τ' ἀδειᾶσω μπούμ !... καταπάνω του. Στάχτη μπουόλπερη θὰ τὸν κάνω· ὄχι θὰ πατήσῃ τὰ χτίρια τῶν προγόνων μου.

—Κότταξε περήφανα τὸν ἀδερφό του, σὰ νὰ τὸν ἔβλεπε νᾶνο μπροστὰ του. Ἐπειτα ἔρριξε χάμω τὸ ραβδί του, σὰ νᾶρριχνε τὸ σπασμένο του σπαθὶ καὶ μπῆκε στὸ γραφεῖο ψιθυρίζοντας ἀκόμα :

—Στάχτη-μπουόλπερη θὰ τὸν κάνω· στάχτη-μπουόλπερη, νὰ μοῦ τὸ θυμάσαι.

Ὁ Δημητράκης τὸν ἀκολούθησε μὲ θλιμμένα μάτια ὡς ποῦ ἔκλεισε πίσω του τὴν πόρτα. Ἐπειτα σταύ-

ρωσε τὰ χέρια του, ἔγειρε τὸ κεφάλι καὶ κατέβηκε ἀργὰ τὴ σκάλα.

—Μὰ τὴν ἀλήθεια! μοῦ φαίνεται πῶς εἶμαστε ὀλό-
τελα χυμένοι! μπιτ ὀλοτελα! εἶπε γονατίζοντας μπρο-
στά στὴν Ἑλπίδα.

Καὶ λύθησε στὰ δάκρυα. Ἡ κόρη ἔρριξε τὸ χέρι ἀ-
πάνου του χαδιάρικα.

—Ἀκουσε Δημητράκη τοῦ εἶπε γλυκὰ ἔχω ἕνα
λόγο νὰ σοῦ εἰπῶ κάμὲ μου τὴ χάρη νὰ μ' ἀκούσης.

—Λέγε μου, Ἑλπίδα! λέγε ὅ,τι θές! τῆς εἶπε κεί-
νος φέροντας τὸ χέρι στὰ χεῖλη του. Τὰ λόγια σου
εἶνε γιὰ μὲν ὅπως στοὺς προγόνους μας τῆς Πυθίας
τὰ λόγια. Λέγε μου νὰ ζήτης.

—Τὸ σπῖτι μου τώρα εἶνε περιττό! καὶ τὸ σπῖτι καὶ
τὸ κλῆμα του. Ἐμειν' ἔρμιο ἐκεῖ πάνου καὶ θὰ χαλάσῃ
μὲ τὸν καιρό. Δὲν τὸ δέχεται τάχα ὁ Κουρδουκέφαλος
καὶ νὰ ξεφλήσῃ τὸ χρέος;

—Τί λές, Ἑλπίδα! φώναξε ὁ νέος σφαλώντας ἀνά-
λαφρα μὲ τὰ δάχτυλά του τὰ χεῖλη τῆς. Ὅχι τέτοια
θυσιά! δὲν τὴ δέχομαι. Κάλλιο νὰ ξεπιτωθοῦμε μεῖς
πρὸς σὺ, ἀγαπημένη. Γιὰ μὲ τί σημαίνει ἐδῶ ἢ ἄλλου;
Ὁ κόσμος εἶνε πλατὺς καὶ ὁ ἄνθρωπος ποῦ θέλει νὰ
ζήσῃ μπορεῖ νὰ τὸ κάμῃ ὅπου καὶ ἂν βρεθῇ. Δὲ λέω
καλὰ εἶνε τὰ περασμένα! διπλασιάζουνε, τί λέω διπλα-
σιάζουνε; πολλαπλασιάζουνε τὸ θάρρος τ'ἀνθρώπου.
Καὶ μάλιστα ὅταν εἶνε περασμένα σὰν τὰ δικὰ μας. Μὰ
καὶ πόσες φορὲς τὸ χαλαρώνουν! . . . Νὰ παραδειγμα
ὁ ἀδερφός μου. Στὸ χτήμα του ἦταν, μὰ κατάντησε
σήμερα ζητιάνος.

—Τὰ λόγια σου, Δημητράκη, εἶνε σωστὰ καὶ φρό-

νιμα! τὸν ἔκοψε μὲ ταπεινοσύνη ἢ κόρη. Μὰ στὸν ἀδερ-
φό σου δὲν ἔφταιξε ἢ γενιά του οὔτε τὰ μεγαλεῖα τῆς.
—Τὸ ξέρεις καλῆτερ' ἀπὸ μένα. Ἐφταιξε ὁ δρόμος
ποῦ πήρε. Ἄγτιος ἦταν κ' ἐκείνου ὁ σκοπὸς ὅπως καὶ ὁ
δικός σου! μὰ πλανεύτηκε στὰ μέσα. Ἐσὺ ὅμως δὲ θὰ
φερθῆς ἔτσι. Θὰ ζητήσης τὴ ζωὴ ὄχι στὰ κόκκαλα τῶν
παποῦδων σου πρὸς τὰ χέρια σου. Εἶσαι νέος δυνα-
τὸς καὶ θαυμαστός! εἶσαι . . .

Τὸν κύτταξε ἀπὸ τὰ πόδια ὡς τὸ κεφάλι κ' οἱ μα-
τιές τῆς ἀστράψαν δυσκολοβάσταχτον πόθο. Τὸ κυπα-
ρισσένιο τῆς κορμὶ ἀνάδευε ἀπάνου του, σὰν τὸ διψα-
σμένο δενδρὶ στῆς ζωῆς του τὴ βρύση. Εἶσαι ὠραίος!
πῆγε νὰ προσθέσῃ! μὰ ἢ παρβενικὴ πορφύρα ἀναψε
στὰ μάγουλά τῆς καὶ τῆς τρόμαξε τὸ αἴσθημα.

—Ἀκουσέ με καὶ θὰ ἰδῆς πῶς δὲ θὰ μετανοιώσης.
τὸν συμβούλεψε γυρίζοντας ἄλλου τὸ πρόσωπο.

—Νὰ μετανοιώσω! Ὅχι, Ἑλπίδα! δὲ φοβοῦμαι νὰ
μετανοιώσω ὅταν τὸ λές ἐσὺ. Μὰ πρέπει πρῶτα νὰ ἴ-
δοῦμε ἂν τὸ δέχεται καὶ ὁ Ἀριστόδημος.

—Ἄ, ὅσο γι' αὐτὸ μὴ σὲ μέλλει! εἶνε δικὴ μου
δουλειά.

Ἡ κόρη τράβηξε ἴσα στὸ γραφεῖο καὶ ἀνοίξε θαρρετὰ
τὴν πόρτα. Μὰ στάθηκε στὸ κατῶφλι ξυλιασμένη. Ὁ
Ἀρχαιολόγος μ' ἕνα ψηλὸ ραβδί στή θέση τοῦ «φέριε
ἔρμ!» ἐδημάτιζε ἀπάνου κάτου μὲ βῆμα στρατιωτικόν,
σὰ νὰ ὀδηγοῦσε μιὰ Μεραρχία πίσω του. Τὸ πρόσωπό
του ἦταν ἀναμμένο, τὰ μάτια του ἄγρια καὶ τὰ μαλλιά
του σηκωμένα, λές καὶ βιάδιζε ἴσα στὸν ὀχτρό. Ἐνῶ
βιάδιζε, κουνούσε πέρα - δῶθε ἀπειλητικὰ τὸ ζερβὶ του
χέρι καὶ φώναζε ρυθμικά:

—Παῖδες Ἑλλήνων!.. παῖδες Ἑλλήνων!.. Παῖδες Ἑλλήνων ἔτε!.. ἔτε!.. ἔτε!..

Ἡ φωνή του βροντερή κι ἄτρεμη στὴν ἀρχὴ καταντοῦσε σὰ λάλημα βραχνοκόκορα. Στὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας στάθηκε ἀκίνητος, κυττάζοντας τὴν κόρη μὲ μάτια γουρλωμένα σὰ ν' ἀπολιθώθηκε. Στάθηκε γιὰ πολλὴ ὥρα ἔτσι κ' ἔπειτ' ἄφησε νὰ πέσῃ τὸ ραβδί ἀπὸ τὰ χέρια του καὶ πῆγε τρικλίζοντας νὰ κάσῃ στὴν πολυθρόνα. Ἡ Ἑλπίδα βρῆκε τὸν καιρὸ κ' ἔκαμε σύντομα τὴν πρότασή της. Ἐκεῖνος τὴν ἄκουσε προσεχτικὰ κ' ἔπειτα ἔπεσε στὸ κάθισμά του ξερὸς ἀπὸ τὰ γέλοια.

—Μωρὲ κεφάλι ποῦ τῶχεις! μωρὲ κεφάλι ποῦ τῶχετε ὅλοι σας ἐδῶ μέσα! εἶπε βροντώντας τὰ πόδια του στὸ πάτωμα. Μωρ' ὁ βρωμοκουρδοκέφαλος νὰ πάρῃ τὸ σπίτι τοῦ Εὐμορφόπουλου; εἴσατε καλά! Πέντε τοπομαχικὰ θὰ θάλω στὴ σκάλα· πέντε τοπομαχικὰ...

Ἡ Ἑλπίδα στεκόταν σοβαρὴ μπροστά του, μὴ γνωρίζοντας ἂν ἔπρεπε νὰ κλάψῃ ἢ νὰ γελάσῃ μὲ τὴ θέσῃ του.

—Μὰ καλά, Ἀριστόδημε, τοῦ εἶπε μὲ φωνὴ μαλακὴ· ἀξίζει τάχα σὲ σένα, ἕναν Εὐμορφόπουλο, ἕνα σοφὸ! νὰ καταντήσῃ σὲ τέτοια μ' ἕναν παλιοκουρδοκέφαλο. Δὲν εἶνε καλῆτερα νὰ τὸν περιφρονήσῃς· νὰ φανῆς μάλιστα καὶ γενναϊόδωρος;

—Ἄ! μάλιστ' ἂν εἶν' ἔτσι μάλιστ' εἴμαστε σύμφωνοι· εἶπε σοβαρὰ· ἄς τὸ πάρῃ. Νὰ ξέρεις... ἐμεῖς οἱ Εὐμορφόπουλοι, ἔτσι εἴμαστε πάππου-προσπάππου—χαρίζαμε.

—Αὐτὸ λέω καὶ γῶ.

—Κ' ἔπειτα, μωρὲ κόρη μου, τί θὰ πάρῃ ὁ χαμά-

λης; ἕνα παλιόσπιτο. Ὅ,τι ἀξίζει ἕνα χαλίκι τοῦ Εὐμορφόπουλου δὲν ἀξίζει ὄλο σου τὸ χτήμα.

Ἡ Ἑλπίδα ξαφνίστηκε σὰ νὰ τῆς ἔδωκαν μαχαιριά· τὴν ἔγγιξε ἐκεῖ ποῦ τὴν πόναγε. Τὸ σπίτι τῆς ἤξερε τί ἀξίζει· καὶ τὸ σπίτι καὶ τὸ κλῆμα τῆς. Κι ἂν τᾶκανε θυσιά, τᾶκανε μόνον γιὰ νὰ βαστάξῃ ψηλὰ τὸνομα τῆς γενιᾶς του· τῆς γενιᾶς ἐκείνου καὶ τῆ δικῆς τῆς. Ὁ Ἀριστόδημος εἶνε σημερινὸς μὰ ἡ γενιά εἶν' αἰώνια. Ἀῦριο θ' ἀλλάξουν τὰ πρόσωπα· θ' ἀλλάξουν καὶ τὰ μυαλὰ μαζί. Τῶλπιζε τοῦλάχιστον.

—Λοιπόν, σύμφωνοι; τὸν ρώτησε ἀνοίγοντας τὴν

—Ἔ, καὶ θέλει ρώτημα; εἶπε ὁ Ἀριστόδημος παίρνοντας πάλι τὸ ραβδί του καὶ ξαναρχίζοντας.

—Παῖδες Ἑλλήνων!... παῖδες Ἑλλήνων! ἔτε!... ἔτε!... ἔτε!..

Ὁ Δημητράκης περιέμενε μὲ καρδιοχτύπι τὴν κόρη· ἤξερε καλὰ τὴ φτωχοπερηφάνεια τ' ἀδερφοῦ του καὶ φοβότανε τὴν ἄρνησή του.

—Ἔ, τί λέει; δέχεται; τὴν ρώτησε μόλις τὴν εἶδε.

—Ναί, δέχεται· ἔκαμε ἡ κόρη μὲ τὸ κεφάλι γιὰ νὰ κρῶψῃ τ' ἀναφυλλητό τῆς.

—Μὰ τί; κλαῖς θλέπω!... ἐπρόσθεσε κυττάζοντάς τὴν κατὰματα· μὴ σέθρισε;

—Τσ... ἔκαμε κείνη· ἄκου.

Τὸν ἔσυρε σιγὰ ὡς τὴν πόρτα τοῦ γραφείου καὶ στάθηκαν ἐκεῖ σκυφτοὶ καὶ λυπημένοι γιὰ κάμπωση ὥρα.

—Πᾶμε, εἶπε ὁ Δημητράκης, σέρνοντας κατόπιν του τὴν κόρη· δὲ βαστῶ πιά. Μοῦ φαίνεται πῶς ἀκούω φοχομάχημα...

Ζ'

Οἱ παλιοὶ κολλήγοι τοῦ Εὐμορφόπουλου σκόρπισαν ἀπὸ τὸ χτήμα σὰν τοῦ λαγοῦ τὰ παιδιὰ. Ἔνας μὲ τὸν ἄλλον πῆραν ὅλοι τὰ μάτια τους. Ἄλλοι πῆγαν καὶ ρογιάστηκαν σὲ γειτονικὰ χτήματα, ἄλλοι τράβηξαν πάρα - πέρα, γυρεύοντας τύχη. Κ' ἔκαναν ὅ,τι δουλειὰ εὗρισκαν· ἄλλοι ζευγάδες, ἄλλοι βοσκοί, ἄλλοι φιλικατζήδες, χαλκιάδες, καὶ καλόγεροι ἀκόμα. Τί νὰ κάμουν; ὁ τόπος τους δὲν ἔδινε πιά φωμί κ' ἔπρεπε νὰ τὸ ζητήσουν στὰ ξένα. Τὸ περίεργο εἶνε πῶς ὅ,τι δουλειὰ ἔπιαναν στὰ χέρια τους ἦταν πρῶτοι καὶ καλῆτεροι. Οἱ ἀφεντάδες ποῦ τοὺς ἔδλεπαν τότε προκομμένους ἔκαναν τὸ θάμμά τους.

—Τὶ διάβολο! τοὺς ἔλεγαν, τόσο καλοὶ δουλευτάδες καὶ νὰ πεινάτε στὸν τόπο σας!

—Ἔχουμε κατάρρα ἐμεῖς· ἔχουμε κατάρ' ἀπὸ τὸ θεὸ! ἀπαντοῦσαν ἐκεῖνοὶ χασκομελώντας πικρά. Μᾶς διώχνει τὸ χῶμα μας σὰν τοὺς ἀφωρεσμένους.

Μόνον ὁ Κουτρομπῆς κι ὁ Μπαλαούρας δὲν ξενιτεύτηκαν. Ὅχι δὲν ξενιτεύτηκαν, μὰ οὔτε τὸ σκέφτηκαν τέτοιο πρᾶμα. Πεινασμένοι - χορτασμένοι ἀπογρά-

σισαν νὰ μὴ ἀρνηθοῦν τοὺς προγονικοὺς ἀφεντάδες τους. Τὸ εἶχαν γι' ἀτιμία νὰ τοὺς ἀφήσουν τώρα στὴ φτώχεια τους. Τί θὰ εἶπῃ; Καὶ τὰ καλὰ δεχοῦμενα καὶ τὰ κακὰ δεχοῦμενα· λέει ὁ λόγος. Πῆρναν λοιπὸν τὰ σόνεργα τῆς δουλειᾶς καὶ τίς φαμίλιες τους κ' ἔστησαν ἔρριζα στὸν τοῖχο τοῦ σπιτιοῦ τίς καλύδες τους, ὅταν ὁ Κουρδουκέφαλος ἔκαμε κατοχὴ τὸ μετόχι.

Ὁ Δημητράκης συγκινήθηκε σὰν εἶδε τὴν ἀφosiώσή τους καὶ θέλησε νὰ τοὺς συμβουλέψῃ:

—Βρέ, παιδιά, εἶνε ἀδικο νὰ χαθῆτε καὶ σεῖς μαζί μας, τοὺς εἶπε· καὶ τὸ ξένο χῶμα ἔχει φωμί γιὰ τοὺς δουλευτάδες· ἐδῶ θὰ πεινάσετε . . .

—Ἄς πεινάσουμε ἀφεντικό, μαθημένοι εἴμαστε· εἶπε ὁ Μπαλαούρας. Κάλιο πεινασμένοι μαζί σου παρὰ μὲ ξένους χορτάτοι.

—Ἐπειτα ποιὸς ξέρει; ἐπρόσθεσε ὁ Κουτρομπῆς μὲ ἀστραπὲς στὰ μάτια· τοῦ λόγου σου μπορεῖ νὰ μᾶς δώτῃς πάλι τὰ καλυδάκια μας.

—Ἄμποτε . . .

Ὁ Δημητράκης μὲ τοὺς δυὸ κολλήγους καὶ μὲ τὸ γέρο Μαλαματένιο ρίχτηκε στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. Δούλευε μεροδουλὶ στὰ ξένα χτήματα. Τόσον καιρὸ δουλεύοντας στ' ἀμπέλι τῆς Ἐλπίδας κατάντησε ἀπὸ τοὺς καλῆτερος κι ὅλοι τὸν προτιμοῦσαν. Κ' ἐκείνος δὲν ἀρνιόταν σὲ κανένα· δὲν ξεχώριζε φίλους κι ὀχτρούς. Καὶ στοῦ Χαγάνου πῆγαινε καὶ στοῦ Πέτρου Γλάμη καὶ στοῦ Βασίλη Ζάρακα· πῆγαινε κάποτε καὶ στοῦ Θεομίστη. Μάλιστα τῶγε χαρὰ του νὰ δουλέψῃ στῶν ὀχτρῶν του τὰ χτήματα. Ἄσε ποῦ οἰκονομοῦσε τὸ καρβέλι, μὰ ἤθελε νὰ δείχνῃ καὶ τὴν ἀξία του.

Δὲν τὸ ἀρνιόταν πῶς ὁ Θεομίσητος ἦταν δουλευτής ἀπὸ τοὺς πρώτους. Τί νὰ τὰρνηθῆ ποῦ φαινότανε. Μὰ ἦταν δουλευτής κι ὁ Εὐμορφόπουλος. Ἄγῶνας εἶνε ἡ ζωὴ δουλειά σου καὶ δουλειά μου. Ὅποιος μπορεῖ καὶ δουλεύη περισσότερο εὔγε του καὶ τρισεύγε του. Δὲ φτονοῦτε κανένα· ἐκείνον ἄς τὸν φτονοῦνε οἱ ἄλλοι. Εἶνε κι ὁ φτόνος παίνια καμιὰ φορά ἄλλως τε τί βγάνει μὲ τὸ φτόνο; Ἡ δουλειὰ φαίνεται καὶ στὸ τέλος ἀναγνωρίζεται ἀπὸ φίλους κι ὀχτρούς. Ἐπειτα σὰν ἐδούλευε στὸ χτήμα τοῦ Χαγάνου ἢ στὸ χτήμα τοῦ Θεομίσητου δὲν ἔνοιωθε κούραση ἦταν ὅλος χαρὰ καὶ τραγοῦδι· νόμιζε πῶς καλλιεργοῦσε τὸν τόπο του· πῶς τ' ἀποδοσίδια της ἡ γῆ τᾶκανε γιὰ αὐτόν.

—Μὰ δὲν ξέρεις τί χῶμα! ἔλεγε τὸ βράδυ στὴν Ἐλπίδα· μάλαμα—καθάριο μάλαμα. Καὶ νὰ τὸχουν ἐκείνοι οἱ ἀκαμάτες!...

—Ἐ, αὐτὰ ἔχει ὁ κόσμος· τοῦ ἀπαντοῦσε ἡ κόρη, πραινόντας τὸν πόνο του· φορά σου καὶ φορά μου. Σφαῖρα εἶνε καὶ γυρίζει...

Ὁ Ἀριστόδημος ὅμως δὲν ἔμενε διόλου εὐχαριστημένος ἀπὸ τὸν ἀδερφό του· δὲν τὸν ἤθελε μεροκαματιστὴ καὶ ξενοδούλη. Τὸ νὰ πηγαῖνη μάλιστα νὰ δουλεύη στὸ Θεομίσητου τὸ χτήμα δὲν τὸ χώνευε.

—Ἄκοῦς νὲ καταντήση δούλος τοῦ δούλου του! ἔλεγε συχνὰ στὴν Ἐλπίδα. Ξέρεις τ' ἦταν μιὰ φορά οἱ Θεομίσητοι στοὺς Εὐμορφόπουλους; Κοπέλια τους· νά! καὶ κάτι χειρότερ' ἀπὸ κοπέλια τους.

—Μὰ μὴν κωτῆς τ' ἦταν μιὰ φορά, τοῦ ἀπαντοῦσε μὲ χαμόγελο ἐκείνη· κῦττα τώρα ποῦ εἶνε ἀφεντάδες.

—Ἀφεντάδες! ἀφεντάδες; φώναζε ἐρεθισμένος ἔ-

κείνος· τέτοιους ἀφεντάδες ἐγὼ τοὺς γράφω στὴν πατοῦσα μου. Ψέ! ἀφεντάδες! Κι ἂν εἶνε τί; Ὁ γιὸς τοῦ Εὐμορφόπουλου δὲν πρέπει νὰ τοὺς δουλεύη· ὄχι, δὲν πρέπει.

—Καὶ τί θὰ φᾶμε; τὸν ρώτησε μιὰ μέρα πεισιωμένη κ' ἐκείνη.

Ὁ Ἀριστόδημος στάθηκε ξαφνισμένος καὶ τὴν κῦτταξε κατάμυα. Τοῦ φάνηκε ἀνέλπιστο τὸ ρώτημά της. Γρήγορα ὅμως ἀναφοκοκλίνισε, βρόντηξε τὸ ποδάρι του στὴ γῆ κι ἀπάντησε.

—Δὲν ξέρω. Ἐνας Εὐμορφόπουλος ψοφάει τῆς πείνας μὰ δὲ δουλεύει τοὺς δούλους του· ὄχι· δὲν τοὺς δουλεύει!

Καὶ σηκώνοντας τὸ κεφάλι περήφανα, ἐδάδισε ἀργὰ καὶ μεγαλόπρεπα καὶ μπῆκε στὸ γραφεῖο του, σκυλοβρίζοντας τὸ Θεομίσητο καὶ τὴ γενιά του.

—Αὐτός, παιδί μου, εἶνε μὲ τὸ νοῦ ποῦ γεννήθηκε· εἶπε ὁ Δημητράκης στὴν Ἐλπίδα τὸ βράδυ ποῦ τοῦ διηγήθηκε τὴν κουθέντα τους· τόσα κακὰ ἐξέπασαν στὸ κεφάλι του κ' ἐκείνος τίποτα· τὸ γουδί τὸ γουδοχέρι.

—Τί σὲ μέλλει; εἶπε ἡ κόρη ἀφρόντιστα. Αὐτὰ κι αὐτὰ τὸν βαστοῦνε τώρα στὴ ζωὴ, ἄλλο τίποτα δὲν ἔχει. Μὲ τὰ λόγια χτιζ' ἀνώγεια καὶ κατώγεια...

—Ναί, βέβαια, τί μὰς μέλλει; εἶπε κι ὁ Δημητράκης γελώντας. Ὅτι, χάλασε - χάλασε. Τὸ μέλλον εἶνε γιὰ μὰς καὶ μεις γιὰ κείνο· δὲν εἶν' ἔτσι Ἐλπίδα;

Τὴν κῦτταξε στὰ μάτια τρυφερὰ μὲ ἀπεριόριστη ἀφροσύνη. Ἄξαφνα τῆς ἄρπαξε καὶ τὰ δυὸ χέρια, τᾶσφιξε στὴ χοῦφτα του σὰ νᾶσφιγγε βῶλο χρυσάφι.

—Νὰ σοῦ εἰπῶ κάτι τί, Ἐλπίδα; τὴ ρώτησε κοντο-
ζυγώνοντας.

—Λέγε· τοῦ φιθύρισε κείνη μὲ φανερὴ ἀνησυχία,
σὰ νὰ μάντευε πὼς τὸ κάτι τί του ἦταν πολὺ σοβαρὸ
καὶ γιὰ τοὺς δυό.

Ὁ Δημητράκης στάθηκε λίγο σκυφτός, ξεροκατάπιε
κ' ἔπειτα γρήγορα - γρήγορα σὰ νὰ φοβόταν μὴν τὸν
ἀντισκόφη κανεῖς.

—Νὰ γένης γυναῖκα μου· εἶπε δυνατά.

Κ' ἐπειδὴ τὴν εἶδε νὰ χαμηλώνη τὰ μάτια ροδοπρό-
σωπη καὶ ν' ἀναδεύη τὰ χεῖλη κάτι γιὰ νὰ εἰπῇ, ἐκεί-
νος ἄπλωσε τὸ χέρι νὰ τὴν ἐμποδίση.

—Ἄκουσε τί σκέφτηκα· εἶπε. Τώρα μεις μπήκαμε
σ' ἓνα δρόμο· φηλά - χαμηλά περνοῦμε. Μιλοῦμε γιὰ
τὸ μέλλον· μέλλον εἶνε τὸ αὔριο· μὰ εἶνε καὶ τὸ με-
θαῦριο. Ἐγὼ— δὲ στὸ κρύδω — μεγάλο φόρτωμα πήρα
στὸν ὄμο μου κι ὁ δρόμος εἶνε μακρὺς, μακρὺς κι ἀ-
νηφορικὸς !

Ἡ κόρη χαμογέλασε· ἄπλωσε τὸ μεστωμένο χέρι
της καὶ τοῦ χάιδεψε τὸ μέτωπο.

—Ἀπὸ τώρα δείλιασες ; τοῦ φιθύρισε σκύδοντας ἀ-
πάνου του ἀνήτρυχα.

—Ὅχι· δὲ δείλιασα. διαμαρτυρήθηκε ἀμέσως ἐκεῖ-
νος. Στὴ ζωὴ μας, Ἐλπίδα· οὔτε δείλιασα οὔτε κου-
ράστηκα. Θὰ ἦταν ντροπὴ μου στὴν ἡλικία μου. Μὰ
σκέφτομαι, κι αὐτὸ τὸ ἀξέτιμωτο δῶρο μοῦ τῶκαμες
ἐσὺ ὅπως καὶ τόσα ἄλλα· ἐσὺ ἀγαπημένη. Καὶ βρίσκω
πὼς ὁ ἀγῶνας εἶνε μακρὺς κ' ἡ ζωὴ μας λίγη. Τ' εἶνε
μιὰ ζωὴ γιὰ τόσο μεγάλο σκοπὸ ; Ἐγὼ θ' ἀγωνιστῶ,
ναί· μὰ φοβᾶμαι, Ἐλπίδα, φοβᾶμαι. Ἄν κατορθώσω

μονάχα τὴν ὄψη τῆς ἀὐλῆς μας ν' ἀλλάξω, θὰ εἶμαι
εὐτυχής· γιὰ παραπάνω δὲν τὸ πιστεύω. Εἶμαι κ' ἐγὼ
ἀμαρτωλός. ἔχω κ' ἐγὼ τὸ μπόλι τῆς γενιάς μας στὸ
αἷμα μου. Ὀνειρεύομαι, Ἐλπίδα, δὲν τὸ πιστεύεις ;
ὄνειρεύομαι πολὺ καὶ δουλεύω λίγο—λιγώτερο ἀπ' ὅ,τι
ἔπρεπε. Γι' αὐτὸ λοιπὸν θέλω νὰ γίνης γυναῖκα μου·
νὰ μοῦ δώσης παιδιὰ, παιδιὰ γερά καὶ δυνατά, πλου-
τισμένα μὲ τὸ αἶσθημά σου τὸ βαθύ, μὲ τὴν πραχτικὴ
σου σκέψη καὶ μὲ τὴ μεγάλη φυχή σου. Ἐγὼ συναίξω
ἔνα - ἔνα τὰ λιθάκια· ἄς ἔρθουν ἐκεῖνα νὰ χτίσουν τὸ
νέο Παρθενῶνα μας. Ναί ;

Τὴν κότταζε κρεμῶντας τὴν ψυχὴ του στὰ χεῖλη
της, σὰν προσκυνητὴς προσμένοντας τὸ θάμμα. Ἐκείνη
ξαναμμένη ἀπὸ τὸν πόθο χαμηλώνει τὰ μάτια της καὶ
μὲ χέρια ὀλότρεμα ἔπαιζε μὲ τὴν ἄκρη τῆς ποδιάς της.

—Ὁ λόγος σου εἶνε γλυκὸς καὶ σωτὴς· εἶπε σὲ
λίγο βαρυανασαινοντας· μοῦ σιλαθώνει τὴν καρδιά γιὰτ'
ἔχει καὶ τὰ δυὸ σμιγμένα. Μὰ πὼς νὰ γίνη, πὼς νὰ
γίνη τ' ἀταίριαστο ; Ἐνας Εὐμορφόπουλος νὰ πάρη γυ-
ναῖκα του μιὰ ταπεινὴ...

—Κρίμα ποῦ δὲν μπορῶ νὰ παινέσω κ' ἐγὼ τὰ λόγια
σου τὴν ἔκοψε ὁ Δημητράκης. Γιατὶ ἐσὺ τόσο στοχα-
στικὴ νὰ μιλᾷς ἔτσι ἀστόχαστα ; Ἐξέρω πὼς δὲν τὰ πι-
στεύεις αὐτὰ ποῦ λές· κ' ἔχεις δικίον νὰ μὴν τὰ πι-
στεύης. Ὅχι· ἐσὺ· ἐγὼ κερδίζω μ' αὐτὸν τὸ γάμο. Κι
ὄχι μόνον ἐγὼ—ἀν ἦταν γιὰ μένα, δὲ θὰ φρόντιζα τόσο.
Ὁ σκοπός μας κερδίζει, ἡ γενιά μας...

—Μὰ πὼς, ἀφοῦ ἔχω αἷμα νοθεμένο ; τοῦ εἶπε κείνη,
μὲ πονηρὸ χαμόγελο.

—Σὲ μένα μιλᾷς ἢ στὸν ἀδερφό μου ; τὴ ρώτησε

πειραγμένος ὁ Δημητράκης. Ἐγὼ δὲν εἶπα ποτὲ τέτοιο λόγο· γιατί μὲ σὰς !

— Γιατί σ' ἀγαπῶ· φώναξε ἡ κόρη ἀκράτητη.

Τὴν ἄλλη μέρα ποῦ ξεμυστηρεύτηκε τὴν ἀπόφασή του στὸν Ἀριστόδημο, ἐκεῖνος σούφρωσε τὰ φρόδια του κ' ἔμεινε σκεφτικὸς γιὰ πολλή ὥρα.

— Πφ... ἔκαμε τέλος μὲ πολλή περιφρόνηση· τί τούτη τί ἄλλη ; Ἀπὸ σένα ἄρχισε τὸ χαντάκιωμα τῶν Εὐμορφόπουλων· τὸ χαντάκιωμα...

Καὶ δὲν ξαναμίλησε. Ὁ Δημητράκης ὡς τόσο βάλθηκε τώρα νὰ καλλιτεργήσῃ τὴν αὐλή του. Σήκωσε πρῶτα ψηλὸν ὄχτο γύρω νὰ τὴν ἀποκλείσῃ ἀπὸ τἄλλα χετῆματα. Ὁ Ἀρχαιολόγος σὰν εἶδε τὸν ὄχτο ξένισε τὰ μοῦτρα του.

— Τί τὸν ἤθελε τέτοιο ὄχτο ; εἶπε στὴν Ἐλπίδα· εἶνε σὰ νὰ κλεί τὴν πόρτα νὰ μὴν περάσουμε πιά στὸ πατρικὸ μας· σὰ ν' ἀρνιέται τὰ δίκαιά μας.

— Μὴ φοβάσαι· διόλου· ἀπάντησε ἡσυχα ὁ Δημητράκης ἀπὸ μέσα· τὰ δίκαιά μας τίποτα δὲν παθαίνουν· νὰ εἶσαι βέβαιος. Ἄμα ἔρθῃ ὁ καιρὸς καὶ δυναμώσουμε, ἐγὼ τὸν γκρεμίζω τὸν ὄχτο ὅπως τὸν σήκωσα... Δὲν κατάλαβες, λέω, μωρ' ἀδερφέ, τοῦ πρόσθεσε μαλακώτερα, πῶς τὰ δίκαια εἶν' ἕνας λόγος μονάχα !...

Ὁ Ἀριστόδημος κατάπιε τὴ θλίψη του καὶ δὲν εἶπε τίποτα. Ἐνας λόγος ναί, ἕνας λόγος· μὰ κάποτε καὶ σημαντικός !...

Ὁ Δημητράκης ἔπειτ' ἀπὸ τὸν ὄχτο ἔσκαψε πέρα γιὰ πέρα τὴν αὐλή. Τὴν ἔσκαψε, φύτεψε δεντρικά, ἔσπειρε ὄσπρια καὶ κάθε ἄλλο χρειαζόμενον τοῦ σπιτιοῦ. Τὸ νεράκι τῆς βρύσης τοῦ χρησίμευε γιὰ πότισμα. Κ'

ἡ αὐλή του σὲ λίγο ἔγινε ἀγνώριστη· πρασίνισε ὅλη ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη. Ἄρχισε καὶ νὰ σοδιάζῃ μὲ τὸν καιρὸ. Ὁ Δημητράκης κρατοῦσε γιὰ τὸ σπίτι καὶ τἄλλα τὰ πουλοῦσε στὴν ἀγορὰ ἢ τἄλλαζε μὲ σιτάρι κὶ ἀραποσίτι ποῦ δὲν ἔκανε ἡ αὐλή του.

Ὁ Ἀριστόδημος γιὰ τούτα ὅλα δὲν ἔλεγε τίποτα· οὔτε ρώταγε πῶς κυβερνιέται τὸ σπίτι. Ἐτρωγε καλά, ντυνότανε καλῆτερα, ἔκανε τὶς ἰδιοτροπίες του καὶ τῶθρισκε φυσικὸ ! Μάλιστα ἡ καλοζωή κ' οἱ περιποιήσεις τῆς Ἐλπίδας τὸν ἔκαναν πολλὰς φορὰς πιὸ ἀπαιτητικὸ καὶ ἰδιότροπο. Μιλοῦσε κάποτε σ' ἐκείνη μὲ τρόπο βαρὺ καὶ προσταχτικὸ. Τῆς ἔρριχνε κατάμουτρα τὴν ταπεινὴ καταγωγὴ τῆς καὶ τῆς ἔδειχνε ξέσκεπα πῶς τοῦ ἦταν βάρος μέσα στὸ σπίτι. Ἐκείνη δὲ θύμωνε· τὸν εἶχε συνηθίσῃ πιά. Δὲ θύμωνε μὰ τοῦμπαινε πολλὰς φορὰς καὶ στὴ μύτη. Μάλιστα ἕνα πρωὶ ποῦ ὁ Ἀριστόδημος ἔλειπε ἀπὸ τὸ σπίτι, σοφίστηκε νὰ τὸν σκυλιάσῃ σὰ γερά. Πῆρε τὸ κέντημά τῆς, τὸ μεγάλο κέντημα ποῦ εἶχε ἀπάνω τὴν ἱστορία τῶν Εὐμορφόπουλων καὶ τὸ κάρφωσε φαρδὺ πλατὺ στὸν τοῖχο τοῦ γραφείου. Τὸ κρέμασε ἴσα κοντὰ στὸ ἄγαλμα τῆς Δόξας κὶ ἀνάμεσα στὶς βιβλιοθήκας. Ἐπειτα ἔκατος στὴν τάρτασα κὶ ἄρχισε νὰ πλέκῃ τὴν κάλτσα τῆς. Ἐπλεκε νευρικά καὶ συχνοκύτταζε τὸ δρόμο, ἀνυπόμονη πότε νὰ φανῇ ὁ Ἀριστόδημος.

Δὲν πέρασε πολλή ὥρα καὶ νάτος ὁ καλὸς σου. Ἐρχόταν κορβωμένος καὶ γελαστός σὰν τραπεζίτης ποῦ ἀσφάλισε γιὰ καλὰ τὰ χρήματά του. Ἡ μόνη θλίψη ποῦ τοῦ θάμπωνε τὴ ζωὴ, ἦταν ποῦ δὲν εὑρίσκε τὸ κατάλληλο βᾶθρο τῆς Δόξας του. Εἶχε ἀληθινὰ τὸν

κορμὸ τῆς καρῆς, μὰ τώρα κάμπωσες μέρες τὸν εὐ-
ρισκε ἀταίριαστον κι αὐτόν. Τί τὰ θές ἀδερφέ, δὲν
πήγαινε καρὴ νὰ βαστάῃ ἐν ἄγαλμα! Σκέφτονταν νὰ
ξεφλοιδίσῃ τὸν κορμὸ καὶ νὰ τὸν περάσῃ μὲ βάμμα
Τί βάμμα ὅμως νὰ προτιμήσῃ; Γαλάζιο, μαῦρο, κόκ-
κινο, βυσαίνι; ἢ νὰ βάλῃ καλῆτερα ξανθό, καστανό,
πράσινο, σταχί; Μὰ τάχα καὶ τὸ κίτρινο δὲν εἶν'
ὡμορφο; Ἄμ' ἐκεῖνο τὸ σοκολατὶ πάλι τί σοῦ λέει!

— Γιά σου, κυρὰ νύφη' εἶπε στὴν κοπέλλα ἀναμ-
παιχτικά· δὲ μοῦ δίνεις καὶ σὺ μιὰ γνώμη;

Σηκώθηκε ὀρθή.

— Τί γνώμη;

— Νά, θέλω ἓνα χρῶμα γιὰ τὸ βάβρο τῆς Δόξας
μου· τόσον καιρὸ παιδεύομαι κι ἀκόμα νὰ τὸ βρῶ.

— Ποῦ ξέρω γώ, ἢ φτωχή, ἀπὸ τέτοια.

— Μ. . . βεβαίαι· ποῦ νὰ ξέρῃς ἐσὺ ἀπὸ τέτοια!
εἶπε μὲ λύπησιν.

Ἐπειτα κυττάζοντας τὸ πρόστιχο πλέξιμό τῆς ἐπρό-
σθετε ξαναθρῖσκώντας τὴν ὄρεξή του·

— Δουλειά, βλέπω, δουλειά! ἔτσ' εἴσαστ' ἐσεῖς οἱ
προκομμένοι! . . .

— Τί νὰ κάνουμε; εἶπ' ἐκεῖνη χαμογελώντας πο-
νηρὰ.

— Καλὰ κάνετε· δουλέψτε τώρα ποῦ εἶστε νέοι. . .

Ἐτσι δούλεψα κ' ἐγὼ στὰ νιάτα μου· δούλεψα. . .

Καὶ τέντωσε πίσω τὸ κορμί του θέλοντας νὰ δείξῃ
πῶς οἱ πλάτες του ἦταν ἀκόμη πιασμένες ἀπὸ τὴν
πολλὴ δουλειά. Ἐπειτα ὀρθὸς καὶ λυγιστὸς μῆλκε στὸ
γραφεῖο του κ' ἐκλείσσε τὴν πόρτα. Ξεκαπελώθηκε,

πῆγε ἴσα στᾶγαλμα τῆς Δόξας καὶ τὸ κύτταξε γιὰ κάμ-
ποση ὥρα.

— Γαλάζιο, ἄσπρο, μαῦρο, κόκκινο [ἢ βυσαίνι; ἐ-
φιθύριος σὰ νὰ ρωτοῦσε τὸ ἄγαλμα.

Μὰ τότε εἶδε τὸ κέντημα κ' ἐθῆγαλε δυνατὴ φωνή.

— Ποῖος διάλογος τὸ κρέμασ' ἐδῶ μέσα! . . .

Ἄπλωσε τὸ χέρι του νὰ τὸ ξεκρεμάσῃ.

Ἡ Ἐλπίδα ποῦ κύτταξε ἀπὸ τὴν κλειδαρότροπα,
καθὼς ἄκουσε τὴν φωνὴν ἐτοιμάστηκε νὰ τὸ βάλῃ στὰ
πόδια. Μὰ ἡ περιέργεια νίκησε τὸ φόβο τῆς καὶ στά-
θηκε νὰ ἰδῇ. Τὸ κέντημα κι ὁ Ἀριστοδότημος ἔμειναν
καρφωμένοι στὴ θέση τους. Κυττάζοντας καὶ ξανακυτ-
τάζοντας ἐπίμονα, λὲς κ' ἤθελε ὁ ἓνας νὰ μαγέψῃ τὸν
ἄλλον. Λίγο-λίγο ξεθύμωνε ὁ ἀρχαιολόγος καὶ τὸ πρό-
σωπὸ του ξεμούσκωνε.

— Μωρ' εἶν' ὠραῖο! ἐξάισιο! ἐφώνασε ἄξαφνα·
μὰ τὸ Θεὸ εἶνε τέλειο! καὶ τί τέχνη! τί ἄρμονία! . . .
Ἄμ' δὲν εἶνε κέντημα αὐτό· εἶνε ποίημα! . . . ποίη-
μα κι' ἀπὸ τὰ καλῆτερά μας! . . .

Ἐπειτα πῆγε μακρύτερα κι ἄρχισε νὰ κυττάξῃ [ἔνα
μὲ τᾶλλο τ ἄγαλμα καὶ τ ἀργόχερο θέλοντας νὰ κάμῃ
σύγκρισιν.

— Οὐμ! . . . ἔκαμε πτωπλατίζοντας [τὴ Δόξα καὶ
μορφάζοντας σὰ νὰ δάγκωσε ξινόμηλα· μὰ ὄχι, ὄχι·
πρόσθεσε ἀμέσως, χαϊδεύοντάς τὴν σὰ μικρὸ παιδί·
ἐσὺ εἶσαι τὸ τέλειο καὶ τὸ πρότυπο. . .

— Ἐχασα! εἶπε ἢ Ἐλπίδα στὸ Δημητράκη ποῦ
ἔφτασε κείνη τὴ στιγμὴ· Ἐγὼ εἶπα νὰ τὸν πεισιμώσω
μὰ δὲν πέτυχα.

— Κακή! τῆς εἶπε ὁ νέος χαϊδευτικά, δίνοντας τῆς ἓνα φίλι.

— Δὲν εἶμαι κακή· διαμαρτυρήθηκε ἡ κόρη γλαρωμένη· μὰ μοῦ ἀρέσουνε οἱ θυμοὶ του· εἶνε τότο ἀτταῖοι! . .

Θ'.

Ὁ Δημητράκης δὲ ρίχτηκε μὲ τὰ μοῦτρα μόνο στὴ δουλειὰ μὰ καὶ στὴ μελέτη. Ἀλήθεια ἔδινε τὰ πρωτεῖα σὲ κείνη· καὶ τούτῃ ὅμως δὲν τὴν ἀμελοῦσε. Ἡ μία ἦταν ἀπόλυτη ἀνάγκη γιὰ τὴ ζωὴ του· μὰ κ' ἡ ἄλλη ἦταν τὸ ἴδιο γιὰ τὸ πνεῦμα του. Στὴ μιά ἀφιέρωνε ὅλες τὶς ἐργάσιμες ἡμέρες τοῦ χρόνου καὶ στὴν ἄλλη τὶς σκολινὲς καὶ τὶς νύχτες τοῦ χειμῶνα. Τὸ καλὸ εἶνε ποῦ κατώρθωσε νὰ κρατήσῃ τὸ ἐγὼ του ἀσκλάβωτο καὶ ἀπὸ τὶς δυὸ καὶ ἐπεψτε ἀπὸ τὴν μιά στὴν ἄλλη μὲ τὴν ἴδια εὐχαρίστηση. Θεὸς βιβλίο κρατοῦσε στὸ χέρι του θεὸς ἀξίνα ἦταν στὴ θέση του.

— Καθένα ἔχει τὸ σκοπὸ του—σεβαστὸ καὶ ἱερό σκοπὸ· δὲν εἶν' ἔτσι; ρώταγε κάθε τόσο τὴν Ἐλπίδα.

Πότε στὸν ἴσκιό τῆς ταράτασε, πότε δίπλα στὸ παραγῶνι κωθόντουσαν οἱ δύο ἀγαπημένοι καὶ διάβαζαν ἓνα μὲ τ' ἄλλο τὰ παλιὰ χερόγραφα. Κάποτε διάβαζε ὁ Δημητράκης καὶ ἄκουε ἡ Ἐλπίδα γνέθοντας τὴ ρόκα τῆς. Μὰ τὶς περισσότερες φορές διάβαζε ἡ κόρη καὶ ἄκουε ὁ γιός. Ἄκουε καὶ κρεμότανε ἀπὸ τὰ

χείλη της. Οἱ φράσεις κυλοῦσαν ξάστερες, ζωντανές κι ἀρμονικῆς σὰν τὸ γάργαρα νερὸ ἀπὸ τὰ χεῖλη μιᾶς βρύσης. Κ' ἐκεῖνος ἔπινε ἔπινε διψασμένα κι ἀχόρταγα κ' ἔνοιωθε ἀμολόγητη χαρά. Τὰ λόγια κ' οἱ πράξεις τῶν προγόνων ἀντρεῖσαν τὴν ψυχὴν του κι ἀτσάλωναν τὰ νεύρα του. Πότε τοῦ φέρνανε δάκρυα στὰ μάτια, πότε τοῦ χάριζαν γέλιο στὰ χεῖλη· πότε στὸ μέτωπό του ἀπλωναν σύγνεφα κι πότε στὸ πρόσωπό του περηφάνια. Κάθε φράση ἢ στίχος τοῦ χερσόγραφου ἄνοιξε μέσα του κι ἀπόδινε γοργὰ τὰ φύλλα κι τοὺς καρπούς του.

— Μὰ τοῦτο εἶνε παραμῦθι! ἔκοψε ξαφνικὰ τὴν Ἐλπίδα μιὰ βραδυὰ ποῦ διάδαζαν τὸν Ἡρόδοτο.

— Παρχμῦθι! ἀμ τί θές νὰ εἶνε; τὸν ρώτησε κείνη μ' ἀπορία. Κι ὁ Ὅμηρος ποῦ διαβάσαμε πρὶν εἶν' ἕνα μεγάλο ἀρματωλικὸ τραγοῦδι κι ὁ Θεόκριτος τραγοῦδι τσοπάνικα...

— Μὲ γελᾶς.

— Ὅχι νὰ ζήσουμε νὰ ἐδῶ, βλέπεις τὸν Ἡσίοδο; ἔρεις τί ἔχει μέσα;

— Το . . .

— Λέει μὲ στίχους τὸν τρόπο κι τὸν καιρὸ ποῦ ἔπρεπε νὰ σπέρνουν κι νὰ θερίζουν οἱ παλιοὶ μας.

— Ἐσπερναν λοιπὸν κ' ἐκεῖνοι; ρώτησε ὁ νέος μὲ παιδιάτικη ἀφέλεια.

Ἡ κόρη τὸν κύτταξε κατάματα γιὰ νὰ μάθῃ ἂν τῆς μιλοῦσε σοβαρά.

— Ἐχεις δίκιο εἶπε σὲ λίγο κουνώντας τὸ κεφάλι της· θαμκίνουμαι μάλιστα πῶς δὲν ρωτᾶς κι ἂν ἔτρωγαν ἀκόμη. Ἐσεῖς τὴν πάθατε ὅπως οἱ κάτοικοι τῆς

γῆς μὲ τὸ φεγγάρι· βλέπετε πάντα τὴ ζωὴ τῶν Εὐμορφόπουλων ἀπὸ τὴ μιὰ της ὄψη, τὴ λαμπρότητα. Ἔτσι σὰς σὰς ἔφτυσε τὸ σκολειό.

— Γιατί;

— Γιατί ἔτσι· σὰς ἔθρεψε τὴ φαντασία κι σὰς σκότωσε τὴν πράξη. Σὰς ἔδειξε τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἕνα ἀπέραντο τεμπελχανιό. Μὰ δὲν ἦταν τέτοια—μάθε το ἀπὸμένα δὲν ἦταν τέτοια. Ἦταν ἐν ἀργαστήρι, μεγάλο ἀργαστήρι ἀπ' ὅλες τίς τέχνες τῆς ζωῆς.

— Μπᾶ! . . . ἔκαμε ἐκεῖνος ἀνοίγοντας τόσα τὰ μάτια του.

— Μάλιστα· κι ἂν δὲν πιστεύῃς ἄκουσε.

Πῆρε ἕνα μικρὸ χερσόγραφο κι ἄρχισε νὰ διαδάξῃ ἀργὰ κι δυνατὰ:

— Στίς ἄλλες πολιτεῖες ὅλοι ὅσο μποροῦνε χρηματολογοῦν· ποιὸς κάνει τὸ γεωργό, ποιὸς τὸ ναύτη, ποιὸς τὸν ἔμπορο, ἄλλοι πάλιν ζοῦν ἀπὸ τὴ τέχνη τους. . .

— Κι' εἶνε ἀπ' τοὺς παλιούς μας αὐτὰ;

— Νὰ δὲ βλέπεις· τὰ λέει ὁ Ξενοφώντας, εἶπε ἡ κόρη βάζοντας μπρὸς στὰ μάτια του τὸ χερσόγραφο.

Ὁ Δημητράκης ἔβαλε τὸ κεφάλι στὰ χέρια του κ' ἔμεινε σὲ βύθος γιὰ πολλὴ ὥρα. Τὸ τί ἔνοιωθε δὲν ἦταν σὲ θέση νὰ μολογήσῃ κι ὁ ἴδιος. Μέσα στὸ κρανίο του κόσμοι χαλιόνταν κι κόσμοι ἀνασταίνονταν μὲ καταπληκτικὴ γοργάδα. Σήκωσε τέλος τὰ μάτια του κι κύτταξε τὴν κόρη μὲ φανερὴ ἀπογοήτεψη.

— Ἐρεῖς τί συλλογιέμαι; τὴ ρώτησε.

— Τί;

— Τὰ χρόνια πῶχασα. . . Ὅλα ὅσα μοῦ διάβασες

τὰ διάβασα, θυμοῦμαι κ' ἐγὼ σὺν ἡμῶν παιδί. Μὰ ξέρεις πῶς μοῦ φαίνονταν; μοῦ φαίνονταν. . . πῶς νὰ νὰ στὸ εἶπώ; . . . νά, βιβλία! . . .

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μέρα ἄρχισε νὰ συχνομαίνη καὶ στὸ γρῆφο τ' Ἀρχαιολόγου. Τὸ πνεῦμα τῶν βιβλίων τὸν ἐσπρωχνε ἴσα στῶν μαρμάρων τὸ πνεῦμα. Πρὶν δὲν ἦταν γι' αὐτὸν παρὰ σωρὸς πέτρες, ὄγκοι μεγάλοι καὶ θαυμαστοί. Δὲν τοῦ κεντοῦσαν ἄλλο τι παρὰ τὴν ἀπορία. Ἀποροῦσε κ' ἔλεγε συχνὰ τί διαβολοσύνεργα μεταχειρίσθηκαὶν οἱ πρόγονοί του γιὰ νὰ τὰ μεταποτίζουσι! Κι ἀπ' αὐτὸ ἐξημέλιζε τὴν ἰδέα πόσο μεγάλοι καὶ δυνατοὶ ἦταν ἐκεῖνοι. Ὅλοι πέρα πέρα Ἡρακλῆδες καὶ Βριάρεσι! Τώρα ὅμως τοῦ γεννοῦσαν ἄλλο αἴσθημα. Ἐφτανε ἓνα καὶ μοναχὸ λιθαράκι γιὰ νὰ τοῦ φέρνη μπροστὰ ἀτόφιο καὶ ζωντανὸ τὸ καλλιτέχνημα καὶ κείνο πάλι ἔφτανε γιὰ νὰ τοῦ δείχνη κινούμενη τὴν προγονικὴ ψυχὴ. Ὅσο ποῦ κατάντησε αὐτὸς καὶ μοναχὸς του νὰ σμίγη τὴν ψυχὴ τοῦ βιβλίου μὲ τοῦ μαρμαροῦ τὴν ψυχὴ καὶ νὰ βγάνη μιὰ ζωὴ δλόχαρη παλλημαρία καὶ δοξολογούμενη.

— Μπά! . . . ἔλεγε συχνὰ μισοκλείοντας τὰ μάτια του σὰ νὰ θημπώνονταν ἀπὸ τὸ φῶς.

Ἡ Ἐλπίδα ποῦ παρακολουθοῦσε ἄγρυπνα τὴν νιόβγαλτη σκέψη του ἄρχισε ν' ἀνησυχῆ.

— Κότταξε καλὰ, βαστάξου! τοῦ εἶπε μιὰ μέρα σοβαρά. Ὅποιος πολυδλέπει τὸν ἥλιο σκοντάζει στὸ δρόμο του.

— Μὴ φοβάσαι, κοπέλλα μου, μὴ φοβάσαι, τὴν κα-
θησύχασε κείνος· ἔχω δυὸ μάτια ἐγώ, δυὸ μάτια ποῦ

βλέπω· ἓνα γιὰ τὰ φηλά κ' ἓνα γιὰ τὰ χαμλά . . . μὴ φοβάσαι.

— Δυὸ μάτια εἶχε κι ὁ ἀδερφός σου.

— Μὰ δὲν εἶχε μαζί του τὸ φυλαχτό.

— Ποιὸ φυλαχτό;

— Ἐσένα ψυχούλα μου . . .

Ἐφτασε ὡς τόσο κ' ἡ ἡμέρα τοῦ γάμου. Ἀπὸ τὴν προπαραμονὴ ἄρχισαν ν' ἀρχωνται πλῆθος τὰ δῶρα. Οἱ σκορπισμένοι κολληγοὶ σὺν ἔμαθαν τὸ συγκέσιο πήρανε θάρρος. Ἐκεῖνοι ποῦ δούλευαν στὰ κοντινὰ χτήματα ἔστειλαν τὰ κανίσκια τους κ' εἰδοποίησαν πῶς θὰ παρασταθοῦν κ' οἱ ἴδιοι στὰ στέφανα· ὅσοι ἦταν μακρὰ στείλανε πλουσιώτερα δῶρα καὶ μεγαλειότερες εὐχές. Μὰ τὸ δῶρο ποῦ εὐχαρίστησε περισσότερο τοὺς νιοὺς ἦταν τοῦ Ἀλαμάνου. Ἦρθε ἀπὸ βραδὺς μὲ τὸ ταχυδρομεῖο. Ὁ Δημητράκης χάλασε ἀνυπόμονα τὶς σφραγίδες του, ἔκοψε τὰ δεσίματα, ἔσκισε τὸ τύλιγμα κ' ἔβαλε τὶς φωνές.

— Ἐλπίδα—Ἐλπίδα· ἔλα νὰ χαρῆς.

— Τ' εἶνε; τί τρέχει; τὸν ρώτησε κείνη ἀνεβαίνοντας τὴ σκάλα.

— Ὁ Ἀλαμάνος μᾶς στέλνει τὸ βιβλίο του· νάτο· Μωρὲ τὸ σκυλί! πότε τὸ κατάφερε κιόλας!

Κ' ἔδειξε στὴν κόρη ἓνα μεγάλο τόμο ἀπὸ δυὸ χιλιάδες σελίδες σχῆμα ὄγδοο.

— Ἡ ψυχὴ τῶν Εὐμορφόπουλων ἴδια κι ἀπαράλλαχτη· διάβασε κοττάζοντας κατὰματα τὴν κόρη.

— Εὐγε του· εἶπε ἡ Ἐλπίδα ἐνθουσιασμένη.

Ἀγκοῦμπησε στὸν ὄμο του κι ἄρχισαν νὰ ξεφυλλίζουν τὸ βιβλίο καὶ νὰ τρῶνε μὲ τὸ μάτι τὶς σελίδες

του. Ἦταν ἀλήθεια βαθιᾶς σπουδῆς σύγγραμμα. Ἀρχίζε ἀπὸ τὰ Βυζαντινὰ χρόνια, πέρναε στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς καὶ τελείωνε στὸν Ἀντρέα τὸν Ἐδμορφόπουλο— Ἀντρέα τὸν Ἐλευθερωτῆ, ὅπως τὸν ἔλεγε. Δὲν ἦταν βιβλίο παρὰ καθρέπτῃς. Κάθε Ἐδμορφόπουλος φαινόταν ἐκεῖ μέσα ἴδιος κι ἀπαράλλαχτος ὅπως ἦταν στὴν ἐποχὴ τοῦ ἔζησε. Ἕνας καταλαχάρης ἄνθρωπος θῆλεγε πῶς αὐτοὶ ὅλοι ἦταν ξεχωριστοὶ κι ἄμοιαστοι μεταξὺ τους. Ὁ Ἀλαμᾶνος ὅμως μὲ τὴ βαθιὰ του κρίση ἀπόδειχνε στὸ πρόλογο καὶ στὰ σχόλια τοῦ βιβλίου πῶς ὅλους τοὺς ἔβλεπε τὸ ἴδιο αἶσθημα, ἴδια ἀντίληψη τῆς ζωῆς, κοινὲς ἐλπίδες καὶ κοινὲς πρόληψεις. Ἡ διαφορὰ ἦταν ἀπ' ὄψω, μὰ ἀπὸ μέσα ὄχι.

Ἀπάνω στὴ χαρὰ τοὺς φάνηκε ὁ Ἀριστόδημος στὴ σκάλα. Μὰ ἦταν σὲ κακὴ κατάστασιν τὸ καπέλο του τσαλακομένο, τὸ φόρεμά του λασπομένο κι ὁ καιμοδέτης του λυτὸς. Εἶχε μάλιστα καὶ μιὰ γρατζουνιὰ στὴ μύτι.

—Τί ἔπαθες ; τὸν ρώτησε ἡ Ἑλπίδα, τρέχοντας φοβισμένη κοντὰ του.

—Τίποτα, δὲν εἶναι τίποτα. Μὰ τί κόσμος, μωρὲ παιδιά, τί κόσμος ! . . . νὰ μὴ θέλῃ ν' ἀκοῦση τὸ συμφέρον του !

—Τί σοῦ συνέβη ; τὸν ρώτησε κι ὁ Δημητράκης ἀπὸ τὴν θέση του.

—Νά, ἐκείνος ὁ παλιάνθρωπος ὁ Κουρδουκέφαλος. Ξέρεις μιὰ βδομάδα τώρα καθόμουν ἀπ' τὴ φράχτη μας κ' ἔβλεπα τὴν καλλιέργεια ποῦκανε. Μὰ τί ἔκανε ; Τὴν κακὴ του ἡμέρα. Δέντρα, δέντρα, δέντρα· τὸν ἀποδάσωσε τὸν τόπο. Καὶ τί ; ὅλα ἀνάκατα, φόρδην-μείγδην. Σήμερα λοιπὸν δὲ βάσταξα! Νά χαθῆ, εἶπα· ἄς πάω νὰ

τὸν συμβουλέψω. Τί θὰ εἶπῃ πῶς μοῦ πῆρε τὸ χτήμα· αὔριο πάλι τὸ παίρνω.

—Σωστό· ἐπιθύρισε ὁ Δημητράκης σοδαρά.

—Πήγα λοιπὸν καὶ κι ἄρχισα νὰ τὸν ἐρμητεύω: ὄχι τοῦτο, ὄχι κείνο· ἔτσι τοῦτο ἔτσι κείνο. Μὰ αὐτὸς τὴ δουλειὰ του· δὲν ἤθελε νὰ μ' ἀκοῦση...

—Δὲν τὸν ἄφινες νὰ κἀνῃ ὅ,τι θέλει· τοῦ εἶπε ἡ Ἑλπίδα.

—Ὁ,τι θέλει πῶς νὰ τὸν ἀφήσω νὰ κἀνῃ ὅ,τι θέλει! Πιάνω, ποῦ λές, μιὰ μηλιὰ ποῦ εἶχε φυτεμένη δίπλα σὲ καρυὰ, τὴν ξεριζώνω καὶ τὴ βάνω παραπέρα.— Νά, μωρὲ κουλοῦκι, τοῦ λέω· ἐδῶ εἶν' ἡ θέση της. Ἐκεῖνος θύμωσε· ἀρπάξει τὴ μηλιὰ ἀπ' τὸ χέρι μου καὶ μού δίνει μιὰ σπρωξιὰ. Νά, ἔτσι ἔπεσα καὶ λερώθηκα....

Μὰ τί στραβόκοσμος! τί στραβόκοσμος!..

—Τί ἤθελες ν' ἀνκκτωθῆς τοῦ λόγου σου, εἶπε ὁ Δημητράκης.

—Γιατί, κύριε; τὸν ρώτησε ὁ Ἀριστόδημος μὲ θυμό. Τὸ μωαλὸ δὲν τῶχει κανεὶς μοναχὰ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του· τῶχει καὶ γιὰ τοὺς ξένους.

Ἐβγάλε ἀπὸ τὴν τσέπη του ἕνα ποῦρο, τ' ἄναψε καὶ κούταξε περιφρονητικὰ τοὺς δυὸ νέους.

—Τί διαβάζετε; τοὺς ρώτησε.

—Μόλις τὸ λάβαμε γιὰ ἰδῆς· τὸ καὶ σὺ εἶπε ὁ Δημητράκης, δίνοντάς του τὸ βιβλίο, περίεργος νὰ ἰδῇ τὴν ἐντύπωσιν ποῦ θὰ τοῦκανε.

Ἐκεῖνος τὸ πῆρε· μὰ μόλις διάβασε τὸν τίτλο καὶ τ' ὄνομα τοῦ συγγραφέα τὸ γύρισε πίσω.

—Αὐτὸς εἶν' ἕνας ἐπιπόλαιος· εἶπε· ἕνας ἀγράμματος... Αὐτὸ μὰς ἔμεινε, νὰ μὰς δείξουν οἱ ξένοι τὸ

σπίτι μας;... Ἐγὼ τὸ εἶπα τὸ λέω καὶ θὰν τὸ λέω ὡς ποῦ νὰ πεθάνω· μόνον ἕνας Εὐμορφόπουλος μπορεῖ νὰ γράφῃ γιὰ τέτοιο ζήτημα...

Ἐο Δημητράκης φουρκίστηκε· τοῦρριξε ἄγριες ματιές κ' ἦταν ἔτοιμος νὰ λογοπιαστῇ.

—Στ... τοῦ σφύριξε ἡ Ἑλπίδα στ' ἀπὲ ἀναστηκώ-
νοντας τοὺς ὤμους της. Μπά! βλέπεις τί γράφει στὸ
γράμμα; θάρῃ λέει στὸ γάμο καὶ θὰ μᾶς στεφανώσῃ
ἂν θέλουμε...

—Ἄν θέλουμε! ἀκούς ἂν θέλουμε! εἶπε χαρούμε-
νος ὁ Δημητράκης, παίρνοντας τὸ γράμμα ἀπὸ τὰ χέ-
ρια της.

Ἐο Ἀριστόδημος πηγαυορχόταν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη
στὴν ταράτσα, κουνώντας τὸ ραβδί καὶ κεννίζοντας τὸ
ποῦρο του ἀφρόντιστα.

—Δὲ μοῦ λές· ἀπὸ τοὺς ἄλλους δὲν εἶχατε τίποτε;
στάθηκε ἄξαφνα καὶ ρώτησε τὸ Δημητράκη.

—Ποιοὺς ἄλλους;

—Νά· τὸν Περὰχώρα... τὸ Γκενεβέζο...

—*Οχι.

—Περίεργο! πολὺ περίεργο!... τοὺς περιποιήθηκε
τόσο καὶ νὰ μὴ στείλουν ἕνα γράμμα!

Κι ἄρχισε πάλι τὸ σουλάτσο του νευρικός, μαστών-
τας τὸ ποῦρο του, τρικλίζοντας κάποτε καὶ συχνοφι-
θυρίζοντας:

— Οὐτ' ἕνα γράμμα! . . . οὐτ' ἕνα γράμμα! πε-
ρίεργο!

— Ἐχουν πολλὰς δουλιές· εἶπε ἡ Ἑλπίδα στὸ
βρόντο.

— Ἄ, ναί· ἔχεις δίκιο· ἔχεις μεγάλο δίκιο! Ἐὰ

ἔχουν δουλιές· ἄλλοιῶς δὲν ἤμποροῦσαν νὰ μᾶς λη-
σμονήσουν.

Καὶ ἀμέσως ἠσύχασε. Ἐκραξε ψ... ψί... ψί... τῆ
γάτα ποῦθγαινε κείνη τὴν ὥρα ἀπὸ τὸ γραφεῖο του,
τὴν πῆρε στὰ χέρια κι ἄρχισε νὰ τὴν φιλῇ τρυφερὰ νὰ
τὴν χαϊδεύῃ καὶ νὰ τρίβῃ τὸ κεφάλι της στὸ πρό-
σωπό του. Ἐκείνη τὸν πλήρωνε μὲ τὰ ἴδια χαϊδολο-
γήματα, σκάλωνε ἀπάνω του μὲ μισοκλεισμένα μάτια,
λάου-λάου σὰ νὰ πῆγαινε ν' ἀρπάξῃ κάτι τι πίσ' ἀπὸ
τὸ κεφάλι του. Ἐξαφνα ὅμως ἔσκουξε δυνατὰ-νιάου!
Ἐο Ἀρχαιολόγος τῆς ἔσφιξε τὴν οὐρά. Κι ἅμα τὴν
κατάλαβε πῶς πονεῖ τὴν ἔσφιξε δυνατότερα γιὰ νὰ
γλυτώσῃ ἀπὸ τὰ χέρια του. Νιαούριζε, σπαρτάριζε,
κάρφωνε τὰ νόχια της στὰ φορέματά του. Μὰ ἐκεί-
νος ἦσυχος, μὲ κρῦο χαμόγελο τὴν κύτταζε καὶ τίς
τράβασε τ' αὐτιά, τῆς στραγγούλιζε τὰ πόδια, τῆς ἔσφιγ-
γε τὸ κεφάλι.

—Μὰ τί σοῦ κάνει τὸ ζῶ καὶ τὸ πιλατεύεις;

Τοῦ εἶπε ὁ Δημητράκης ἀπὸ τῆ θέστῃ του.

Ἐκείνος τῆ δουλειά του· ἡ γάτα παράδερνε στὰ
χέρια του καὶ νιαούριζε ἀπελπιζμένα.

— Μὰ εἶσαι τύραννος! τοῦ φώναξε ἡ Ἑλπίδα μὲ
θυμὸ, βγάζοντας τὸ ζῶ ἀπὸ τὰ χέρια του.

— Μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων
ἀπάντων, φώναξε ὁ Ἀριστόδημος μὴ δίνοντας προσοχὴ
στὰ λόγια της, τιμιώτερον καὶ ἀγιώτερον καὶ σεμνό-
τερον ἐστὶν ἡ πατρίς!...

— Μπράβο! ἔξέσπασαν χεροκροτώντας οἱ νέοι.

Τὸ τί γίνηκε ἀνήμερα δὲ μολογιέται. Ἦταν μέρα
χινοπωριατικῆ, κατσουφιασμένη καὶ κρύα. Τὰ φύλλα

πέφτανε ἀργά ἕνα-ἕνα κ' ἔστρωναν τὸ χῶμα μὲ κόκκινο ταπί· οἱ περικοκλάδες ποῦ σκάλωναν στοὺς τοίχους ἀνατρίχιαζαν ἀπὸ τῆ γύμνια. Τὸ κλῆμα ποῦ γενιάστηκε ἀπὸ τὸ σπιτί τῆς Ἑλπίδας ὁ Δημητράκης σκέπαζε πέρα-πέρα τὴν αὐλή. Ἦταν ἀφυλλο ἀπὸ τὸν καιρό· μὰ τὰ κλαριά του θρασυμανοῦσαν ψηλά καὶ χαμηλά, λὲς κι ἀνυπομονοῦσαν ν' ἀγκαλιάσουν τὸ ἄπειρο. Δίπλα το ρέμμα κύλαε θολὰ νερά, βροντομαχώντας κι ἀφρίζοντας. Ἡ βρόση τῆς αὐλῆς ἔτρεχε ἀκόμη μὲ μουρμουρητό, σὰ φλύαρο στόμα γριάς ποῦ λέει τὰ εὐτυχημένα χρόνια τῆς. Καὶ τὸ σπιτάκι μὲ τοὺς μουχλιασμένους τοίχους καὶ τῆ μαύρη του σκεπή, φαινόταν βυθισμένο σὲ συλλογή. Μὰ ἦρθαν οἱ ἀνθρώποι κι ἄλλαξαν γιὰ μιὰς μέσα κι ὄζω τὴν ὄψη του. Μπάμ-μπόμ ἐδῶ· μπάμ-μπόμ! ἐκεῖ, φωνές, ἀντάρες, γέλοια, κακό! ἡ χαρὰ ξεχείλιζε. Οἱ κολλῆγοι πλάκωναν μπουλούκια-μπουλούκια παστρικάλλαγμένοι καὶ καλόκαρδοι. Φέρνανε σφαχτά, φέρνανε ψωμιά, κουβαλοῦσαν φορτώματα κρασί ξεδιαλεγμένο. Μερικοὶ ὠδηγοῦσαν βόδια ζωντανά, ταύρους ἄζευτους κι ἀμουνούχιστους· ἄλλοι ἄλογα βαρβάτα· ἄλλοι κρυάρια χρυσοκέρατα. Ἦρθε κι ὁ γιὸς τοῦ Χαγάνου σταλμένος ἀπὸ τὸν πατέρα του μὲ πολλή παρουσία. Καβαλλίκευε χρυσοκάπουλη μούλα κ' εἶχε γύρω του ἕξι κολλήγους πεζοὺς μὰ χρυσοφορεμένους σὰ βασιλόπουλα Ἄλλος κολλῆγας ἀπὸ πίσω ὠδηγοῦσε ἀράπικο ἄτι σελοχαλίωμένο γιὰ τὸ γαμπρό. Ἦρθε κι ὁ Μητρος ὁ Γλάμης μαζί μὲ τὸ Βασίλη Ζάρακα μὲ δώδεκα μολάρια φορτωμένα ὄσπρια τ' ἀποδοσιδία τῆς γῆς τους. Κοντὰ στὸ μεσημέρι φάνηκε κι ἀτός του ὁ Θεομίστης-

τος φτοχώρροχα ντυμένος· μὰ τὸ κανίσι του ἦταν ὅλως διόλου ἀταίριαστο μὲ τὴ φορεσιὰ του· ἦταν ἕνα λάρι περήφανο μὲ κέρατα χρυσά καὶ μὲ χρώματα ἀφύσια.

Ὁ Ζάρακας πειράχτηκε ποῦ εἶδε τέτοιο δῶρο κ' ἤβέλησε νὰ τὸν κεντήση.

— Μεγάλο δεντρί φυτεύεται σήμερα δίπλα σου, κουμπάρ· τοῦ εἶπε μὲ κάκια. Σὲ κανα-δύο χρόνια θὰ ρίξη τὸν ἴσκιο του ἴσα στὸ περβόλι σου. Νὰ πάρης, λέω τὰ μέτρά σου ἀπὸ τώρα μὴ σοῦ ξεράνη τὰ κλήματα...

— Ἄ! τᾶχω φυλαμένα καὶ δὲ φοβάμαι, τ' ἀπήγητησε μ' ἀδιαφορία ἐκεῖνος.

— Κι ἂν τὰ ξεράνη, τάχα δὲν τὰ ξεκολλώνομε! εἶπε ὁ Μπαλαούρας. Κ' ἐμεῖς δουλειὰ θέλομε.

— Δὲ θὰ σὲ βάλω σὲ κόπο· εἶπε σ' ἐκείνον ὁ Θεομίστης.

— Δὲν ἤθελε νὰ δεῖξη πῶς τὸ σκέφτεται καθόλου, μὰ μέσα τοῦ δούλευε τὸ σκουλήμι. Δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸ μάτι τὸ γάμο. Ἡ δραστηριότη τοῦ Δημητράκη ἀπὸ καιρὸ τὸν ἀνησυχοῦσε· στὴν προκοπὴ ἐκείνοῦ ἔβλεπε φῶς φανερὰ τὸ δικό του θάνατο. Τῷ βλεπε αὐτὸς ὅπως τῷ βλεπε κι ὁ Χαγάνος. Μὰ δὲν ἤθελαν νὰ τὸ φανερώσουν.

Ὁ Ἀριστόδημος ὅμως ἔπιασε γι' αὐτοὺς μεγάλη φιλονεικία μὲ τὸν ἀδερφό του. Ἦθελε νὰ τοὺς διώξουν ἀπὸ τὸ γάμο· νὰ μὴ δεχθοῦν οὔτε αὐτοὺς οὔτε τὰ δῶρα τους.

— Αὐτοί, μωρὲ παιδί μου, δὲν ἦρθαν γι' ἄλλο παρὰ νὰ μᾶς ἐξευτυλίσουν ἔλεγε θυμωμένος.

—Κάτσε ἤσυχος, κάτσε ἤσυχος, μωρὶ ἀδερφέ. ποῦ θὰ διώξουμε τὸν κόσμο ! τοῦλεγε ὁ Δημητράκης. Ταχυὰ καὶ μεις τοὺς τ' ἀποδίνουμε.

Τυχερὸ ἐκείνη τὴν ὥρα πλάκωσε κι ὁ *Αλαμᾶνος κι ἔτσι κόπηκε ἡ φιλονεικία τους. Ὁ νέος σοφὸς ἔτρεξε ἀμέσως νὰ σφίξει τὰ χέρια ὀλονῶν, νὰ δικαιολογηθῆ γιὰ τὴν ἄρρητᾶ του.

—Δὲν ξέρετε, εἶπε γυρίζοντας ἀπὸ τὸν ἕνα στὸν ἄλλο· χίλιες δυὸ δυσκολίες βρέθηκαν στὸ δρόμο μου. Φαντασθῆτε ! Τὸ ποτάμι τῆς Κυμανίτσας τὸ πέρασα μέσα ἔπλεξα σὸν παπί.

—Θὰ εἶσαι βρεμένος ; εἶπε ἡ *Ελπίδα, κυττάζοντας τὰ ροῦχα του ἀνήσυχα.

—*Ὁχι. ἄλλαξα· εἶχα ροῦχα μαζί μου.

—*Α, ἐσεῖς ! ὅλα τὰ νικᾶτε· ὅλα τὰ προβλέπετε καὶ τὰ νικᾶτε ! εἶπε ὁ Δημητράκης θαυμάζοντας τον.

—Θὰ λυπούμαστε πολὺ ἀν δὲν ἐρχόσουνα, τοῦ πρόσθεσε ἡ *Ελπίδα· ἐγὼ κι ὁ Δημητράκης ἀνησυχοῦσαμε.

—Κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο, κ' ἐγὼ τὸ ἴδιο· μὰ μποροῦσα νὰ μὴν ἔρθω σὲ τέτοια χαρὰ ! . . .

Ὁ *Αριστόδημος συγκινήθηκε ἀπὸ τὴν καλὸσύνη του. Περίεργο ! δὲν τὸλπιζε ν'ἄχῃ τέτοια αἰσθήματα αὐτὸς ὁ βάρβαρος σοφὸς ! *Ἐνῶ ἐκεῖν' οἱ ἄλλοι οὔτ' ἕνα γράμμα δὲν ἔστειλαν· οὔτ' ἕνα γράμμα ! Τί θὰ εἶπῃ ; μποροῦσαν ν'ἄχουν ὅσο ἤθελαν ἀντίθετες ἰδέες μὲ τὸ Δημητράκη. *Ἄσε ποῦπρεπε ναρθοῦνε καὶ στὸ γάμο· μὰ οὔτ' ἕνα γράμμα !

—Ἐν τούτοις τοὺς περιποιήθηκαν τόσο ! ἔκαμα τόσας θυσίας πρὸς χάριν τους· ἀχάριστοι ! εἶπε πικροκαταπίνοντας.

Καὶ πῆγε ἴσα στὸν *Αλαμᾶνο· τοῦσφιξε γιὰ δευτέρη φορά τὸ χέρι, ἔπειτα στάθηκε ἀντίκρου του κ' ἐτοιμάστηκε νὰ βγάλῃ λόγο. *Ἦθελε νὰ συγχαρῆ τὸ νέο σοφὸ ποῦ ἔλαθε τὴν τιμὴ νὰ βρεθῆ σ' ἕνα τέτοιο γάμο—γάμο τοῦ Εὐμορφόπουλου!—καὶ νὰ κατηγορήσῃ τοὺς ἄλλους γιὰ τὴν ἀχαριστία τους. *Ἐννοια σου καὶ θὰν τοὺς ἔλουζε γιὰ καλὰ.

Μὰ ἐκείνη τὴ στιγμὴ μπῆκε ὁ παππᾶς κι ἄρχισε τὸ στεφάνωμα. Ὁ *Αριστόδημος ἀναγκάστηκε ν' ἀναβάλῃ τὴν ἐκδίκησὶ του γιὰ τὸ βράδυ.

—Τὸ βράδυ στὸ τραπέζι θὰ εἶναι καλύτερα· σκέφτηκε κ' ἠσύχασε.

Μόλις ὅμως ἄρχισε τὸ *Ἡσαΐα χόρευε, μπῆκε χαρούμενος ὁ Κουτρομπῆς καὶ τοῦ σφύριξε στ' αὐτί:

—*Ἡρθανε.

—Ποιοί;

—Ὁ Περαχώρας κι ὁ ἄλλος· οἱ σοφοί...

—*Ἀλήθεια ! φώναξε πηδώντας ὀξω ἀπὸ τὴν πόρτα.

*Ἐτρεξε, τοὺς βοήθησε νὰ κατεβοῦν ἀπὸ τὰλογα, τοὺς ρώτησε μὴν εἶνε κουρασμένοι, ἔκαμε χίλιους τρόπους γιὰ νὰ δεῖξῃ τὴ χαρὰ του ποῦ τοὺς ξανάβλεπε.

—Τὸ ἔλεγα κ' ἐγὼ, τὸ ἔλεγα· δὲν ἤμποροῦν νὰ λησμονήσουν τοὺς παλαιούς των φίλους.

—*Α ! ποτέ !... ποτέ !... εἶπε ὁ Περαχώρας.

—Τοὺς παλαιούς καὶ τοὺς νέους· ἐπρόσθεσε ὁ Γκενεδέζος.

Τὸ βράδυ ποῦ ἐτοιμαζόταν τὸ τραπέζι, τὰ δυὸ ἀδέρφια λογόφεραν πάλε. Ὁ *Αριστόδημος ἤθελε σῶνει καὶ καλὰ νὰ βάλουν στὴν τραπεζαρία καὶ τὸ ἀγαλμα τῆς

Δόξα. Ἔτσι θὰ τὸ βλεπεῖν ὅλοι οἱ καλεσμένοι καὶ θὰ τοὺς καθόταν καρφί στὰ μάτια.

—Ἦθ ἔλθσαν νὰ μᾶς δεῖξουν τὰ πλοῦτη τους· νὰ τοὺς δεῖξουμε καὶ ἡμεῖς τὰ ἰδικά μας.

—Μὰ τώρα θὰ μᾶς μάθουνε! τοῦλεγε μαλακὰ ὁ Δημητράκης· τὴ Δόξα μας ὅλοι τὴν ξέρουν.

—Ἄς τὴν ξέρουν· νὰ τὴν ἴδουν πάλι· ἐπίμενε ὁ Ἀριστόδημος. Τέτοιο ἀριστοῦργημα δὲν το βλέπει κανεὶς μιὰ φορά!...

Ὁ Δημητράκης δὲ βάσταξε.

—Ἐπὶ τέλους ἐγὼ δὲ γίνουμε γελοῖος μὲ τις παραξενιές σου! εἶπε· οἱ ἄνθρωποι ἤρθαν νὰ γλεντίσουν· δὲν ἤρθαν νὰ σπουδάσουν καλλιτεχνία.

—Καλὰ· τότε κ' ἐγὼ δὲν κάθηναι στὸ τραπέζι.

Ὁ Δημητράκης ἔτρεμε ἀπὸ τὴ φοῦρκα του· τὰ μάτια του ἔβγαζαν σπίθες. Ἦταν ἔτοιμος νὰ σηκώσῃ τὸ χέρι του καὶ νὰ τοῦ δώσῃ κατάμουτρα. Μὰ ἐκείνη τὴ στιγμή μπῆκε μέσα ἡ Ἐλπίδα μὲ τὸ νοφιὰτικο φῶρεμά της λάμποντας ὅλη ἀπὸ χαρὰ καὶ νιάτα.

—Τί πάθατε: εἶπε χαμογελώντας· ἀπ' ὄξω σὰς ἀκούνε· δὲν ντρεπῶστε!...

—Νά, ἀκουσέ τον κ' ἐσύ! εἶπε ὁ Δημητράκης ἀφίνοντάς τους.

Ἡ Ἐλπίδα σὰν ἀκουσε τὸ θέλημα τοῦ Ἀριστόδημου στάθηκε ἀποσοβλωμένη. Μπὰ ντροπές μας! Γρήγορα ὅμως συνῆρθε, τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸ μπράτσο καὶ τοῦ ψιθύρισε χαδιάρικα:

—Ἄς τον αὐτόν· δὲν ξέρει τί τοῦ γίνεται· ἐσύ ἔχεις δίκιο· καλὰ τοῦ λές...

Ἐκεῖνος φούσκωσε σὰ διάνος.

—Δόξα σοὶ ὁ Θεός! φώναξε χαρούμενος· νὰ ποῦ εἶρα ἄνθρωπο νὰ συννεοηθῶ...

—Μὰ δὲν κάνουμε καλῆτερα ἓνα πρᾶμα;

—Τί;

—Ἐπειτ' ἀπὸ τὸ τραπέζι νὰ δώσουμε τὸν καφέ στὸ γραφεῖο σου· ἔτσι θὰ ἴδουν ὅχι μόνο τὴ Δόξα μὰ καὶ τᾶλλα τᾶρχαῖα· ἔτσι εἶνε φυσικώτερο· ἔ, δὲν εἶνε!

—Βέβαια· παραδέχτηκε ὁ Ἀριστόδημος ἡμερώνοντας· μὰ θὰ γίνῃ· δὲ θὰ μὲ γελᾶσης.

—Νὰ σὲ γελᾶσω; τί λές; Νὰ ἰδῆς ποῦ κ' ἐγὼ ἔλεγα κάτι τέτοιο νὰ τοὺς κάνουμε, μὰ δὲν ἤξερα πῶς. Καλὰ ποῦ τὸ σκέφτηκες. Μὰ ἐγὼ πάντα τὸλεγα πῶς ἔχεις κεφάλι τοῦ λόγου σου, ἔχεις γερὸ κεφάλι!... Καὶ τί φοῦρκα ποῦ θὰν τὴν πάρουνε! τοῦ πρόσθεσε γελῶντας καὶ σέρνοντάς τον εὐχарιστημένον στὴν τραπεζαρία.

—Τὰ κατάφερες; —μπράβο σου! τῆς εἶπε σιγὰ ὁ Δημητράκης.

—Τί νὰ κάμης; στὰ παιδιὰ πρέπει νὰ μιλάῃ κανεὶς παιδιάρικα...

Στὸ τραπέζι κάθισαν ἓνας κ' ἓνας οἱ ἐπίσημοι. Ἡ Ἐλπίδα εἶχε στὰ δεξιὰ της τὸν Ἀλαμᾶνο καὶ στὰριστερὰ τὸ Δημητράκη. Ὁ Ἀριστόδημος κάθισε ἀνάμεσα στὸ γιὸ τοῦ Χαγάνου καὶ στὸ Θεομίσητο. Τίς ἄλλες θέσες τίς εἶχαν ὁ Ζάρακας, ὁ Γλάμης, ὁ Περαχώρας, ὁ Γκενεβέζος, κ' ἄλλοι. Ἐξῶ στὴν ταράτσα καὶ κάτω στὴν αὐλὴ οἱ κολλῆγοι ἐτρωγόπιναν καὶ τραγουδοῦσαν παινέματα γιὰ τὴ νύφη καὶ γιὰ τὸν γαμπρό. Κάθε τόσο ἔφταναν ἀπάνω σὰν ὁμοδροντία οἱ φωνές τους.

—Νὰ ζήσουν τὰ παιδιά μας ! νὰ ζήσουνε ! καὶ με
γιούς ! . . .

—Μακάρι Παναγιά μου, μακάρι καὶ στᾶρχοντόπουλά
σας ! τοὺς εὔχονταν οἱ Μαλαματένιοι.

Τρέχανε κ' οἱ δυὸ ἀπὸ παρῆα σὲ παρῆα, ἔπαιρναν
κ' ἔδιναν εὐχές, κουβαλοῦσαν φαγιά, κρασιά ὅ,τι ζήτα-
γαν. Φρόντιζαν νὰ μὴ φύγη παραπονεμένος κανεὶς. Ὁ
γέρος κάπου κάπου τράβαγε καὶ κανένα κρασάκι ἢ γριὰ
θύμωνε καὶ μουρμουρίζε·

—Πιὲ ντέ ! πιὲ νὰν τὸ ξαρχθυμίσης.

—Καὶ βέβαια θὰ πιῶ ! θὰ πιῶ ! γιατί ὄχι ; τὸ παιδί
μου παντρεύω σήμερα· τὸ παιδί μου !

—Παιδί σου κι ἄλλη μιὰ βολά.

—Μὴ μὲ σκᾶς, γυναίκα, μὴ μὲ σκᾶς καὶ θὰ στὸ φω-
νάξω. Μὰ τὸν ὕψιστο θὰ στὸ φωνάξω . . .

—Τί θὰ φωνάξης ;

—Τί ; νά, ξέρω γὼ γιατί· εἶσαι θυμωμένη.

—Γιατί ;

—Ζηλεύεις τὴ νύφη ἀπόψε· νὰ γιατί !

—Νὰ χαθῆς, σκατζόχερα.

Τὴν ὥρα ποὺ πλησίαζε νὰ τελειώσῃ τὸ τραπέζι, ὁ
Ἀλαμᾶνος σηκώθηκε νὰ κάμῃ τὴν πρόποση. Μὲ τὸ πο-
τῆρι στὸ χέρι μίλησε ἀπλᾶ καὶ σύντομα. Εἶπε πῶς ἦ-
ταν σημαντικὸς στὴν ἱστορία ὁ σημερινὸς γάμος. Ἀπο-
δῶ κι ὀμπρὸς ἄρχιζε νέα ζωὴ γιὰ τοὺς Μορφόπουλους.
ΠΑΐνεψε τὴν προκοπὴ τοῦ γαμπροῦ· παίνεψε τὴν ὑπο-
μονὴ καὶ τὴν ὡμορφιά τῆς νύφης. Στὸ τέλος ἀνάφερ
μὲ τέχνη τὴν ἀχορταγιά τοῦ Κουρδουκέφαλου καὶ τὴ
θυσία τῆς Ἑλπίδας.

—Δὲ θέλω νὰ προσβάλλω κανένα, εἶπε· μὰ δίχως αὐτῆ

τῆ θυσία σήμερα ἴσως δὲ θὰ εἴχαμε τὴν τιμὴ νὰ βρι-
σκώμαστε κάτω ἀπὸ μιὰ τόσο δοξασιμένη στέγη.

Ἅλλοι χεροκρότησαν τὸ τέλος τῆς πρόποσης· ἓνας
μὲ τὸν ἄλλον ἄρχισαν ν' ἀδειάζουν τὰ ποτήρια καὶ νὰ
συγχαίρουνται τὴ νύφη γιὰ τὴ πράξη τῆς. Μὰ ὁ Ἀρι-
στόδημος πειράχτηκε· πήρε γιὰ προσβολὴ τὰ ὑστερνὰ
λόγια τοῦ Ἀλαμᾶνου.

—Νὰ εἶστε βεβαιοί, εἶπε ἀπὸ τὴ θέση του, πῶς καὶ
ἄνευ τῆς Ἑλπίδος τὸ σπῆτι τῶν Εὐμορφόπουλων δὲν θα
ἐγίνετο κτήμα οὐδενός· ναί, οὐδενός !

—Πιθανόν· εἶπε ὁ Ἀλαμᾶνος.

—Ὅχι πιθανόν· εἶνε βέβαιον ! εἶπε ὁ Ἀριστόδημος
ὀρθοστεκόμενος. Τόσο βέβαιον ὅσο πῶς εἶμ' ἐγὼ ποῦ
οἶς ὀμιλῶ τώρα.

—Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία· εἶπε ὁ Μῆτρος ὁ Γλάμης.

—Μάλιστα ἀφοῦ τὸ λέτε σεῖς τὸ πιστεύουμε· εἶπε
κι ὁ Θεομίσητος.

—Μάλιστα, τὸ λέω γὼ γιατί· εἶμαι γὼ· ναί, εἶμαι
Εὐμορφόπουλος ! φώναξε δυνατὰ ὁ Ἀριστόδημος. Κ'
οἱ Εὐμορφόπουλοι - νὰ τὸ ξεύρετε τ' ὄνειρο καὶ τὴν
πράξη τὰ εἶχαν ἓνα· νά, ἔτσι δά, ἔτσι δά ! εἶπε σφι-
χτοπλέκοντας τὰ δάχτυλά του. Ἐγὼ, ἄφες ποῦ τὸ ἡ-
ξευρα καὶ πρὶν, μὰ μοῦ τὸ εἶπε κ' ἓνα ὄνειρο προχθές.
Θέλετε ν' ἀκούσατε ;

—Βέβαια, θέλουμε· εἶπαν ὅλοι μονόγνωμοι.

—Εἴμαστε περίεργοι· ἐπρόσθεσε ὁ Θεομίσητος χα-
μογελῶντας.

—Ἀκούσατε λοιπόν· ὁ Κουρδουκέφαλος ἔρχεται καὶ
μοῦ λέγει : ἢ τὸν παρὰ ἢ τὸ σπῆτι. — Ὅυτε παρὰ οὔτε
σπῆτι· τ' ἀπαντῶ ἐγὼ ἀξίωσπρεπῶς. — Θὰ σὲ πολεμήσω !

μεῦ λέγει.—Πολέμα ! τοῦ λέγω. Παίρνω ἀμέσως τοὺς κολλήγους, τοὺς βάνω στὸν τράφο, τοὺς δίνω τοὺς γράδες στὰ χέρια.—Βαρᾶτε, λέω, στὴ κρέας· ἴσα στὸ κρέας· ρουθοῦνι νὰ μὴ μείνη ! Βγάνω καὶ πέντε κανόνια, πέντε τοπομαχικά καὶ τὰ στένω στή σκάλα. Νά σου κι ὁ Κουρδουκέφαλος μὲ τὸ φουστᾶτο του· γιόμισαν οἱ ράχες· μπροστὰ τὰ κανόνια, πίσω τὸ ἵππικόν του.—Δός μου τὸ σπίτι νὰ μὴ χυθῆ ἄδικα αἷμα· μοῦ ξαναλέγει.—Ἐλα νὰν τὸ πάρης ! τ' ἀπαντῶ, μολῶν λαδὲ ! --ἔτσιμίλαγαν οἱ πάποι μου. Κι ἀρχίζει τὸ κανόνι· πιάνεται τὸ λιανοτούφεκο : μπάμ ! μπουόμ ! φσ... φσ... μπίμ ! μπουόμ ! μπάμ !... Ὁρθὸς ἐγὼ μπροστὰ στὸ κανόνι· βροχὴ οἱ σφαίρες ἀπάνω μου· φσ... φσ... μπάμ ! ... μπουόμ !... μπίμ !...

Ἡ Ἐλπίδα κι ὁ Ἀλαμῆνος μετατόπιζαν ἓνα μὲ τᾶλλο τὰ πιάτα, τὰ ποτήρια, τις λάμπες καὶ τὰ κεφάλια τους· ἂν τὰ λάχαιναν τὰ γρονθοκοπήματά του θὰ τᾶκαναν τὸ ψάλα. Ὁ Δημητράκης ἔμεινε ἀκίνητος στή θέση του, γλωμὸς σὰ θειαφοκέρι καὶ κύτταζε τὸν ἀδερφό του μὲ θλίψη. Τὸν κύτταζαν κ' οἱ ἄλλοι κ' ἔσφιγγαν τὰ χεῖλη τους νὰ μὴ σκάσουν τὰ γέλοια. Μὰ ἐκεῖνος σὰ νὰ ἦταν ὀλομόναχος ἐξακολουθοῦσε νὰ γρονθοκοπᾶ τὸν ἀέρα καὶ νὰ μπομπαρδίξῃ τὸν ὄχτρο του.

—Μπάμ ! μπουόμ ! ... φσ... φσ... μπάμ ! μπουόμ !... μπίμ ! ...

Ἄξαφνὰ ὅμως βρόντησαν τὰ γέλοια. Ὁ Δημητράκης ἐμάντεφε τῆ στενοχώρια τῶν ἀλλουῶν κ' ἔκαμε τὴν ἀρχή. Ἀμέσως ἐκείνοι ἄφηκαν ἐλεύθερη τὴν ὄρεξή τους. Τὸ σαράβαλο χτίριο βοδίζε σὰν ταβέρνα. Ὁ Ἀρχαιολόγος ξαφνίστηκε καὶ τοὺς κύτταξε μὲ θολὰ μάτια,

σὰ νὰ τοὺς ρωτοῦσε τὴν αἰτία. Ἐπειτα ὅμως συνήρθε, κούνησε τὸ κεφάλι...

—Γελάτε ; γελάτε ; εἶπε σὰ σοβαρά· ἐκεῖ νὰ σὰς εἶχα γιὰ νὰ ἰδῶ ἂν θὰ γελοῦσατε...

Καὶ μὲ κίνημα περιφρονητικὸ βγήκε ἀπὸ τὴν τραπεζαρία καὶ πῆγε στὸ γραφεῖο του. Μὰ ἐκεῖ θυμήθηκε τὰ σχέδια ποῦ ἔκανε μὲ τὴν Ἐλπίδα καὶ γαλήνεψε ἀμέσως. Ἄναψε τὴ λάμπα του καὶ κύτταξε περίγυρα. Τὰ προγονικά λείψανα ἦταν ὅλα στή θέση τους. Πόδια, χέρια κεφάλια, κορμιὰ κάθονταν ἀπάνω στὰ βάρβα τους περήφανα, λὲς κ' εἶχαν νικημένο τὸ Χάρο. Σὲ μερικά διατηροῦνταν ἀκόμα οἱ βαφές ποῦ τοὺς εἶχε βάλῃ ὁ τεχνίτης. Ἄλλα ἔδειχναν μ' ἀναγέλασμα τίς πληγὲς ποῦ τοὺς ἔδωκε σὲ περαζμένα χρόνια ὁ βάρβαρος κατακτητής· ἀλλὰ κρατοῦσαν ἀπαράλλαχτο τὸ χαμόγελο καὶ τὴ χαρὰ τοῦ καιροῦ τους. Μάλιστα καὶ γυναίκεια κεφάλια εἶχαν τόση γαλήνη στὸ πρόσωπο καὶ τὸ βλέμμα, ποῦ ἔλεγες πὼς ἦταν σημερινὲς νυφάδες. Πέρα στίς γωνιὲς κάθονταν τὰ τετραδιά του, κιτρινοφυλλιασμένα καὶ σκουντουφλιάρικα, σὰ μούμιες βασιλειᾶδων, στίς γωνιὲς μῆς πυραμίδας. Κοντὰ του ἔστεκαν οἱ βιβλιοθήκες κι ἀπάνω στή μεσανῆ καθότανε σὰ Σφιγγα ἡ γάτα τοῦ σπιτιοῦ, ἀκόμα βουτηγμένη στὸ ἄγνωστο ὄνειρό της. Στὸν τοῖχο κρεμότανε τὸ κέντημα τῆς Ἐλπίδας κ' ἔλαμπαν πέρα - δῶθε τὰ χρυσάφια του, σὰν διάφανο νερὸ στὰ μαῦρα χάλαρα λαγκαδιοῦ.

Ὁ Ἀριστόδημος τὸ κύτταξε γιὰ πολλὴ ὥρα σκεπτικός. Νὰ τὸ ξεκρεμάσῃ ἢ νὰ τ' ἀφήσῃ ; Τί θᾶλεγαν οἱ καλεσμένοι σὰν τῶδεπαν ; Θὰ ντρόπιαζε τοὺς Εὐμορφόπουλους ἢ θὰ τοὺς τιμοῦσε περισσότερο ; Ἡ δική

του γνώμη ήταν να τ' αφήσει· μάλιστα τ' όδρισκε πολύ ταιριαστό. Οί αρχαιότητες και τó κέντημα έτσι πλάι βαλμένα, έμοιαζαν στη χάρη σά να ήταν αδέρφια. Έλεγεσ πώς βγήκαν από μιá πηγή μεγάλη και πολυπόσωπη. Μά οί ξένοι; τί θάλεγαν οί ξένοι;

—Μωρέ! φώναξε άξαφνα χτυπώντας τó μέτωπό του, σά ναπαθε μεγάλη συφορά.

‘Η Δόξα δέν ήταν ακόμα στη θέση που της έπρεπε. Μα τώρα δέν τού έμενε καιρός. Οί ξένοι όπου κι αν είνε θάμπαιναν να πάρουν τόν καφέ τους κι έπρεπε όπως - όπως να τήν τοποθετήση. Τό σπουδαίο ήταν να μη τήν ίδουñ άπάνου στο μαρμαρένιο βάθρο της. Προσπάθησε να σύρη τόν κορμό της καρυάς κοντά στο τραπέζι του· μα στάθηκε αδύνατο· που να μετακινηθῆ τόσο βάρος! Κ' ή ώρα πλάκωνε. Σκέφτηκε τότε να σηκώση τ' άγαλμα και να τ' άπιθώση στον κορμό. Άς ήταν κ' εκεί που ήταν· δέν πείραζε. Βέβαια κοντά στο τραπέζι ήταν ή καλύτερη θέση· μόλις άνοιγε κανεϊς τήν πόρτα τ' αντίκρυζε· μα τί να γίνη; τέτοια ώρα-τέτοια λόγια. Άγκάλιασε λοιπόν τó άγαλμα και θέλησε να τó σηκώση. Κ' εκείνο όμως ήταν βαρύ, πολύ βαρύ για τά χέρια του. Μά ή έπιμονή και τί δέν κάνει; Έδωκε - πήρε, κατώρθωσε να τó σηκώση στην άγκυλιά του. Μόλις όμως θέλησε να κάμη δυό βήματα άρχισε να τρικλιζή κι άπλωσε τó χέρι στον τοίχο να κρατηθῆ. Μά δέν άδραξε παρά μιάν άκρη από τó κέντημα. Σύγκαιρα τó πελώριο άγαλμα έγυρε κερβά, έθρυμμάτισε τή μιá βιβλιοθήκη και σωριάστηκε με τó λάτρη του στο πάτωμα.

Σείστηκε τó σπίτι συθέμελο. Οί τραπεζοκαθισμένοι

πήδησαν χλωμοί από τó φόβο τους. ‘Ο Δημητράκης με τόν Άλαμάνο τρέξανε πρώτοι στο γραφείο.

—Ά!... μιá γάτα, μιá γάτα!... φώναξε ó σοφός, πισωπατώντας στην πόρτα.

—Δέν είνε τίποτα· ή γάτα της βιβλιοθήκης ξύπνησε, είπε ó Δημητράκης· έμπρός!...

Βρέθηκεν στο σκοτάδι· ή λάμπα είχε πέσει μαζί με τó τραπέζι κ' έγινε σύψαλα στο πάτωμα.

—Άριστόδημε!... που είσαι Άριστόδημε! άδερφέ! φώναξε ó Δημητράκης περίτρομος.

—Ά!... αϊματα... πατάω αϊματα!... είπε ή Έλπίδα άνατριχιάζοντας.

—Φώς!... ένα φώς!... πρόσταξε ó Δημητράκης τόν Κουτρομπή· γρήγορα!...!

‘Ο Άλαμάνος έτρεξε στο παράθυρο και τ' άνοιξε με μιá γροθιά. Χύθηκε μέσα τó γλυκοχάραμα· ένα γλυκοχάραμα κόκκινο σαν πυρκαγιά. ‘Ολοι πισωπάτησαν άγχοί. ‘Ο Άρχαιολόγος κοίτονταν κατάχαμα και μόλις άνάσαινε. Τó αίμα έτρεχε από τó στόμα και τ' άφτιά του και κοκκίνιζε τις σανίδες· στο μέτωπό του έχασκε φουερή πληγή. Άπάνω στο δεξί του μπράτσο σά σέ προσκέφαλο άναπαυόταν άκορμο τó κεφάλι της Δόξας. Τó ζερβί του χέρι άνάερο έσφιγγε άκομη τήν άκρη από τó κέντημα. Στο στήθος, στην κοιλιά και στα πόδια του κάθονταν άνάκατα βιβλία και συντρίμμια· άλλα συντρίμμια σκέπαζαν απ' άκρη σ' άκρη τó πάτωμα σαν ποταμού κατεβασιά.

—Θρήνος έγινε! είπε με φρίκη ó γιός του Χαγάνου.

—Κατατροφή!... μεγάλη κατατροφή! είπε κι ó Περαχώρας με θλίψη.

—Πέτρα στήν πέτρα—σπάσανε κ' οἱ δύο ἐπιθύρισε
στ' ἄφτι τοῦ Ζάρακα ὁ Θεομίσητος.

—Ντροπή ἐπὶ τέλους! τοῦ εἶπε κείνος ἀδστηρά.

Ἡ Ἐλπίδα κι ὁ Δημητράκης γονατιστοὶ ζερβόδεξα
στὸν Ἀρχαιολόγο τοῦ σφουγκρίζαν τὰ αἵματα κ' ἔκλαι-
γαν σιγαλά. Ὁ Ἀλαμᾶνος σκεπτικὸς προσπαθοῦσε νὰ
τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ συντρίμματα. Μιὰ στιγμή ἄνοιξε
τὰ μάτια ἐκεῖνος καὶ τοὺς κύτταξε περίεργα.

—Γιατὶ κλαίτε; τοὺς ψιθύρισε· εἶνε ὠραῖος τέτοιος
θάνατος, πολὺ ὠραῖος!... εἶνε ζωή! Ν

Καὶ τὰ κλείσειε πάλι.

—Ἄχ, κακομοίρη! κακομοίρη! ρέκαξε τ' ἀντρό-
γυνο μὲ ψυχολόνια.

—Μὰ στ' ἀλήθεια κλαίνε; ρώτησε μὲ ἀπορία ὁ Θεο-
μίσητος τὸ διπλανό του.

—Ἔτσι φαίνεται· καὶ τέτοιος ποῦ ἦταν τὸν ἤθελαν.
Τὸ λένε αὐτοὶ: Τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται.

—Ἐφτασε τὸ φῶς! εἶπε ὁ Κουτρομπῆς μπαίνον-
τας μὲ μιὰ λάμπα.

—Δὲ χρειάζεται· τοῦ εἶπε ὁ Ἀλαμᾶνος μὲ κρυφὴ
χρᾶ· ἐημέρωσε πιά.

Πέθανε - τὸν ἔθαψαν τὸν Ἀρχαιολόγο.

Κ' ἔμειναν ἐκεῖνοι καλὰ κ' ἔμεις ἐδῶ καλήτερα.

ΤΑ ΠΙΣΤΡΟΦΙΑ

Μπάμ! ... ἐξάφνισε τὸν ἀντίλαλο τοῦ δάσου κ' ἔκοψε
τῶν πουλιῶν τὸ λάλημα. Καὶ πρὶν ἀκόμα βουβαθῆ ὁ
σάλαγος, πρὶν σβύσῃ ὁ καπνὸς ποῦ ἔσυρε μαγνάδι ξω-
τικιάς στὸ πεῦκο πέρα, σκυλλ γαύγιζε πρόσχαρα, τσα-
λαπάτησε τὰ χαμοκλάδια κι ἄρχισε νὰ πηλαᾷ σὰν ἄτι
στὸ ἀμμουδερὸ ξέφωτο. Σὺγκαιρα πρὸβαλε νιὸς φουστα-
νελλᾶς, μὲ τὴ φλοκάτα στὸν ὦμο καὶ στὸν ἄλλο τὰ
γυραδάκι του· ἔπειτα χεροπισαμένες τοῦ Μήτρου Κούλα
ἡ χήρα καὶ Ζαφείρω ἡ θυγατέρα της—λεβεντονιά ἀση-
μοφορτωμένη ἡ κόρη, σάφαλο χρονῶν καὶ φτώχειας ἡ
μάννα. Καὶ παραπίσω φάνηκε ἀργὰ ἕνα γαλανομμάτικο
βλαχάκι μὲ κόμματο ψωμιοῦ στὰ δόντια, ἀνίδεο κι ἀ-
διάφορο γιὰ τὴ χαρὰ τῆς νιᾶς καὶ τῆς γριᾶς τὸ βά-
τανο. Καὶ σὰν ἐκεῖνο ἀνίδεο κι ἀδιάφορο στέκανε γύρω
τὰ δεντρά, τὰ χαμοκλάδια, τὰ λούλουδα καὶ παραπίσω
φῆλωναν τὰ βουνά καὶ παραπάνου ὁ ἥλιος, ἄγουρος ἀγ-
κάλιαζε τὰ πάντα.

—Σὰν φτάσης στὰ κρύα νερὰ καὶ τὰ πολλὰ τὰ δάσα
μὴ μὰς ξεχνᾶς, Ζαφείρω μου,

—Ὅχι, μάννα μ'!... ὄχι, μάννα μ'!...

—Σὰ μπαίνη; πρώτη σὸ χορὸ καὶ σὰ γλεντζὸς στὴν τάβλα, μὴ μᾶς ξεχάσης, θύγω μου.

—Ὅχι, μάννα μ'!... ὄχι, μάννα μ'!...

—Σὰ βάνης τὴν ἀρματωσιά καὶ τὴ βαρειά φλοκάτα, νὰ μὴν ξεχνᾶς τῆς μάννας σου τὴν τρύπια τὴ σεγκοῦνα.

—Ὅχι, μάννα μ'!... ὄχι, μάννα μ'!...

Ἀνήσυχα ἢ Μητροκούλενα ζητοῦσε τὴν ἀληθμονιὰ κ' ἢ κόρη πρόθυμα τὴν ὑποσχότανε. Ἡ μιὰ τὴν ἤθελε ἀκοίμητη, νευρική· ἢ ἄλλη τὴν ἔδινε ἀπεριόριστη, ἀποκλειστική, αἰώνια. Ἡ μιὰ ζητιάνευε κ' ἢ ἄλλη σπαταλοῦσε. Μὰ κ' οἱ δύο τους σφραγίζανε τὸ χωρισμὸ μὲ δάκρυα πολλά, μ' ἀναφυλλητά. Κ' ἐκεῖ ποῦ ζητοῦσε ἢ γριά, φανταζότανε τὴ καλύβια τῆς σκουνοφυλιάρα, παντέρημη καὶ ζύγωνε στὴ νιά νὰ γίνη ἕνα μαζί τῆς, λὲς κ' ἤθελε νὰ πάρη τὴ δροσιά καὶ τίς ἐλπίδες τῆς. Κ' ἐκεῖ ποῦ ὑποσχότανε ἢ κόρη, σφούγγιζε μὲ τὸ μαυικοπουκάμισο τὰ δάκρυά τῆς καὶ κύτταζε τὸν ἄντρα τῆς ποθητά κ' ἔβλεπε τὸ μονοπάτι ποῦ ξετυλιγόταν μακρῶς, μέσα στοῦ δάσου τὰ χλωροκύματα. Καὶ βλέποντας ἔσπερνε ἀνάλαφρα τὰ χέρια τῆς ἀπ' τίς σφιχτοκλεισμένες παλάμες τῆς γριάς, καὶ τίνιζε τὸ κορμὶ σὰ νὰ τὴ στένευαν τὰ ροῦχά τῆς.

Παντρεύτηκε ἢ Ζαφείρω ἐνὸς τσέλιγγα τὸ γιὸ καὶ τώρα ἔκανε τὰ Πιστρόφια σὸ πατρικὸ τῆς· τὰ Πιστρόφια καὶ τὸν ἀποχαιρετισμὸ. Αὔριο σύναυχα τὸ τσελιγγάτο θ' ἄφινε τὸ χεϊμαδεῖο ν' ἀνέβη στὰ βουνά. Ἀκέραιο ξάμηνο θᾶκανε ἢ Μητροκούλενα γιὰ νὰ ἰδῇ τὴν κόρη τῆς. Μονάχα ξάμηνο ἢ καὶ περισσότερο; ποιὸς τὸ ξέρει! Μιὰ τὴν εἶχε· καὶ τὰ μοναχοπαῖδια τὰ κυ-

νηγοῦν χίλια κακά. Μὰ καὶ τὸ ξάμηνο λίγο δὲν εἶνε. Καλά - καλὰ δὲν πρόφτασε νὰ πιστέψη πῶς τὴν πῆραν ἀπὸ τὴν καλύβια τῆς καὶ λὲν νὰ συνήθιση σὸ χωρισμὸ τῆς! Μ' ἂν ἔρθη θάνατος! κι ἂν ἔρθη ἀρρώστια! Μ' ἂν ἢ φτώχεια γίνη πείνα ἀγριόδοντη στὴν πόρτα τῆς! Ποιὸς θὰ καθίση παρηγοριά σὸ προσκεφάλι τῆς; ποιὸς θὰ ταγίση τὸ παιδί; Ὁμιέ! πικρὸς ποῦ εἶν' ὁ πόνος τῆς. Κυττάζει κατάματα τὴν κόρη τῆς, τὴ σφίγγει στὴν ἀγκυλιά τῆς, φιλεῖ τὴν καὶ ἔρρικνιζε μ' ὀλότρεμη φωνή:

—Σὰ θὰ γροικᾶς τὸ βέλσωμα καὶ τὸ κουδουνολάτι, μὴ μᾶς ξεχάσης, θύγω μου.

—Ὅχι, μάννα μ'!... ὄχι, μάννα μ'!...

—Ἐλα, σώνει σου, γριά· ἄφ' τὴν τώρα νὰ πακίνομε!... φώναξε ἄξαφνα ὁ γαμπρός.

Καὶ τηράζοντας ἀντίκρου ἔδειξε στὴ γυναικὰ του φηλὰ τὸ διάσελο. Ἐπρεπε νὰ φτάσουν ἐκεῖ γιὰ νὰ ροβολήσουν στὶς καλύβες τους. Ἐνα μεγάλο ὀλανθισμένο ἀγιόκλημα καθόταν ἐκεῖ, σὰ νὰ περίμενε. Τὸ εἶδε ἢ γριά καὶ τῆς φάνηκε Χάρος· τὸ εἶδε κ' ἢ νιά, χαμογέλασε.

—Ἄφσε με, μαννίτσα... εἶπε ἀνυπόμονα.

—Ναί, σ' ἀφίνω... ἐψιθύρισε ἢ γριά πᾶσχοντας νὰ κρατήσῃ τ' ἀναφυλλητό.

Σήκωσε τ' ἄσαρκα χέρια τῆς, πῆρε τῆς νόφης τ' ὄμορφο κεφάλι, φήλωσε στὰ νύχια καὶ κόλλησε τὰ χεῖλη στ' ἄφτι τῆς. Ἐκαμε νὰ μιλήσῃ· κόμπιασε. Ἐκαμε πάλι· ξανακόμπιασε. Μὰ τέλος κάτι κατάφερε νὰ εἰπῇ. Κάτι πικρὸ καὶ θλιβερὸ σὰν στερνοθέλημα, σὰν στερνοφίλημα. Ἡ κόρη πισωπάτησε τρώμασμένη, κίτρινη.

—Ὅχι, μάννα μ'!... ὄχι, μάννα μ'!... ἀργοψιθύρισε.

—Ἐλα - πάμε ! ξανάειπε ὁ νιός· ἔχε γειά, μάννα· ἔχετε γειά ! . . .

Ἐσκυψε καὶ φίλησε τὸ χέρι τῆς γριᾶς. Ἐσκυψε κ' ἢ Ζοφείρω· λούστηκαν κ' οἱ δυὸ στὰ δάκρυα.

—Σῦρτε στὸ καλό... σῦρτε στὸ καλό... εὐχθήθηκε ἡ Μητροκούλενα.

Κίνησε τὸ ἀντρόγυνο στὸ δρόμο του : μπροστὰ ὁ ἀντρας μὲ τὴ φλοκάτα στὸν ὄμο καὶ στὸν ἄλλο τὸ γκραδάκι του· πίσω ἡ λεβεντονιά σφουγγίζοντας τὰ δάκρυα. Στὴν ἀρχὴ ὤκνευαν· κάποτε γύρισαν νὰ ἰδοῦνε πίσω τους. Ἐπειτ' ἀγνάντεψαν ψηλά τὸ διάσελο· τάχυναν τὸ βῆμα τους. Τὸ σκυλι γαύγισε πάλι πρόσχαρα, τσαλαπάτησε τὰ χαμοκλάδια, πῆρε πηλαλῶντας τὸν ἀνήφορο. Τὰ πουλιὰ ξανάρχισαν τὸ λάλημα. Τ' ἀσημια τῆς λυγερῆς γέλασαν ἀπάνου της.

Ἡ Μητροκούλενα ἔβαλε τὸ χέρι στὰ μάτια νὰ ρίξῃ τὸ φῶς τους στὴ διαβάτισσα χηρά. Εἶδε τὴ φουστανέλλα τοῦ γαμπροῦ ν' ἀρμενίζῃ στίς πρσινάδες. Εἶδε τὸ φεγγοδόλημα τῶν ἀσημιῶν τῆς νύφης, τὰ χτυπητὰ χρώματα τῆς φουστανοποδιάς νὰ πρίζουν στὰ δροσολοσιμένα ρεῖκια. Ἄκουσε τὸ γαύγισμα τοῦ σκυλιοῦ· τῶν πουλιῶν τὸ λάλημα. Μιὰν ἀφαντὴ παλάμη ἔνοιωσε νὰ σφίγγῃ δυνατὰ τὴν καρδιά της.

—Πάμε, δόλια !... ἀργοφιθύριζε πιάνοντας ἀπὸ τὸ χέρι τὸ βλαχάκι.

Μπάμ !... ἀντιάλλῃσε σύγκαιρα στὴ λαγγαδιά. Γύρισε ψηλά· τὸ ἀντρόγυνο ἔπαιρνε τὸν ἀνήφορο πηδητὰ - κυνηγητὰ, σὰν ζευγάρι ἀγριέγιδα στὴν ὥρα τῆς λαύρας τους. Τραγουδοῦσε ὁ γαμπρός, κ' ἦταν τὸ τραγοῦδι του χάρα καὶ ὑπόσχεση. Γέλοιο πηθοῦσε μικρὸ καὶ λιγο-

θυμισμένο ἀπὸ τὰ πύρινα στήθη τῆς νύφης. Τὸ χιονᾶτο ἀγιοκλήμα περιμένε σὰ νυφιάτικη κλίνη στὸ διάσελο· ἔσυρε τὸ ταῖρι στοὺς δροσεροὺς κρυφῶνες του.

—Ἄτ - οὐ !... ρέκαξε ἡ δόλια ἡ μάννα.

1900.

ΤΟ ΚΟΝΙΣΜΑ

Καταϊδρωμένος ὁ Πέτρος ὁ Τσαϊπᾶς ἀνέβηκε στὸν τράφο ν' ἀγναντέψη· δὲν εἶχε δύναμη οὔτε ὄρεξη νὰ πάη μακρότερα. Τὸ λιοπύρι ἦταν ἀνυπόφορο· ἔπεφτε καὶ τρυποῦσε τὴ σάρκα σὰ βελονοβροχή. Τὰ στεκόμενα νερά τῆς Λάγκας ἔξεχναν καὶ φαρμάκωναν. Ζερβόδεξα τ' ἀμπελοχώρατα, τὰ λιοστάσια, οἱ καλάμιωνες, τὰ βᾶτα κουρνιαχτισμένα κι ἄτρεμα φαίνονταν πεθαμένα. Μὰ ἡ ζωὴ ἀκολουθοῦσε ὑπομονητικὰ τὸ δρόμο τῆς Φωνῆ τῆς λαύρας χυνότανε ὀλοῦθε ἢ φλυαρία τοῦ τζιτζικα καὶ στὸ χωριὸ περνοδίναν οἱ στρατοκόποι. Ὅπως ὁ Τσαϊπᾶς βγήκαν κ' ἐκείνοι νὰ ἰδοῦν τὴ λιτανεΐα.

Ὁ Κώστας ὁ Ἀρλετῆς ἔφερε μιὰν εἴδηση στὸ χωριὸ καὶ τὸ χωριὸ ἀνατρόμαξε. Ἐνα κόνισμα, λέει, βγήκε νόχτα στὴν ἀκρογαλιὰ τοῦ Ἀθηανάση. Ποῦθ' ἐρχότανε, γιὰ ποῦ πήγαινε, κανεὶς δὲν ἤξερε νὰ εἰπῇ. Ἡ ἀλήθεια εἶνε πῶς ἐρχόταν ὀλόρθο στὰ κύματα. Μπροστά του ἔνα φῶς τρανὸ τοῦ φώτιζε τὸ δρόμο. Ἐλαμπε τὸ φῶς· μὰ πὺ πολὺ ἔλαμπε τὸ τίμιο τὸ ξύλο. Περίγυρα τὸ πέλαγο ἀπέραντο καὶ μελαψὸ ἀνάδενε μὲ σύγκρουο. Ἦρθε τὸ κόνισμα καὶ στάθηκα σιγὰ στὸν ἄμμο,

κρύφτηκα σὲ μιὰ βουρλιά. Καὶ τὸ φῶς κοντά του παραμόνευε. Κάποιο καλογεράκι σύρθηκε ἄπάνω του καὶ γνώρισε τὸ θάμα. Τῶμαθαν - ἔτρεξαν οἱ καλογερόι, τὸ πῆραν στὸ μοναστήρι τους καὶ τὸ λιθανίζουσαν μερόνυχτα.

Ἔτσι μίλησε ὁ Ἀρλετιῆς καὶ τὸ χωριὸ ἀνατρόμαξε σύσπιστο. Θρησκευτικὸς ἀνεμοστρόβιλος ἐσήκωσε γιὰ μιὰς τοῦ λαοῦ τὴν ἀδιαφορία. Μικροὶ μεγάλοι εἶπαν πῶς εἶνε θάμα. Καὶ συμφώνησαν ὅλοι πῶς τὸ θάμα πρέπει νὰ τὸ πάρουν στὸ χωριό, τιμὴ καὶ φυλαχτὸ τοῦ τόπου τους. Λίγο τάχα εἶνε νᾶχης ἕναν ἄγιο πατριώτη! Ψὲς βράδυ ἀκούστηκε, σήμερα κίνησαν ὅλοι καὶ πάνε νὰ τὸ φέρουν. Οἱ καμπάνες ἀπὸ τὴν ἀυγὴ σημαίνουσαν πρόσχαρα. Νήστεφαν, ντύθηκαν τὰ γιορτινά τους, κλείσανε τὰ μαγαζιά, ἔφαψε κάθε δουλειά, κάθε ἄλλη σκέψη καὶ κάθε κουδέντα. Ἦρθαν πάλι στοῦ Θεοῦ τῆ στρατά οἱ ἄνθρωποι.

Μόνον ὁ Τσαῖπᾶς σκέφτηκε νὰ μείνη ἀδιάφορος. Πφ!... θάματα δὲν πιστεύε αὐτός. Ἦταν φοιτητῆς—σπουδασμένος ἄνθρωπος. Εἶχε γνώση καὶ κρίση· δὲν ἤθελε νὰ πιστεύῃ παρὰ ἐκεῖνο ποῦδελπαν τὰ μάτια του—ἴδια τὰ μάτια του!

Ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς σπουδῆς του ὁ Τσαῖπᾶς ἤθελε νὰ ξεχωρίσῃ ἀπὸ τοὺς ἄλλους συντοπίτες του. Ὅχι μόνον τοὺς ἀγράμματους συντοπίτες του, τοὺς ἀπλοῦς ὀξωμάχους, μὰ κι ἀπὸ τοὺς σπουδασμένους ἀκόμη. Ἐκεῖνοι βγήκαν ἀπὸ τὸ χωριό, σπουδάσαν, ἔφαγαν τὴ ζωὴ τους στὰ βιβλία καὶ σὺν γυρίσανε πίσω ἔγιναν ἕνα μὲ τοὺς ἄλλους. Ἀκολούθησαν τυφλά τὴν κοινωνικὴ πρόληψη καὶ τὴ γερωντικὴ παράδοση. Κ'

ἔτσι τί κάναμε! Ἄ! ὄχι! Ὁ Τσαῖπᾶς θὰ ξεφύγῃ θὰ γίνῃ κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του· θὰ κλωτσοπατήσῃ τὸ κάθε τί ποῦ δὲν εἶνε σύμφωνο μὲ τὴ γνώμη του. Καὶ δὲν εἶνε κανένα· ἐντελῶς κανένα! Ὅλα στραβὰ καὶ παράλογα. Κ' ἤθελε ὅλα νὰ τ' ἀλλάξῃ μὲ τὸ παράδειγμα του, μὲ τὰ φερσίματά του καὶ μὲ τὰ λόγια του. Μὰ τὰ λόγια καὶ τὰ φερσίματά του ἦταν τόσο ξαφνικά ποῦ ἐτρόμαζαν τοὺς χωριάτες· τοὺς ξυνοῦσαν τὴν ὕποψια. Κιθῶς ἦταν ριζωμένοι στίς συνήθειές τους, ἔστεικαν ἀντικρο τοῦ ἀνήσυχοι κι ἀγριεμένοι.

Ὁ Τσαῖπᾶς οὔτε τὸ φανταζότανε· μὰ καὶ νὰ τὸ φανταζότανε λίγο τὸν ἐμελλε. Φτάνει ποῦ πιστεύε πῶς ἐκαὶ ποῦ ἔκανε ἦταν καὶ σωστό. Τώρα εἶπε ν' ἀρνηθῇ τὸ θάμα καὶ τ' ἀρνήθηκε. Δὲ θὰ βγῇ ἀπὸ τὸ σπίτι του, δὲ θὰ πάῃ ποῦθενά, δὲ θέλει νὰ ἰδῇ τίποτα!... Ἡ συγκίνηση ὅμως τοῦ λαοῦ τὸν ἀνησύχησε. Ὅσο πρόβαινε ἡ μέρα, τόσο βασιανίζότανε. Δυὸ ψυχῆς καὶ δυὸ ἐποχῆς πάλαιθιν μῆσα του. Τὸ καμπάνισμα, οἱ προετοιμασίες, τὸ σούτουρο ποῦ γινόταν ἐξω στοὺς δρόμους καὶ μέσα στὸ σπίτι του, δὲν τὸν ἄφιναν ἤσυχο. Ἡ ἀθέμελη ἀρνησὴ του ἄρχισε νὰ κλονίζεται. Βαστάχτηκε ὡς τ' ἀπόγιομα· τέλος νικήθηκε. Ντύθηκε βιαστικὰ, πεισιμωμένος τώρα γιὰ ὅ,τι ἔκαμε, ἔτρεξε, ἀνέδηκε στὸν τράφο ν' ἀγναντέψῃ τὴ λιτανεῖα ποῦ ἔρχεται.

Ἐνα βουνοῦ ἀπὸ σκόνη μαυριδερὴ σέρνεται στὸ δρόμο, κολιέται καὶ προβαίνει ὀκνό, σὺν ἄρρωστο. Ὁ ἥλιος τὸ χτυπᾷ κατακέφαλα καὶ τὸ δείχνει θερίο πράξινο. Ἡ χῆτη του κοκκινίζει καὶ κίγεται. Κάποια σημάδια μέσα του σβύνουσαν καὶ ξεγαλάμπουσαν ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή, σβύνουσαν καὶ ξεγαλάμπουσαν σὰ λεπίδες σπηθίων. Ἀ-

κούεται βαρῆς καὶ βαθῆς ὁ ἀνασκαμὸς τοῦ, βαθῆς καὶ βαρῆς σὰ μακρινὸ μπουπουνητό. Ἐπειτα ἰχνογράφονται: ἀνάερα σταυροί, ξεφτέρια, τόντροι, φανάρια καὶ χρυσοῦφαντα λάβαρα. Σὲ λίγο ξεχωρίζουν κεφάλια καὶ ὤμοι πλήθος, τουλοῦδες μαλλιά καὶ γένεια, πρόσωπα χλωμά καὶ μάτια θαμπωμένα, σὰν ἀγιογραφία στὸν τοῖχο βυζαντινοῦ ναοῦ. Ἀξάφνα ὁ κουρνιαχτός ἀνοίξε καὶ πρόσβαλαν τὰ παιδιὰ παιγνιδιάρικα: ἔπειτα φάνηκαν οἱ παπᾶδες μὲ τὰ χρυσὰ τους ἄμφια, οἱ ψαλτάδες, ὁ δῆμαρχος, οἱ πρόχοντες καὶ πίσω ὁ λαός. Ἦταν ὅλοι ξεσκουφωτοὶ καὶ ἔδειχναν μεγάλην εὐλάβεια· νόμιζε κανεὶς πῶς ὅλοι τους ἀνατρέφθηκαν σὲ μοναστήρι. Πέντε παλληκάρια ἔφερναν στὰ χέρια τους μακρύτερη σανίδα, θυμπῆ, μὲ πολλὰ σκαλισμάτα. Ἀργοπατοῦσαν καὶ τρικλίζαν καὶ ἀγκομαχοῦσαν κάθε λίγο ἀπὸ τὸ βάρος τῆς σανίδας τὰ παλληκάρια. Ὁ Ἰδρωτὰς ὄμπριζε στὰ μέτωπά τους· μὰ τὴν ἤθειαν τέτοιαν ἀγγάρεια. Γύρω τους ἄλλα παλληκάρια, τῆς δουλειᾶς καὶ τῆς ταβέρνας παιδιὰ, ἀκολουθοῦσαν προσεχτικά, ἔτοιμα νὰ πάρουν τὴ θέση τους.

—Κύριε λέησον, μωρὲ παιδιὰ!... ἀκούεται βροντερὴ φωνή.

Εἶνε ὁ Κώστας ὁ Ἀρλετῆς, ὁ γλυκόφωνος ψάλτης τοῦ Ἀθημητήρη· εἶνε φρεσκοξουρισμένος καὶ παστρικαλλαγμένος σὰ γαμπρός. Ἡ χαρὰ του εἶνε μεγάλη καὶ ἡ περηφάνεια του ἀκόμη μεγαλειότερη. Εἶνε δικό του τὸ κατόρθωμα. Ἄν ἔβλεπε τὸ χωριὸ θαυματουργὸν ἄγιο, σὲ κείνον θὰ τὸ χρωστοῦ. Αὐτὸς ἔγινε —μήστηρέ μου, Κύριε! — τὸ σκεῦος τοῦ Κυρίου τὸ ἐκλεχτό. Ἄν δὲν ἦταν αὐτός, ποῖός ἔξερει; Μπορεῖ νὰ τὸ εἶχαν ἀκόμη οἱ

ιταλοκαλογέροι καὶ νὰ κερδοσκοποῦσαν μὲ δαῦτο...

Εἶχε πολλὰ χρόνια ψάλτης ὁ Κώστας ὁ Ἀρλετῆς· μὰ δὲν ἦταν περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους θρησκός. Ἦταν ψηλὸσωμος, ροδοκόκκινος, ἀράθυμος καὶ χαροκόπος παλάβρας· μὲ τὴ φωνή του μποροῦσε ν' ἀποστομώση ὅλες τὶς καμπάνες τοῦ χωριοῦ. Καὶ αὐτὸ ἦταν τὸ καύχημά του, ἡ περηφάνεια του. Τὴ θέση τοῦ ψάλτη τὴν ἀγαποῦσε· ἀγαποῦσε ὅμως καὶ κάθε ἄλλη θέση ποῦ τοῦ ἔδινε ἀφορμὴ νὰ δεῖξη τὴ φωνή του. Εἴτε στὸ σταθίδι τῆς ἐκκλησιᾶς, εἴτε στὸ πάγκο τῆς ταβέρνας, εἴτε σὲ γάμου τραπέζι ἦταν ἴδιος καὶ ἀπαράλλαχτος. Σήκωνε τὰ μάτια ψηλά, πλάγιαζε τὸ κεφάλι, ἔπαιζε ρυθμικὰ τὰ δάχτυλα καὶ ἔχυνε ἀργυρὰ κύματ' ἀπὸ τὰ χεῖλη του, εὐτόχισμένος ὅπως τὸ πουλι ἀπάνω στὸ κλαδί του. Τ' ἦταν ὁ κόσμος τότε γι' αὐτὸν παρὰ ἓνα περιβόλι ἀπέραντο, καταπράσινο καὶ μοσκοβολισμένο περιβόλι! Καὶ τ' ἦταν αὐτὸς παρὰ ἓνας καὶ μοναχὸς τραγουδιστής, ποῦ ἔχυνε τὴ φωνή του ὄχι γιὰ τίποτ' ἄλλο παρὰ γιὰ νὰ ξετυλίξη τὴν ψυχὴ του στὰ ψηλά καὶ μέσα της νὰ πνίξη ὅλο τὸ εἶνε του!

Εἶχε ὅμως καὶ ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ του μίαν ἀπαίτηση· τὴν ἤθελε πρώτη καὶ καλύτερη. Τὸ χιρίδι τῆς μεγάλο καὶ σοβαρό· τὶς καμπάνες τῆς πιὸ βροντερές, τοὺς παπᾶδες τῆς πιὸ καλοφορεμένους· τὰ κονίσματά της, τὰ ξεφτέρια, τοὺς πολυέλαιους, τὸ τέμπλο, τὰ μανουάλια πιὸ περίτεχνα. Καὶ ἀληθινὰ ἦταν· δὲ μποροῦσε νὰ χῆ παράπονο. Ἐμενε τώρα ν' ἀποχτήση καὶ ἓνα θαυματουργὸν ἄγιο. Καὶ νά, ποῦ βρέθηκε τὸ κόνισμα! Ἦρθε ἀκάλαστο, λὲς καὶ ἔξερε τὴν ἀνάγκη καὶ τὴν ἐπιθυμία του. Μὰ τώρα ἐνόμιζε πῶς ἦταν ὑποχρεωμένος καὶ αὐ-

τὸς νὰ φανῆ ἅγιος· νὰ κάμῃ ὅτο μπορούσε μεγαλειότερη τὴν ὑποδοχὴ του. Γιὰ τοῦτο δὲν ἔπαυε νὰ παρκακινῆ τοὺς ἄλλους νὰ δεῖξουν μὲ ξελαρυγγιάσματα τὴ χαρὰ τους.

—Κύριε λέησον, μωρὲ παιδιὰ!

—Κύριε ἐλέησον! . . . Κύριε ἐλέησον! . . . Κύριε ἐλέησον! . . .

Βγαίνει ἀμέσως φωνὴ ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ σκεπάζει τὴ φλυαρία τοῦ τζίτζικα. Βγαίνει καὶ φαίνεται σὰ νὰ παρακαλῆ καὶ σύγκαιρα νὰ προστάξῃ τὸν Κύριο γιὰ νὰ τὸ ἐλεήσῃ. Καὶ σὲ κάθε βῆμα τῆς λιτανείας βγαίνουν καὶ σμίγουν ἀπὸ τὰ χεῖματα, ἀπὸ τοὺς τράφους, ἀπὸ τὰ μονοπάτια ἄλλοι στρατοκόποι. Βγαίνουν παιδιὰ, μικρομάννες, γριῆς καὶ γέροι, σαλίγκαροι τοῦ χρόνου κούτσα - κούτσα μὲ τὰ δικανίγια τους. Ἄλλοι κρατοῦν κεριά, ἄλλοι σὲ κεραμίδες θυμιάμα καὶ ἄλλοι λάδι στὶς μποτιλίτσες τους. Σκύβουν ταπεινά, σταυροκοποῦνται, δακρῶζουν οἱ γριῆς καὶ ὄλοι κυττάζουν, ξανακυττάζουν τὸ κόνισμα. Κανεὶς δὲν ξέρει τί ἅγιος εἶνε· κανεὶς δὲ νοιάθει τί θάμα παρασταίνει. Μὰ ὄλοι ἀθόρυμητα κάνουν τὸ σταυρό τους, σκύβουν τὸ κεφάλι, μιὰ φωνὴ καὶ μιὰ ψυχὴ φωνάζουν κάθε τόσο ρυθμικὰ καὶ μονότονα:

—Κύριε ἐλέησον! . . . Κύριε ἐλέησον! . . . Κύριε ἐλέησον! . . .

Ὅταν ἡ λιτανεὶα ἔφτασε κοντὰ στὸν Τσαῖπᾶ, σήκωσε κ' ἐκεῖνος τὸ χεῖρι νὰ κάμῃ τὸ σταυρό του. Μὰ δὲν τελείωσε. Τὸ κόνισμα τοῦ φάνηκε παράξενο· κάθε ἄλλο παρὰ κόνισμα. Δὲν εἶδε παρὰ ἓνα δικέφαλον ἀητό μὲ τὰ φτερά του ἀνοιχτά. Τὰ κεφάλια ζερβόδεξια μὲ τὴ

γλώσσα ὄξω καὶ τὰ ράμφη γυριστά, ἔδειχναν θυμὸ καὶ ἀχορταγιά μεγάλη. Στὰ κεφάλια καθότανε κορῶνα σταυροφόρα· καὶ ἄλλη κορῶνα πιδὲ μεγάλη τᾶσμιγε ἀπὸ πάνω. Τὰ νοχοπόδαρά του κρατοῦσανε τὸ Σκήπτρο καὶ μιὰ σφαῖρα μὲ σταυρό. Καὶ κάτω ἀπὸ τὰ πόδια του μιὰ κορδέλλα ξεδιπλωμένη εἶχε ἀπάνω της γράμματα πράξενα. Τριγύρω ἄλλα μικροσκαλισματα χρυσαλειμμένα, πουλιά, βασιόκλαδα καὶ χοντρόρωγα σταφύλια. Μὰ τὸ μόνο σημάδι ποῦ μπορούσε νὰ τὸ κάμῃ σεβαστὸ ἦταν οἱ σταυροὶ του. Τίποτ' ἄλλο. Ὁ Τσαῖπᾶς στάθηκε ἀκίνητος, μὴ ξέροντας τί νὰ σκεφτῆ καὶ τί νὰ κάμῃ. Ὁ κόσμος τὸν εἶδε κ' ἕνας μὲ τὸν ἄλλον στύλωσαν ὄλοι τὰ μάτια καταπάνω του. Ὅπως ἔστεκε στὸ ψήλωμα τὸ ἀνάστημά του ἰχνογράφονταν στὸν ἀσπρογάλανο οὐρανό, σὰ μαῦρο εἶδωλο ποῦ τρέχει ὁ λαὸς νὰ πετροβολήσῃ.

— Τὸ καπέλλο σου! βγήκε ἄξαφνα φωνὴ ἀπὸ τὸ πλῆθος.

— Τὸ καπέλλο σου! δευτέρωσε ἄλλη φωνή.

— Τὸ καπέλλο σου! . . . τὸ καπέλλο σου! . . . τὸ καπέλλο σου! . . .

Ἐποφιάστηκε πὼς ἔβγαλε γιὰ περιφρόνηση καὶ ἀγανάκτησαν ὄλοι. Μὰ περισσότερο ἀπ' ὄλους ὁ Ἀρλετῆς. Τὴν ἔπαιρνε κατὰμουτρα τὴν προσβολή. Τοῦ διαβόλου ὁ γιός! Ἐμαθε πέντε γράμματα καὶ θαρρεῖ πὼς ἔγινε σοφός! Μωρὲ καλὰ τὸ λένε πὼς ἡ Ἀθήνα ἔγινε γιὰ κακαστροφή τοῦ τόπου! Στέλνουν τὰ παιδιὰ τους νὰ ξεστραβωθοῦν κ' ἐκεῖνα δίνουν τὴν ψυχὴ τους στὸ Σατανᾶ! Ἄντι νὰ γυρίσουν ἀνθρώποι, γυρίζουν κοκλές· ἀντι νὰ ῥθουν χριστιανοί, ἔρχονται ἀλούτεροι. . .

Ποῦ εἶνε τώρα ὁ μακαρίτης ὁ Τσαϊπᾶς νὰ κμαρώσῃ τὸ γιό του ; Ἔφας τῆ ζωῆ του ἀπάνω στὸ τσαγκαρόσουβλο γιὰ νὰ τὸν κἀνῃ ἄνθρωπο καὶ νά, —τὸν ἔκαμε καὶ τὸν ἔεκαμε !

—Κύριε λέησον, μωρὲ παιδιὰ !... ξαναφώναξε.

Μὰ ἡ φωνή του ἔσβυσε ἀσυντρόφιαστη ὡς καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ ἔστεκαν ἄλλαλα, κυττάζοντας τὸ φοιτητὴ μὲ ἀπορία καὶ θυμό. Ὁ ψάλτης ἀναψοκοκκίνισε. Δεύτερος μπάτσος πάλε αὐτός ! Κανεὶς δὲν τὸν ἄκουε. Ὁ φοιτητὴς τοῦ ἔπαιρνε καὶ τῆ δύναμη τὸν ρεζίλευε ! Μὰ τί ; ἔδεκεῖ λοιπὸν θὰ τ' ἀφήσουν τὸ κόνισμα γιὰ νὰ γίγῃ τὸ κέφι του ! Ἡ μὴν ἤθελαν νὰ κἀμῃ ἔτσι τὸ χέρι του καὶ νὰ τὸν κατεδάσῃ σωρὸ - κουβάρι ἀπὸ τὸ φήλωμα ; Ὁ σκοπὸς εἶνε νὰ μὴ φτάσῃ κανεὶς σὲ τέτοια.

—Κύριε λέησον, μωρέ, τὸ σταυρό σας !... ἐφώναξε μὲ λύσσα ἀντιπατώντας τὸ πόδι του.

—Κύριε ἐλέησον ! . . . Κύριε ἐλέησον ! . . . Κύριε ἐλέησον ! . . . ἐβγήκε τρανταχτὸ ἀπ' ὄλα τὰ στόματα τοῦ λαοῦ.

Ὁ φοιτητὴς ἀλαφιάστηκε σὰ νὰ βροχήθηκε θάλασσα τριγύρω του. Ἐβγαλε βιαστικὰ τὸ καπέλλο του, ἔκαμε τὸ σταυρό του, κατέβηκε κι ἀκολούθησε τῆ λιτανεὶα μὲ κεφάλι σκυφτό, παραπατώντας σὰν ὑποβάτης.

—Τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια !... ἐχόθηκε μελωδικῆ ἢ φωνῆ τῶν παπάδων.

Καὶ ἡ λιτανεὶα τράβηξε πάλι τὸ δρόμο της.

Δὲν πέρχσε πολλὴ ὥρα κι ὁ Τσαϊπᾶς αἰσθάνθηκ' ἕνα χέρι νὰ περνᾷ στὸ μπράτσο του καὶ δυὸ μάτια νὰ τὸν κυττάζουν παράξενα καὶ περιγελαστικά.

—Πῶς σοῦ φαίνεται ;

Ἦταν ὁ Σταθόπουλος παλιὸς συμμαθητὴς καὶ συμφοιτητὴς του τώρα στὰ Νομικά. Ἦταν νέος ζωηρός, κομφουτομένος, μὲ φηλὰ κολάρια καὶ λαιμοδέτη κόκκινον. Ἀπὸ τότε ποῦ γράφηκε φοιτητὴς φάνηκε τὸ μέλλον του βγήκε στὸν κόσμο θαρρετά, ἀνακατώθηκε μὲ τοὺς χωριάτες στὸ κρασοπουλεῖο καὶ στὸν καφενεκι ἄρχισε νὰ συχνάξῃ στὸ εἰρηνοδικεῖο τὸ δεύτερο χρόνο, χωρὶς νὰ πατήσῃ διόλου στὸ Πανεπιστήμιο ἔκανε τὸ δικολάβο. Κ' εἶχε δουλειὲς οὐ ! πάρα πολλές δουλειές. Κανενὸς δὲ χάλαε τὴν καρδιά ποτὲ δὲν ἔλεγε πῶς ἔχει ἄδικο ὁ πελάτης του ἢ πῶς θὰ χάσῃ τὴ δίκη. Ὅλα μέλι - γάλα τᾶβρισκε κ' οἱ χωριάτες ἦταν ἐνθουσιασμένοι μαζί του. Τέλος πάντων ! νὰ ποῦ βρέθηκε κ' ἕνας ἄνθρωπος γιὰ τὴ φτώχεια. Δὲν ἔδλεπαν τὴν ὥρα πότε νᾶρθῃ σὲ ἡλικία γιὰ νὰ τὸν βγάλουνε βουλευτὴ.

—Μωρ' τί νε τοῦτο ! τὸν ρώτησε ὁ Τσαϊπᾶς μὲ τὸν εἶδε κοντά του.

—Ἐέρω κ' ἐγώ ἔκαμε κείνος ἀνασηκῶνοντας τοὺς ὤμους ἔέρω κ' ἐγώ ; Μὰ κόνισμα βέβαια δὲν εἶνε.

—Καὶ δὲν τὸ λὲς λοιπὸν ;

—Σ... τοῦ σφύριξε ὁ Σταθόπουλος στ' ἀρτί. Μυαλὸ θὰ βάλῃς στὴ κολοκῦθα τους ; Νὰ τὸ εἰπῶ ! Καὶ ποιὸς τολμάει ; Ἐέρεις τί ἔγινε στὸν Ἀθηανάση ;

—Τί ;

—Μόλις μᾶς εἶδαν οἱ καλοῖχοι κατάλαβαν τὸ σκοπὸ μας καὶ πυροβόλησαν στὸ σωρὸ πλῆγωσαν μάλιστα καὶ τὸν Κουφὸ στὸν ὄμο. Ρίχτηκαν ὅμως ἐτοῦτοι ἀπάνω τους ἄστραφταν κάμες, πιστόλες, ἔπεσαν πέτρες ποῦ κλείστηκαν οἱ καλόχοι περίτρομοι στὰ κελιά τους.

Ἄνοιξαν τότε τὴν ἐκκλησιά, ἔσπασαν τὶς εἰκόνες, ἀναποδογύρισαν τὴν Ἁγία Τράπεζα ὡς ποῦ βρήκαν τὸ κόνισμα. Καὶ ποῦ τὸ βρήκαν θαρρεῖς; Κάτου ἀπὸ ἓνα σωρὸ κλήματα. Ἐκεῖ τὴν πεταμένο ἢ εὐλάβεια τῶν καλογύρων! Ἡ ἀλήθεια εἶνε πὼς μόλις τὸ ἴδαμε στὸ φῶς, ὅλοι σταθήκαμε δίβουλοι. Μὰ γιὰ μιὰ στιγμή ἔπειτα τὸ ἄρπαξαν στὰ χέρια, ἔβαλαν τοὺς παπάδες μπροστὰ καὶ νὰ μας. Οὔτε ξέρομε τί κάνουμε.

—Μὰ ὁ δήμαρχος . . . ἐφιθύρισε ὁ Τσαϊπᾶς.

—Τί δήμαρχος! . . . Ἄν μίλαε θὰ τὸν ἔπαιρνας μὲ τὶς πέτρες.

Ὁ Τσαϊπᾶς κόνταξε γιὰ μιὰ στιγμή τὸ φίλο του κατὰματα ἔπειτα ἔσκασε τὰ γέλοια. Ἐγέλασε τόσο δυνατὸ ποῦ ὁ δικολάβος ἀναγκάστηκε νὰ φύγη ἀπὸ κοντὰ του. Πίσω μου, Σατανᾶ! μὲ παλαβοὺς δὲν εἶνε νὰ καταπιάνεται κανεὶς! Ἔτσι, φίλε μου, προσβάλλεις τὸ θρησκευτικὸ αἴστημα τ' ἄλλουνοῦ! Ν' ἀγριέψη ὁ κόσμος καὶ ν' ἄχουμε φασαρίες! . . . Ἐτρεξε πίσω ἀπὸ τοὺς παπάδες, δίπλα στὸ κόνισμα κ' ἔδειχνε μεγάλη κατάνυξη. Ὅταν φώναζε τὸ πλῆθος τὸ «Κύριε ἐλέησον!» ἀνοίγε τὸ στόμα, τὸ φώναζε κ' ἐκεῖνος δυνατὰ, ρυθμικὰ καὶ μονότονα. Μόλις ἄρχιζαν τὰ σταυροκοπήματα, τ' ἄρχιζε κ' ἐκεῖνος καὶ δὲν ἔπαυε ἂν δὲν ἔπαυαν πρῶτα οἱ ἄλλοι. Ἦρθαν μάλιστα στιγμὲς ποῦ φάνηκε πρόθυμος νὰ πιάσῃ τὸ κόνισμα, νὰ κοπιᾶσῃ κι αὐτὸς γιὰ τὴ Χάρη του.

—Τρομῶ καὶ λέω τὸ διάλογο ἔχουμε μαζί μας! . . . εἶπε δυνατὰ ὁ Ἀρλετῆς, φουρκισμένος γιὰ τὰ γέλοια τοῦ Τσαϊπᾶ.

Ἐκεῖνος δὲν ταραχτήκε καθόλου· ὁ θυμὸς τοῦ σή-

κωσε κάθε ἄλλο αἴστημα. Τί διάβολο! σάπισε λοιπὸν αὐτὸς ὁ τόπος! Ἄν τῷ παίρναν τοῦλάχιστον ὅλοι γιὰ κόνισμα, δὲ θὰ εἶχε κανεὶς ἀντιλογία. Ἐφτανε ἢ τὴ φλὴ πιστὴ νὰ τοὺς δικαιοῦσῃ. Ἡ ἂν τῷ παίρναν γιὰ σημάδι ἄλλης ἐποχῆς, τῆς πεθαμένης Αὐτοκρατορίας μας, πάλι καλὰ. Εὔγε τοὺς καὶ τρισεῦγε τοὺς. Μπορεῖ νὰ ζύπναγαν μ' αὐτὸ οἱ παλιὲς ἐλπίδες ἴσως νὰ γινόταν δίστομο σπαθὶ ἢ κοιμάμενη συνειδηση. Ποιὸς ἔξερει; Μὰ ὄχι τίποτ' ἀπ' αὐτά. Λεῖπουν κ' ἡ τυφλὴ πίστη καὶ τὸ μεγάλο τῶναιρο. Λεῖπουν, ἔσθουσαν, πάνε-κ' ἴσως δὲ θὰ ξαναγυρίσουν ποτέ! Ἐμείνε καὶ θὰ μείνη στὸν τόπο ἡ ψευτιά, ἡ ραθυμιά, ἡ βαγαποντιά! Νὰ ὁ δήμαρχος, ὁ δικηγόρος, ἴσως κ' οἱ παπάδες ποῦ στηθοδέρνονται καὶ σταυροκοποῦνται μπροστὰ στὸ παλιοσάνιδο. Καὶ γιατί; Γιατί δὲν ἔχουν τὸ θάρρος ν' ἀντικρύσουν τὸ ψέμμα, ν' ἀνοίξουν τὰ μάτια τῶν τυφλῶν, νὰ χαλάσουν τὸ κέφι μερικῶν πεισματάρηδων. Νὰ ἡ μεγάλη μας ἀρρώστεια, νὰ τῆνε. Ἄντι νὰ σόρουμε τὸ λαὸ μὲ τὸ μέρος μας, πάμε μεις μὲ τὸ δικό του.

Ὁ Τσαϊπᾶς σήκωσε τὰ μάτια ψηλὰ σὰ νὰ ζητοῦσε συχώρηση γιὰ τοῦ χωριοῦ του τὴ ντροπή. Ὅταν τὰ χαμήλωσε, πέσανε ἄθελα στὸ κόνισμα. Ἡ σανίδα ντυμένη στὶς χρυσαλοϊφές, κυκλωμένη μὲ τοῦ λαοῦ τὸ σεβασμὸ ἐρχόταν ἀπάνω στὸ ζωντανὸ θρόνο τῆς μὲ κάποια κωμικὴ ἀξιοπρέπεια. Ὁ φοιτητῆς ἀγανάκτησε. Νόμιμος πὼς τὸ ἔβλε ἀνάμπαιξε τὴ θρησκεία του· τοὺς παπάδες καὶ τὸ λαὸ, τὰ λιθάνια καὶ τὰ λάβαρα, ὅλα τ' ἀγαγέλαε. Τοῦ ἤρθε νὰ φωνάξῃ, νὰ διαμαρτυρηθῇ. Εἶπε νὰ χυθῇ ἀπάνω του, νὰ τὰρπάξῃ ἀπὸ τὰ χέρια τῶν

παλληκαριῶν καὶ νὰ τὸ ποδοκυλίσῃ χάμου, μέσα στὸν κουρνιαχτὸ καὶ τίς καθαλίνες. Εἶπε· μὰ δὲν ἔκαμε τίποτα. Τὰ πόδια του δὲ θέλησαν νὰ πάνε μπροστ' ἅ τὰ χέρια του ἔμειναν κάτω κρεμασμένα. Τόσο ποῦ ἂν εἶχε πρόληψες ὁ Τσαϊπᾶς θὰ νόμιζε πῶς τὸ κόνισμα ἄρχισε ἀπ' αὐτὸν τὰ θάματά του. Μὰ δὲν ἦταν τέτοιος κ' ἤξερε καλὰ τὸν ἑαυτὸ του. Ὁ ραγιαῖς ἦταν ἀκόμη στὸ αἶμα καὶ τοῦ ἀλυσόθενε τὴ θέληση. Ναὶ δυστυχῶς! τὸ σκαρὶ κ' ἐκεινοῦ δὲν ἦταν διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ σκαρὶ τῶν ἄλλων, ὄχι!... Κ' ἔξω φρενῶν γιὰ τὴν ἀρρώστεια του, γύρισε τὸ θυμὸ ἐναντίον του. Ἐχώριζε τὸ εἶνε του σὲ δύο, ἄδραξε ἕνα τὸν ἄλλον ἀπὸ τὸ καιμὸ, τὸν ἔσφιγγε μὲ λύσσα, τὸν ἔφτυνε κατὰμουτρα, θέλοντας νὰ πλύνῃ τὴ ντροπὴ ἀπὸ πάνω του.

— Ἄτιμε! ταρτοῦφο! . . . θεομπαίχτη! . . . ἐπιθύριζε.

Ἡ λιτανεία ὡς τόσο ἀκολουθοῦσε τὸ δρόμο της. Τώρα προχωροῦσε μέσα στὸ χωριό, ἀπὸ τοὺς κεντρικοὺς δρόμους. Τὸ λιοντόρι ἀναθε τὰ καύκαλα. Ὁ κόσμος ἔτρεχε ἀπὸ πίσω καταϊδρωμένος, κατασκονισμένος, μισοπαράλυτος. Καὶ δὲν ἔπαυε νὰ φωνάζῃ κάθε τόσο ρυθμικὰ καὶ μονότονα :

— Κύριε ἐλέησον! . . . Κύριε ἐλέησον! . . . Κύριε ἐλέησον! . . .

Ἔτσι ἔφτασε στὸ σταυροπάζαρο· ἐρμιά στὸ δρόμο· τὰ μαγαζιά ὄλα κατάκλειστα. Πέρασε τὸ γεφύρι τοῦ Τζαφέρη καὶ χύθηκε σὴν πλημμύρα στήν πλατεία τοῦ Ἀηδημήτη. Ἡ ἐκκλησία μὲ τίς ἀρχαῖες κολῶνες της μурτοστολισμένες, ἔδειχνε χαρὰ μεγάλη· φαινόταν νὰ στήν πόρτα πῶς περιμένε τὸν ἐρχομὸ του. Τὸ καμπα-

ναριὸ ἔχυνε κλαγγὴ ἀκατάπαυτη σὰ νὰ τοῦλεγε ἀνυπόμονα· ἔλα!

— Γυλάν - γυλάν! . . . γυλάν - γυλάν! . . . γυλάν - γυλάν! . . .

Ἡ λιτανεία σκόρπισε ἀμέσως. Τὰ παιδιὰ ποῦ κρατοῦσαν τίς τόντρες, τὰ ξεφτέρια, τα μανουάλια, τὰ λάβαρα χύθηκαν μὲ φωνές καὶ κακὸ στὸ νάρθηκα σὰ νὰ κυρίεψαν ὀχύρωμα. Γοργὰ τ' ἀκλούθησαν οἱ παπάδες, οἱ φαλατᾶδες, ὁ δήμαρχος ἢ ἀρχοντιά. Σφουγγίζαν μὲ τὰ μαντήλια τὸν ἴδρωτα, ἀερίζονταν μὲ τὰ καπέλλα τους, ξεκούμπωναν τὰ ροῦχα τους καὶ λαχάνιαζαν βαρεῖα καὶ ἀποσταμένα. Μερικοὶ ὅπου βρῖσκανε ἴσκιο, πέτρα ἢ ξύλο σωριάζονταν ἀπάνου, τέντωναν τὰ πόδια τους· κότταζαν μὲ λύπη τὰ χαλασμένα παπούτσια τους, τίς ματωμένες γάμπες τους. Βαθὸ ξανάσασμα ἔδρανε ἀπὸ τὰ στήθη ὀλουνηῶν ποῦ τελείωσαν. Πάει καὶ αὐτό! Κάμποσοι ἀργαστιάρηδες ἔφευγαν μὲ τὰ κλειδιά στὰ χέρια γιὰ ν' ἀνοίξουν τ' ἀργαστήριά τους, νὰ πιάσουν πάλε τὴ δουλειά. Ἄλλοι ποῦ τὸ πρῶτ' ἡμέρην δὲ σκέφτηκαν πῶς μπορούσε νὰ πεινάσουν, ρώταγαν τίς γυναῖκες τους ἂν μαγέρεψαν τίποτα. Τὴν ὥρα ἕμως ποῦ τὸ κόνισμα ἄγγιζε σχεδὸν στήν πόρτα τῆς ἐκκλησίας, μιὰ φωνὴ τρεμάμενη μὰ δυνατὴ ἀκούστηκε :

— Σταθῆτε! . . .

Ὅλοι πάφανε ἀμέσως· κόπηκαν οἱ φαλμοὶ στὴ μέση· στάθηκε καθένας στὴ θέση του ὅπως βρέθηκε.

Ἦταν ὁ Τσαϊπᾶς ποῦ ἔδραλε τὴ φωνή· δὲ μπόρεσε νὰ κρατηθῇ περισσότερο. Μὰ σὴν νὰ τρόμαξε ἀπὸ τὴν ἴδια του φωνὴ στάθηκε κατακίτρινος, μὲ τὸ χέρι ἀπλωμένο στήν πόρτα, μὲ τὰ μάτια γουρλωμένα· τὰ μαλλιά

του ἦταν ἄνω κάτω. Οἱ χωριάτες τὸν κύτταζαν· τὸν ρωτοῦσαν τί τρέχει. Τὸς κύτταζε κ' ἐκεῖνος δίχως νὰ μπορῇ νὰ βγάλῃ λέξη. Ἐπὶ τέλους συνῆρθε, κατέβασε τὸ χέρι του, χαμογέλασε κ' εἶπε μὲ φωνὴ παρακαλεστική.

— Σταθῆτε, βρὲ παιδιά. . . κάμετέ μου τὴ χάρη ν' ἀκούστε καὶ μένα. . . Δὲν τὸ θέλω γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου· γιὰ σὰς τὸ λέω, γιὰ τὴν ψυχὴ σας, γιὰ τὴν ψυχὴ ὅλων μας. Λέω νὰ τ' ἀφήσουμε ὅξω· νὰ στὸ κελί, ὡς ποῦ νὰ ἰδοῦμε. . . Λέμε πῶς εἶνε κόνισμα μ' ἂν δὲν εἶνε; Τί θὰ γίνῃ τότε; τί θὰ μᾶς φάλλουν τ' ἄλλα τὰ χωριά.

Ἐνας δισταγμὸς ζωγραφήθηκε ἀμέσως σὲ πολλὰ πρόσωπα· μερικοὶ κούνησαν τὸ κεφάλι: σύμφωνοι. Ἀκούστηκαν καὶ ψιθυρίσματα. Ἐκεῖνοι ποῦ βάσταγαν τὴ σανίδα ἔσκυψαν καὶ τὴν ἀπίθωσαν χάμου, τὴν ἀκούμπησαν σὲ μιὰ κολώνα καὶ ἀνακλαδίστηκαν νὰ διώξουν τὴν κούραση. Ἄλλοι πῶς ἦταν ὅξω ἀπὸ τὸν νάρθηκα σήκωσαν τὰ χέρια στὸ καμπαναριὸ γιὰ νὰ πάψῃ τὸ καμπάνισμα. Καὶ χύθηκε τόση ἦσυχία, θλιμμένη ἦσυχία, λὲς καὶ σταμάτησε ἄξαφνα ἡ ζωὴ.

Μὰ τότε βαρῶν καὶ θυμωμένη ἀκούστηκε ἡ φωνὴ τοῦ Ἀρλετῆ.

— Νὰ κεφάλι! . . . εἶπε δείχνοντας μὲ τὴ χεροῦκλα του τὸ φοιτητῆ. Τόσος λαὸς ἐδῶ καὶ δὲν ξέρει τί κάνει· ἦρθε τοῦ λόγου του νὰ μᾶς βάλῃ μυαλό.

— Ὅχι· νὰ σὰς βάλω μυαλό· εἶπε ὁ Τσαϊπᾶς δεξιὰ· νὰ εἰπῶ τὸ σωστό.

— Τὸ σωστό! ἐφώναξε ἀγριοκυντάζοντάς τον ὁ Ἀρλετῆς, τὸ σωστό! ποῦ τόβρες, μωρέ, τὸ σωστό. . .

Μὴν τόφερες ἀπ' τὴν Ἀθήνα μαζί μὲ τὰ κολλαοῦκλα σου.

Ἐσπασαν ὅλοι στὰ γέλοια· ὁ δήμαρχος οἱ παπάδες, οἱ φαλατᾶδες, ὁ λαὸς ὅλοι γέλασαν μὲ τὴ καρδιά τους. Οἱ γυναῖκες γύρισαν τὰ μοῖτρα τους ἄλλοῦ, χαχάνισαν κ' ἐκείνες πίσω ἀπὸ τὰ μαντήλια τους. Κ' ἔπειτα μιὰ στιγμή ὁ λαὸς ἀγρίεψε.—Μωρὲ μυαλό, ὁ μπαγάσας! . . . Ἐκεῖνοι ξεθεώθηκαν γιὰ νὰ τὸ φέρουν ἄφηξαν τὸ μεροκάματό τους, ἔχυσαν αἷμα γιὰ τὴ χάρη του καὶ τοῦτος ἔρχεται τώρα νὰ τοὺς πῇ πῶς δὲν εἶνε κόνισμα! Σούσουρο ἔγινε, βρισιᾶς ἀκούστηκαν, γρόθοι σηκώθηκαν φοβεροί.

— Τὸ καλὸ ποῦ σοῦ θέλω νὰ φύγῃς· τοῦ εἶπε μυστικά ὁ Σταθόπουλος, τραβώντας τον ἔξω ἀπὸ τὸ πλήθος.

Ὁ Τσαϊπᾶς σήκωσε τὸ κεφάλι περήφανα. Τ' ἔκαμε λέει; Ὅχι θὰ σταθῇ, θ' ἀντιμιλήσῃ, θὰ τὰ βάλῃ μ' ὅλους ὡς ποῦ νὰ τοὺς ξεστραβώσῃ. Μὰ δὲν μπόρεσε νὰ βγάλῃ λέξη· στόμα εἶχε μιλιὰ δὲν εἶχε.

— Πᾶμε τοῦ ξανάειπε ὁ Σταθόπουλος.

Ἐκεῖνος ἔσκυψε τὸ κεφάλι, σοῦφρωσε τὰ φρόδια του, ἄφησε νὰ τὸν σύρῃ ὁ φίλος του.

— Ἥλιος! φώναξαν δυὸ-τρία παιδιά στὸ διάδα του.

— Οὐθε τὸ πρῶτο μου παπούτσι! . . . οὐθε τὸ πρῶτο μου παπούτσι! . . . φώναξε δυνατὰ ὁ Ἀρλετῆς.

Ὁ ἀντίλαλος τοῦ νάρθηκα ἀδερφώθηκε καὶ κείνος μὲ τὴ βάνουση φωνὴ τοῦ ψάλτη.

— Παπούτσι. . . παπούτσι! . . .

— Ἐλάτε, ρε παιδιά· βοηθάτε νὰ τελειώσουμε· εἶπε ὁ Ἀρλετῆς πιάνοντας τὸ κόνισμα.

Κανείς δὲν ἔσκυψε· ὅλοι ἔμειναν ἄφωνοι, τηράζοντάς το σὰ νὰ ζητοῦσαν τὴ γνώμη του. Ἐπειτα ἄρχισαν νὰ τὸ ψηλαφᾶνε, νὰ τὸ γυρίζουν μπρὸς-πίσω, νὰ τὸ ξετάζουν, γιὰ νὰ μάθουν τὸ νόημά του. Ἐλεσαν χίλιες γνώμες μυστικά καὶ φανερά, ἔβγαζαν διάφορα συμπεράσματα· μὰ κανένα δὲν πίστευαν πὼς ἦταν καὶ σωστό. Ὁ,τι ἔλεγε ὁ ἓνας ἀμέσως ἄλλος τὸ πολέμαε. Ἄρχιζαν ν' ἀντιφέρονται, νὰ στεναχωροῦνται καὶ μυστικά νὰ θυμῶνουν μ' ἐκεῖνο ποῦ τοὺς ἔβαλε σὲ μπελάδες. Ποιὸς ξέρει; Τάχα δὲν ἦταν ὄργανο τοῦ Σατανᾶ κ' ἦρθε νὰ τοὺς ρίξῃ σὲ σύγχυση; Τί διάβολο! ἂν ἦταν ἀληθινὸς ἅγιος, τὸ χωριὸ τοὺς θᾶβρισκε νὰ κονέψῃ! . . .

— Ποῦ ἦσουν, κύρ Γερόλυμε! φώναξε ἄξαφνα ὁ δήμαρχος ἔλα βρὲ ἀδερφέ, νὰ μᾶς χωρίσης· μπλέξαμε σὰ καλὰ μὲ τοῦτον τὸ διάβολο! . . .

Μὰ συνῆρθε ἀμέσως κι ἄρχισε τὰ σταυροκοπήματα.

— Φτοῦ! . . . φτοῦ! . . . προσκυνῶ τὴ χάρη του. . . μὲ κόλασε ὁ τρισκατάρτος!

Γέλασε τὸ πλῆθος δυνατὰ μὲ τὸ πάθημα τοῦ κύρ δήμαρχου. Ἐπειτα ἔκαμε τόπο κι ἀνέθηκε ἀπὸ τὴ σκιά ὁ Γερόλυμος ὁ Προβατᾶς. Ἦταν ἓνας γέρος νησιώτης, κοσμοπερπατημένος καὶ πολυκάτεχος. Ἦ τὴν τὴν ἔρριξε στὸ χωριὸ κ' ἔμειν' ἐκεῖ ἀπὸ χρόνια σὰν ξύλο παντοπλάνητο ποῦ κντκνᾶθεται σὲ μιὰ ἀκρογιαλιά ὥστε νὰ σαπίσῃ καὶ νὰ διαλυθῇ. Ἀπὸ τὰ λόγια του κι ἀπὸ τὰ φερσίματα—μπορεῖ κι ἀπὸ τ' ἄγνωστα περασμένα του—εἶχε καταντήσῃ σεβαστὸς καὶ πολυζή-

τητος. Μόλις τὸν εἶδαν κι ἀνάσαναν ὅλοι· σέφτηκαν πὼς δίχως ἄλλο θὰ τοὺς βγάλῃ ἀπὸ τὴ στενοχώρια. Παραμερίσανε γιὰ νὰ ἰδῇ τὸ κόνισμα. Ἐκεῖνος μόλις τὸ εἶδε σούφρωσε τὰ χεῖλη καὶ γύρισε τίς πλάτες.

— Λοιπὸν; ρώτησαν δυὸ-τρεις ἀνυπόμονα.

— Στολίδια τῆς πρύμνης· εἶπε σιγὰ· στολίδια καρδιοῦ—πάρτε το.

Ὅλοι γλώμισαν καὶ χαμογέλασαν σύγκαιρα· ὅλοι τὸν κύτταξαν περίλυπα σὰ νάπαιρνε μαζί του τὴν ἐλπίδα τους. Οἱ παπάδες μῆχανε στὴν ἐκκλησία τρεχᾶτοι, γονάτισαν καταμεσὶς καὶ σήκωσαν τὰ χεῖρα σὲ δέηση. Ἡμαρτον, Θεέ μου! μὴ μᾶς συνεριστῆς! . . . Τὸ πλῆθος ἄρχισε νὰ σκορπᾶ.

— Μὰ εἶσαι βέβαιος, γέρο Πρόβατᾶ; τὸν ρώτησε λυπημένα ὁ Ἀρλετῆς. Γιὰ κύττα το καλὰ μὴ κάνῃς λάθος.

— Τί λάθος, ἀδελφέ Κωνσταντῆ; εἶνε στολίδι ἀπὸ Ρούσσινο καράβι· βασιλικὸ καράβι! Νά, δὲ διαβάξῃς τὰ γράμματα; Πέτρος ὁ Μέγας ἔτσι γράφει ἀπάνου . . .

Ὁ Ἀρλετῆς ἐσταθῆρωσε τὰ χεῖρα, ἔγυρε τὸ κεφάλι κ' ἔμειν' ἐκεῖ ἄφων' ἄλλαλος γιὰ πολλὴ ὥρα. Ἀπελπισία κυρίεψε τὴ ψυχὴ του σὰ νάβλεπε τὴν ἐκκλησιὰ του γκρεμισμένη. Μωρέ! ποτὲ δὲν τόλπιζε νὰ πάθῃ τέτοιο ρεζιλίκι τὸ χωριὸ! . . . Ἄξαφνα τοῦ φάνηκε πὼς τὰ κεφάλια τοῦ ἀητοῦ κουνήθηκαν ἀπὸ τὴ θέση τους, κουλουριάστηκαν καὶ κάμανε μαζί μιὰ προσωπίδα μεγάλη. Τί μεγάλη προσωπίδα καὶ τί παράξενη! Ἐπιανε ὅλο τὸ χωριό. Ὅχι μόνον τὸ χωριὸ μὰ καὶ τ' ἄλλα περίγυρα, τὴν Πάτρα καὶ τὸν Πόργο, ἀκόμη

καὶ τὴ Ζάκυνθο. Κι' ὅσο πήγαινε ὄλο μεγάλωνε. Μεγάλωνε δεξιά, μεγάλωνε ζερβά, κάτω κι ἀπάνω, ὡς ποῦ σκέπασε ὠιμένα! ... ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Καὶ κότταζε τὸν Ἀρλετὴ πεισματικὰ μὲ τὰ κούφια μάτια τῆς τὸν κότταζε καὶ γελοῦσε, τὸν κότταζε καὶ χαχάνιζε σὰ γριὰ ξεμωραμένη καὶ μονοδοτοῦ.

— Ἄ, σιχτήρ! . . . εἶπε δινοντάς του μιὰ κλωτσιά.

Ἡ σανίδα ἐτριξε στὴ θέση τῆς κουνήθικε περαδῶθε κ' ἔπασε πλάτς! στὸ χῶμα. Ἐνα σύγνεφο ἀπὸ σκόνη σήκώθηκε καὶ σκέπασε ὅλα τὰ πάντα.

— Π' ἀνάθεμά σε! μούφαγε τὴν πλάτη ὡς ποῦ νὰ σὲ φέρω! εἶπε κάποιος πιάνοντας τὸν ὦμο του.

Καὶ τοῦδωκε ἄλλη κλωτσιά. Τότε ὅλη ἄρχισαν νὰ τὸ κλωσιτοῦν, νὰ τὸ ποδοκυλοῦν στὸ χῶμα σὰν παλιοκούρελο. Δὲν εἶχαν θυμὸ μαζί του. Ἐνοιωθαν μόνον μιὰ παιδιάτικη ὀρμὴ νὰ τὸ λερῶσουν, νὰ τὸ ἀσχημίσουν, νὰ τὸ ταπεινώσουν περισσότερο. Τὸ χτυποῦσαν μὲ λάσπες, μὲ πέτρες καὶ μὲ βύσσαλα. Ἦστεναν ὀρθὸ καὶ τ' ἄφιναν νὰ πέση μὲ πάταγο, ξεκαρδιζόμενοι σὰ γέλοια. Ἀνάμπαιζαν τὰ «Κύριε ἐλέησον», τοὺς ψαλμούς, τὰ σταυροκοπήματα, τὰ θάματα καὶ τὴ φύλαξη τοῦ πρόσμεναν ἀπὸ δαῦτο. Ἐπειτα, σὰν ἀπόστασαν ἀπὸ τὰ γέλοια καὶ τὰ χάχανα, τὸ σήκωσαν σὰ χέρι καὶ μὲ σατυρικὰ ψαλμολογήματα τὸ φεραν καὶ τὸ πέταξαν στὸ Στρεμμενὸ, σὰν φοφήμι.

— Νὰ στίς δόξες σου! . . . εἶπε ὁ Ἀρλετῆς.

1901.

ΤΟ ΣΤΟΙΧΕΙΟ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ ΤΗΣ

— Φεύγω τώρα . . . μου σφύριξε στ' ἀφτί ἓνα μεσημέρι χειμωνιάτικο, κουφό, καταχιασμένο κι ἄχαρο ιεσημέρι. Κ' ἔφυγε· ἔφυγε στ' ἀληθινά, πέρασε σὰν ἴσκιος ἀπὸ τὰ δέντρα τοῦ κήπου μας, στάθηκε λιγάκι στὴ μουριὰ κάπως συλλογισμένο κ' ἔπειτα χόθηκε στὸ ἀντικρυνὸ μας σπίτι. Καὶ ποιανοῦ ἦταν αὐτὸ τὸ σπίτι: Τοῦ Γιάννη Τούρτουρη τοῦ κακομοίρη, τοῦ ἄκαρδου καὶ τ' ἄθεου τοῦ Γιάννη Τούρτουρη τοῦ τὸν εἶχαμε ὀχτρὸ. Ἐκαίνοσ πάντα μᾶς πολέμαγε, μᾶς φτονοῦσε, δὲν ἤθελε νὰ διλέπη φωμί σὰ δόντια μας. Τὸν ἄντρα μου τὸ μακαρίτη—πάντα κόντρα τοῦ πήγαινε· ἐμένα μὲ κακολόγησε τὴ θυγατέρα μου—τὴν ἕμορφη Χρυσοῦλα μου, ἔβαλε πεζοὺς καθαλλαρέους νὰν τὴ χωρίση ἀπὸ τὰ στεφάνι τῆς. Τὸ μοναχογιό μου τὸν ἔκλεισε χρόνο τὴ φυλακὴ γιατί δὲν ἔστρεψε νὰ πάρη τὴν κόρη του, τὴν παστορωγιὰ του. . . . Μὰ δὲν τοῦ πέρασε! . . . Κι ὁ γιός μου παντρεύτηκε σύμφωνα μὲ τὴ θέση του, κ' ἡ θυγατέρα μου χάρηκε τὸ στεφάνι τῆς κ' ἐγὼ ἀπόλαψα τὰ καλά μου κι ὁ ἄντρας μου τοῦ στάθηκε πάλουκι στὸ

μάτι. Δέκα χρόνια πόλεμο και πάντα του βγήκε νικημένος. Ήταν έτοιμος να ρίξει τ' όρματα, έτοιμος να μολογήσει την κακογνωμία του και να ζητήσει συμπαθειο' έτοιμος ν' άπλώσει χέρι στο έλεός μου. Μα τή γλύτωσε. Ήρθε στα χείλη του γκρεμού κι άντι να πέσει μέσα ψήλωσε στα μεσουράνα. Πλούτη, δόξα, τιμές σωριάστηκαν άπάνου σ' αυτόν τον κάβουρα! Κ' έχωσα εγώ τον γκρεμό, εγώ κι ο άντρας μου, εγώ και τὰ καλά μου, τὰ σπίτια μου, οί τίμιες μου χαρές και τ' άπίκρατα χρόνια μου. Όλα πήγαν με μι' άνεμοριπή.

Μά γιατί να φύγη; πές τε μου γιατί να φύγη; Να φύγη από μένα και να πάη στ' όχτρού μου τὸ ρημαδικό! Να σηκώσει από μένα την καλοτυχία και νάν τή ρίξει σέ κεινον τον άτσιγγανο, τὸ βρωμιάρη, τον ελσεινό! Πές τε μου μὴν ακούσατε, μὴν εμάθατε, μὴν εἶδατε τὸ γιατί; Όχι, θεούλη μου! Και να πάη εκεί, να συνέμψη στην άμάχη μας, να δώκη συντρομή στον όχτρό μου! Τόσα σπίτια στο χωριό και διάλεξε τὸ σίχαμα! Γιατί; σέ τί τοῦ φταιξαμε; Ποιός τὸ πίκρανε; ποιός τ' άσκημομίλησε. Έγώ μιὰ φορά τ' άκουσα, μιάν ώρα, μιὰ στιγμή καλή και βλογημένη κ' έπειτα τ' άχασα: μούδωκε την άξια του ύπόσπηση και χάθηκε σά φάντασμα.

Έτσι ήταν μεσημέρι χειμωνιάτικο, κουφό μα καλόβουλο και καλόκαρδο μεσημέρι εδῶ και δέκα χρόνια. Έμπαίνα για να θρονιαστώ στο καινούριο σπίτι μας' τὸ σπιτάκι μας τ' άπλόχωρο με τίς πόρτες τίς τορνευτές και τίς μαρμαρένιες σκάλες του. Τὸ σπιτάκι μου, τ' άρχοντικό μου ποῦ σφαλάγγι τώρα τὸ χαίρεται ὁ Τουρτούρης ὅπως κι ὅλο τὸ έχει μας. Έμπαίνα κ' ή καρ-

διά μου αναγάλλιαζε. Εἶχα τόσα χρόνια ποῦ τ' ὠνευμαζόμουν ένα τέτοιο σπίτι. Για φαντάσου! Από τον καιρό ποῦ με πήρε νόφη μου το ύποσκέθηκε ὁ μακαρίτης.—Θά κάμω ένα σπίτι έτσι κι αλλοιώς. Κ' εγώ τὸ περίμενα μέρα σέ μέρα' χρόνο με χρόνο. Τὸ σπίτι τὸ παλιό ήταν σαράβαλο. Τ' άχτισαν ὅπως - ὅπως οί γέροι στον καιρό τοῦ Καποδίστρια' σκεπή ζήταγαν να βάλουν τὸ κεφάλι τους και τίποτ' ἄλλο. Μα χρόνο με τὸ χρόνο τὸ σπίτι γέραζε και πλήθαινε ή φαμελιά. Ήρθ' ένα παιδί, ήρθε ἄλλο' ποῦ να μὰς χωρέση! Τὸ σπίτι αδυνάτιζε και τὰ πόδια των παιδιῶν δυνάμωναν, δυνάμωναν στα καλά. Κάθε πήδημα τοῦ παιδιοῦ και μιὰ πληγή στο πάτωμα. Τ' άνοιωθαν κ' εκείνα' άρχισαν κ' εκείνα να τ' άποζητοῦν τὸ καινούριο. Τὸ εἶχαν βλέπεισ στο αίμα τους.

Έ τί γίνηκε σά ρίξαμε τὸ θεμέλιο! Λίρα εγώ, λίρα ὁ μακαρίτης, κολλωνάτα τὰ παιδιά. Σφάξαμε και τον κόκκορα, έναν κόκκορα τόσον δά! στοιχειό μονάχο. Κι από τότε ποῦ να βροῦμε ήσυχία. Μέρα νύχτα τὸ σπίτι μπροστά μας' ὅσο ψήλωνε, ψήλωνε κ' εμάς τ' άνειρό μας. Και τώρα ἔμπαίνα σά νάμπαίνα στον Παράδεισο. Στάθηκα καταμεσείσ στη σάλα και τήραξα τίς ὠμορφες ζωγραφίες τοῦ τοίχου, τ' άστρα τοῦ ταβανιοῦ, τ' άγγελοῦδια στις άγκωνές. Τήραξα και θαύμαζα τίς ἀέρινες κουρτινες, τοὺς μεγάλους καθρέφτες, τοὺς καναπέδες και τ' άκριθά τους γεμίσματα. Έλεγα πὼς εἶμουν μέσα σέ ναό - ναό τῆς φαμίλιας μου. Και την άκουσα τότε τή φωνή του, μυστική και πρόσχαρη σά φωνή τῆς εὐτυχίας.

— Έλα, έλα ποῦ σέ προσμένω τόσον καιρό! Όσο
*Ο *Αρχαιολόγος

είμαι γὼ δὼ μέσῃ μὴ φοβᾶσαι· θὰ ζήσετε πλούσια.

Ἔτσι μοῦ εἶπε ἡ φωνή κ' ἔτρεξα νὰ ἰδῶ τὸ ριζικάρη. Γόρσις ὄλες τις κάμαρες, κύτταξα πίσω ἀπὸ τις πόρτες, κάτω καὶ ψηλά· μὰ δὲν εἶδα τίποτα. Τὸ σπιτί ὀλάνοιχτο στὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς φυγή δὲν ἔδειχνε. Τότε τᾶχασα· τρόμαξα στ' ἀληθινά· ἔβαλα τις φωνές κ' ἔπεσα στὸ κρεββάτι. Μ' ἂν ἐχόλιασε γι' αὐτὸ ἐγὼ τί φταίω; Ἦμουν ἄπραγη σὲ τέτοια. Κι ὄχι ἐγὼ μονάχα μὰ κι ὁ μακαρίτης ποῦ τᾶκουσε ἀνατρόμαξε· κι οἱ δικοί μας ποῦ τῷμαθαν ἔκαμν τὸ σταυρὸ τους. Κίψαμε λιθάνι, ἀνάψαμε κεριά, διαβάσαμε ἀγιασμὸ γιὰ νὰ διώξουμε ὄχι κείνο μὰ τοῦς δαιμόνους ποῦ κολάζουν τις ἄδολες ψυχές. Ὅλοι μας εἴμασθ' ἄπραγοι, ἄπραγοι!... Ὡς ποῦ ἤρθε ἡ Ζωγκάκενα, ἡ πολυκάτεχη γριά καὶ μ' ἔβγαλε ἀπὸ τὴν ἔγνοια.

—Καὶ δὲν χαίρεσαι Σάδδανα; καὶ δὲν κίλοκαρδίσεις, Καλίτσα μου; Ἦταν τοῦ σπιτιοῦ σας τὸ στοιχειὸ ποῦ σὲ συχάρηκε νοικοκυρά. Καὶ νὰ ἰδῆς ποῦ θὰ κρατήσῃ τὸ λόγο του· νὰ εἶσαι βέβαιη πῶς θὰ κρατήσῃ τὸ λόγο του...

Ἔτσι μοῦ εἶπε· κ' ἐγὼ τῆς ἔδωκα ὅ,τι φοροῦσα γιὰ τὴν καλή τῆ φώτιση. Ἄφρησ τὸ κρεββάτι ἀμέσως κ' ἔτρεξα νὰ τὸν ζητήσω, νὰ τοῦ γυρέψω συγχώρεση γιὰ τὸ φόβο μου. Δὲν τὸ ἤθελα· ἤμουν ἄμαθη στὰ τέτοια...

*Α! πῶς ἤθελα ν' ἄκουα πάλε τὴ φωνή του· τὴ γλοκειά, τὴν πρόσχαρη, τὴν καλορρίζικη φωνή του.— «Ἔλα ποῦ σὲ προσμένω... Θὰ ζήσετε πλούσια!...» Μὰ δὲ φάνηκε, δὲν ἀκούστηκε πιά! Δὲ φάνηκε τὸ εἶδωλό του, δὲν ἀκούστηκε ἡ φωνή του· δὲν ἔλειψε ὄμως κι' ἀπὸ κοντὰ μας. Δέκα χρόνια στρωτὰ μᾶς συντρόφιαζε

καὶ μᾶς καλοτύχιζε. Στὶς δουλειές του ὁ νοικοκύρης μου τόνοιωθε πάντα στὸ πλευρὸ του. Ὅλα, ὄλα μας πήγαιναν καλὰ καὶ προκομμένα. Τὰ χτήματά μας ἔδιναν καρπὸ· τὰ ζωντανά μας ἄλλα ζωντανά· ὁ γιός μου πρόκοβε στὰ γράμματα κ' ἡ κόρη μου στὰ κεντίδια. Ὁ γάμος τῆς σὴν τὴν πάντρεψα ἔγινε ἄκουσμα στὸ χωριὸ κι ἀκόμη πέρα. Καὶ τὸ σπιτί μου, τ' ἀρχοντικό μου ψήλωνε καὶ θέρεινε τῶν φτωχῶν κυβέρνια, τῶν φίλων παίνεμα καὶ φτόνος τῶν ὀχτρῶν. Κ' ἐγὼ δὲν ἔπαυα ν' ἀποζητῶ τὸ ριζικάρη, τὸν καλὸ μας ἄγγελο, τοῦ σπιτιοῦ μας τὸ στοιχειὸ. Τὸν ζήτησα στὰ κατώγειά καὶ στ' ἀνώγειά, μέρα καὶ νύχτα τὸν ἔκραξα. Μὰ δὲν καταδέχτηκε νάρθῃ νὰ μοῦ μιλήσῃ, νιὸ νὰ ρίξῃ κρασί στὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς μου. Μόνο καὶ μοναχὰ τὴ νύχτα κάποτε σὴν ἀγρυπνοῦσα, ἄκουγα τὸ ζεμπερέκι νὰ χτυπάῃ κρὰ... κρὰ... σὰ νὰ ἤθελε ν' ἀνοίξῃ τὴν πόρτα.

—Καλῶς τον!... καλῶς τον!... τοῦ φώναξα ἐγὼ ἀπὸ μέσῃ.

Μὰ στὴ φωνή ἔπαυε ἀμέσως τὸ ζεμπερέκι σὰ νὰ ἦταν κλέφτης κ' ἔφευγε μὴ τὸν πιάσουμε. Ἐφευγε καὶ πήγαινε στὸν κῆπο κι ἄκουα τὴν ἀλυσίδα τοῦ πηγαδιοῦ γρι-γρί!.. γρι-γρί!... ὅλη νύχτα. Καὶ τὴν αὐγὴ θρίσκουμε γιομάτες νερὸ τις σκάφες, ἔτοιμες γιὰ τὴν πλύση. Καὶ κάθε τόσο ποῦ ἔπεφτε πολλή δουλειά, πήγαινε μόνος του καὶ ἐύπναε τις δοῦλες γιὰ τὸ ξενύχτι. Σ' ὄλα σ' ὄλα εἶχε τὴν ἔγνοια μας, τὴν κυβέρνια μας δέκα χρόνια στρωτὰ. Κι ἄξαφνα χωρὶς νὰ τοῦ κάνουμε τίποτα, ἔρχεται στὴν ὄρα τὴν πικρή, στὸ χειμω-

ναίτικο ἐκείνο μεσημέρι καὶ μοῦ λέει μὲ τὴν ἴδια του φωνή·

—Φεύγω τώρα....

Κ' ἔφυγε στ' ἀληθινά· πέταξε ἥσυχα, ἀνάερα καὶ πῆγε νὰ στολίσῃ τὴν κούρνια τοῦ ὄχτροῦ μου! Ἐφυγε ἥσυχα, γλυκά, χωρὶς νὰ ρίξῃ κἀνε τ' ἀστραπόβολο ἀπάνου μου, νὰ κάψῃ τὸ κορμὶ πρὶν γνωρίσῃ τὰ μαῦρα τὰ μελλάμενα.

Δὲν πέρασαν δυὸ μέρες καὶ μοῦφεραν στὸ κάρρο τὸν ἀντρα μου. Κι ὡς ποῦ νὰ κλάψω κείνον ἔκλαψα τὰ ξανθὰ μας γεννήματα· φωτιὰ πῆρε καὶ τᾶναψε! Ψόφος ἔπεσε στὰ ζωντανά μας. Ὁ γιός μου ἀρρώστησε ἀπ' τὸ κακό του καὶ τὸν σιγοῦρεψα στὸν χρόνο ἀπάνου. Ἐνα μὲ τᾶλλο σωριάστηκαν τὰ κακὰ στὸ κεφάλι μου, ὅπως τὸ χιόνι ἀπάνου στὸ βουνό. Πάει τ' ἀρχοντικό, πᾶνε οἱ χαρές, πᾶει τὸ βιό μας! Κ' ἐγὼ ἀπόμεινα ἐγὼ κακογεράματη, ἀπελπισμένη, ἀδύνατη, νὰ κλαίω κουκουδάγια τοῦ σπιτιοῦ μου τὸ γκρέμισμα.

Μὰ γιατί μοῦ εἶπε—Φεύγω τώρα, ἐκείνο; Γιατί νὰ θρονιαστῇ στοῦ ὄχτροῦ μου τὸ σπίτι; Δὲ μπορῶ, δὲ μπορῶ, δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω ἀκόμα.

1901.

ΣΤΙΣ ΔΟΞΕΣ

Ἡ Ἀσημίνα ἢ Ἀντριώτισσα πρὶν νὰ μπῆ δοῦλα στὸ σπίτι τοῦ Παναγιώτη Μαχαλά, ἠθέλησε νὰ κάμῃ ὀρθάκορτὰ τίς συμφωνίες της.

«Θὰ κάνῃ ὅλες τίς δουλιές, ναί· θ' ἀκούῃ τὰ λόγια τῆς κυρίας της· θὰ δέχεται τίς παραξενιές τοῦ κυρίου· θὰ εἶνε καθαρὴ, λιγόλογη καὶ τίμια. Μὰ· θὰ βγαίνη στὸ παράθυρο συχνά, θὰ βγαίνη καὶ στοὺς δρόμους συχνότερα...»

Συχνότερα στοὺς δρόμους! Ἡ κυρία Μαχαλά ἀνησύχησε; Τί τὴν ἤθελε λοιπόν; Δούλα θάμπασε ἡ κυρά; Ἄναψε φουρμάστηκε· ἔθρισε τὴν Ἀστυνομία, τοὺς δουλομεσίτες, τὴν ἐποχὴ μας. Θυμήθηκε τοὺς παλιούς καιροὺς ποῦ τὰ δουλικὰ στόμα εἶχαν καὶ μιλιὰ δὲν εἶχαν· ποῦ εὐχαριστιῶνταν σὲ ὅ,τι τοὺς ἔδινες κ' ἔλεγαν σπολλάτη. Κ' εἶπε ἀποδῶ κι ὀμπρός θὰ προτιμήσῃ νὰ κάνῃ τίς δουλιές μονάχη της· δὲν ὀποφέρεται! . . .

Ἡ γριὰ ὅμως ποῦ συντρόφευε τὴν Ἀσημίνα, τὴν καταπράυνε. Δὲν ἄξιζε δὰ νὰ δίνῃ καὶ μεγάλη προσοχὴ στὰ λόγια τοῦ κοριτσιοῦ. Δὲν ἦταν ὅσο ἤθελε νὰ

δείξῃ κακῇ· οὔτε περπάσα, οὔτε περίεργη ἦταν στ' ἀληθινά. Μόνον φαντασία εἶχε. Καί γιὰ τοῦτο τῆς ἄρεσαν οἱ συμφωνίες. Κάθε ὑποχρέωση τὴν θεωροῦσε μιὰν ἀλυσίδα στὸ λαιμό της, μιὰ καθένα, ὅπως τὴν ἔλεγε. Κ' ἤθελε ν'ἄχῃ ἀπ' αὐτὲς ὅσο μποροῦσε λίγες καὶ μετρημένους ἀπάνου της. Αὔριο σοῦ λέει, ξέρω τί γίνεται ; Περνάει τὸ βασιλόπουλο, τὴ βλέπει καὶ τῆς λέει «πᾶμε ! . . .» Τί θὰ εἶπῃς τότε τοῦ λόγου σου ;

Ἡ κυρία Μαχαλᾶ ξέσπασε ἀπὸ τὸ θυμὸ στὰ γέλοια.

— Μὰ τότε λοιπὸν εἶνε παλαβὴ ! εἶπε.

— Ὅχι, κυρία· δὲν εἶνε παλαβὴ· μὴ φοδᾶσαι. Ἔτσι εἶνε ὁ νοῦς της φτιασμένος· στίς δόξες πάει. Μὰ γιὰ δουλειὰ καὶ γιὰ σπίτι εἶνε μάνα ! Καί—ποῦ ποῦ εἶσαι—οὔτε θὰ γυρέψῃ νὰ βγῆ ὄξω. Πάρ' τῆνε καὶ θὰ ἰδῆς.

Ἡ κυρία Μαχαλᾶ δὲν πείστηκε τόσο στὰ λόγια τῆς γριᾶς ὅσο στὴν ἀνάγκη. Ἦταν μικρομάνα, κρατοῦσε καὶ σπίτι ἀνοιχτό. Δὲν εἶν' εὐκολο νὰ κἀνῃ ὅσα λέει κανεὶς ἀπάνου στὸ θυμὸ του. Τὴν κράτησε χωρὶς ὄμως καὶ νὰ ἡσυχάσῃ. Τί ἄνεμο ! Ἐνα δουλικὸ ποῦ κἀνει τέτοιες συμφωνίες, θὰ εἶπῃ πῶς εἶνε γιὰ τὰ πανηγόρια. Ποιὸς ξέρει τί ξαρδεφολοῖ καὶ κακὸ θὰ μπαϊνοβγαίνῃ στὸ σπίτι της ! Κ' ἐπειδὴ ἡ κυρία Μαχαλᾶ δὲν τις ἤθελε τέτοιες φασαρίες, σκέφτηκε νὰ ὑπομονέψῃ ὡς ποῦ ν'ἄδρῃ τὴν καλῆτερη. — Ἄμα τὴν εὔρω δίνω τὰ παπούτσια στὸ χέρι τῆς σουρουκλεμές· συλλογίστηκε.

Μὰ τί παράξενο ! Πέρασαν δυὸ μῆνες καὶ ἐσχέσε τὴν ὑπομονή της. Ὅχι τὴν ἐσχέστε· δὲν τὴ χρειάστη-

κε καθόλου. Ἡ Ἀσημίνα ἀπ' ὅλες τὶς συμφωνίες της δὲν κότταξε ὡς τὴν πρῶν ἐκείνης ποῦ ἐσύφερναν τ' ἀρετικὰ της. Τὶς δουλιές, τὴν ὑπακουή, τὴν πάστρα, τὴν λιπολογία. Τὶς δικές της δὲν τις σκέφτηκε καθόλου. Οὔτε στὸ παραθύρι βγῆκε, οὔτε στοὺς δρόμους. Μόνον τὴν πρώτη Κυριακὴ ζήτησε νὰ βγῆ γιὰ νὰ συνάξῃ κἀτι πράματά της, λέει. Ἡ κυρία Μαχαλᾶ κούνησε τὸ κεφάλι. Πάει ! δὲ θὰ τὴν ξαναἰδῇ. Μὰ ἡ Ἀσημίνα γόρισε τὸ βράδυ καὶ νωρὶς-νωρὶς μάλιστα. Καὶ ἀπὸ τότε δὲν τὸ πάτησε τὸ κατῶφλι. Ἐλα Χριστέ καὶ Παναγιά ! Ὁ κύριος καὶ ἡ κυρία ἔκαναν τὸ σταυρό τους. Ἄρχισαν ν' ἀνοπομονοῦν. Ἐπὶ τέλους πότε θὰ βγῆ ὄξω ! στὸ παράθυρο τοῦλάχιστο πότε θὰ προβάλλῃ ; Σχεδὸν ἐθύμωναν. Τί ἔκανε λοιπὸν τόσες συμφωνίες ;

— Ἀκουσε, Ἀσημίνα. Αὔριο δὲ θὰ σὲ χρειασθῶ· τῆς εἶπε τ' ἀπομνησήμερο ἡ κυρία της. Ἐμεῖς θὰ λείψουμε ὅλη τὴν ἡμέρα. Μπορεῖς καὶ σὺ, ἂν θές, νὰ πῆς στίς φίλες σου.

— Ἄ μπᾶ, κυρία· δὲν ἔγω νὰ πᾶω ποῦθενά· δὲν ἔχω φίλες· ἀπάντησε ἀμέσως ἐκείνη.

— Σὲ καλὸ σου, κορίτσι μου ! εἶπε μὲ ψυχρότητα ἡ κυρία. Ἐπὶ πρὶν ἔρθῃς μὰς ζάλισες μὲ τὸ ἔξι σου. Καὶ τώρα πῶς ἔγινες ἔτσι ; Μὴν ἀρρώστησες ; μὴ σοῦ συμβαίνει τίποτε ;

— Ὅχι, κυρία. Μὰ βλέπετε ἀπὸ τότε ἀλλάξαν τὰ πράματα. Ποιὸν νὰ ἰδῶ ἔξι ; τίνος νὰ μιλήσω ; Ἐδῶ κάθουμαι καὶ τὰ λέω μὲ τὸν ἀρρεθωνιαστικὸ μου.

Μὲ τὸν ἀρρεθωνιαστικὸ σου ! Ποῦ τὸν γῆρες τὸν ἀρρεθωνιαστικὸ ἐσύ ;

— Πῶς ποῦ τὸν ἤρσα; Τάχα δὲν τὸν ξέρεις τοῦ λόγου σου; Τὸν ξέρεις.

— Ἐγώ;

— Ναί, τοῦ λόγου σου. Μ' ἀφοῦ τὸν ἔχεις μέσα τῆ σάλα!

Στὴ σάλα! Ἡ κυρία Μαχαλά πήγε νὰ ξεφωνήσῃ. Ποτὲ δὲ φανταζότανε πῶς ἡ Ἀσημίνα θὰ τολμοῦσε νὰ μπάρσῃ τὸν ἀρρεθωνιαστικὸ στὴ σάλα τῆς. Στὴν κουζίνα, ναί! μὰ στὴ σάλα! Τέτοια αὐθάδεια δὲν τὴν περίμενε. Τὴν κῦτταξε κατὰματα καὶ σύνωρα ὁ νοῦς τῆς σκάλιξε νὰ μαντέψῃ ποιὸς ἦταν αὐτὸς ὁ ἀρρεθωνιαστικὸς, ποῦ τόσο ἐλεύθερα μπικινόδωνε σπιτι τῆς. Τόσον καιρὸ δὲ θυμότανε κανένα νὰ μιλάῃ μὲ τὴν Ἀσημίνα. Οὔτε σκαπανέα οὔτε πολίτη. Ἐτρεξε στὴ σάλα μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ γυρεμοτοκίση τὸν ἀκίλεστο γαμπρό. Τρομάρα του ὅποιος κι ἂν ἦτανε! Ἄνοιξε τὴν πόρτα διάπλατα, χύθηκε μέσα, στὰ δόντια κρατῶντας τὶς βρισέες, μ' ἐκείνες ποῦ θὰ ἔλουζε πατόκορφα τὸν ξένο. Στάθηκε ὅμως μάρμαρο στὴ μέση τῆς σάλας. Κανεὶς δὲν ἦταν ἐκεῖ. Οὔτε πίσω ἀπὸ τὶς κουρτίνες, οὔτε πίσω ἀπὸ τὶς πολυθρόνες, οὔτε πίσω ἀπὸ τὸ πιάνο. Καὶ ἄλλη πόρτα δὲν εἶχε νὰ εἰπῆς ἄνοιξε κ' ἔφυγε. Τί ἔγινε λοιπόν; Ἀνελήφτηκε; Ἐβαλε τὶς φωνές:

— Ἀσημίνα! . . . Ἀσημίνα! . . . Ἐλα δῶ, Ἀσημίνα! . . . Γρήγορα! . . .

Ἡ κόρη ἐπρόβαλλε στὸ θυρόφυλλο τρομασμένη, κινεῖται μὲ ἀπορία τὴν κυρία τῆς. Δὲν μποροῦσε νὰ καταλάβῃ τὴν τόση τῆς ἀγανάκτηση. Τί τὴν ἔμελλε τάχα κι ἂν εἶχε τὸν ἀρρεθωνιαστικὸ τῆς; Τί τὴν

πείραζε κι ἂν ἦταν μέσα στὴ σάλα; Θὰ τὴν ἔτρωγε τὴ σάλα τῆς; Ὅχι βέβαια. Θὰ τὴν στόλιζε. Ἄπ' ὄλους κεῖ μέσα, κανεὶς δὲν ἄξιζε σαν τὸν δικό τῆς. Ἀστραφετὲ ἀπὸ τὴν ὠμορφιά κι ἀπὸ τὴν ντυμασιά του. Πῶς παίξει τὸ ρουμπῆνι στὸ δάχτυλο τοῦ κυρίου; — Ἔτσι παίζουν τὰ μάτια στὸ πανώριο πρόσωπο τ' ἀγαπημένου τῆς. Πῶς λάμπει ὁ χρυσοὺς σταυρὸς στὸ λαιμὸ τῆς κυρίας; — Ἔτσι λάμπει τὸ χαμόγελο στὰ τζιτζιφένια χεῖλη τοῦ καλοῦ τῆς. Βασιλικὸς στὴ γλάστρα εἶνε τὸ κορμί του μέσα στὴ στολή. Καὶ ἡ στολή του φαρφουρένιο ἀνθογάλι μοιάζει μέσα στὰ πλούσια σωθῆματα τῆς σάλας. Κῦττα κορμί, κῦττα στολή, κῦττα δόξα! . . . Λάμπει στὸ χρυσάφι καὶ στ' ἀσημί ὁ σπαθῆτος τῆς, ὁ σπιρουνάτος τῆς. Ἐλα.. ἔλα!.. ἔλα!..

Ἡ Ἀσημίνα δὲν κρατήθηκε περισσότερο. Ἐνας ἕνας οἱ συλλογισμοὶ καθρεφτίζονταν στὸ πρόσωπό τῆς. Καὶ τὸ πρόσωπό τῆς ἦταν λαμπρὸ σύγκαιρα καὶ πονεμένο. Δὲν ἔβλεπε τίποτα γύρω τῆς, δὲν ἄκουε τίποτα. Ὁ μαγνήτης ἦταν ἐκεῖ καὶ τὸ δυστοχισμένο φέιχλο, ἔτρεχε νὰ κολλήσῃ ἀπάνω του. Ἀπλωσε ἡ δούλα τὰ χέρια σὰ σὲ δέηση, ἔπειτα χύθηκε ὅλη στὸ πιάνο, ἄρπαξε μιὰ φωτογραφία, τὴν κόλλησε βιαστικὰ στὰ χεῖλη τῆς καὶ χάθηκε ἀπὸ τὴν σάλα.

— Δόξα μου! τιμὴ μου! κορώνα μου.

Ἡ κυρία Μαχαλά ἀπολιθώθηκε. Οὔτε μιλιὰ ἔβγαλε οὔτε κουνήθηκε. Σπασμὸς τῆς ἦρθε. Μύριοι συλλογισμοὶ χύθηκαν ἀνάκατα στὸ κεφάλι τῆς· κάτι τῆς δάγκωσε τὴν καρδιά. Ἡ φωτογραφία ἦταν τοῦ Πέτρου Ντάλαρη, τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ νέου μορφωμένου, συμπαθητικοῦ καὶ γλυκομίλητου. Ἐγνώριζε τὴν οἰκογένεια

νεια Μαχαλά κάπου δυὸ χρόνια. Ἔτυχε νὰ συναντηθοῦν μιὰ πρωτοχρονιά στὸ σπίτι τῆς κ. Πουλημένου, γνωρίστηκαν, σχετίστηκαν. Ἀπὸ τότε ὁ ἀξιωματικὸς ἔγινε τοῦ σπιτιοῦ μπαινόδραϊνε σὰ συγγενής. Αὐτὸς καὶ ἡ κυρία Μαχαλά ἔγιναν στενοὶ φίλοι. Τόσο στενοὶ ποῦ δὲν ἄργησε τὸ σοῦσουρο τριγύρω στ' ὄνομά τους. Μάλιστα βρέθηκαν καναδὸ στενὲς φίλες ποῦ τὴ ρώτησαν σὰ σοδάρá. Καὶ ἡ κυρία Μαχαλά ρώτησε τότε σὰ σοδάρá τὸν ἑαυτὸ τῆς : τὸν ἀγαποῦσε τάχα τὸν ἀξιωματικὸς ; Ἦταν φιλία ἢ αἵσθημα μεταξὺ τους ; Πέρασαν μῆνες ἀπὸ τότε ποῦ τὴν ἔδωκαν σὲ ὑποψία οἱ φίλες τῆς. Συχνά, ὅταν ἦταν μόνη ἢ καὶ μὲ τὸν ἀξιωματικὸ, ἔφερνε τὸ καλὸ ρώτημα στὸ νοῦ τῆς. Μὰ ποτὲ δὲ μπόρεσε νὰ λάβῃ ρητὴ ἀπάντησιν. Οὔτε ναι, οὔτε ὄχι. Καὶ τώρα νά, αὐτὴν τὴ σιγμῆ, δὲν ἤξερε τίποτε. Μιὰν ἀγανάχτησιν μόνον, μιὰν ἄγρια ἀγανάχτησιν αἰσθάνθηκε νὰ φεύγῃ ἀπὸ τὴν καρδιά καὶ νὰ κυριεύῃ ὅλο τὸ εἶνε τῆς. Ἀκοῦς ἐκεῖ μιὰ παλιομμοῦδρα !

Κατάχλωμη καὶ ἀναμαλλιάρα ἔτρεξε στὸ μαγεριό, σὰν ἀφρισμένο κῶμα πίσω ἀπὸ τὸ δύστυχο τὸ ναυαγό. Δὲν ἤρε τὴν Ἀσημίνα. Δίπλα ἦταν ἡ καμαροῦλα ποῦ κοιμότανε. Ἄνοιξε τὴν πόρτα μὲ μιὰ κλωτσιά καὶ στὸ θέαμα πῆγε νὰ τρελλαθῆ. Ἡ δούλα τῆς πεσμένη προῦμυτα, κρατοῦσε τὴν εἰκόνα στὴν ἀγκαλιά καὶ τὴ φιλοῦσε, τὴ δάγκωνε, τὴν ἔδρεχε μὲ δάκρυα, καὶ ξεφωνοῦσε :

— Ἄστρο μου, φῶς μου, ζωοδλά μου !

Ζήλια ἀναψε τὸ αἷμα τῆς κυρίας Μαχαλά. Ὅχι φωτογραφία παρὰ τὸν ἴδιον τὸν ἀξιωματικὸ, εἶδε ριχμῆνον στὸ κρεββάτι. Τὸ συμπαθητικὸ κεφαλάκι του μὲ

τὸ ξανθὸ μουστάκι καὶ τὰ γαλανὰ χαδιάρικα μάτια του, τὸ βεργολογερὸ κορμί του τῶβλεπε ξαπλωμένο στὰ πρῶ-στουχα στρωσίδια, παραδομένο στὴν ἐρωτικὴ λύσσα τῆς δούλας τῆς, σὰν ὀλόδροσο κρῖνο στὰ δόντια ἐνὸς χοίρου. Ἐβλεπε . . . ἀλλοίμονο καὶ τι δὲν ἔβλεπε ! Ἐβγαλε μιὰ φωνὴ καὶ ἄρπαξε ἀπὸ τὰ χέρια τῆς Ἀσημίνας τὴν εἰκόνα. Ἐκείνη τινάχτηκε ὀλόρθη μ' ἓνα φουσομάνημα σὰ λάμια.

— Μὴ τὴν σκίζετε, κυρία, νὰ ζῆ ὁ ἀφέντης.

Δὲν εἶχε τέτοια σκέψη ἡ κυρία Μαχαλά· μὰ ἡ Ἀσημίνα τῆς τὴν ἔδωκε. Πῶς ἀλλοίως θὰ τὴν κάμῃ νὰ πονέσῃ περισσότερο, νὰ πνιγῆ στὰ δάκρυα, νὰ μαραθῆ ἀπὸ τὴ λύπη ; Ἐστρηφογύρισε τὴν εἰκόνα στὰ χέρια τῆς μὲ κάκια καὶ χαρά, τὴν κομμάτισε κ' ἔρριξε τὰ κομμάτια ἀπάνου τῆς.

— Νά, μωρή, φά' τα ! εἶπε.

Κ' ἔκλεισε τὴν πόρτα πίσω τῆς δυνατά.

Ἡ Ἀσημίνα ἔκατσε στὸ κρεββάτι κοττάζοντας τὰ κομμάτια μὲ χαῦνες ματιές. Ἐνα κράχ ! αἰσθάνθηκε μέσα τῆς. Ἐγινε ὅλη κίτρινη, μαραμμένη σὰν κομμένο λουλοῦδι. Ἐλυωνε, ἔδωνε τὸ κορμί τῆς λαμπάδα μπροστὰ στὴν ἀγάπη τῆς. Ἐνα κομμάτι ἀπὸ τὴ φωτογραφία ἦταν στὰ πόδια τῆς καὶ τὸ πάτησε μὲ τὴ μύτη τοῦ παπουτσιοῦ τῆς. Περίμενε νὰ πονέσῃ τὸ χαρτί, νὰ βγάλῃ φωνή, νὰ τῆς εἴπῃ «μὴ !». Ὅχι· τίποτα. Ἐν' ἄλλο κομμάτι εἶχε πέσει στὴν ποδιά τῆς. Τὸ πῆρε, τὸ κούταξε καλὰ-καλὰ. Εἶχε τὸ κεφάλι τοῦ ἀξιωματικοῦ, τ' ὠμορφο, τὸ ἀγαπημένο κεφαλάκι του, ἄσπλαχνα κομμένο ἀπὸ τὸ κορμί. Τὸ πέταξε χάμου κ' ἐκείνου Πάει, πέθανε, ξεψύχησε ὁ καλὸς τῆς ! Σηρώθηκε μὲ

ὄρμη, ἀνακλαδίστηκε, τράβηξε τὰ μάγουλά της. Ἐπειτα ἔσκυψε, μάζωξε τὰ ρουχαλάκια της ἕνα δέμα, τὰ πήρε καὶ τράβηξε νὰ φύγη. Στὴ σκάλα ὁ ἀξιωματικὸς ἀνέβαινε δυὸ - δυὸ τὰ σκαλιά, βιαστικὸς καὶ χαρούμενος.

— Ποῦ πᾶς, Ἀσημῖνα; φεύγεις; τὴ ρώτησε.

Ἐκείνη τρόμαξε· πίστεψε πὼς ἔβλεπε φάντασμα. Στριμώχτηκε ὅσο μπόρεσε στὸν τοῖχο γιὰ νὰ μὴ τὴν ἀγγίξῃ στὸ πέρασμα του. Ὅταν ἔφτασε στὴν πόρτα ἀνασιτέναξε, σὰ νὰ κύλισε πέτρα ἀπ' τὸ στήθος της. Ἐγύρισε καὶ εἶδε πίσω της στὰ σκοτεινὰ τῆς σκάλας. Στὸ κεφαλόσκαλο σὰν προύτζινα ἀγάλματα φαίνονταν οἱ κορμοστασιᾶς τοῦ ἀξιωματικοῦ καὶ τῆς κυρίας της.

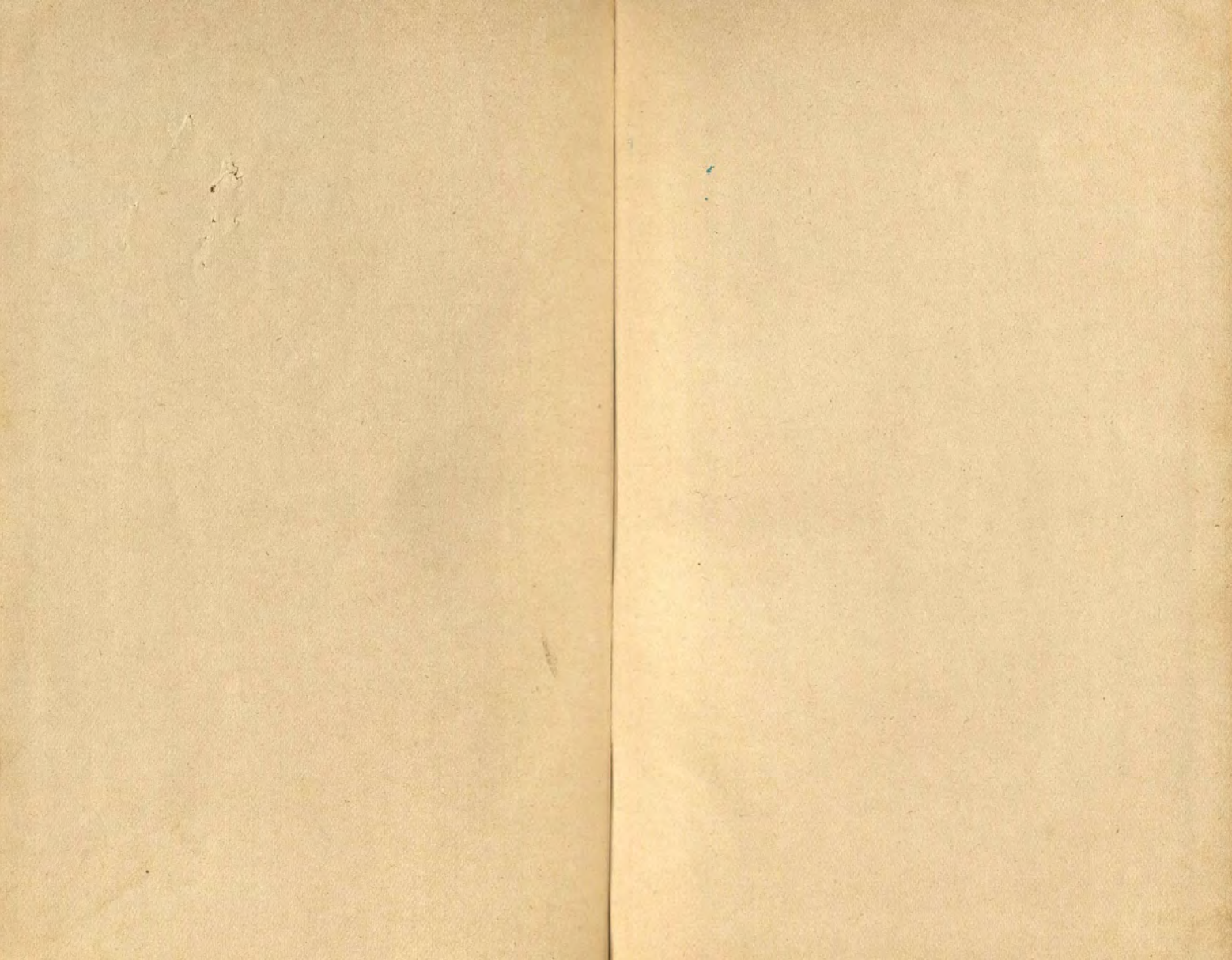
— Πᾶω πέρα, στὶς δόξες! τοὺς φώναξε δυνατὰ.

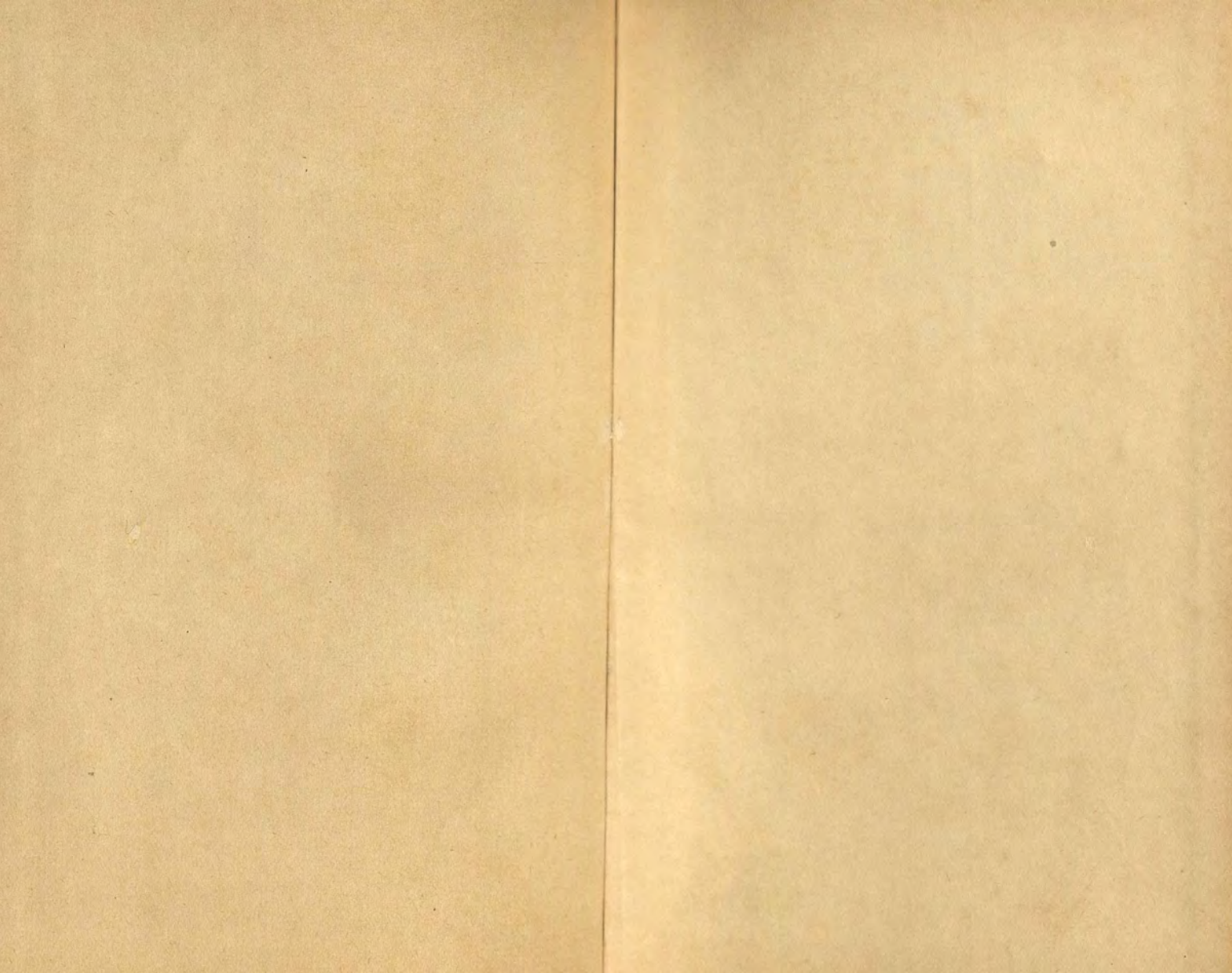
Καὶ χάραξε μὲ τὸ χέρι της ἀόριστη γραμμὴ πέρα στὸ χρυσὸ ἡλιοδατίλημα.

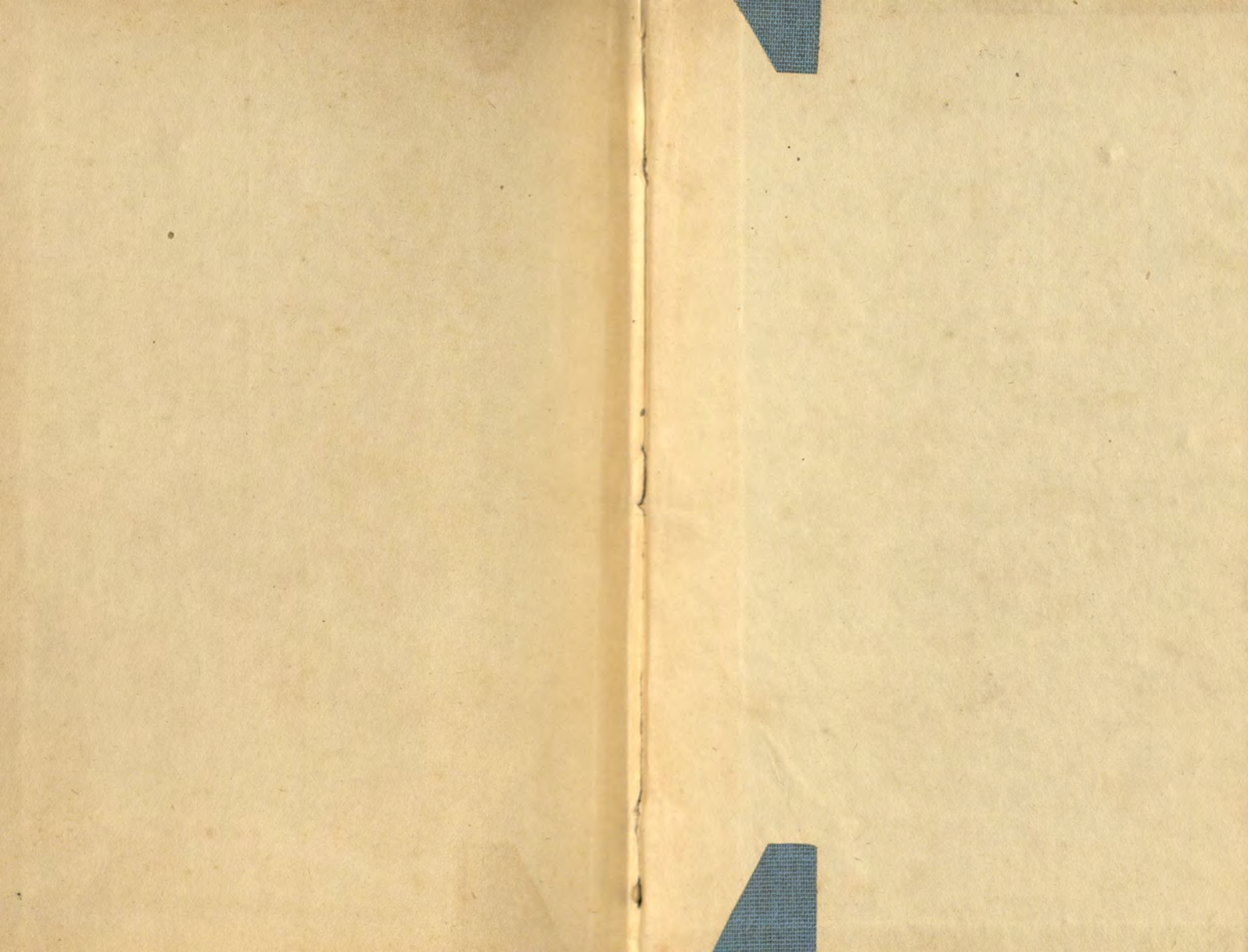
1903.

ΒΡΙΣΚΟΝΤΑΙ ΜΕΣΑ

Ὁ Ἀρχαιολόγος	Σελ.	3
Πόθος καὶ Πόνος	»	183
Τὸ Κόμισμα	»	189
Τὸ Στοιχεῖο τοῦ σπιτιοῦ της	»	207
Στὶς Δόξες	»	213

5/1